Arsenaal. Jaargang 4

bron
Arsenaal. Jaargang 4. Z.n., z.p. [Gent] 1948

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_ars001194801_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

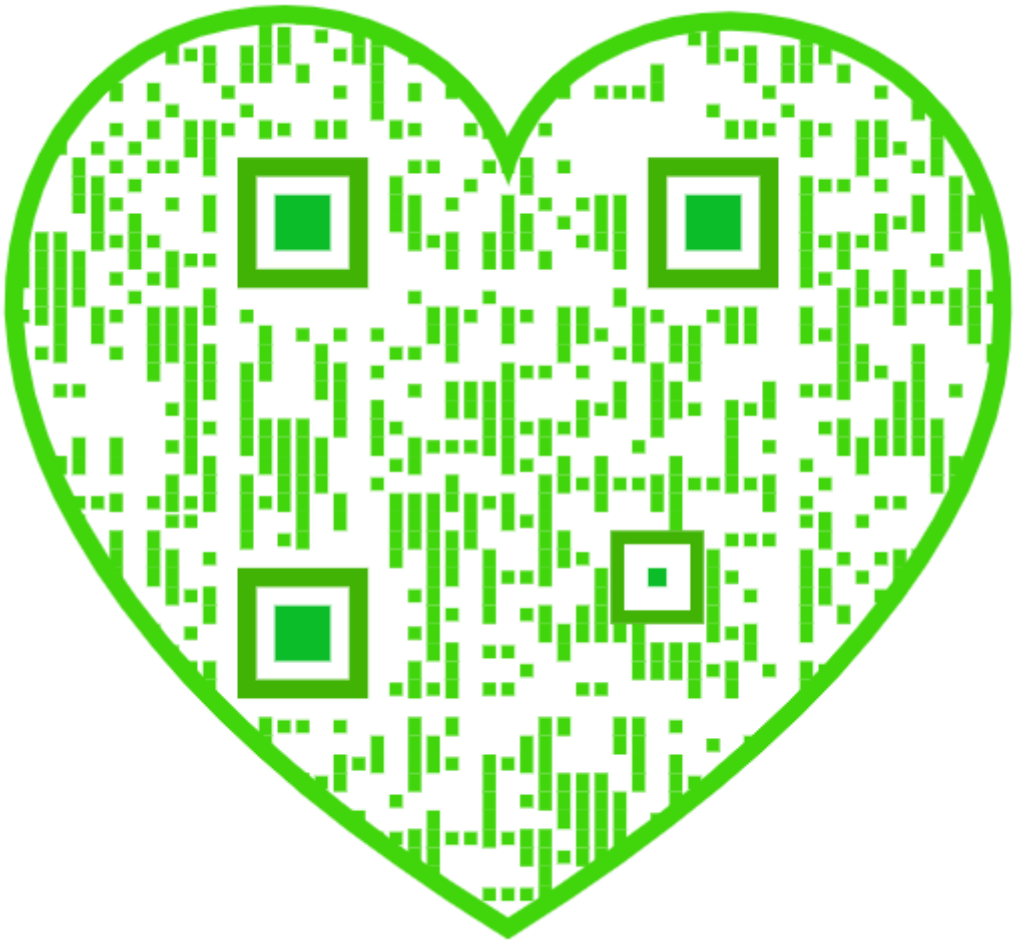

[Nummer 1]

Inhoud

I. Poezie

Van Herendael	Ontgraving
Boeckaert	Nedervaart
De Doncker	Hartstochtelijk
Van Putte	Op Aard' heb ik niet veel geluk...
Biliet	De weg terug
Van Ruysbeek	Weerklank

II. Essay

Schepens	Daisne's ‘Trap van Steen en Wolken’
Van Ruysbeek	Uit mijn Dagboek
Cools	Aan een illegaal Strijder
Lanckrock	Een Oproep tot de Elite!

III. Proza

Boeckaert	Cecilia - Liane

IV. Varia

D'haen	Brief uit Nederland
Van Ruysbeek	‘Litteraire Heksenketel’
Schepens	‘In de Plezante Muze’
Berkenman	Boekbesprekingen
Van Putte	
Boeckaert	

Daisne's ‘Trap van Steen en Wolken’ of dr. G.M. overschrijdt de ideale Maat

In ‘Zes Domino's voor Vrouwen’ was dr. G.M. alleen in de novelle **Agnes** niet boven de euphemistische ‘ideale anderhalf-uurlengte’ gegaan; voor deze lijvige roman zou zelfs geen dag volstaan. De artist Daisne spreidde hier zijn verbeeldings-vleugels breed open en zijn wiekslag heeft velen verrast. Maar de theoreticus Thiery kon na die vlucht toch niet nalaten, enkele technische bijzonderheden mede te delen en het stokpaardje van de anderhalf-uurroman nog eens te berde te brengen. Aldus devalueert de theoreticus enigszins het werk van de practicus, wanneer hij in de Narede verklaart: ‘Men zal me misschien opwerpen dat ik met dit lijviger boek een slechte leerling van mijn eigen stelling ben geweest. Deze tegenwerping gaat in zover niet op, dat deze roman grotendeels uit een dubbel verhaal bestaat’. Het verheugt me dat, wat de scheppingskracht betreft, Daisne een slechte leerling van dr. Thiery heeft willen zijn; want voor het overige bleef hij maar al te zeer de spitsbroeder van zijn intellectualistische alter ego, met de onvermijdelijke voor- en nadelen die zulks oplevert. In dit boek vind ik het Ter Wilgh-verhaal het beste; dit zal m.i. het minst verouderen en het representatiefst blijven voor Daisne (in de veronderstelling dat hij niets beters meer zou maken). Het Sedgwick-avontuur reken ik tot de experimenten, en op dit gebied verkies ik bijv. het verhaal **Renée.** Dit allerhandigste kunst- en vliegwerk, dat de geesten bezig houdt door zijn vernuftige puzzlesamen-stelling, vertegenwoordigt het kwetsbare gedeelte van ‘De Trap van Steen en Wolken’. Wat zijn ontstaan aan het werkelijk-beleefde heeft te danken, werd volgroeide kunst; maar de Sedgwicks zullen verbleken zoals de helden uit de stille film naar wier maat zij werden geknipt.

Daisne buiten en boven de Vlaamse literatuur te willen stellen, is glad verkeerd. Men moet zijn intellectualisme niet voor iets uitzonderlijks laten doorgaan, wél zijn werkkracht. Sinds het expressionisme moet men niet meer zoveel Vermeylen's ‘more brains’-kreet slaken, dit was vooral voor Vermeylen's eigen tijd, toen Van de Woestyne, Teirlinck, hij zelf en enkele anderen de uitzonderingen vormden. Want naast een provincialistische traditie hebben onze letteren thans ook een intellectualistische, vooral door stadsmensen geschapen. Daisne's intellectualisme werd in onze literatuur juist mogelijk, omdat Vermeylen, Van

de Woestyne, Teirlinck, Brulez, Van Ostayen, Brunclair, André De Ridder, P.G. Van Hecke, Elsschot, Richard Minne, Gaston Burssens, Frank Van den Wyngaert, Maurice Gilliams e.a. voorgingen. Ik zie niet in, waarom ‘De Trap’ zo'n grote vooruitgang zou betekenen op bijv. Gilliams' ‘Elias’. Met het aanduiden van ‘mijlpalen’ dient men voorzichtig te zijn. Nog onzinniger vind ik de bewering, dat Daisne hier een ‘Hollandse’ roman zou hebben geschreven. Mogen zekere taalmiddeltjes aan Holland zijn ontleend en de Haagse atmosfeer uit enkele Couperusboeken een paar malen gesuggereerd, er zijn ook Russische en Angelsaksische atmosfeerinvloeden aan te stippen, om niet eens dan terloops te gewagen van Franse stijlaffiniteiten, zo vertrouwd voor vele Belgen. De grond van Daisne's werk is en blijft Vlaams, ik durf zelfs zeggen: Gents. Had hij dit werk in een andere taal geschreven, dan zou daar nog niets mee veranderd zijn, dan had hij zijn Gentse en Vlaamse steunpunten toch niet kunnen loochenen.

Ik begrijp de weigerachtigheid van de op ‘objectieve realiteit’ ingestelden, om Daisne als belangrijke prozaïst te erkennen. Zij wijzen op het grote aantal essayistische gedeelten en geleerde uiteenzettingen; ook de vele retrospectieve brokken aanvaarden zij niet, evenals de verhalen die monologisch gedacht of verteld worden, zodat de eigenlijke ‘actie’ nog slechts een vierde blijft van het grote geheel. Maar ook de idealistisch-gestemden, de ‘hemelsen’, kunnen hier bezwaren inbrengen. Zij kunnen er hem bijv. een verwijt van maken, dat hij een zo hoge leer als het Platonisme nu juist gebruikt om daarmee minder-waardige cultuurelementen te valoriséren. Er zijn toch wel beter paradeigmata en halfgoden te veréren dan de door Daisne gekozenen. Daisne stelt zich hier tevreden met een paar Haagse intérieurs en enkele fatterige schrijversposes van een véél meer dan dàt omvattende Couperus, met een bescheiden auteur als Tine van Berken (die in het Hiernamaals, àls het bestaat, niet weinig verwonderd zal zijn over en verlegen met zijn modern-occulte versie van het middeleeuwse ridderschap), met een Gustave Aimard en met een paar vergeten filmsterren. Daisne's vergissing berust m.i. hierin, dat hij, wegens zijn al te bewust doordrijven van het principe (als zou het Kind hoger staan dan de Man) het reine en volledige zielspotentieel niet scheidt van het onrijpe en onvolgroeide denkvermogen van het kind. De kinderstaat blijft benijdenswaardig; maar dit wil daarom niet zeggen, dat wij een vulgaire chromo mooi moeten vinden, omdat we het prentje vroeger zo bewonderden. Het blijft in al zijn verhalen op dit gebied typisch, hoe zij een massa aanknopingspunten bieden met de gewone, commerciële volksro-

mans: dezelfde voorkeur voor exotische en zg. aristocratische elementen, dezelfde dosis vaag en onschadelijk idealisme (neutraal genoeg om geen enkele kerk- en staatsvorm te schaden), dezelfde scheutig overgoten saus van sentimentalisme en van ‘liefde’, die de appetijt prikkelt maar de grote honger niet durft verzadigen. Dit neemt niets weg van mijn waardering voor Daisne's vele kwaliteiten; maar om aesthetische redenen moet dit eens gezegd worden, of anders krijgen we weldra Courths-Mahler en Sacra Ivanov als paradeigmata bij een of andere Daisne-epigoon te veréren.

Toch mag de slotindruk over ‘De Trap’ vrij gunstig worden genoemd. Het betekent een poging tot synthese, een moment van diepe bezinning, waartoe deze oorlog gunstige voorwaarden van afzondering en introspectie schiep. Het werd een boek, dat vele elementen uit onze literatuur van de jongste twintig jaar samenbundelde tot een nieuw en uiterst boeiend geheel. Als experiment sluit het volledig aan bij het Vlaamse expressionisme van vôôr vijftien jaar (zie het Sedgwick-verhaal) en als réussite zet het de reeks van onze degelijke burgerromans voort (zie het Ter Wilgh-verhaal). Maar tot een volledige eenheid kwam het nog niet.

* * *

Doet met Daisne de filmster haar eerste intrede in onze letterkunde? Z'n film- en toneelmetaphysica, zijn ‘Liefde als schepping van vergoding’ geven de indruk iets fonkelnieuws te zijn voor hen, die snel vergeten. Ik vind er de bewijzen in, dat Daisne, na een periode van terugkeer naar het individualisme, waarin hij zijn aandeel had, in de jongste jaren weer aansluit bij de geest van avontuur en experiment uit de expressionistische periode. Inderdaad, in het werk van de meeste expressionisten uit Vlaanderen vindt men enkele gouden draadjes, die Daisne naar eigen inzicht en stijl in een zelfstandig en persoonlijk weefsel borduurde. Wat sinds jaren in hun gedichten en proza vergeten ligt, maakte Daisne weer actueel, en wat zijn voorgangers slechts even en terloops noteerden of bezongen, nam hij als onderdeel in een grote constructie op en in een wel omschreven theorie. In welke mate is **zijn** experiment nu duurzamer dan het hunne? We weten het niet. Laten we thans deze sporen opzoeken, die tot Daisne's brede weg leiden. Als ik er de nadruk op leg, is het vooral ter intentie van hen, die al te zeer menen dat Daisne uit de Vlaamse band springt. Daisne's verdienste ligt nu m.i. juist daarin, een massa verspreide pogingen van vroeger tot eenheid te hebben gecoördineerd. Men vergelijkt deze roman gewoonlijk met ander Vlaams proza; op de verwantschappen met andere Vlaamse poëzie wordt meestal niet gelet.

Frank Van den Wyngaert is Daisne voorgegaan in de modern-lyrische filmster-hulde. In zijn gedicht **Asta Nielsen** zijn duidelijk de drie plans aanwezig, waardoor Daisne's symbolische Trap zich slingert: de Engel als hemels afgezant, de filmster als droomheldin en het volk als de aardse werkelijkheid. Maar de tijdsomstandigheden deden Van den Wyngaert en Daisne elk in een tegenovergestelde geest reagéren: Daisne is optimist, V.d. Wyngaert pessimist. Daisne's filmheldin resumeert al zijn kinderlijke gelukshelderheid. Van d. Wyngaert's Asta Nielsen is de exponent van een als verdoemd en fatalistisch voorgestelde, oudtestamentische, naoorlogse periode.

Carl Dreyer's film inspireerde Mathieu Rutten een ‘Jeanne d'Arc’-gedicht: niet de historische maagd, maar de filmheldin. Dit geschiedkundige paradeigma wordt hier een modern idool, ‘in de felste modekoleuren’, o.a. ‘bois de rose’, de kleur van Kees ter Wilgh. Daarna leest Rutten, evenals Daisne later, het hemelse gelaat van de aardse aangezichten af. Idool en Ideaal, twee woorden van dezelfde goddelijke oorsprong! Men ziet dus, dat de filmster als idool, als menselijk en artistiek imago, niet op Daisne heeft moeten wachten om in onze letteren te verschijnen; maar Daisne is de enige die het tot een zelfstandige eenheid uitwerkte.

Het pervers-volwassene en kinderlijk-heilige, samen in één en hetzelfde ‘halve paradeigma’, werden door Eugene Lemmens in een stukje over Lilian Gish (‘Pogen’, April 1923) uitstekend getypeerd. Het komt volledig met Daisne's filmvrouwentype overeen. Kan het anders? Gelijke bezieling! Lemmens' slotzin zou meesterlijk kunnen dienen als karakterisering van de menselijke inhoud van Daisne's liefdebegrip in ‘De Trap’: ‘want voor het schoolmeisje lijk voor de minnares is de liefde niet levensvoedsel, doch de mogelijkheid tot een wondervol avontuur’. Vervang ‘schoolmeisje’ door Lovelace en Jeanne, ‘minnares’ door Ra, en ‘levensvoedsel’ door Hermine! Is het niet wonderlijk hoe men in een kroniekje van amper één blz., uit het jaar 1923, ‘De Trap’ in kern reeds aantreft? De Lilian Gish-films en andere, toen actualiteit, worden bijna twintig jaren later **heroïsch** gezien en **romantisch.** Zij waren zulks inderdaad, zoals de geest van het expressionisme heroïsch was: de tijd van de barricadenpoëzie!

De filmactrice als exponent van een harmonie tussen ethisch en aesthetisch ideaal, het Idool als verheerlijkt beeld van dit Ideaal, behekste en betoverde ook Albert van Hoogenbemt, die er in het tijdschrift ‘Ter Waarheid’ twee betekenisvolle zangen aan wijdde. Hij bezong het ideaal, terwijl Mussche-essayist het in ‘Avonden met Wies Moens’ formuleerde en de utopische

verzoening van christendom en communisme begroette in de figuren van Moens en Van den Reeck. Van Hoogenbemt zag de ‘paradeigmata’ Alla Nazimova en Lilian Gish onderscheidelijk in de films ‘De rode Lantaren’ en ‘De gebroken Lelie’. De Vrouw-Filmster wordt in deze twee lyrische stukken als **tai-tai** (Chinees woord: verlossingsgodin, verklaart A.V.H.) verheerlijkt. Daisne's cosmopolitisme en zijn platonisme zijn daar ten zeerste mee verwant. Er is tussen enerzijds Mussche-Van Hoogenbemt e.a. en anderzijds Daisne en anderen dit verschil: de expressionisten, geloofden toen nog in de sociale betekenis van hun artistieke avonturen, zij plaatsten ze midden in hun tijd; Daisne e.a. betekenen het louter litteraire, persoonlijke avontuur, het zuivere verbeeldingsspel. Mussche en de anderen plantten hun droom in het leven. Daisne vlucht met het leven in de droom om het aldaar tot hoger leven te subliméren. Zijn geste is feitelijk antisociaal, in tegenstelling met de sociale bereidheid van zijn voorgangers. Hun paradijs op aarde wordt bij hem opnieuw boven de aarde gesteld. ‘De Trap’ reduceert de maatschappij tot het gezin: een verenging die feitelijk een verdieping voor gevolg heeft.

Daisne, die van het individualisme vertrok (in tegenstelling met zijn ouder generatiegenoten welke van het expressionisme uitgingen en ten slotte het individualisme huldigden) schakelde later ook het expressionisme in zijn kunstsysteem in. Hij vervormde het tot eigen gebruik, bracht de eenheidsdroom in zichzelf over en splitste hem dan weer binnen de eigen grenzen. Lotar ter Wilgh, die van de drie ‘broeders’ de Ziener is (Hermine, die hij tot Jeanne vernedert en terug brengt, weet er alles van!), verklapt op zeker ogenblik het geheim: monomanie! Daisne past alle experimenten van het expressionisme in eigen domein toe, tot die éne en enige ‘Trap’, dit grote monument van zelfcultus. En de Matihow-geschiedenis en de ter Wilgh-drie-eenheid kunnen literair-historisch aldus worden verklaard: de Teutoonse, die ‘vreemd jong gebleven vrouw’, die in de oorlog van 1914-18 de Amerikaanse luitenant Montaigu Matihow leert kennen en meer dan twintig jaren later met dr. G.M. ‘een precies eendere verhouding’ heeft, is m.i. het Expressionisme zélf. Als **personage** vermomd, daar het een roman, een verhaal geldt! Na twintig jaren krijgt de Teutoonse vrouw Expressionisme, met Daisne-G.M., haar tweede kans, haar tweede jeugd. Het mislukte avontuur tussen Lovelace en de yankee Wence Craighton: de breuk tussen expressionisme en postexpressionisme. En dan wat de drie ‘broeders’ betreft: Evert trekt naar het Westen, Lotar vestigt zich in het Oosten, Kees blijft in Europa. De drie ter Wilgh-aspecten vinden we in de globale en bonte

verzameling van de Vlaamse expressionisten terug. Het expressionisme was inderdaad ‘een openbarende verschijning, van het ene werelddeel op het andere overgesprongen’. In de Narede uit de eerste druk onthult Daisne iets van zijn intiemste bedoelingen: ‘Want de lezer die wat op de hoogte van de letteren van zijn tijd is, zal in Evert ter Wilgh een in de laatste tien jaar naar voren getreden schrijver kunnen herkennen’. In de tweede druk van ‘De Trap’ is dit gedeelte geschrapt geworden.

In het Lovelace-avontuur herinnert de filmische verhaal-intensiteit aan sommige gedichten van Paul Van Ostayen. Herlees maar eens V.O.'s **Barbaarse Dans:** even monomaan, innerlijk, en pluralistisch, uiterlijk! Dezelfde cultus van de Artist, die zich in het prisma van zijn verbeelding, naar hartelust vermenigvuldigt en alles ten slotte naar eigen eenheid terugvoert! Een ander gedicht uit dezelfde cyclus, **Angst, een Dans,** spreekt het pluralisme van de kunstenaar nog duidelijker, want rationalistisch, uit; maar daarom minder lyrisch-hevig: ‘alle Vormen vormen de éne Vorm’.

En er zijn nog méér draden tussen Daisne's **Trap** en het werk van Van Ostayen e.a. Ik vraag even uw aandacht voor Marnix Gysen's ‘Lof van de Auto’. Daarin staat ook reeds het thema van Daisne's roman duidelijk aangekondigd: ‘Want in elken man zijn twee mannen behuisd: degeen, die naar zijn warme pantoffels vraagt bij avondtijd (d.i. min of meer Evert) en hij die droomt zijn sporen te slaan (d.i. Gun) in de weeke flanken van een schuimenden volbloedhengst (d.i. Oregon), op weg naar een rodeo in de Far West (het blokhuis!). Odusseus is aller mannen vader en voorbeeld; zij houden van het dwalen door alle zeeën (Ra en Lovelace), maar hunkeren ten slotte toch naar de geduldige Penelopeia (Hermine) mijmerend bij het weefgetouw (het Werk!)’.

En Victor-J. Brunclair's drie-broedersroman ‘De Monnik uit het Westen’: nog een vertakking van het expressionisme die tot Daisne doorloopt!

Brunclair's roman, even verwarrend en overwoekerend intellectualistisch als Daisne's **Trap,** is niet zo knap geschreven. De personages bleven ledepoppen. Brunclair legt de nadruk op het politiek-sociale. De drie broeders, Boris de opstandige (= Evert), Leonid de godsdienstige (= Lotar) en Stepan de handige (= Kees) werden niet in de eenheid van de Mens of van het Individu gezien, zoals bij Daisne, maar in de eenheid van de Maatschappij. Brunclair schreef dit boek vôôr 1930. Het samengaan van Boris met Leonid (het sociale en het religieuze), los van Stepan (het egoïstisch-utilitaristische), staat niet zo ver af van de zielsverbondenheid tussen de avonturiers Evert en Lotar, die dichter tot elkaar komen dan tot de materialistischer Kees. Beide

tamelijk lijvige romans zijn even hermetisch gesloten en puzzle-achtig. Brunclair's boek bevat canailleuze gedeelten, zoals nog andere sociale letterkunde uit die periode; Daisne's verhaal getuigt soms van een ostentatief aristocratisme. De verhouding van de artist tot de vrouw (Fedor-Tomara) werkt Brunclair helemaal anders uit: meer Boon (L.P.) dan Daisne.

Er zijn ook genoeg tekenen van geestesverwantschap te vinden bij Daisne's leeftijd- en weggenoten. Maar dit zou ons thans te ver kunnen leiden.

Jan Schepens.

Ontgraving, Oostende 1940

Aan mijn gesneuvelden strijdmakker, Norbert. Verbraeken.

Toen ik je zag,
zes maanden na jouw fellen dood,
door wormen aangevreten,
heb ik het plots en klaar geweten,
dat ook die dag
van stinkend rotten, mauvig-rood,
mijn vlees wordt toegemeten, -
En allen zullen mij vergeten.

Jouw frisse lijf
was nog een vormeloze klomp,
bebloed in 't dodenlaken.
Jouw ogen zwommen in dik water,
verdoft en stijf.
Ellendig is zo 'n vuile stomp,
waaraan geen hand durft raken. -
Een mens? Word ik hetzelfde later?

De dood is zacht;
een trouwe vrouw voor d'eeuwigheid.
Ik heb U, vriend, gevonden
en met m'n bloedbesmeurde handen,
zo, zonder klacht,
U weer in haren schoot geleid.
De pijn van deze stonden,
zal zij m'n dodenvrees verbranden?

Frank Van Herendael

Uit mijn Dagboek

19-12-1947

Een boek gelezen dat tot diep nadenken stemt over de poëzie, haar wezen en wetten en van daar over de kunst in het algemeen. Het zijn de ‘Propos sur la poésie’ van Stéphane Mallarmé, uit diens brieven verzameld door Henri Mondor.

Mallarmé verschijnt hierin werkelijk als een ‘pelgrim naar het absolute’. Wat hij verlangt is niets minder dan het ontzeggelijke uit te drukken. Op welke wijze hij dat wil zal duidelijk worden als ik enkele uitspraken overschrijf die ik aanstreepte.

> p. 39: Il faut toujours couper le commencement et la fin de qu'on écrit. Pas d'introduction, pas de finale.
> p. 43: Peindre, non la chose, mais l'effet qu'elle produit. Le vers ne doit donc pas, là, se composer de mots, mais d'intentions et toutes les paroles s'effacer devant la sensation.
> p. 48: ...ton vers n'est au fond que ta prose ailée, plus rythmée et caressée d'assonances’ En verder p. 49: ‘parées de la rime’.
> p. 52: Mais si tu savais que de nuits désespérées et de jours do rêverie il faut sacrifier pour arriver à faire des vers originaux (ce que je n'avais jamais fait jusqu'ici) et dignes, dans leurs suprêmes mystères, de réjouir l'âme d'un poète. Quelle étude du son et de la couleur des mots, musique et peinture par lesquelles devra passer ta pensée, tant belle soit-elle, pour être poétique.

Verzen maken is duidelijk een alchemie. Een vinden, na lang hardnekkig zoeken, van de woordverbinding die volledig en juist de indruk weergeeft. Maar eerst ga ik voort.

p. 83: over een sonnet: ‘il est inverse, je veux dire que le sens, s'il en a un, (mais je me consolerais du contraire grâce à la dose de poésie qu'il renferme, ce me semble) est évoqué par un mirage interne des mots mêmes. En se laissant aller à le murmurer plusieurs fois, on éprouve une sensation assez cabalistique’.

De zin tussen haakjes is allerduidelijkst. Gedachte en poëzie worden gescheiden en tegen mekaar uitgespeeld. Het onzeggelijke kan bereikt worden buiten de gedachte om. Hier leggen we de vinger op de wonde, want het onzeggelijke kan slechts groeien uit de gedachte, kan slechts daarna komen, zoals H. Hensen onlangs nog heeft aangetoond. Het woord is eerst en

vooral drager der gedachte, en wie met kunstdoeleinden het woord gebruikt, mag dat niet over het hoofd zien, of hij valt in de aberratie zoals een Van Ostayen bij ons, al noemt men deze verzen dan caballistisch of anders. En dan komt men tot een definitie van de poëzie die als volgt luidt:

p. 134: Les deux, vision et melodie, se fondent en un charme indécis pour l'ouïe et pour l'oeil, qui me semble être la poësie même.

Poëzie, indien ik goed versta, is muziek plus schilderkunst. Zover raakt men op den dool. Zie hier een variante:

p. 164: La fusion entre le chant, toute pensée et les évocache, où l'on ne saurait mettre de doigt, brutalement, tions extérieures, y est d'un amalgame vague et risur rien, tandis qu'on demeure enchanté.

Het is wel de opium waar Hensen van spreekt, een spel van louter klankeffecten en beelden, die onderling door bijna geen enkele band meer aaneenhangen. Noem dat: enchantement, évocation, charme, mij laat zulk wangedrocht koud. Nochtans: dit boekje heeft me doorlopend diep ontroerd. Waarom? Omdat de mens Mallarmé ontroerend is en op zekere ogenblikken bijna tragisch wordt. Wat wou Mallarmé nl. met deze onmogelijke, aan de basis vervalste alchemie bereiken? Hij vertrekt van de sensatie, deze sensatie wil hij, dank zij een volmaakte kunstvaardigheid, in haar oorspronkelijke echtheid weergeven, en aldus langs klank, kleur, melodie der woorden om, komen tot de idee zelf der dingen in al haar ongerepte zuiverheid. Hij noemt het: ‘redonner un sens plus pur aux mots de la tribu’. Het gedicht moet werken als een incantatie, als een magie. De syntaxis van Mallarmé is heel speciaal, de woorden staan soms enkel los naast mekaar, ze leven van hun eigen leven, en volgens hun schepper is tenslotte het vers in zijn geheel eerst het eigenlijke woord: ‘un mot total, neuf, étranger à la langue et comme incantatoire’. Om tot deze perfectie te komen had Mallarmé natuurlijk veel tijd nodig. Maar het was de moeite waard want hij dacht door deze werkwijze het hoogste te bereiken.

> p. 56: Ah! ce poème, je veux qu'il sorte, joyau magnifique, du sanctuaire de ma pensée; ou je mourrai sur les débris! N'ayant que les nuits à moi, je les passé à en rêver d'avance **tous les mots.**
>
> p. 57: j'ai besoin de la plus silencieuse solitude de l'âme, et d'un **oubli inconnu,** pour entendre chanter en moi certaines notes mystérieuses...
>
> p. 58: Il m'est si difficile de m'isoler assez de la vie pour sentir, sans effort, les impressions extra-terrestres et

> nécessairement harmonieuses que je veux donner, que je m'étudie jusqu'à une prudence qui ressemble à de la manie...
> p. 67: Je suis en train de jeter les fondements d'un livre sur le Beau. Mon Esprit se meut dans l'Eternel, et en a eu plusieurs frissons, si l'on peut parler ainsi de l'Immuable. Je me repose à l'aide de trois courts poèmes, mais qui seront inouïs, tous trois à la glorification de le Beauté, et auxquels même sert de repos un nombre égal de singuliers poèmes en prose. Voilà mon été...
> p. 71: ...Que je prévois qu'il me faudra vingt ans pour ces cinq livres dont se composera l'Oeuvre,...
> p. 78-79: Trois poèmes en vers, dont Hérodiade est l'ouverture, mais d'une pureté que l'homme n'a pas atteinte et n'atteindra peut-être jamais, car il se pourrait que je ne fusse le jouet que d'une illusion, et que la machine humaine ne soit pas assez parfaite pour arriver à de tels résultats. Et quatre poèmes en prose, sur la conception spirituelle du Néant. Il me faut dix ans: les aurai-je?...

Wie dit alles leest verwacht zich aan een werk van bovenmenselijke schoonheid, en nochtans, ik heb ook de verzen van Mallarmé herlezen, die in mijn bezit zijn, en ik moet zeggen dat, behalve enkele werkelijk schone regels en quatrijnen, ze op mij verre van die overweldigende indruk maken. En de ‘alchimistische’ of ‘caballistische’ verzen het minst van al. Die maken niet de minste indruk. (Hetzelfde ervaar ik bij het na mekaar lezen van Van Ostayens theorie en verzen.) In het proza ontdekt men een mens met diep inzicht, bezeten door hoge idealen, verteerd door een waarachtig en tyranniek kunstenaarschap. Het scheppend werk brengt ontgoocheling en zelfs wrevel. Vanwaar deze kloof? Het lijkt me eenvoudig. Mallarmé heeft zijn menselijke kracht overschat. Hij werd bezeten door de zuiverste droom die misschien ooit een dichter bezeten heeft, hij wou het supra-menselijke, het goddelijke, het zuivere uitdrukken, hij wou niet inzien dat menselijke taal daarin tekortschiet, vooral van het ogenblik af dat ze haar terrein verlaat. ‘Pour moi, voici deux ans que j'ai commis le péché de voir le Rêve dans sa nudité idéale, tandis que je devais amonceler entre lui et moi un mystère de musique et d'oubli. Et maintenant arrivé à la vision horrible d'une oeuvre pure, j'ai presque perdu la raison et ce sens des paroles les plus familiaires.’ (p. 81-82) Hoe begrijp ik hem, dat wie het integraal zuivere ziet, gek moet worden. Maar Mallarmé stijgt voort, als een nieuwe Ikarus, naar de opperste re-

gionen van het meest verblindende licht. Helaas, om uit te drukken wat hij ervoer bracht hij slechts schamele, onvolmaakte, hotsende en botsende aardse woorden mee. Die wou hij dwingen het onzegbare te zeggen. Hoe kon het anders worden dan hulpeloos, amechtig gekwijn!

Iets weet ik nu: de grootheid van Mallarmé ligt niet **in** zijn scheppend werk, maar **ernaast,** in zijn roekeloos streven naar wat hij als het allerhoogste ervoer. Zijn tragiek ligt in zijn mislukking. Quos vult perdere Jupiter dementat... Maar wij, zijn medemensen, zijn bondgenoten tegen deze afgunstige God, wij kunnen er hem maar meer om liefhebben. '...Telles phrases me récompensent à jamais, notament où vous constatez mon manque d'hésitation à me jeter au gouffre du rêve apparu, quand je pourrais rester aux jardins anciens, parmi les fleurs ordinaires et certaines...'

Wat ik uit dit alles practisch gesproken kan leren? Zich in de afgrond storten, 'au fond de l'inconnu pour trouver du nouveau', dat is op zichzelf niet gevaarlijk en zelfs normaal te noemen, doch daarbij uit wanhoop omdat het taalinstrument onvoldoende lijkt, de hoofdfunctie van de taal over het hoofd zien en het trachten te dwingen iets uit te voeren waarvoor het niet gemaakt is, dat getuigt van een fundamenteel gebrek aan evenwicht zonder hetwelk niets blijvends wordt voortgebracht. En dit kan op elke kunst worden toegepast.

20-12-1947

Ik wil nog een paar zinnen van Mallarmé noteren:

p. 55: Après tout, tu sais que la seule occupation d'un homme qui se respecte est à mes yeux de regarder l'azur en mourant de faim.

Een levensprogramma aanbevolen aan de Droogstoppels van alle slag. Wat een beminnelijk mens!

p. 145: Quant à des conseils, seule en donne la solitude...

Daarbij, ieder mens luistert slechts naar raad, indien hij reeds dezelfde gedachten in zich ronddroeg, indien ze in aanleg in hem aanwezig waren. En ziehier nog een bepaling van de poëzie:

p. 118: La poésie est l'expression, par le langage humain ramené à son rythme essentiel, du sens mystérieux des aspects de l'existence: elle doue ainsi d'authenticité notre séjour et constitue la seule tâche spirituelle.

Ook Van Ostayen gaf een goede definitie. Zijn geval vertoont trouwens een opvallend parallelisme met dat van Mallar-

mé. Ook hij reikhalsde naar nieuwe ongekende hoogten, doch wat hij er tenslotte van terecht bracht is nog zoveel minder dan het werk van Mallarmé. Tragisch mensenlot.

26-12-47

Eindelijk ben ik naar de tentoonstelling ‘Van David tot Cézanne’ in het Paleis voor Schone Kunsten kunnen gaan. Alhoewel deze tentoonstelling me niet geestdriftig heeft gestemd, zou ik ze toch niet graag gemist hebben, want naast het schone waarmee ze me tenslotte toch verrijkt heeft, kreeg ik de gelegenheid geliefkoosde gedachten over de kunst in het algemeen weer eens bevestigd te zien. Dat streelt natuurlijk de eigenliefde. Al ben ik een leek in het vak der edele schilderkunst en al zouden kenners en deskundigen wellicht over deze nota's glimlachen, toch kan ik niet anders dan ze hier vluchtig neer te pennen, al was het maar uit de eenvoudige behoefte mijn huidige gedachten vast te leggen om er me later misschien eens mee te confronteren. Daarbij, ieder heeft het recht zijn eerlijke mening uit te spreken.

Deze tentoonstelling toont ons de overgang van de oude manier van schilderen, t.t.z. de manier die begon met Giotto en de Renaissance, naar de nieuwe, de moderne, of liever, en ik denk dat dit juister is, naar de periode van tasten en zoeken waarin we nog verkeren. Tasten en zoeken naar de nieuwe stijl, de nieuwe schilderkundige conceptie die deze der eerstvolgende toekomst moet zijn. Met Rembrandt was het Renaissance-ideaal: de dingen schilderen zoals ze zijn, bereikt, of toch zoveel als bereikt. Na hem bootst men de vroegere voorbeelden nog na, breidt men soms nevengebieden uit, maar ontdekt men niets wezenlijks nieuws meer. De schilderkunst is in een periode van stagnatie en gelarveerd epigonisme getreden, en geraakt meer en meer in een slop. Ze kent een laatste heropflakkering, heropflakkernig van een zekere grootheid, in het werk van Delacroix, doch een wezenlijke stap voorwaarts bracht ook deze late zoon van Rubens ons niet. Nochtans, wilde men niet ter plaatse blijven trappelen, moest men die stap doen, of anders radicaal de stoom omwerpen en een andere richting uitgaan. We kregen het impressionisme. Monet, Pissarro en hun school ontdekten een nieuwe, of liever een meer acute manier om de dingen te zien, ze trachtten de trillingen van het licht weer te geven en ook de densiteit van de lucht. Doch deze poging om verder door te dringen in de realiteit van het geziene, deed hen, doordat ze zich specialiseerden in een enkel aspect van de werkelijkheid, doordat ze de werkelijkheid ontbonden in haar ver-

schillende elementen en hieruit één enkel behandelden, afglijden van het grote doel van alle kunst. Doeken als ‘Les Nymphéas’ en vooral ‘Jeunes filles en barque’ van Monet zijn zeker gelukt te noemen als men als maatstaf neemt wat de schilder wou bereiken. Hun vaag en etherisch charme, zelfs een poëtisch charme zijn niet te ontkennen, **doch dat is niet genoeg.** Ook ‘La conversation’ of ‘Paysannes couchées’ van Pissarro hebben dit charme, doch meer niet. Bekijk ik bv. Manet (deze intieme vriend van Mallarmé) ‘Jeune fille dans un jardin’, dan ontmoet ik dezelfde zachte poëzie, hier groen en blauw met een enkele rode noot, doch wat heeft dat te betekenen als menselijke boodschap? In zijn beperkt, louter picturaal wereldje kan ik dat alles appreciëren, doch nogmaals: dat is niet genoeg. Kunst, alle kunst, gelijk welke, moet de gehele mens uitdrukken. Dat deed alle werkelijk grote kunst, sedert het begin der eeuwen. En die gehele mens bracht ons steeds een menselijke boodschap, iets dat ons vôôr onszelf in de spiegel plaatst en ons bewust maakt van ons lot in de wereld en in het helal. Schilderkunst is niet eerst en vooral kleur en lijn. Schilderkunst is eerst en vooral kunst, en dus menselijke kreet. Kleur en lijn zijn slechts uitdrukkingsmiddelen, medium (en op deze ondergeschikte plaats hebben ze natuurlijk hun primordiaal belang) zoals toon, woord, vorm andere mediums zijn van andere kunsten. Na de impressionisten komt Cézanne, en voor wie ‘Le cabanon de Jourdan’ ziet is het duidelijk dat de hedendaagse wijze van schilderen is ingezet, en dat zelfs aan het impressionisme resoluut de rug werd toegekeerd. Sedert Cézanne hebben we dan de talloze ismen gekend, die op dit ogenblik nog niet uitgewoed zijn, en die alle zoeken naar de nieuwe toverformule waaruit de kunst van morgen moet geboren worden. Doch of er onder ons reeds een Giotto verschenen is, durf ik betwijfelen.

Is het niet tragisch te zien, ook in de schilderkunst, dat juist de eerlijke zoekers, de onverschrokken pioniers van onze chaotische tijd gedoemd worden slechts een historisch belang te behouden? Dat juist dié artisten, die de schilderkunst van koers hebben doen veranderen, die het sterkst de nood van een in de slop geraakte kunst aanvoelden, die dus het diepste kunstenaarsinstinct hadden, en wier werk en streven een noodzakelijkheid was, dat juist dié artisten er niet in geslaagd zijn buiten de specialisten-experimenten te treden en een algemeen-menselijke taal te spreken. Zoals ik zei, ik geloof dat we nog steeds op onze Giotto wachten. (Over Picasso e.a. schrijf ik later nog wel eens). Om me nu bij deze tentoonstelling te houden, ik heb die doeken van Monet, Pissarro e.a. lang bekeken. Ik kon het loffelijk streven van hun scheppers erin waarderen, maar in de grond

lieten ze me koud. Als mens hadden ze me haast niets te zeggen. En daar komt het in alle kunst steeds op aan. Ik tracht het nog duidelijker uit te drukken: voor de **mens** Monet bv. voel ik bewondering en erkentelijkheid, doch als ik zijn **werk** beschouw, dan blijf ik koud. Hij en de anderen die volgen zijn 'de sjouwers van de stenen', maar de koepel op het monument zullen ze niet zien optrekken. Ze worden geslachtofferd door de blinde wet der evolutie, die zich nochtans van hen bedient om haar loop te voltrekken. Wij leven nog kort bij hen en kennen hun streven, en al kan dat aan hun werk, objectief gesproken, geen greintje waarde méér geven, toch kijken we naar dat werk met erkentelijkheid. Maar wie zal dat binnen duizend jaar nog doen? Slechts enkele specialisten zullen zich wellicht nog over hun leven buigen, en in uitgebreide handboeken krijgen ze misschien de naam van voorlopers of verre voorlopers. En die slaat men meestal over. Wie zal er iets aan veranderen? Hun werk is fragmentair, is desintegratie van het totale levensbeeld. En slechts een totaal levensbeeld kan de voedingsbodem zijn van grote kunst en blijvende ontroering.

6-1-1948

In een paar kranten en tijdschriften werd de 150e verjaardag van Heine's geboorte herdacht.

Daardoor ben ik weer aan Heine gaan denken, aan Heine die eens mijn lievelingsdichter was, en ik heb me afgevraagd hoe zijn beeld zich thans in mijn geest aan mij voordoet en in hoeverre zijn ster voor mij is verbleekt. Want toen ik nog geen twintig jaar was heb ik hem liefgehad met een fanatisme, met een onhandelbaar absolutisme zoals misschien alleen die gezegende leeftijd in staat is er te voeden. En het was niet enkel 'Das Buch der Lieder' dat me zo vervoerde, doch eveneens werken als 'Nordseebilder' en vooral de laatste verzen. Ook zijn licht en geestig proza dwong mijn bewondering af, want ik had me de 'Sämtliche Werke', mits een voor mijn arme beurs toen zeer zware opoffering, aangeschaft, en weken en maanden lang verdiepte ik mij in de lectuur, en gaf ik me zonder denken volledig over aan de roes die zich van mij had meester gemaakt. Dit alles is voorbij. Na elke roes wordt de mens weer nuchter, doch ik zou niet met zekerheid durven beweren dat ik ten opzichte van Heine ooit geheel en al objectief zal kunnen staan. Wanneer ik hem nu herlees, dan voel ik wonderwel dat stilaan de oude tover weer over mij tracht te komen en mijn geest wil benevelen. En al ben ik er mij van bewust dat ik er aan weersta, toch ben ik niet gans zeker of hij langs de geheimzinnige wegen van hart en herinnering niet onder een of andere gedaante toch is binnengeslopen. Ook een vrouw die men eens

diep bemind heeft zal men later onbewust in het geheimste van zijn hart nog verdedigen, ook al heeft het leven u geleerd objectiever over haar te oordelen.

Wie mij nu Heine objectiever leerde zien, en de tover die hem omgaf langzaam deed verijlen en verzwinden, dat was Goethe, zijn tijd- en landgenoot. Naarmate mijn bewondering en mijn eerbied voor Goethe groeiden ontvielen Heine de luister en de aureool waarmee mijn vrijgevige jeugd hem had getooid. Ik leerde zien wat groter was dan hij, veel groter dan mijn nochtans niet kleine 'broeder' Heine, maar al ging ik op ontdekkingstocht in de 'wereld' Goethe, en later in die andere 'wereld' Shakespeare, nooit heb ik Heine moeten verloochenen, en steeds zal hij van zijn eigen plaats in mijn geest, hart en gemoed verzekerd zijn.

Hij is van die mensen die men ofwel liefheeft ofwel haat. Een middenweg laten ze u niet toe. Ze plaatsen u aan de voet van de muur, en dwingen u stelling te kiezen. Al wat hij doet, doet hij met hartstocht en een onverzettelijke overtuiging. Hetgeen hij in zijn geweten voor waar heeft erkend, dat streeft hij na, hals over kop en met de laatste hardnekkigheid. Dat is uiteraard sympathiek. Daarbij bezit hij een nuchtere, realistische geest, een ironische kracht zonder weerga in zijn tijd, en beschikt hij over een ongeëvenaarde werkelijkheidszin, doch juist deze kwaliteiten liggen aan de basis van zijn beperking. In het leven vat hij alleen het practische, het realistische, het actuele, hij interesseert zich enkel aan de tijd waarin hij leeft, in de concrete preciesheid ervan, bv. aan de Franse Julirevolutie, en hij doet het met een verbluffende scherpzinnigheid. Hierdoor is hij, als journalist, zulk een geniale verschijning. De geschiedenis der vervlogen eeuwen interesseert hem weinig, behalve wanneer ze vermakelijk is en hem persoonlijk om een of andere reden toespreekt. Hij kan niet, zoals Goethe, uit de verte met alomvattende blik op de wereld en op zijn eigen tijd neerkijken. Neen, het is hem een levensbehoefte zijn eigen tijd als het ware te betasten, lichamelijk te beleven.. Hij is een actieve natuur, die op de gebeurtenissen van de dag moet kunnen inwerken, en genoegen neemt met van dag tot dag te leven. Een echt 'kind van zijn tijd'.

Daar tegenover ontdekte ik Goethe, even menselijk, doch hoe oneindig groter en ten slotte vollediger en meer mens. Goethe die de geschiedenis der mensheid synthetisch omvatte, de mens die zich ingeleefd had in de antieke wereld en die met een ongestoord gemoed zijn eigen tijd kon beschouwen, zoals een God die op het mensdom met toegeeflijkheid neerblikt en

bemerkt dat het nog altijd druk doet en zich opblaast en gewichtig meent te zijn, juist zoals eeuwen geleden en juist zoals het wel zal blijven. Zulk een houding moest de revolutionnair Heine ergeren. Een man die met verstand, langzaam het leven omvat, en die 'sub specie aeternitatis' in zijn innerlijk wereldbeeld alle verworvenheden van het mensdom, alle uitingen van de menselijke natuur, alle schakeringen van de menselijke psyche, met serene wijsheid harmonieert, behoort tot een andere wereld dan de kamper voor een bepaalde zaak in een beperkte tijd. Hij is een universeel genie, Heine is een beperkt genie. Dit vast te stellen is voor Heine niet kleinerend. Het is niet omdat iemand groter is dat men zelf klein is. Ook in zijn beperking blijft Heine groot genoeg om ons een gedurige vreugde te zijn, en een lichtpunt in de geschiedenis van de menselijke geest.

Is hij geen universeel genie, geen olympiër zoals Goethe, hij is een mens uit één stuk, die 'zich geeft' en die strijdt tot de laatste ademtocht. En hij is een groot kunstenaar. Na Goethe en Hölderlin is hij wellicht de grootste Duitse dichter en ook menige prozabladzijde is van een onvergankelijke frisheid. Zijn strijd tegen alle valsheid, schijnheiligheid, zelfgenoegzaamheid en dikdoenerij is van alle tijden, en de hantering van ironie, sarcasme en galgenhumor, die hem tot de meest gevreesde pen zijner eeuw stempelen, maakt van zijn oeuvre een onvergetelijk vuurwerk van sprankelende geest.

En als mens word ik door dat 'enfant terrible' onweerstaanbaar aangetrokken. Ondanks al zijn menselijke gebreken, zijn meisjesachtige ijdelheid en zucht naar pose bv. Want in de grond was hij een ziel die dorstte naar rechtvaardigheid, een mens die zijn tijdgenoten slechts met de zweep striemde omdat hij in geweten geloofde daardoor de ogen van zijn tijd open te trekken, een arm mensenhart op den dool tussen liefdesmart en eenzaamheid, een onverzadigbare zoeker langsheen een levensweg als een kalvarieberg, en heldhaftig figuur op het einde van zijn leven, toen de ziekte hem brak en hij, met half verlamd lichaam en dagelijks onuitstaanbare pijnen, alleen rechtgehouden werd door zijn onuitputtelijke geestesenergie. Opium alleen kon soms zijn pijnen verzachten tijdens de acht volle jaren dat hij zulk leven volhield. En in die toestand werkte hij met echte razernij, in het dubbel bewustzijn én dat hij nog veel te zeggen had én dat er hem niet veel tijd meer voor overschoot. De geniale dichter nam een laatste maal zijn vlucht ter verovering van dat steeds wijkende spiegelbeeld: het volmaakte kuntswerk. Onverpoosd werkte hij aan de verzen van de 'Romanzero', aan 'Die Götter im Exil', proza dat fonkelt van geest en temperament, en eindelijk aan de gedichten 'Zum

Lazarus’, het onsterfelijk smartlied van een midden folteringen langzaam stervend mens.

Dat alles maakt dat Heine kort bij ons staat. Naar een Goethe kijkt men meer op met ontzag en bewondering, naar een Heine kan men kijken met eenvoudige menselijke liefde. Want bij hem voelt men zich aanstonds thuis. Hij reikt ons spontaan de hand en we moeten hem niet eerst benaderen. Een Goethe is schier bovenmenselijk,, is een toppunt van mensdom, een synthese van menselijkheid, een microcosmos, een wereld op zichzelf vol eindeloze rijkdom en pracht. En dat is natuurlijk oneindig meer dan wat een Heine ons kan schenken. Doch voor iedereen is er plaats in ons huis, en zeker voor diegene die aanstonds, door zijn beminnelijke menselijkheid, de weg naar ons hart wist te vinden.

Erik van Ruysbeek

Nedervaart

Geluk, 'k zocht u ten laatste in een donk're kroeg,
- een koele voornacht na een schroeiend zoeken -
waar ik mij over 't grootste van mijn reis bekloeg,
van 't dwalen moe en 't mijm'ren bij mijn boeken.

Want grijpen wou ik u, geluk, voorgoed, totaal,
om 't even waar gij wijlt, maar niet op aarde:
achter een ster, een zomerwolk, een zonnestraal,
daar ik slechts wanhoop en berouw ervaarde.

En 'k hield u vast, geluk, ontheven aan de tijd,
ofschoon gij ersatz schonkt voor mijn betrachten:
een schemerlamp, een donk're fles, een blonde meid,
en 'k vroeg dat 't zo zou zijn in al mijn nachten.

En 'k bad er koortsig: ‘Laat mij doodgaan, sla mij neer
of laat mij steeds opnieuw dit spel beginnen!’
In elke vezel voeld' ik echter 't zelfde zeer
omdat ik God niet vond om te beminnen...

Remi Boeckaert

Cecilia-Liane

Sinds wij een kind hadden vroeg ik me dikwijls af of Rosine nog van mij hield. Soms veronderstelde ik zelfs dat ze werkelijk nooit van mij had gehouden. Maar dacht ik niet onrechtvaardig over onze verhouding na? Was mijn oordeel niet een louter vooroordeel?... Of had ik bij de eerste indrukken dan toch de waarheid vermoed? (Want meer dan eens voelde ik een bepaalde toestand juist aan zonder hem te kunnen verklaren). Toen trof het me dat Rosine na de geboorte van ons Mia prikkelbaarder werd. Meestal moest ik van Rosine afblijven en wanneer ze zich dan toch liet omhelzen, hield ze zich passieloos. Was ze zo met Mia ingenomen dat ik voor haar niets meer betekende? Wanneer ze naar Mia liep, die in haar wiegje begon te schreien, dacht ik echter dat haar liefde voor mij anders was geworden. Ja, Rosine hield nog wel van mij, maar in de eerste plaats van haar kind. Handelen niet alle vrouwen zo tijdens de eerste maanden na hun bevalling?... Dan meende ik er blij om te moeten zijn dat Rosine zo aan Mia was verknocht. Kon ik een betere moeder voor ons kind wensen?...

Op een avond is het nochtans tot een openlijk conflict gekomen. Ik maakte er Rosine een verwijt van dat ze Mia zou blijvertroetelen. ‘Ge zult er later de dupe van zijn’, zei ik grimmig. ‘Dat zou ze gaarne’, snauwde ze me af, want als Mia op me moest rekenen zou er wat van terecht komen! Ik voelde de steek. Haha, ik was maar een dromer, een luie kerel die zich om niets bekommerde. ‘Meneer de baron’, grijnsde ze. Was zij nu de vrouw waarop ik al mijn verwachtingen had gesteld?... Was het mijn schuld dat ik zô was gemaakt? Dat ik liever ergens alleen zat om te kunnen dromen, om een gedicht aan mekaar te flansen? Verduiveld, wat moest ik me met die futiliteiten van het huishouden bemoeien! Theatraal wipte ik op uit een zetel, bonkte met de vuist op de tafel en schimpte: ‘Ik weet wel dat ik voor niets te goed ben. Een slechte vader ben ik. Een egoïst, haha!’ Maar Rosine hield zich onverschillig, misschien om me nog erger te treiteren. Om haar mijn onmacht niet te laten blijken ben ik vloekend de straat op gelopen. ‘Hoe was ik zo dwaas geweest van te trouwen?’ vroeg ik mij af. Waren de vrouwen niet allemaal gelijk, er op uit om een man in het gareel te spannen?...

Een paar dagen nadien ontving ik een brief van een vriend, die me de groeten overmaakte van een zekere L.D. Of ik me nog die initialen herinnerde?... Misschien had Jan die groeten als een scherts bedoeld. Misschien was het eigen schuld om-

dat ik hem bij voorkeur over mijn oude lieven vertelde. Nog zie ik Jan glimlachen en hoor ik hem schertsen: ‘Gij zult u wel nooit beteren’. Die groeten van L.D. hadden me echter onverwachts getroffen. Had ik geen ruzie gehad met Rosine dan hadden die groeten me wellicht onverschillig gelaten. Verduiveld, nu kon ik die herinnering maar niet uit mij weren. En toen betrapte ik me er op dat ik eigenlijk nog een sentimentele dwaas was. Was ik niet oud genoeg om me over een jeugdliefde heen te zetten? Daarbij, wat was er eigenlijk tussen L.D. en mij geweest? Een onschuldige liefde slechts. En was het ooit liefde geweest?... Zou L.D. dan toch nog van mij houden? Hadden wij elkaar intiem genoeg gekend om elkaar niet meer te vergeten? Was ze me eigenlijk iets meer geweest dan een andere? In elk geval, de herinnering aan L.D. (Liane De...) werd me een obsessie.

Vier jaar geleden had Jan me op een winterdag geïnviteerd. Toen woonde hij nog te Baarle, een dorp waar de zondag-stilte zo drukkend is dat men er zich als levend begraven voelt. Jan praamde me om er tot 's anderendaags te blijven, want 's avonds zou er toneel worden gespeeld. Zijn verloofde vertolkte een hoofdrol en als stedeling zou ik met dat patronaattoneel kunnen schimpen. Toen we in het zaaltje kwamen zat het al proppensvol, maar Jan had gereserveerde plaatsen naast de geestelijken en de notabelen. Hij stelde me aan zijn vrienden voor en verklapte algauw dat ik verzen schreef. Zijn vrienden bejegenden me echter niet eerbiediger als was ik ergens orgelist. Die domme dorpers ook! Maar ik zou me wreken, hen in een stukje proza belachelijk maken. Daar begon het al met die fanfare. Wat bliezen die rode boerenkaken toch hard. En de dirigent, de koster, had zijn gedemodeerd trouwkostuum aangetrokken. Inmiddels bekeek ik het programmastrooibiljet. ‘Het schoone en voorbeeldige leven van de H. Cecilia’. Korte inhoud: ‘Gesproten uit de beroemde Patriciërsfamilie der Caecilii, had Cecilia hare maagdelijkheid aan den Heer gewijd. Tegen haren wil en dank werd zij ten huwelijk gegeven aan een rijken Patriciërszoon. Zij verkreeg van haren echtgenoot in den maagdelijken staat te mogen volharden, zelfs gelukte zij er in hem te bekeeren. Paus Urbanus doopte Valerianus en zijnen broeder Tibertius, die beiden, kort daarop den marteldood stierven. Cecilia werd onthoofd in 230’[1] De mannenrollen zouden eveneens door de meisjes worden vertolkt. Zo zou ik waar voor mijn geld krijgen, de fine-fleur van de Baarlse meisjes. Eigenlijk vond

(1) R.K. Mis- en Vesperboek, blz. 1411. Uitg. Proost en Cie. Turnhout, 1932.

ik die meisjes sympathiek. Sympathieker althans dan die uit de stad. Men kon er beter een loopje mee nemen. Hoe dikwijls reeds had ik dit niet ondervonden in die landelijke herbergjes? Die avond zou nog een meevaller worden. Een schoon kind, die Cecilia. Door tussenkomst van Jan zou ik haar wel te pakken krijgen.

Inderdaad, na de opvoering kreeg ik de kans met de H. Cecilia te spreken. Ik wenste haar geluk en drukte haar fijne hand. Ze bloosde even en voelde zich verrukt om mijn compliment. Ze bleef bij Laura, Jan's verloofde, die de rol van Valerianus had vertolkt. Doch Valerianus wou Cecilia kwijt spelen om alleen met Jan buiten te geraken. Tijdens de opvoering had ik Jan mijn zwak voor Cecilia niet kunnen verzwijgen. Hij begreep waar ik heen wilde en de zaak werd geregeld. Ik begreep mezelf niet dat ik me zo schuchter hield. Hoe kon ik een meisje veroveren indien ik er naast liep als een uitgedroogde Piet?... Doch het was een romantische avond. Er was maneschijn en Cecilia moet bedwelmd geweest zijn door haar succes. Ze weerstreefde niet toen ik haar hand in de mijne nam. Eén oogopslag keek ik in haar stralende ogen. En nu nog zie ik het kapelletje opdoemen waarachter wij elkaar voor het eerst hebben gezoend.

Liane was een goed meisje, effenaf een goed kind. Maar van mijn verzen, die ik haar opdroeg, heeft ze weinig of niets begrepen. Of waren die door iemand te begrijpen? Bah, niets dan moderne rethoriek! Liane's brieven krioelden van spelfouten en nooit sprak ze me over andere dan de doodeenvoudigste dingen. Wanneer we afscheid namen zoende ze me schuchter. Ze was niet vurig genoeg om me aan haar te kunnen verknechten. Neen, ze was geen vrouw voor een artist. Toch niet voor een artist zoals ik. Ik moest iemand hebben met temperament. En intelligent daarbij. Ik leerde de dochter van mijn uitgever kennen. Die was de ideale. Een intellectueel flatterend meisje, een dweepster. Echt iemand voor een artist. Zo liepen er heel wat jonge artisten uit het stadje haar achterna. Met een vriend maakte ik zelfs ruzie om haar, voorgoed. Maar wat ik ook deed, ik kon niet beletten dat Bollen, een redacteur van een vijandig tijdschrift, haar najoeg en vriend van den huize werd. Bollen zou ik doodbedaard de ogen hebben kunnen uitprikken. Er was niets schoons aan hem. Plomp zat hij in de familiekamer als had hij er zich ingeburgerd. En meestal in de nabijheid van Rosine. Maar wij waren vriendelijk tegenover elkaar, Bollen en ik. Een vriendelijkheid echter die elk ogenblik kon omslaan in een vechtpartij. Doch uit wederzijdse lafheid kwam het zelfs tot geen bitsig woord. Maar dieper voelden wij de tweestrijd groeien, Rosine zou er ten slotte zelf moeten over beslissen.

Blijkbaar vond ze er genoegen in ons aan het lijntje te houden. Hoe het kwam weet ik niet, doch ik haalde het ten slotte op Bollen alhoewel hij een betere betrekking had dan ik. Misschien omdat ik meer dichterlijk talent had, of omdat mijn ogen niet uitpuilden als de zijne? Omdat ik doordrijvender was en niet zo lam-romantisch en kwijlend verliefd? Zo huwde ik Rosine, nu weet ik dat ik het deed uit trots.

Rosine gaf me geen zinnelijke bevrediging. Was dat het conflict tussen ons? Indien ik er niet zo vast van overtuigd was dat ze als het ware geen sexuele behoeften meer had, ik zou haar van ontrouw hebben verdacht. Of hield ze zich sterk omwille van ons kind?... Ik voelde me omstuimiger worden dan toen ik ongehuwd was, alsof het weer lente werd. Wie zegde ook weer dat elke man herboren wordt bij elke nieuwe vrouw? Kwam dit niet voor in ‘Faust’? Maar was dit niet allemaal literatuur?...

Door die brief van Jan kreeg ik heimwee naar Liane. Ik ben geen literator om te beschrijven hoe schoon ze was. Ik zou moeten spreken van diepblauwe ogen, helderwitte tanden, een glimlach à la Gioconda, enz. Ik kan alleen zeggen dat ik haar nodig had, omdat zij goed voor mij was geweest, mij wellicht had liefgehad.

Een slechte vader moet ik geweest zijn, want ik bekommerde me niet om Mia, mijn kind. Ik bekommerde me alleen om mezelf. Maar ben ik niet als alle andere mannen? Ben ik daarom slechter? Ben ik ten slotte niet beter omdat ik de waarheid durf zeggen? Want wij, mannen, zijn egoïsten. Wij buiten de vrouwen uit, als zij ons genoeg hebben gegeven nemen wij andere... Ik piekerde er over na hoe ik me het best van Rosine zou kunnen losmaken. Er zo maar vandoor gaan was nog het eenvoudigste. Of Rosine een brief nalaten waarin ik beloofde voor haar en Mia te zullen zorgen? Zulke schande zou ik haar echter besparen. Daarbij, zou ik elders zo maar aan werk geraken? En wèlk werk dan nog?... Maar van Mia hield ik meer dan ik me voorstelde. Ik bleef besluiteloos. Zou Mia me ooit kunnen vergeven dat ik ons gezin had geschonden, dat ik met een andere vrouw was gaan leven? Misschien zou ze me begrijpen, later. Als ze misschien zelf door het leven zou getroffen zijn. Ja, later... Luchtkastelen allemaal! Zou Liane wel bereid zijn om met een gehuwd man, die een kind had, samen te leven? Zij, de H. Cecilia! Zou ze me niet uitschelden omdat ik haar indertijd brusk had verlaten, omdat ze me toen niet wel genoeg was? Nu zou ik het dan ook maar zonder haar moeten stellen. Maar waarom dan d[i]e groeten van haar? Jan had haar dan toch gezegd dat ik getrouwd en vader was?...

Wekenlang dezelfde vertwijfeling. Neen, ik zou de knoop nooit kunnnen doorhakken. Op een nacht evenwel, toen ik als zo dikwijls slapeloos lag, flitste het in mij op dat ik Rosine zou kunnen vergiftigen. Misschien zou de politie aan een zelfmoord geloven. Maar was het aan te nemen dat Rosine zelfmoord zou plegen zonder Mia eveneens aan de dood toe te vertrouwen? Ik kon toch ons Mia, mijn kind, niet mede vergiftigen!... Indien Rosine ziek werd, levensgevaarlijk en stierf? Maar dit zou van God alleen afhangen. Doch kan een God, die het kwaad wil, bestaan? Daarbij, zou God mij niet weten te treffen in plaats van Rosine?... Ik voelde me onuitsprekelijk laf. Had Rosine zulke lafaard verdiend? Was zij niet duizendmaal beter dan ik? Moest ik haar niet om vergiffenis smeken? Haar zeggen dat ik anders zou worden? Ik vertederde me over haar. Ik kuste en streelde haar, maar zonder passie. Waarom sloeg ze me niet in het gelaat? Was ze weerzinwekkend laf of weerzinwekkend heldhaftig?...

Eindelijk kwam de ontknoping, de banaalste die ik me had kunnen indenken. Op een avond, tijdens een zwaarmoedige bui, schreef ik haar een brief. Langer wilde ik haar geluk niet verhinderen. Ongetwijfeld hield ze nog van Bollen en hij van haar. In elk geval zou hij voor haar beter zijn dan ik. En voor Mia zou hij wellicht geen slechte vader zijn. Was het feit, dat hij nog ongehuwd was, geen bewijs van zijn liefde voor Rosine? Hoopte hij nog steeds niet op onze scheiding? Nu, dat het een publiek geheim was dat Rosine en ik elkaar niet konden uitstaan?... Ik pakte mijn kleren in en daalde de trap af. Om niet te falen wenste ik te vertrekken zonder Mia een afscheidskus te gaan geven in de kamer, waar ze reeds insliep. In de gang botste ik bijna op Rosine. Eén oogopslag keek ze me hatend aan. Zonder die blijk had ik misschien nog geaarzeld te vertrekken. Nu joeg hij mij buiten, weg...

En toch ben ik niet naar Liane gegaan. Dagenlang vertoefde ik levensbeu in een hotel aan zee. Wat kon het me nog schelen wat er gebeurde! Bah, ik zou misschien ten hoogste nog dertig jaar moeten leven. Wie zou er nog over mij spreken? Ik zou plaats maken voor anderen die het ook maar moesten uitvechten. En ook zij zouden verdwijnen... Ik lag te luisteren naar de zee in de nabijheid... Maar door het gebruis van de aanrollende baren klonk Liane's stem telkens in mij op. Ik trok de dekens over mijn hoofd en stopte mijn oren, tevergeefs. Om me te bedaren liep ik het strand op. Tussen de mensen wilde ik zijn, in de bonte wemeling van de badgasten verdwijnen om niet langer in mezelf te moeten zien. Maar het gejoel van de badgasten maakte me ontzind. Ver-weg moest ik zijn, alleen de dui-

nen in. Starend naar de wolken trappelde ik door het duinzand, een heuveltje op. Plots schopte ik tegen een paar benen, achter een struik gilde een overeind rijzend paar...

Sindsdien dacht ik met weerzin aan elke vrouw. Ook Liane had zo 'n lichaam. Waarom was ze als alle anderen van vlees gemaakt? Was het niet beter haar niet meer op te zoeken en slechts een weerglans van haar te behouden? Een bovenzinnelijke liefde?...

Maar ergens leefde een kind van mij, Mia. Een mensje dat me ‘vader’ had genoemd en me soms deed opschrikken toen ik zat weg te dromen, te hunkeren naar iets dat onbereikbaar was... Mia, mijn kind, reiner zelfs dan het droombeeld Cecilia-Liane. Zou ze van Rosine meer karaktertrekken gekregen hebben dan van mij? Zou ik haar nog herkennen? Zou zij mij nog herkennen? Zou ze op mij afstormen en ‘vader’ roepen? Zou ik mijn aandoening kunnen bedwingen?... Maar hoe zou ik haar kunnen weerzien? Woonde ze niet met Rosine bij haar grootouders? Natuurlijk zouden ze mij er uittrappen indien ik er durfde binnen komen. En Rosine wilde ik in geen geval zien. Zou ze niet naar mij opblikken zoals ze het bij mijn vertrek had gedaan, onvergeeflijk?... Wellicht ging Mia naar een naburige school, ik ging haar opwachten in de nabijheid. Nog vôôr ik het opmerkte ging de brede poort open. Meisjes liepen taterend de straat op, een kleurrijke, uiteenstuivende kudde waarover mijn blik angstvallig zocht... Maar Mia herkende ik niet. Zag ik nog duidelijk? Ik wou de meisjes achtervolgen, maar plots trad een kloosterzuster op me toe als had ik haar om iets verzocht. Dat gelaat had ik nog gezien, doch waar en wanneer?... Haar lichtblauwe ogen schitterden onder haar sneeuwwitte kap en even later hoorde ik zuster Cecilia vragen: ‘Wel, wel, hoe gaat het u nog?’...

Remi Boeckaert

Brief uit Nederland
Charlotte Köhler weer op het toneel

De stadsschouwburg van Utrecht werd vandaag vereerd met het spel van een der fijnste artisten van Nederland. Charlotte Köhler trad op met een recital, dat reeds vôôr de oorlog bomvolle zalen trok, maar nu opnieuw het spontaan enthousiasme van het publiek deed oplaaien: het meesterlijk stuk van Pedro de Alarcon, Frasquita (El sombrero de tres Picos). Mevrouw Köhler is de creatrice van een bizonder aantrekkelijk, maar bizonder moeilijk genre: zij alleen, enige actrice, heeft het ganse stuk in handen, speelt alle rollen, en beheerst gedurende twee uur volkomen het toneel. We hebben in de Stadsschouwburg te Amsterdam Max Croisset gezien met 'De Zachtmoedige' van Dostojewski. Het was aardig, maar er werd gehoest, geniesd, de zaal was rumoerig, men voelde zich niet tot rust, niet tot volledige overgave gedwongen, het goddelijk vonkje 'contact' tussen acteur en publiek sloeg niet in, het was 'dàt' niet. En daar stond nu deze vrouw op de planken te Utrecht. Zij heeft het als eerste aangedurfd, zonder de steun van medespelers, zonder decor, zonder inleiding, zonder enig ander middel dan haar eigen sprankelend spel, een gehele wereld te vertolken, waarin burgemeester, bisschop, secretaris, agent, volksvrouw, burgemeestersdame, molenaar, molenarinnetje optreden, waarin de molen draait, de druiven rijpen, de zon schijnt, de nacht daalt, de ezels draven, waarin een zo intens leven aan de gang is als men zich in een Spaans dorp kan voorstellen. Het doek gaat op, en daar staat alleen een vrouw, in een wit kleedje en een rode sjaal. Anders niets. Maar zie, enkele bewegingen: daar tovert zij een huis, een molen, daar ligt een landschap te blakeren in de zon, daar doemt de kleine stad op, daar bloeit een zware wijngaard, daar leeft en beweegt ons Spaans molenarinnetje. Een zware stem: daar verschijnt haar man Lucas. Zij plukt de druiven, zij snoept van de tros. En gaandeweg, op een enkel teken van haar hand, schept zij als de Heer in Genesis, uit het niets borrelt een bruisende wereld naar boven. Een alleraardigste comedie ontstaat: een menselijke comedie, een prachtige burgerlijke farce, een onweerstaanbare caricaturale weergave van de mens met zijn kleuren en geuren, een ontroerende betuiging van huwelijkstrouw, een realistisch, romantisch, lachend en wenend, juichend en vertederd schouwspel. Frasquita en Lucas zijn volledig gelukkig, en geen twijfelt

aan de trouw van de ander. Maar de lelijke amechtige burgemeester is verliefd op Frasquita. Met een list wordt Lucas op een nacht het huis uitgelokt. De Burgemeester zoekt Frasquita ap, valt in de molenbeek, wordt door Frasquita gered, wordt nat en ziek in bed gestopt, terwijl Frasquita zelf ijlings haar man achternarijdt. Maar Lucas, ondertussen teruggekomen, ziet door het sleutelgat de burgemeester, vertwijfelt, rent naar de stad om zich op Frasquita met de burgemeestervrouw te wreken. Maar vôôr het nobele gerechtshof dezer edele dame, komt alles terecht: Frasquita en Lucas bleven trouw, alleen de burgemeester heeft een belachelijke en idiote rol gespeeld.

Maar deze mensen leven! Het is niet Charlotte Köhler die speelt, maar het is, in een duizelingwekkende opeenvolging, een gesprek tussen een kleine dikke man met spillebeentjes en een bochel, een oude handenwrijvende zalvende bisschop, en een ronde burgerlijke goedgehumeurde molenaar; en een verwaande geaffecteerde bedachtzame advocaat, en een spitssnuitig martertje van een agent, en een purperdik opgeblazen secretaris, die stilaan dronken wordt, en een hoogadellijke dame burgermoeder der stad, en een babbelzieke huishoudster. En het is door alles heen een springlevende Frasquita, klaterende waterval.

Een waaier, de druiven, de ezel, het geweer, de pistolen, de..., maar waar zijn al deze dingen? En die kleine rode sjaal is nu een cape, dan een mantilla, dan plots de sjofele sjerp van een volksvrouwtje, - en die daar zo dik zit te lachen is de secretaris, maar nu is het de bisschop die God zegent, en nu is het de stotterende dorpsagent. En - het is een artiste, met een zo menselijk-ruim, zo mild en grootmoedig hart, dat zij zichzelf naar de hoorders werpt: hier, mijn bloedende waren, mijn tintelend leven, heel mijn ervaring, mijn lijden, mijn liefde. Het is een vurige verbeelding, een scherpe opmerkingsgave, een rinkelende taal, een tactiek en intuïtie van bewegingen en houdingen (een schouderlijn, de tekening van een hand), een verve en vlam in de typering... We hebben Georgette Hagedoorn in Amsterdam begroet. Wanneer wordt Charlotte Köhler in België genodigd?

Kristien D'haen.

Aan een illegaal Strijder

We zijn nooit illegaal geweest. Tenminste er ons niet van bewust. Wel hebben we een paar maand een vriend gehuisvest wiens reisbiljet op de Werbestelle klaar lag. Toen de grond onder de voeten ook voor onszelf te warm werd, hebben we ons samen aan de circulatie onttrokken. Dat voorjaar hebben we het naderen van de lente gevolgd aan de gedaanteverwisselingen van het één enkele boompje bij het raam van onze kamer. Ten slotte hadden we genoeg van dit kiekeboe-spelletje. We slaagden er in de identiteitskaart van de vriend te vervalsen, zodat er 'landbouwer' kwam te staan waar vroeger het woord 'onderwijzer' te lezen was. Toen stak hij de neus terug buiten de deur en bleven we alleen in ballingschap achter. Maar intussen werkten onderduimse krachten aan onze bevrijding. Na nog een maand slaagden we er in met enige authentieke, maar weinig met de waarheid strokende docktersattesten uit de brand te geraken. Het laatste deel van de oorlog leefden we zo vrij als een stuk wild in een bos zonder stropers.

Eerlijk gezegd hebben we ons heel de tijd verbaasd omdat we zelf niet illegaal waren. Heel de wereld rondom ons was het. We speelden een vredige partij tafeltennis met partners, die collaborateurs deden struikelen over een draad tussen twee bomen en die in het donker gevaarlijke tractaatjes in de brievenbussen stopten. Een paar van hen hebben we kort na de bevrijding weergezien. Ze droegen toen uniformen van het Belgische leger, met een gouden ster op de kraag. Een maand later hebben we hen opnieuw ontmoet. De sterren waren verdwenen en de jonge blagen waren zelfs geen korporaal meer.

Er was dus reden om zich te verbazen, vooral voor een mens die niet door en door vertrouwd was met de illegaliteit, zoals wij. In het café hoorden we opgewonden fluisteren over parachutisten, reispassen en clandestiene grenspassages. Slechts één keer herinneren we ons, dat er een geallieerd vliegenier in het dorp neerdaalde. Hij werd onmiddellijk en bijna in triomf aan de Duitsers afgeleverd. Er werd bij de bevrijding zes weken lang gevochten om het bezit van een lap niemandsland in de omtrek. Gelijk wijzelf trouwens leefden de illegale strijders tijdens de artilleriebeschietingen in de schuilkelder. Maar toen de Duitsers de benen hadden genomen en we de eerste Engelse pantsers zagen naderen, zater er bekende gestalten op de gevechttorens, met het geweer in de aanslag.

We weten eveneens, dat deze mensen er in slaagden een aanzienlijk sommetje te verdonkermanen, bestemd voor de fa-

milies van gedeporteerde kameraden. Ook dat een van hen bij een roofoverval op een hoeve de boer, die het ongeluk had zich te verdedigen, de hersenpan heeft ingeslagen. Nadat deze ‘illegale strijder’ door de Duitsers gearresteerd en voor de kop geschoten was, werd hij te Londen op de dagorde vermeld en als ‘held’ in de wolken verheven.

Dit alles staat ons nog zeer klaar voor de geest. Vergeef ons dan ook, dat we in het begin even het hoofd geschud hebben, toen we ook Uw naam tussen die van een paar andere weerstanders vermeld hoorden. We hadden altijd wat naar U opgezien, gelijk een jong mens van achttien kan opzien naar iemand die hij voor een meester houdt, omdat U zich gewaardigd hadt U te interesseren aan onze allereerste litteraire pogingen. Het scheelde maar een haar of U waart plots van het voetstuk gevallen dat we in ons jeugdig enthousiasme voor U opgericht hadden. Gelukkig voor ons hebben we bijtijds onze vergissing ingezien.

We herinneren ons nog zeer goed onze weinig banale kennismaking, toen we in de boekhandel voor de schabben stonden en onze ogen over de titels lieten gaan. U hadt ons al een paar maal een boek aangeraden dat we nog niet kenden en dat ons telkens uitstekend bleek te bevallen. Thornton Wilder onder ander en Cain's ‘The Postman always rings twice’. Toen wilde het toeval, dat we uit de rij een boek namen van een jong auteur waarover we pas hadden horen spreken. Nieuwsgierig vroegen we U of dit werkje iets te betekenen had. Het volgende ogenblik hadden we onze vraag weer willen intrekken. We zogen aan de uitdrukking van Uw ogen, aan de geamuseerde schittering in Uw blik, dat het boek, onder pseudonie verschenen, van U was. Zo begon het.

Het heeft alleszins heel wat geduurd voordat we het aandurfden U te bekennen, dat ook wij van tijd tot tijd een verhaaltje op papier zetten. Toen hebt U geen minuut geaarzeld en onmiddellijk aangeboden onze eerste kinderstappen te leiden. Nu kennen we er de reden van. U wist waarschijnlijk nog heel goed hoe moeilijk een jong mens het kan hebben voordat hij in zichzelf gelooft. Waart U zelf immers niet meer jong?

U hebt niet alleen onze proeven verbeterd en zeer aandachtig besproken, U hebt ons ook de weg leren zoeken doorheen de doolhof van de massale literaire productie van deze tijd. Maar nu constateren we, dat U ook nog andere intenties ten onze opzichte gekoesterd hebt. Nu weten we, dat we een paar ogenblikken op een gevaarlijke helling gestaan hebben.

Onder het mom van die litteraire voorlichting hebt U ons doen kennis maken met de hedendaagse Sovjet-letterkunde:

Sjolochov en Majakovsky, Ehrenburg en Ostrovsky. We gingen met deze werken naar huis en dachten er niet eens aan, dat we zoiets als een bom in onze tas droegen. Deze Russen waren ons volslagen onbekend en we waren U dan ook dankbaar, dat U ons in die richting geholpen hadt. Maar U hebt het ongeluk gehad, dat we die literatuur uit een voor U foutieve hoek bekeken hebben. U dweepte er mee, waarschijnlijk niet zozeer om hun letterkundige waarde dan wel om de ideeën die ook de Uwe waren. Wij echter waren er, mede door Uw raadgevingen, aan gewoon geraakt elk boek nog enkel naar zijn litteraire waarde te schatten. Nu moeten we toegeven, dat er bij de moderne Russen enige namen van meer dan gewone betekenis zijn, maar ovr het algemeen stonden ze toch een heel eind onder het peil van de auteurs met wie we in die tijd begonnen kennis te maken. U zult bekennen, dat Sjolochow niet zo belangwekkend kan zijn als Balzac en Stendhal, zelfs niet voor een jong mens van nog geen twintig. Die oriëntering naar de zuiver litteraire kant van de zaak heeft ons waarschijnlijk gered.

Op dat ogenblik kwam het geheimzinnige in Uw leven. Toen we op een winterdag als naar gewoonte voor Uw huis stonden, waren de rolluiken gesloten en Uw woning verlaten alsof er in geen maanden een mens verbleven had. We kregen toen even een kleine schok, we wisten wat er gebeurd was, maar intuïtief voelden we, dat ‘ze’ te laat gekomen waren. Dat U er in geslaagd waart het hazenpad te kiezen.

Nu is deze uitdrukking fout, want een haas slaat enkel op de vlucht omdat hij bang is voor het schot uit het geweer. En we weten, dat U geen schrik gehad hebt, dat U verkozen hebt te ontsnappen omdat Uw taak niet ten einde was. We hebben een ogenblik bij Uw gesloten deur staan glimlachen. Toen zijn we weergekeerd gelijk we gekomen waren, met in onze tas onze jongste proeven en Ehrenburg's ‘Tweede Scheppingsdag’.

Een paar weken na Uw ontsnapping hebben we vernomen, dat Mevrouw in Uw plaats gearresteerd werd. Vergeef ons, maar op dat ogenblik hebben we even gevreesd. U moet weten, we hadden toen iets gehoord over een aangehouden weerstander uit de omgeving. Vier en twintig uur later kwam de Gestapo om de overigen van de groep. Maar er is een dag gekomen, dat we Mevrouw bij toeval weer ontmoet hebben. Na zes maand werd zij terug op vrije voeten gesteld en we wisten, dat U nog altijd veilig waart.

Veilig... dit moet wel een zeer betrekkelijk woord geweest zijn voor een mens die geleefd heeft zoals U. In verbeelding hebben we U meer dan eens in de cel gezien. We wisten hoezeer U de zon lief hadt, al was ze dan in Uw smalle straat slechts

zelden zichtbaar. We wisten hoe U kondt kijken naar de vaart van de wolken en naar de vlucht van een vogel. Binnen de muren van Uw winkel voelde U zich benauwd, alsof er iemand U belette te ademen. Maar daar hadt U nog de lach van Uw kind, Uw boeken en aan de muur de Christus van Servaes. In de cel niets. De stilte, de eenzaamheid en de angst in elk gering geluid.

Zover is het nooit gekomen. U bent er in geslaagd te blijven werken, illegaal te blijven. Nu moet U ons vergeven, dat we de zin van dit woord niet goed begrijpen. Onlangs nog kregen we een boek in handen waarin een kijk gegeven werd op de ‘illegale’ wereld bij onze Noorderburen. We zullen het werk bij de naam noemen, anders kunt U het niet toetsen aan de werkelijkheid die U zelf meegemaakt hebt. Het was Corsari's ‘Die van Ons’, dat in Nederland een zeer groot succes kent en trouwens reeds in een paar vreemde landen vertaald verschenen is. We zullen de litteraire waarde van het boek buiten beschouwing laten, deze brief bedoelt geen letterkundig debat te zijn. Maar we stellen U één vraag: was dit nu de illegaliteit?

Zoals we reeds opmerkten, de hele wereld rondom ons was illegaal. Alleen wij niet. Zo scheen het ook boven de Moerdijk te zijn, indien we van de veronderstelling uitgaan toch, dat Corsari's boek een trouw beeld van de werkelijkheid geeft. Die jonge mensen kwamen in de weerstand terecht, onbewust, zonder er erg in te hebben. Zeer toevallig geraakten zij allen in gevaarlijke omstandigheden verstrikt. We moeten zeggen, dat we het niet begrijpen. Zelf hebben we heel de duur van de oorlog onze normale gang gegaan, zonder één enkel ogenblik met de illegaliteit in aanraking te komen. Het dichtst hebben we er bij gestaan, toen we die namiddag de deur van Uw huis gesloten vonden. Maar dit was ook alles.

Deze mensen in Corsari's roman leven ook alsof er voor hen bijna niets gebeurd, niets veranderd was. De waarden van hun leven zijn voor hen dezelfde gebleven als vôôr de oorlog. Ze wilden net zo goed bij een vrouw slapen als tevoren, ze wilden net zo gaarne naar de bioscoop als ze het gewoon waren. We hadden altijd gedacht, dat ‘illegaal zijn’ iets heel anders was. Als U over de straat loopt, weten dat U niet het récht hebt daar te lopen. Dat U niet het récht hebt bij de winkels te blijven staan en te denken aan de vrouwen die Uw pad kruisen. Een mens moeten doden om zelf niet gedood te worden. En vooral er U van bewust te zijn, dat Uw werk zeer weinig vruchten zal dragen,

dat U er niets mee zult veranderen aan de loop der dingen en de gang van de wereld.

Dit laatste moet het ergste geweest zijn. We weten niet of U er aan gedacht hebt terwijl U nog werkte. We weten echter wel, dat U dit duidelijk geworden is toen Uw taak ten einde was. Een keer hebben we getracht langs litteraire weg de verbroken banden weer aaneen te knopen. U hebt ons geantwoord, dat de literatuur voor U afgedaan had. Dat U er zich bewust van geworden waart, dat het leven geen literatuur was. Verre vandaar. Maar het meest in Uw brief heeft ons Uw verbittering getroffen. Verbittering toen U gezien hebt, dat zij die rustig in de schuilkelder zaten, terwijl U door de verboden nacht sloopt, evenveel verdiensten bleken te hebben als U. Verbittering toen U geconstateerd hebt, dat zelfs Uw vrienden U niet meer begrepen.

U waart een ander mens geworden. Tevoren hadt U misschien de ‘liefde’ gekend, toen U illegaal waart hebt U kennis gemaakt met de ‘haat’. ‘Haat’ is een groot woordt dat niet te licht gebruikt mag worden. Maar U hebt ‘gehaat’, en misschien minder hen die Uw ‘vijanden’ moesten zijn dan hen op wie U gerekend hadt. Het was niet gelijk in de romans, waar alle Gestapo-agenten op de duur weerstanders bleken te zijn. Het was eerder het tegenovergestelde. We hebben een kennis die niet zo gelukkig was als U en die de cel en verschillende kampen gekend heeft. Hij heeft ons gezegd hoe bitter kleine mensjes het grootste deel van de kameraden op de kritieke momenten bleek te zijn. Hij had geleerd zich kras uit te drukken, daarom zei hij: ‘Ze stonden te bibberen in hun hemd.’

Nu is het goed boeken te lezen, - U hebt het ons trouwens zelf geleerd, - maar het zou nog beter zijn te lezen, indien de schrijvers meer respect voor de waarheid hadden. Waarom van hun mensen ‘helden’ te maken, die bijna niet konden falen? Zij die ernstig nadenken zullen aan het twijfelen gaan en zij die het illegale leven gekend hebben, zoals het was, zullen grinnikend de schouders ophalen. Vergissen we ons niet, dan zijn we er praktisch zeker van, dat een boek gelijk dit van Corsari geen plaats kan vinden op Uw tafel. U zult met weemoed kijken naar de Russen waaruit U Uw ideeën geput hebt en U zult gaan vergelijken. Zô staat het hier, zo is het geweest. En welke schaal, die van de fictie in het boek, of die van de hardheid in het leven weegt nu het zwaarst? Waarschijnlijk vreest U een antwoord te geven, omdat U veel dingen zoudt dienen te verloochenen die U lief waren.

Maar alvorens te sluiten zouden we U nog een tweede vraag willen stellen: waarom hebt U gevochten? Woog het resultaat op tegen het leven, tegen de angst en de teleurstellingen die U gekend hebt, en vooral tegen het feit, dat Uw vroegere persoonlijkheid verloren is gegaan en dat U ànders bent geworden, zodat niemand U nog kan herkennen?

Natuurlijk, de ‘vijand’ is verslagen. Maar dit lot was reeds over hem geworpen voordat hij de eerste stap in het land gezet had.

Wat is oorlog? Haat misschien? Maar er is van haat geen sprake! Een mens kan een mens haten om een of ander geleden onrecht, maar een volk in zijn geheel kan nooit een ander volk haten. Er zal altijd de zekerheid blijven bestaan, dat de massa slechts gedeeltelijk verantwoordelijk is voor de misdaden die een oorlog met zich mee brengt. We weten niet of U ooit van mens tot mens tegenover een ‘vijand’ hebt gestaan. Zo ja, dan vragen we u: Kondt U op dat ogenblik denken, deze man is de schuld van al de gruwelen die nu over ons komen?

Ook wij wisten, dat we van Duitsland niet veel goeds te verwachten hadden. Alsof het pas gisteren gebeurd was herinneren we ons de dag toen we de ‘vijand’ voor het eerst binnen zagen komen. Het was gelijk een kind dat een verjaardags-versje declameert: angstig precies en doodsbenauwd dat het zal struikelen. Dit waren geen mensen, dit waren marionetten die hun armen en hun benen lichtten, als de man achter de schermen aan de touwtjes trok. Maar denkt U niet, dat er langzamerhand, toen het ingehamerde beeld meer en meer door de realiteit verdrongen werd, leven gekomen is in die houterige gestalten? Dat zij toen hun aangemeten pakje van hun lichaam voelden afvallen als een illusie en zij naakt stonden gelijk wij en alleen nog maar ‘mens’ waren?

We keren terug tot het begin van deze brief: ‘We zijn nooit illegaal geweest’. Wellicht daarom zien we de dingen in een ander, - en misschien verkeerd - licht. Misschien. Er zijn omstandigheden tussen U en ons die niet bij elkaar vergeleken kunnen worden, inderdaad. We hebben nooit tegenover een Duitser gestaan en geweten, dat deze mens moest vernietigd, wilden we zelf niet vernietigd worden. Maar we hebben ‘vijanden’ gezien die beefden als kinderen toen de obussen heel de morgen over het huis zoefden. En we hebben een van hen horen zeggen: ‘Dù bist ein Mensch, ich bin ein Mensch. Warùm bist dù mein Feind?’

Waarom?

Frans Cools

Litteraire Heksenketel
‘Golfslag’

Daar ik vanmorgen in de buurt van de Kon. Bibliotheek was schoot ik er in de gauwte eens binnen om in de tijdschriftenzaal te gaan snuffelen. En werkelijk, ik heb het me niet beklaagd. Na enkele andere uitgaven bekeken te hebben, viel ik op ‘Golfslag’, het tijdschrift der Katholieke Antwerpse Jongeren, (dat lijkt sprekend op K.A.J., maar ge vergist u, lezer) en daar ik van hun aanvalskracht al iets gehoord had en graag op de hoogte ben van onze litteraire keuken en de diverse steekspelen in dat mierennest, nam ik het jongste nummer dat er lag, nl. nr. 5 van de tweede jaargang en begon te bladeren. En daar ik me vooral aangetrokken voelde (voor één keer) naar een mogelijke uitdeling van muil- en andere peren, kwam ik snel op de laatste bladzijden terecht, waar de kronieken en de polemieken mekaar rendez-vous hebben gegeven. Ik moest al ras tot de conclusie komen dat al wie niet tot de Golfslag-stal behoort, met uiterste wantrouwen wordt bejegend, en 99 kansen op 100 heeft als Barbaros met een pak slaag aan de deur te vliegen. Want in deze stal viert ontegensprekelijk het hooggeëerde fanatismus hoogtij. Overal stoot men op scheldwoorden, spottende uitdrukkingen, brutale afwijzingen, insinuaties, dit alles geuit met een zelfzekerheid (of is het zelfgenoegzaamheid?) die een argeloze lezer zonder twijfel moet verbluffen. Niemand gaat vrij uit voor hun kwinkslagen en hun ressentiment, zou men zeggen, ook niet hun geloofsgenoten; alles en iedereen spuwen ze uit, zij alleen hebben het bij het rechte eind en zullen Vlaanderen en de wereld redden. Soms ziet men een kind zich wild en machteloos verweren tegen een troep grotere kinderen of grote mensen die het af en toen een prik geven om het op te jagen en het voor de rest met hun schaterlachen omringen. Even wild en doelloos gaan deze mannetjes te werk, doch het verschil met het vorige ligt hem hierin dat niemand ze opjaagt en dat de omringende kring maar weinig notitie van hen neemt. Is het misschien daarom dat ze zo geweldig te keer gaan? Indien ik hun dus door deze regels plezier doe door hen op te merken, zo gun ik hun dat plezier met al de gulheid waartoe ik in staat ben. Maar luistert nu eerst naar een paar staaltjes die ik niet nalaten kon te noteren en die ik hier tot vermaak en stichting van de lezer overschrijf. Ik heb er in alle argeloosheid des harten fijn deugd aan beleefd en daar zou ik u graag willen van meedelen. De mannen van Golfslag kunnen denken dat ik hier slechts gal wil spuwen, helaas dat zullen zij wel, doch ik zweer het u: slechts aan mijn

goed-gezindheid wil ik uiting geven.

Het eerste stuk dat ik van dicherbij bekeek was opgenomen in de Essay-kroniek en getiteld: ‘De Spectator-Criticus’. Dat kon natuurlijk niemand anders dan Clem. Bittremieux zijn, doch die titel alleen bevatte zoveel venijn dat ik met het arme slachtoffer al compassie kreeg nog eer de eerste slag gevallen was. Doch de heer Adriaan de Roover, die het artikel ondertekende, zou me nog wat anders bezorgen, want om tot Bittremieux te komen nam hij een aanloop die niet van de poes was. Ik las: ‘Wij kunnen op geen grote critici bogen. Wel zal Lampo aandraven met August Vermeylen - wij achten hem slechts assimilator. Wel zal Paul de Ryck Marnix Gysen noemen - wij achten hem slechts egoïstisch diplomaat. Wel zal Firmin van der Poorten en Co Albert Westerlinck op een voetstuk zetten - wij achten hem slechts zwoegend akademicus zonder Aorta. Wel zal het liberale Arsenaal zich onder Jan Schepens' hoede stellen - wij achten hem slechts een flauwe kletsmajoor. Wel zal de Spectator zijn bediende Clément Bittremieux de feniks wanen - wij achten en hem minder dan min.’

Hiermee had niet alleen Bittremieux, doch iedereen in Vlaanderen zijn pak meegekregen. Het meest verkneukelde ik me bij het beeld van de ‘zwoegende akademicus zonder Aorta’. Nu is het de gewoonte dat men, eens aan het lachen, niet meer uitgelachen geraakt, en ik kreeg werkelijk bewondering voor deze nieuwe Savonarola, die inzake pamphletaire techniek mijn stoutste verwachtingen begon te overtreffen. Volgt dan een afkamming in regel van de arme Bittremieux, het ‘Spectator-flamingantisme’ (lees: halfslachtigheid) en tenslotte ook van zijn boekje over P.N. Van Eyck, dat totaal overbodig wordt genoemd, want: ‘Nergens treffen we een scherpe flits, een verrassende gloed, een gedurfde bladzijde’. Toen ik dat las zag ik de povere Clément al aan het zwoegen gaan om er voortaan toch maar flitsen uit te halen, om verrassend te gloeien, en te durven zoals De Roover in het begin van zijn artikel. Want zo moet een essay inderdaad geschreven worden, vind u ook niet, beste lezer? Morgen flitsen we er op los en gloeien we overal door. En wat zou volgens De Roover er een flits hebben kunnen inbrengen? Bv. de betekenis van Van Eyck ‘eens wat intrensieker met zijn tijdgenoten’ meten, of nagaan welke zijn invloed op de jongere generaties was. Doch voor zulke ‘confrontaties’ is wat meer nodig dan ‘tamme eruditie’. En dan volgt het verbluffend besluit, waarachtig een flits van 18 karaat: ‘Aldus missen wij in dit essay iedere spanning en **luciditeit**’. Ik moet u bekennen dat ik nog altijd niet begrepen heb. Van Bittremieux schiet niets meer over. Wat heeft een poging om tot de kern van een oeuvre

door te dringen ook te betekenen, zonder de gloed van een durvende flits!

Ik bladerde verder, en daar viel ik op een stukje dat me bijna een jubelkreet ontrukte. Een directe aanval op Arsenaal ditmaal, of juister gezegd, op onze redactiesecretaris Remi Boeckaert. Wat zou die goede Remi nu ook weeral uitgehaald hebben? Het stuk heet: 'De Vlaamse Gids en de Jongeren, of de wolf en de dwaze geitjes'. Op slag en stond voelde ik me een nieuwsgierig popelend geitjeshart krijgen. Eerst verkettert de schrijver A.d.R. (dat zal wel dezelfde De Roover zijn) het 'burgerlijk dilettantisme' van Jan Schepens, de kletsmajoor, die hier in zijn ware wolfsgedaante ontmaskerd wordt. Doch nu komt het: 'Slechts één reflex (hij bedoelt flits) maken wij hier. Ook Remi Boeckaert, de jongen met "het verzuurde hart" heeft zijn woordje geplaatst. Hij vraagt zich o.m. af: "**En wat heeft Moens ons nagelaten dan ongenietbare ontboezemingen van het** VERFOEILIJKSTE ALLOOI?" - Wie denkt op een dergelijk laaghartig en gemeen plan zijn standpunt te moeten debiteren is de naam van letterkundige niet waardig. Wij weten niet uit welk boerendorp Remi de Zuurpruim komt gekropen, maar één zaak staat vast dat tien Boekaertjes, met of zonder verzetsdiploma, nog niet aan de knie van Wies Moens kunnen reiken, zelfs niet als ze op de schouders van Jan Schepens staan. Men hoeft daarvoor nog geen enthousiaste Moensiaan te zijn om zulks te onderkennen. Moest de gentleman Boeckaert het nog eens in zijn hoofd krijgen dergelijke vunzigheden te verklaren, dat hij dan liever op de Vogelenmarkt gaat staan, wellicht heeft hij er een grager publiek.'

Het kostelijkste is wel de vondst, Remi de Zuurpruim, vindt u niet? Al wie de glimlachende Remi kent zal er deugd aan beleven. En verder: arm verzetsdiploma, dat toont waar het schoentje nijpt, en nog veel armere achtervolgingswaanzin van A.d.R. Die brave Remi had zijn mening gezegd, ronduit, zoals hij dat gewoon is, en inderdaad ook ik kan de Moensiaanse bombast niet genieten, maar wat heeft de politiek in Godsnaam te maken met de literaire waarde van een werk! De reactie van A.D.R. getuigt van een volstrekte vorblinding en zoals ik zei, van achtervolgingswaanzin in de hoogste graad. Want het is natuurlijk zonneklaar dat Boeckaert dat enkel schreef met de bedoeling de Zwarten, op het ogenblik dat ze het onderspit delven, een valse slag langs achter te geven. Dat dit de mentaliteit is die er in Golfslag heerst, zal ik aanstonds door een ander voorbeeld aantonen. Haat en verbittering zijn slechte raadgevers. A.d.R. drijven ze tot een argumentatie die ongeveer op het volgende neerkomt: Ik heb gelijk want gij zijt een valse kerel en daarbij,

ik kan beter schelden dan gij (hetgeen hij metterdaad bewijst). Dat men met zulke dialectiek inderdaad op de vogelenmarkt meer succes kan oogsten, wil ik niet in twijfel trekken.

Ook de gemoedelijke Basiel de Craene ontsnapt niet aan de furia van deze nieuwe beeldenstormers. Merendree is slechts geparlesant, mijne heren, geroezemoes, een zomer fait-divers, een dorpskermis, maar (hier spreekt men luider) **géén stimulans, géén steekspel, géén durf,** (hier begint men luid te roepen) **géén bouwsteen, géén beweging,** (bulderen!!!) **GEEN IDEE.**' Dat alles gedrukt met grote toevoer van vette letters en vette drukletters. Getekend Hendrik Storm. Geen storm, quoi. Allons, Basiel, laat Uw kleed wapperen in de wind, maak van Uw Arcadia een verzamelplaats voor nieuwe kruisvaarders, maar zie goed toe met wie ge vertrekt, dat ge niet vaart als destijds Pieter de Eremijt met de kinderen.

En zo gaat het verder. Tot zelfs Sirius van 'De Standaard' moet het ontgelden. Wie had zoiets durven dromen! 'Een journalistieke platbroekerij, een normenloze kritiek' heet het. En weet ge wel waarom? Omdat hij in een critiek over Lampo De Pillecyn niet noemt. Op de eerste bz. van De Standaard ijvert men voor rechtsherstel voor de incivieken, doch op de laatste verzwijgt men een 'eersterangsfiguur' als De Pillecyn, omdat hij zwart is.

De jongens van 'Het Daghet', deze 'adolescenten' gaan al evenmin vrij uit. Want ook hier ontbreekt de IDEE en de Tara-boem. En al zulke onzin.

Voor mij was het tijd om te vertrekken. Het laatste wat ik zag, was dat 'Nieuwe Stemmen' in hoogst eigen persoon niet gespaard werd, en een 'patronageblad' genoemd werd, doch in een ultieme 'flits' bemerkte ik dat dit détail voorkwam onder de rubriek 'Vrije Tribuun', zodat de redactie van Golfslag hiervoor misschien niet aansprakelijk kan gesteld worden. Ze kan er nog spijt van hebben. De mensen die mij de Bibliotheek zagen uitstappen moeten zeker gedacht hebben, te oordelen naar mijn joviaal gelaat, dat ik zoëven zéér goed nieuws had ontvangen.

Ik weet niet of de andere nrs. van dit kalieber zijn, ik deed maar een steekproef, een ondeugende misschien, ik geef het toe, en ik veronderstel dat in de hoofdartikels ook wat goeds te vinden is,. Doch wat ik zag spreekt boekdelen voor de geest waardoor de Golfslag-ploeg zich bezield voelt. Wie bij elke gelegenheid, bij alle weer en wind roept: hou de dief, wie zich door iedereen op elk ogenblik van de dag aangevallen gelooft en wild en blind-fanatisch, en daarbij hulpeloos, in het ronde molenwiekt (...en in het ijle) maakt zich nodeloos en hopeloos be-

lachelijk. In het land van Tijl en Reinaart is dat dodelijk.

Dat komt ervan, wanneer men aanzet tot een druk literair leven, als men te veel klaagt dat er geen leven in de brouwerij is, wanneer men roert in een mierennest. Maar kom, we zullen er om glimlachen en zeggen, met onze populaire Karel van Wynendale: het zal wel koelen zonder blazen. Laten we de ploeg van Golfslag ondertussen in haar onschuld maar geloven dat zij, en zij vooral, (indien niet: zij alleen) met haar beetje lawaai de letterkunde bevordert. Het kan ons nog genoeglijke stonden opleveren. Indien daar een bottend talent verzeild geraakt is zijn we volledig gerust: op tijd en stond zal het de bolster wel afrukken.

Ik had gezworen nooit over zulke prullen te schrijven. Het is echter uitsluitend geschied omdat ik een paar goede ogenblikken niet voor mij alleen wilde houden, en ook wel uit de ondeugende behoefte ook eens een speldeprik te geven. Bah, men moet niet altijd rondlopen met de schedel vol hoofdletters en tremolo's. En de tekortkomingen zien bij anderen kan ons misschien (ik zeg: misschien) weerhouden er zelf in te vervallen.

Erik van Ruysbeek

Hartstochtelijk

'k Wil nog geen afstand doen
van 's levens heerlijkheden
zolang ik mee kan doen
en in de sporen treden
van wie vôôr mij zo koen
het leven fel beleden.

Nog laat de gloed niet af
mijn leden te doortrillen.
O blijve tijd veraf
waarop 'k van kilte rillen
en rijp zal zijn voor 't graf,
ofschoon het hart blijft lillen.

'k Kan nog geen afstand doen
van 's levens diep genieten
zolang door 't malse groen
de klare beken vlieten,...
tot dorheids schorpioen
in mij zijn gif zal gieten.

Maurits De Doncker

Op aard' heb ik niet veel geluk...

Voor Remi.

Op aard' heb ik niet veel geluk gekregen.
Mij was het leven zelden zacht of goed.
Al heb ik 't al verbeten en verzwegen,
ik heb meer slaag dan tederheid ontmoet.

De zachtste vrouwen die ik wist te schaken
leven alleen nog in d'herinnering.
Maar van de droom kan ik niet losgeraken
en in mijn hart ligt veel verbittering.

Toch is het steeds te vroeg om te berusten.
Er moet nog iets voor mij zijn weggelegd.
Ligt mijn geluk misschien aan vreemde kusten
of wil het noodlot, dat ik er om vecht?

Op aard' heb ik niet veel geluk gekregen.
Wat ik verlangde ging in vlammen op.
Sinds loop ik eenzaam dromend langs de wegen,
maar 'k duw teneer wat bibbert in mijn krop.

Tony van Putte

De weg terug

Ik heb als kind zo vaak verlangd alleen te wezen,
ik duldde zelden een'ge mensen rondom mij,
ik zocht geluk door in de eigen ziel te lezen
en te verwijlen in mijn jonge dromerij.

Maar nu mij één voor één de wezens zijn ontvallen
die ik ondanks mezelve, innig heb bemind
en ik in onmacht wild de vuisten slechts kan ballen:
ik die als man verlang wat ik verwierp als kind;

Nu weet ik dat alleen zijn als een doem kan wezen
en er geen troost komt van gedroom noch van gedicht,
dat er geen laafnis ligt, geen balsem en geen zegen
in 't immer star bezien van 't immer star gezicht.

En 'k weet de tocht te lang om nog terug te keren
daar ik mij al te moeilijk aan het nieuwe wen,
'k heb niet geleerd te zien, te lijden en te ontberen
zodat ik God noch mens, mezelf noch andren ken.

Willy Biliet

In de Plezante Muze
De evangelisatie

In de zevende eeuw komen zendelingen en bisschoppen
de heidense geest uit West-Europa kloppen.
Professor Van der Essen en anderen, die 't kunnen weten,
hebben die tijd de Eeuw der Heiligen geheten.
Eerst kregen dezen Frankrijk in hun macht.
In België ging het soms hard tegen onzacht.
Het Romaanse gedeelte was het eerst voor het Christendom rijp;
maar de heidenen van 't Noorden gaven nog niet zo vlug de Wodanspijp
aan Christus en zijn gevolg, zij lieten zich zo makkelijk niet bepraten,
en met zachtheid alleen kon het niet immer baten.
Zo kreeg St-Amandus van Dagobert de toelating om desnoods met geweld
het doopsel toe te dienen aan menige weerbarstige held.
Maar anderzijds hadden die heiligen ook geen gemakkelijk stieltje:
wat al risico toen om te redden een zieltje!
Sint-Amandus werd meer dan eens in de Schelde geworpen,
en gemene wijven gooiden met koedrek;
het was bijwijlen een ware Calvarietocht doorheen de woeste dorpen,
maar de zendelingen hielden voet bij stek.
Het is toch gek, dat Vlaandren en de Kempen, de eeuwen door zó katholiek
het langst hebben gewacht om te snappen de christelijke symboliek,
Maar zo gebeurt het vaak, de Bijbel zegt het fijn:
‘De laatsten zullen de eersten zijn’.
Niet op het platteland begon men met het evangelisatiewerk;
maar in de steden liepen de eerste aanhangers der Kerk.
Daar bleef nog wat over van 't Latijn der Romeinen.
Op 't platteland dacht de oude geest er nog niet aan, reeds voor goed te verdwijnen.
De boeren waren steeds het weerbarstigste en achterlijkste cultuurelement;
doch eenmaal iets in hun koker, blijft het er kloek in als cement.
De eerste zendelingen waren Franken, Aquitaniërs en Ieren,
zij leerden ons volk de elementairste goede manieren,
zij waren werkelijk het zout der aarde
en met de eeuwen steeg hun heiligheid in waarde;
zij hebben de basis der christelijke beschaving gelegd
en met veel diplomatie de heidense boterham met Roomse stroop belegd.
Zij bouwden kerken en kloosters bij de vleet
en bij de vliet, want 't Christendom houdt van vis en water.
Zij smeedden het ijzer, terwijl het heet
was en zorgden voor ons en hun heil, nu en later.
Zo 'n klooster was van in den beginne
een oord, waar men zijn evenmens leert beminnen.
Het zag er uit als een maatschappij in 't klein,
waar zowat alle bedrijven vertegenwoordigd moesten zijn.
Men deed aan liefdadigheid en aan boet.
en zijn eigen buikje deed men te goed.
Kortom, een paradijs op aarde, een staatje in de Staat;
maar ja, ge moet iets voelen voor het celibaat!
Ge moogt dan nooit meer een vrouwtje in uw armen drukken,
maar ge moet dan ook niet meer verdragen al haar nukken!
Meer dan één bedrogen echtgenoot
en menig onvoorzichtig roeier met de huwelijksboot
zou op de duur wel wensen pater te zijn,
kon hij maar versterving doen, kende hij maar wat Latijn.

Een waar apostolaat is het leven van de paters.

Zij moeten in Christus' dienst vissen in alle waters
en wel eens zwemmen ook, maar dit gaat niet zonder natte kleren,
of zonder zich soms aan een wrak te bezeren.
Maar ze vrezen niet, dat men op hun tenen zou trappen.
Zo ziet men er velen blootsvoets over Gods barre wegen stappen.
Al die vroege Heiligen werden toen niet gecanoniseerd,
maar door het volk tot de Hemelse waardigheid gebombardeerd.
En elk gewest wilde zich vertegenwoordigd zien
door een Sint-Katrol of een Sinte-Katrien.
De poorten van de Hemel stonden toen nog wagewijd open,
en men moest er niet bevreesd zijn in elkanders weg te lopen.
Ze konden toen nog allen heilig worden,
ze waren met z[ij]n honderd; er bestond toen nog geen horde.
Want overal geldt de economische wet:
zijt ge met weinigen, ge hebt het vet;
zijt ge met velen, men noemt U eerbiedig ‘massa’;
doch na de eerste honderd is leeg de cassa!
Toen hield God nog een simpele boekhouding
en Hij stelde zich tevreden met een kleine hofhouding.
Wat het aantal schijnheiligen betreft, dit was altijd zo reusachtig groot,
dat de Heer ze slechts wil tellen na hun dood.

Jan Schepens

Weerklank

De zonnestelsels drijven door 't luchtledige,
verloren schier en eenzaam in 't heelal,
millioenen stippeltjes niet te bevredigen
die kringend zoeken wat hen stillen zal.

Daarin bij toeval één onder de vele,
een even rusteloze kleine ster,
volgend de stem van starre lotsbevelen
van alle andre even vreemd en ver.

En rond die ster een handjevol planeten
gevangen in de cirkel van haar gloed,
die doelloos dwalen met verstompt geweten
in een onzinn'ge uitgedoofde stoet.

Op één ervan wat wezens die bewegen:
planten, dieren, mensen, zonder belang,
naar eigen wetten gaan ze eigen wegen
vereenzaamd door hun diepste wezensdrang.

En midden hen, één mens onder millioenen,
verloren schelpje op het eindloos strand,
die zich met 't beeld der ruimten wil verzoenen
maar nergens weerklank vindt en eenzaam verder brandt.

Erik van Ruysbeek

Een Oproep tot de Elite
‘Met de Rug tegen de Muur’ door Marcel Van Bouwel

Er zal wel niemand te vinden zijn die durft ontkennen dat wij in een tijd van gewetenloosheid, cultuurloosheid, ziekelijkheid, radeloosheid en modern barbarisme leven, tenzij dan misschien de agitators die door hun laagmenselijke practijken medewerken om de mensheid in het verderf te storten.

Iedereen voelt dagelijks aan den lijve en aan de geest de nefaste gevolgen van de kwalen van deze tijd. Zeker, in alle tijden liep de mens gedrukt onder de lasten van een door hem zelf opgebouwde maatschappij, maar nooit hadden die kwalen dergelijke proporties aangenomen dat ze het bestaan van het mensdom zelf bedreigden.

In onze eeuw is alles mogelijk, zelfs de vernietiging van de mens door de mens en hij die de ontzaglijke tragiek van deze tijd niet aanvoelt - ik gewaag niet eens van begrijpen - is ten slotte eerder te beschouwen als een slaaf van het modern barbarendom dan als een onwetende domoor.

Ik meen hier niet verder te moeten op ingaan. Ik zou mij te veel ergeren en het beoogde resultaat niet bereiken.

In het bij de uitgeverij ‘Ontwikkeling’ verschenen werk ‘Met de Rug tegen de Muur’ heeft Marcel Van Bouwel op grootse en verrassende wijze de diagnose gesteld van onze tijdskwalen.

Deze diagnose werd zo ontmoedigend dat de auteur zich verplicht zag veeleer een aanklacht dan een symptomenstudie op te stellen.

Doch met deze bewering doe ik èn de auteur èn het boek te kort. Het werk is veel meer dan een probleemstelling, het is een oproep tot het menselijk geweten.

Gedreven door zijn zin voor rechtvaardigheid en zijn liefde tot de mens heeft Van Bouwel in een sterke, mannelijke taal de rotheid en verdorvenheid van het maatschappelijk leven aan de kaak gesteld.

Er is evenwel meer: als mens die het niet ontziet zijn verantwoordelijkheid als dusdanig op te nemen heeft hij na elke onttroning de middelen tot herstel bestudeerd en een heropbouw voorgesteld.

Deze taak was voor Van Bouwel een gewetenszaak en voor dergelijke taal kan en mag een mens niet doof zijn.

In de eerste hoofdstukken stelt de schrijver vast dat de mens uit het verschrikkelijk lijden in de voorbije oorlogsjaren geen

sprankel wijsheid geput heeft. De mens verviel in onbewustheid en men vraagt zich af wat de mensheid nog wakker schudden kan, te meer daar de mens zijn volle aandacht besteedt aan futiliteiten, terwijl hem de levensbelangrijke problemen ontgaan.

Van Bouwel slingert de massa harde waarheden in het aangezicht. Niets ontzag hij, noch levensbeschouwing, noch personen, noch godsdiensten, noch partijen.

'Laat dit dan een jeremiade zijn; het is eerlijker en verdienstelijker bittere waarheden te onthullen, dan de kudde mee in slaap te wiegen met vrolijk gestemde deuntjes, die altijd in de smaak vallen en die, wat van kapitaal belang schijnt, de lieve rust niet storen.

De tergende traagheid waarmee de mensheid tot een atoompje redelijkheid komt, is iets uitstellends en wanneer de wereld haar waanzin zal ontdekken is niet bij benadering te zeggen.' (blz. 12)

Geen ogenblik wordt deze verhandeling saai, want ze is geschreven met een ongewone geestdrift en een nooit verzwakkende bezieling door een auteur met rijke belezenheid en zin voor redelijkheid.

Steeds laat hij nieuwe problemen oprijzen, doch telkens houdt hij de teugels in handen. Voor de redding der mensheid telt slechts de daad: 'Een hersenloos optimisme, dat alles roos verft maar de hand niet aan de ploeg slaat, volstaat daartoe echter niet' (blz. 16)

Reeds in de eerste bladzijden heeft hij zijn stelling geformuleerd:

'Wij staan bij de laatste tweesprong, bij de weg naar de vreselijkste chaos die men zich indenken kan en de weg naar een werkelijk betere wereld.'

Doch waar zit het gevaar ten slotte?

'Het zonderlingste van al is nu wel, dat wij minder van buiten dan van binnenuit bedreigd worden. Het grootste gevaar komt uit onszelf, uit onze laksheid en onze inertie, uit ons optimistisch fatalisme en uit de ziekelijke neiging onze hartstochten nu eenmaal de vrije teugel te laten'. (blz. 19)

Hij maakt de balans op van onze eeuw: ze wettigt geen optimisme - en vergelijkt de strijd van de geestelijke élite der 18e eeuw (Voltaire, Diderot, Rousseau, Montesquieu) met deze van de huidige eeuw.

Niets kon hen tegenhouden om een schonere maatschappij te vestigen. Wij echter teren op ontreddering en onverschilligheid. Voor uitspraken van geniale zieners, zoals Nietzsche en Dostojewski, bleef de mens doof. De massa dacht niet na en verviel in een toestand van doffe berusting.

Doch steeds is er redding mogelijk: 'Maar daarvoor moeten wij dat Oosters fatalisme dat ons overrompeld heeft afschud-

den, het geloof in de mens herstellen en terug een zekere unanimiteit tussen volken en klassen opbouwen.

Wie gelooft in de vrijheid, gelooft niet in het mechanisme van de fataliteit, dat de gebeurtenissen van de toekomst als onherroepelijk voorbestemd en beslist aanziet en weet dat, spijts alles, een nieuw begin nog mogelijk is'. (blz. 32)

Altijd is er verdeeldheid geweest onder de volkeren, doch nu is de uiteenlopendheid der gedachte haast hopeloos.

'Men zou zich over zulke rijke diversiteit kunnen verheugen, indien al deze idealen en opvattingen in vrede en vriendschap naast mekaar leefden.

Maar meestal hebben zij een graad van spanning en giftige nijdigheid gekregen, die hun het vreedzaam samenwonen onmogelijk maakt.' (blz. 34)

Zo komt het dat Van Bouwel de wereldbevolking in twee klassen splitst: de onverschillige, vegeterende en onnadenkende individuen enerzijds en de gepolitiseerde en gefanatiseerde anderzijds.

In hun ijver om hun ideeën aan de eerste klasse op te dringen ontzagen laatstgenoemden zelfs geen geweld. Als oorzaken van de ondergang citeert hij de godsdiensten, het nationalisme en het imperialisme, omdat zij leiden tot fanatisme en het met geweld verdedigen van de ideeën. En wat stelde de mens daar tegenover: cynisme, grof materialisme en glimlachende onbewustheid.

'De beangstigende vraag is thans, of er nog een minimum van eenstemmigheid kan bereikt worden over de grondvraagstukken, die de twee milliard mensen op de aardbol aanbelangen.' (blz. 45)

Nu komt het er op aan diversiteit en unanimiteit tot verzoening te brengen.

'De tweede grondstelling moet zijn, dat er veel te veel aan politiek en aan doctrinaire discussie gedaan wordt, terwijl de allereenvoudigste materiële en geestelijke behoeften van het gros der aardbewoners onbevredigd blijven en dat dit onaanvaardbaar is.' (blz. 46)

Van Bouwel gelooft hierin omdat hij als overtuigd humanist gelooft in het bereiken van eenstemmigheid 'over de grond-belangen, die alle mensen krachtens hun natuur van mens zelve, verbindt.' (blz. 47)

Van grootse organisaties verwacht hij niet veel omdat hij niets verwachten kan van in essentie immorele machten, die de moderne grootstaten nu eenmaal zijn.

Een humanist heeft te veel eerbied voor de mens om hem een dictatuur op te dringen. Daarom ook is Van Bouwel één der

weinigen die nog oprecht en gefundeerd gelooft in een redding van de mensheid door de democratie.

Er mag en er moet, volgens hem, aan politiek gedaan worden. Nochtans moeten zekere mensen zich aan de politiek onttrekken om te waken op de hoogste belangen van de geest en van de mens. Voor het eerst formuleert hij hier zijn oproep tot de élite, d.i. de romanciers, de dichters en de geleerden, waarin hij hen verzoekt aandacht te besteden aan het maatschappelijk leven en de politiek die vaak de cultuur bepalen.

Werkelijke groten hadden hiervoor nooit verachting: Dante, Erasmus, Voltaire.

Als de élite zich niet hervat gaan wij naar de decadentie. Zij moet met haar geestelijke energie optreden tegen de nieuwe idolen die tot slavernij voeren: Geld, winst, almachtige staat, kapitalisme, nationalisme, militarisme en hedonisme.

De taak van de élite-mens is bruggen te bouwen en harmonieën tot stand te brengen.

In ons land staat Van Bouwel niet alleen met zijn oproep. Ook in ‘Mes Alyscamps’ heeft de betreurde Gaston Colle, weliswaar in een andere, meer bekoorlijke geest, gewaarschuwd voor deze verderfelijke idolen, zodat ik mij meer en meer verheug over de bezinning van onze intellectuelen op de essenties van de menselijke waardigheid.

Ook Van Bouwel stelt zich de vraag; Wat gebeurt er bij desertie van de élite?

Zijn antwoord is ondubbelzinnig:

‘Wanneer de besten niet regeren of hun invloed doen gevoelen, dan regeren de minder goeden en dan regeert vaak de onderwereld.’ (blz. 71)

De techniek (in handen van de moderne barbaren) wordt niet in toom gehouden door evenredige geesteskrachten.

Op deze gevaren heeft Alexis Carrel reeds lang gewezen in zijn boek ‘L'Homme, cet inconnu’, terwijl hij tevens de middelen onderzocht om de mens volgens nieuwe principes op te voeden. Doch ook dit machtig werk vond geen weerklank. Evenmin als het werk van Julien Benda ‘La Trahison des Clercs’.

De intellectuelen pleegden verraad. Een groot deel werd fatalist, het ander deel estheticist.

Deze gemakkelijke houding veroordeelt Van Bouwel in scherpe bewoordingen: ‘De cultus voor de schoonheid, juist zoals het extreem individualisme, is vaak niets anders dan een mom voor een mateloos egoïsme, een luxe-activiteit, waarmee men zichzelf een brevet van fijnbesnaardheid wil toekennen en waarmee men zich van het “lage” en “gemene” volk wil onderscheiden.’ (blz. 76)

Hij is evenwel steeds redelijk en teveel humanist om fanatiek te zijn. Op zijn manier is Van Bouwel waarachtiger kunstenaar dan vele suikerestheten.

Steeds beseft hij zijn taak en laat nooit zijn verstand vertroebelen door zijn gemoed, of zijn gevoel verdoezelen door te veel dorre redenering.

Kan iemand verantwoordelijk gesteld worden voor de rampzalige toestand, waarin de wereld thans verkeert? vraagt hij.

Onbevooroordeeld klinkt het: Ja! Er is geen geschiedkundig automatisme want steeds grijpen persoonlijkheden op het leven in.

Iedereen heeft zijn verantwoordelijkheid en iedereen heeft gedeeltelijk en op zijn manier schuld aan de ondergang.

Zeker is de schuld der bezittende klasse die een direct belang heeft bij oorlog of verdrukking van de arbeiders groter dan deze van het kleine volk dat steeds ten prooi valt aan uitbuiters of geslepen volksmenners. Doch ook de wetenschapsmensen die moraal van wetenschap scheidden en zich niet bekommerden om de doeleinden van hun uitvindingen hebben schuld. Evenals de literatoren en de christenen.

Literatuur is het werkkrachtigste element voor de opvoeding der volwassenen. Doch hoe hebben sommige literatoren zich van hun vermeende taak gekweten?

Ze gingen woorden en levenloos verzinsel kramen en vergaten dat een wezenlijk groot kunstenaar nooit een wereldvreemde was: Aischulos, Cervantes, Michelangelo, Morus, Erasmus, Dickens, Hugo, Zola, France. Anderen gaven toe aan wansmaak van publiek en gingen in massa snertwaar produceren.

Van Bouwel aarzelt dan ook niet de literator op de vingers te tikken:

‘Ik erken de vitale, onmisbare en onvervangbare cultuur-functie der literatuur, maar dan moet zij groot en stoer zijn. Het geestelijk verval dat onze tijd aanvreet, heeft ook in haar gestalte gekregen, in het zielloze estheticisme, in het hooghartig “l'art pour l'art”, in de literatuur “du dépaysement et de l'évasion”, in de ophemeling van het erotisme of in de eindeloze ontrafeling van de morbide aspecten der menselijke ziel.

Wanneer de schrijvers zo verstandig zullen zijn, de pen maar op het papier te zetten, wanneer zij zeker zijn niet uit de ijdelheid van de “homme des lettres” te handelen, maar omdat zij een onbedwingbare boodschap van brandend belang, of een unieke levenservaring hebben mee te delen, dan eerst zullen in het rijk der letteren de maatstaven en de orde hersteld zijn en zal zij haar ware functie kunnen vervullen.’ (blz. 93)

Dit zijn nagels met koppen en zowel ouderen als jongeren zouden goed doen deze felle banbliksems indachtig te zijn, want onze Vlaamse auteurs zijn al evenmin als deze van andere nationaliteiten vrij te pleiten van bekrompenheid en gemis aan verantwoordelijkheidszin. Ook de film die volgens Van Bouwel de massa banaliseert, moet er aan geloven, terwijl de christenen een ferme veeg uit de pan werd toebedeeld. Zijn betoog is nochtans niet gericht tegen de godsdienst, integendeel zelfs, maar tegen de christenen die verraad pleegden tegenover hun christendom.

'Wanneer de hervorming van de wereld thans ter hand genomen wordt, door krachten die zij als demonisch en materialistisch brandmerken, dat zij dan niet vergeten, dat dit maar gebeurt, omdat zij hun plicht niet vervuld hebben op een ogenblik dat zij er de macht en de gelegenheid toe hadden.' (blz. 103)

Na nogmaals gewezen te hebben op de vervlakking van de persoonlijkheid, op de noodlottige gevolgen van massa-vorming, op de verwoesting van de ziel door het milieu, op de ontaarding van de vrijheidsidee, het verval der persoonlijkheid en de groei der staatsalmacht onderzoekt de auteur de middelen tot herstel.

Er is maar één veiligheidsraad, schrijft hij, d.i. het menselijk geweten, terwijl ons enig heil ligt in het herstel van de menselijke persoonlijkheid.

De basis van het personalisme ziet hij in de Helleens-Christelijke-Humanistische wijsheid.

Het personalisme als antipode van het individualisme kan de redding brengen, doch dan moet de élite zich organiseren, invloed uitoefenen, zedelijk voorlichten, weerstand bieden tegen de uitbreiding van het modern barbarisme, het geweten in ere herstellen en de onverschilligheid en de passiviteit van de massa bekampen.

De élite moet een handelende en dienende kracht worden.

Aan deze woorden kan ik niets toevoegen. Ze zijn even klaar als de stem van ons geweten.

De intellectueel heeft m.i. slechts een taak: het boek tot zijn 'livre de chevet' te nemen en via de ideeën tot de langverwachte daad te komen.

Rik Lanckrock

Boekbespreking

Mark Twain: De avonturen van Tom Sawyer; 218 blz. idem: De lotgevallen van Huckleberry Finn; 208 blz. Uitgave De Sikkel, Antwerpen-Haarlem.

Twee werken die torenhoog staan boven dat wat we gewoon zijn als ‘boeken voor de jeugd’ voorgeschoteld te krijgen. Twee waarachtige meesterwerken die ondanks hun ouderdom nog niets van hun charme's hebben verloren.

Gemoedelijke humor, rake millieu-schilderig en, bovenal, uitstekende karaktertekening zijn de bijzonderste eigenschappen van beide boeiende verhalen.

De fantastische Tom Sawyer, de langs de zelfkant van de maatschappij levende Huckleberry Finn, de negerslaaf Jim, het zijn allen personages, of liever ‘mensen’, die bij de lezers een onvergetelijke indruk zullen nalaten. We vinden er iets van onszelf in terug. Wie speelde in zijn jeugd nooit ‘Robin Hood’, wie was nooit de leider van een bende zee- of struikrovers? En net als Tom kenden we allen een Becky, een meisje dat ons gelukkig maakte wanneer ze ons mee in haar prentenboek liet kijken.

Ook het ‘sociale milieu’ is op fijnzinnige wijze getekend. Een klein fragmentje zal U dat duidelijk maken: we bevinden ons in de Zuidelijke Staten van de U.S.A. tijdens de periode van de slavernij. Huck Finn spreekt tot een dame-van-stand: ‘...er is een cylinder gesprongen.’

‘Lieve help! Is er niemand gewond?’

‘Nee mevr... Een neger gedood.’

‘Nou dat is een geluk, er worden wel eens mensen bij gewond.’ (blz. 150).

We danken E.M. Cameron om de vlotte vertaling en de Sleutel om de zeer verzorgde uitgave van deze werken waaraan jong en oud genoegen zal beleven.

Paul Berkenman

Dr. Melchior: De Eerste walvisvaart van de Willem Barendsz. - Uitgave Gortmer, Haarlem. 240 blz.

Na een korte, prettig voorgestelde historiek van de Hollandse Walvisvaart vanaf de XVIIe eeuw, krijgen we een uitvoerig relaas van de tocht, tijdens de winter 1946-47, van de ‘Willem Barendsz’, de nieuwe Nederlandse walvisvaarder.

Deze tocht, waaruit zich voor onze Noorderburen een nieuwe belangrijke economische tak ontwikkelen kan, wordt hier op een zeer boeiende wijze verhaald.

Dr. Melchior, die als scheepsarts de expeditie meemaakte, kan vertellen. Wij krijgen een levensechte voorstelling van de harde, soms weerzinwekkende toestanden aan boord van het schip. Er ligt in dit boek een bitterheid om de ellendige levensvoorwaarden verborgen onder officiële ontvangsten en veel uiterlijk vertoon.

Wie van interessante reisverhalen houdt zal in dit boek voorzeker zijn gading vinden.

Tenslotte ware het een onvergeeflijke fout niet te wijzen op de prachtige en passende illustraties waarmede de schrijver zelf zijn werk zo overvloedig verluchtte.

Paul Berkenman

Tob knapt het op, door Sjef Uyttenmeer.

Een zeer verzorgde uitgave van ‘De Sleutel’ met enkele fijne pentekeningen. Het verhaal heeft ons echter geen ogenblik kunnen bekoren. Het duurt tot halfweg het boek eer er wat vaart in komt. Maar dit redt dan ook niet veel. Het ganse verhaal wemelt van stopwoordjes zoals: heus, werkelijk, helemaal, eigenlijk, natuurlijk, effe, trouwens, eventjes, gewoonweg, eenmaal en nog andere, waardoor schrijver zijn verhaal zo lang mogelijk tracht te maken, maar daardoor van zijn onmacht om een degelijk kinderboek te schrijven getuigt. Een goed verhaal voor kinderen moet ons telkens voor nieuwe verrassingen stellen en mag de aandacht niet doen verslappen. Kinderen en dan nog vooral jongens lezen een boek alleen voor het verhaal, hoe zinloos dit ook blijken mag.

Als echt Hollands boek heeft ‘Tob knapt het op’ er ook wel enige goede, maar vooral al de slechte eigenschappen van. De Hollandse gemoedelijkheid vervalt meestal in een gezeur, dat zelfs de meest toegevende lezer de keel uithangen zal. Waar schrijver zonder verpinken heer en prikkeldraad onzijdig maakt, is het werkelijk al te bar!

Tony van Putte

N.V.T. nr. 5 en nr. 6. - Uitgave Ontwikkeling, Antwerpen.

Zoals in de vorige nrs. van dit en vrijwel alle Vlaamse tijdschriften staan de essay's op een hoger peil dan het scheppend werk. Dit mag enigszins verwondering wekken, aangezien wij op zuiver intellectueel gebied minder belangwekkende figuren hadden dan in onze kunstenaarskringen. Wat onze poëzie betreft: deze staat beslist beneden het gewenste, zelfs beneden het middelmatige peil. En ook het proza, dat in de nog vrijwel talrijke tijdschriften gepubliceerd wordt, stemt ons niet enthousiast.

Een van de beste verhalen die wij in N.V.T., en stellig het beste dat wij in deze twee nrs. aantreffen is ‘De Refractair’ van Joris Blondiau, een nog jonge man waarvan wij stellig iets goeds mogen verwachten. ‘De Refractair’ is het werk van een belofte, niets meer. Het is vaak te sentimenteel, de dialogen zijn onwaarachtig, ontknoping is niet aanvaardbaar of onaanvaardbaar voorgesteld, er is stellig invloed van Dostojewski's ‘Schuld en Boete’, maar er steekt temperament in, een zekere vlotheid en, ondanks al deze bezwaren, een spanning tot het einde.

Aan het essay van Camille Huysmans hebben wij het meest genoegen beleefd. Hoe kon het ook anders? Huysmans vond in ‘Reinaert en Uilenspiegel’ immers zijn volle gading. En in de karaktertrekken van beide typen kon hij willens nillens zichzelf typeren. Zijn essay vonkt van vondsten. scherpzinnigheden, ironie en vinnigheden. Soms, treffen wij er weliswaar enkele paradoxen in aan, doch men moet Huysmans nemen zoals hij is, een persoonlijkheid. En daarbij heeft hij stijl, schrijven kan hij en nergens bezondigt hij zich aan literatuur. Kortom deze bijdrage deed ons betreuren dat Huysmans niet meer heeft geschreven of uitgegeven.

M. Rutten, die een artikel aan P.C. Hooft wijdt, zou meer rhythme in onze poëzie willen. Goed, maar het blijkt al te zeer dat Rutten te weinig aandacht aan de inhoud besteedt. Zijn poëzie kronieken in ‘De Vlaamse Gids’ zijn daar tevens een getuigenis

van. Het is gewoonweg ergerend hoe deze man, een dr. dan nog, de waarde van de poëzie uitsluitend aan de vorm tracht te toetsen.

Verder verwijzen wij naar essay's, die het lezen en het bezitten waard zijn, nml. ‘De gewetenscrisis van Aldous Huxley’ door René Berghen en ‘Shakespeare tegenover Staat en Maatschappij’ door P. Geyl.

Simon Vestdijk's verhaal of liever zijn proza ‘Arcadië’ heten wij schitterend en knap geschreven, doch het ontroert ons niet, er is niets menselijks in.

Remi Boeckaert

[Nummer 2]

Inhoud

I. Poezie

Berkenman	En in het Uur van onze Dood
Van Putte	Hij zocht de zin...
Laureys	Na de Reis
Biliet	Gebed om Herleving
Lanckrock	Waarom?
De Doncker	Onrust
De Wilde	Korte Fragmenten
Boeckaert	Aan een Klaagdier

II. Essay

De Doncker	Een Mozaïek van Critiek
Lanckrock	Een geniale Val van Icarus
Cools	Kroniek van het Nederlandse Proza
Braemscheute	Muziek, Romantiek en Chopin

III. Proza

Boeckaert	De Individualist
Haerens	Een tweede Bezoek van Sherlock Holmes Jr.

IV. Varia

Biliet	Bij het verdwijnen van ‘Klaverdrie’

Van Ruysbeek ‘Litteraire Heksenketel’
Schepens
Berkenman
x x x Boekbespreking

Een Mozaïek van Critiek

In mijn onlangs verschenen dichtbundel ‘Herfstvruchten’ komt een gedicht voor, dat ik ‘Onmacht’ heb betiteld.

Het handelt over de armoede van de woorden van alle dag om uitdrukking te geven aan verheven gevoelens zonder te vervallen in bombast, die in dikwijls zinledige taal een indruk van poëtische geladenheid moet geven, waar zij in waarheid de zuivere poëzie overwoekert. Ik predik er ‘überhaupt’ een terugkeer aan naar het gebruik van het ‘naakte woord’, ontdaan van ‘tooisels en sieraden’ wier aanwending bij veel dichters tot een procédé was verstard en verlaagd in de jacht op een gemakkelijk en berekend effect, terwijl het in werkelijkheid een povere lading dekt.

Zo is dit gedicht in zekere zin een persoonlijke bekentenis geworden van de onmacht, die ik zelf ondervind om met de eenvoudigste woorden en met een minimum van beeldspraak toch aan verheven gevoelens derwijze uiting te geven dat ze ook als dusdanig door anderen kunnen worden herkend, erkend en genoten.

Ik was aanvankelijk zinnens dit gedicht, bij wijze van inleiding, vooraan in mijn dichtbundel te plaatsen.

Daar ik echter later een meer geschikt gedicht ter presentatie schreef, heb ik van dit eerste voornemen afgezien. Temeer, daar ik terecht vermoedde dat dit gedicht door de critici als de voorafgaande verontschuldiging voor de onvolmaaktheid (?) van de overige gedichten zou worden opgevat.

Maar ik had zonder de waard gerekend. Enkele recensenten zijn er toch als de vliegen op neergestreken en hebben er een welkome gelegenheid in gevonden om, aan de hand van mijn eigen bekentenis van onmacht (?) te wijzen op een tekort aan ‘poëtisch timbre’ en ‘beeldende kracht’.

Waar hij in de Gentse editie van ‘La Métropole’ voor mijn poëzie onder meer deze lof vond: ‘Cette compréhension de la vie et de ses réalités, De Doncker l'a exprimée dans des vers dont beaucoup de poètes lui envieront la netteté de la forme et la richesse du rythme méconnu trop légèrement par ceux qui s'estiment appelés à assurer la continuité de la poésie flamande. La poésie de Maurits De Doncker n'appartient pas à celle, trop souvent lunaire, de ceux qui ne quittent jamais leur tour d'ivoire, mais s'inspire des réalités de la vie, du bonheur et de

la souffrance, de l'espoir et de la désillusion. **Elle nous apprend quelque chose de tout ce que nous voulons savoir et connaître de l'homme.** (Cursivering van mij. M.D.D.). Et paree qu'elle nous confronte avec nous-mêmes, nous ne pouvons que l'apprécier davantage', meent Paul De Ryck, bij het recenseren van dezelfde dichtbundel voor de micro van het N.I.R., zichzelf aldus te moeten tegenspreken:

'Het lijkt ons eerder dat de dichter ouder wordt, (en of! M.D.D.) zonder met zichzelf in het reine te geraken en zonder zich over de verdrietelijkheden der eigen ervaring te kunnen heenzetten, zodat wij in "Herfstvruchten" slechts een anecdotisch, overigens zeer persoonlijk geval terugvinden, **dat tot geen algemeen-menselijke wasdom is uitgegroeid** (cursivering van mij. M.D.D.) en aan dat tekort het belangrijkste deel zijner betekenis inboet. De dichter heeft zich daarvan ongetwijfeld zelf rekenschap gegeven waar hij schrijft:

> "Al zijn de noten juist, toch is de toets te onzuiver
> om in een andre ziel de snaren aan te slaan,
> die in een eendre maat en onder zelfden huiver,
> verklanken moeten wat ik zelf niet heb verstaan."
>
> (Onmacht)

en mij mijn eigen versregels tussen de benen te gooien.'

De doorgaans strenge, doch ernstige criticus C. Bittremieux vond er in "Spectator" volgende regels op om over de nochtans goede gedichten die, naar ik meen, toch in mijn dichtbundel te vinden en te genieten zijn, in alle talen te kunnen zwijgen:

'Het sympathieke van De Doncker is dat hij zich van zijn onmacht bewust is; hij schrijft zelfs een zwak gedicht om te bekennen dat hij het niet beter kan:

> "Hoe schamel is het woord, dat uit mijn mond komt vloeien
> en, staamlend, slecht verklaart wat mij tot zingen voert.
> Hoe zal ik ooit tot een waarachtig dichter groeien
> en vinden het accent dat wie mij leest ontroert?".

De laatste strofe is wat beter:

> "Toch kan ik 't verzen schrijven als een drift niet laten
> en grijp steeds weer de pen, die 'k machteloos hanteer.
> Het zit mij in het bloed. Ik kan de hand niet haten,
> de pen niet, noch 't papier, noch mijn verwoed verweer."

Het is niet onmogelijk dat De Doncker ooit een **gesproken toon** vindt die "wie hem leest ontroert". Maar deze toon zal evenveel discretie van de dichter vergen als de behoefte om te **zingen.** En stellig meer concentratie'.

Sirius (what is in a name?) haalt in ‘De Standaard’ de zelfde strofen aan (of was er afspraak?) om er volgende beschouwingen aan vast te knopen:

Het is tragisch en sympathiek te gelijk, de dichter zijn eigen onmacht te horen bekennen:

... ...

De dichter moge zelf wel wat overdrijven als hij beweert, dat hij de pen machteloos hanteert. Machteloos is zijn werk zeker niet, maar hij blijkt ook scherp te beseffen dat hij niet het peil bereikt, dat men gerechtigd is van een volgroeid schrijver (dank u! M.D.D.) te verwachten’.

Ook Erik van Ruysbeek is in ‘Arsenaal’ op de verlokkelijke, klaarliggende suiker neergestreken en schrijft, na als inleiding de eerste strofe van ‘Onmacht’ te hebben geciteerd, onder meer:

‘Het valt zeker weinig voor, dat een dichter de recensent zo duidelijk zelf de weg wijst. (Daar hebt ge 't! M.D.D.)

> 't Zit nog te veel verstrikt in tooisels en sieraden
> het naakte woord....
> Al zijn de noten juist, toch is de toets te onzuiver....

‘Onmacht luidt de titel van het gedicht, waaraan voorgaande regels ontleend zijn, en het is wellicht het beste gedicht uit de bundel. Smartelijke zelfkennis. Tragische onmacht van een mens, die alle stof in zich heeft om een goed dichter te zijn, maar niet (of althans: nog niet) over de vormkracht beschikt om deze stof tot smetloze schoonheid, tot waarachtige kunst op te voeren. Vervloekt en toch weer gezegend lot dat onze diepste eerbied afdwingt door de oprechtheid en volledigheid van de poging.

> Toch kan ik 't verzen schrijven als een drift niet laten
> en grijp steeds weer de pen, die 'k machteloos hanteer....

Eigenlijk is hiermee het bizonderste gezegd.... (Inderdaad M.D.D.)’

Integendeel hebben andere, doorgaans jongere, critici in het gedicht de formulering van het eigen programma herkend en het als dusdanig aan de jongeren ter overweging geboden.

Zo Remi Boeckaert die in ‘De Nieuwe Gids’ het gedicht volledig overschrijft en er volgende bemerkingen aan wijdt:

‘Een van De Doncker's tekortkomingen ligt in het feit dat hij vaak te spraakloos is om zijn zieleleven te verwoorden. “Men zegt vaak dat het woord arm is, steeds achter het feit of de idee blijft. 't Is niet waar. De verwoording kan arm zijn,

maar het woord is heilig.” (Inleiding van Johan Daisne tot Daan Boens' ‘Klaarten’).

Indien De Doncker dit woord, het juiste, eenvoudige, naakte woord zal vinden, zal hij er in slagen gedichten te schrijven die wij niet uitsluitend ter documentatie, doch ook uit esthetische - en dan ook uit ethische - behoefte vaak zullen herlezen. Wij wensen dan ook dat de jongeren het gedicht, dat wij hieronder uit “Herfstvruchten” citeren, als hun programma zullen erkennen.’

Reeds vroeger was dit zelfde gedicht, nadat het als onuitgegeven in “De Vlaamse Gids” was verschenen, hem aanleiding om in het hetzelfde tijdschrift in het toen opgerakeld jongeren-debat aldus positie te kiezen:

“Beter is het ons-zelf te geven, het diepste van ons ik, onze levensbiecht te spreken. Algemeen-menselijke kunst is daarom geen standaardkunst, integendeel, want ieder spreke zich uit op zijn manier. Ieder legt getuigenis af van **zijn** innerlijke strijd, **zijn** zelfbeheersing, **zijn** levensvisie. Doch wij hebben allen één vijand: de literatuur. Wij moeten onze literatuur van alle literatuur epureren!

Bij Homeros, Goethe, Shakespeare, Racine, Vondel draagt het woord in eerste instantie betekenis” (Het schone geheim van de Poëzie). En wonderwel past hier een strofe uit De Doncker's jongste verzen:

> 't Zit nog te veel verstrikt in tooisels en sieraden,
> het naakte woord, waaruit de ware vonken slaan.
> Het werd door valse weelden al te veel verraden
> om als een scherpe kogel tot de kern te gaan.’

Ook Willy Biliet laat in zijn recensie over ‘Herfstvruchten’ vóór B.N.R.O. Gent en in ‘Arsenaal’ het volledig gedicht voorafgaan door de overwegingen, die ik hierna aanhaal:

‘Vaak bereikt De Doncker zelfs hoogtepunten zoals hij er voordien zelden heeft gekend. Ik denk daarbij aan het werkelijk prachtige gedicht “Onmacht” m.i. veruit het beste door de auteur ooit geschreven. Ik weet wel dat sommige critici en in de eerste plaats zij die nimmer een vers van betekenis hebben gepubliceerd, zullen aanvoeren dat de dichter hier zijn eigen minderwaardigheid bekent en het werk dus niet goed kan zijn. Maar naast dit theoretische gezeur plaats ik het oordeel van wie zelf gedichten heeft geschreven en nog schrijft. Ik ben er van overtuigd dat de meesten, zo niet allen, mijn mening zullen bijtreden wanneer ik zeg dat De Doncker hier op sobere en

treffende wijze de gedachten vertolkt die hem zelf misschien al te vaak hebben gefolterd'.

Rik Lanckrock tenslotte heeft, in een te Gent gehouden voordracht over steller dezes, het citaat van het volledig gedicht met volgende beschouwingen omlijst:

'In het derde gedeelte "Pro Domo" vind ik drie gedichten die ik tot de beste reken die De Doncker ooit geschreven heeft.

Vooral voor mij, de essayist en verdediger van de poëzie mijner generatiegenoten, heeft het gedicht "Onmacht" een zeer grote betekenis.

Ik zal niet uitweiden over het zuiver esthetische van deze belijdenis en minder nog uitvoerig ingaan op de buitengewoon oprechte toon van deze biecht. Van veel groter betekenis schijnt mij het nieuw inzicht van de dichter.

In een essay over het litterair cynisme onderzocht ik vroeger de voornaamste verdiensten van onze Vlaamse cynische dichters, ik bedoel Minne, Elsschot, De Wilde, Van Brabant, Christiaens, Rogghé, e.a. en kwam tot de slotsom dat zij door hun ontstellende eenvoud er in geslaagd waren een wonderlijke directe ontroering te wekken. Het was vooral het inzicht van deze dichters dat mij verheugde, want ten slotte moest zich na de wansmakelijke exhibites van de vorm-estheten deze richting ontwikkelen: het was een natuurlijke reactie, een reactie van de mens die de kern van het menselijke wil blootleggen in het kunstwerk. Ik besloot deze beschouwingen met volgende conclusie: wie bekommerd is om het oneindig rijke innerlijke van de mens en het leven, schenkt geen aandacht aan een beeldspraak waaruit elk levens- en mensengeluid werd verbannen.

Waar onze dichters - ik bedoel onze goede dichters natuurlijk - tot hiertoe door hun scheppend werk getuigd hebben van hun vizie heeft nooit iemand gedacht dat dit programma - want ik aarzel niet zulks een programma te noemen - eens het aanschijn zou gegeven hebben aan een gedicht dat door zijn menselijkheid en door zijn eerlijkheid niet zou nalaten elke lezer tot bezinning te stemmen. Dat D.D. dit aangedurfd heeft verdient dan ook de grootste lof.

Ik kan derhalve niet nalaten alle critici, die de vermetelheid hadden D.D. te kleineren om zijn buitengewone eerlijkheid, hier openlijk aan de kaak te stellen. Velen hebben de uitspraak van onmacht op een listige wijze misbruikt om DD kleinheid aan te wrijven. Het is eenvoudig belachelijk zulke woorden te horen uitspreken door mensen die er prat op gaan

enig inzicht in de poëzie te hebben. Ik bedoel hier vooral Sirius, een pseudoniem waarachter zich gewis een bekend criticus verschalkt. Een ogenblik nadenken zou deze heer doen inzien hebben dat zijn uitspraak onnozel was. Indien een mens zijn diepste “ik” op ontroerende wijze uitbeeldt, dan mag dit “ik” zelfs klein zijn.... de uitspraak is tenminste menselijk. En als DD een algemeen-menselijk gevoel van onmacht openbaart, dan hoeft hij zich hiervoor niet te schamen. Integendeel. Zijn uitspraak is de weergave van een eeuwig menselijk gevoel, of zouden die heren critici soms durven beweren dat zij zelf geen strijd voeren met hun innerlijk wezen. In dit geval zou ik niet aarzelen ze uit menselijk standpunt klein te noemen, terwijl de openbaring van dergelijke nonsens zonder meer ridicuul kan heten’.

Intussen hebben de studenten der 4e Moderne van het St-Joriscollege te Brussel ‘Onmacht’ ter ontleding gekregen.

* * *

Sedert ik verzen publiceer, en deze periode loopt over ruim twintig jaar, heb ik vooralsnog nimmer op enigerlei critiek op mijn gedichten gereageerd. Als ik van deze goede gewoonte enigszins afwijk en het nu in zekere mate toch doe, is het niet om het eventueel dubieuze van de critiek in Vlaanderen aan de kaak te stellen, doch omdat ik mij er over verwonder, hoe een gedicht als ‘Onmacht’ met ongeveer volledige veronachtzaming van de vier en dertig andere, waarmede het samen ‘Herfstvruchten’ uitmaakt, de bijna algemene aandacht van de recensenten heeft gaande gemaakt, al worden er door elk afzonderlijk soms volkomen tegenovergestelde beschouwingen uit afgeleid.

De lezer zal met mij beamen dat mijn gedicht, ‘door sommigen verguisd, door anderen geprezen’, aldus alleszins merkwaardig is gebleken.

Het spijt mij nu dat ik het geen ‘Art poétique’ heb betiteld.

M. De Doncker.

Nota. - Deze bijdrage is noodgedwongen onvolledig, vermits enkele dagbladen en tijdschriften mij nog een recensie schuldig zijn. Zo is de reeks misschien nog niet afgesloten en bestaat er mogelijkheid dat ‘Onmacht’ verder zijn mysterieuze macht blijft uitoefenen.

Bij het verdwijnen van ‘Klaverdrie’

- ‘Klaverdrie verdwijnt, over een paar weken krijg je 't afscheidsnummer!’ zei Daisne, terwijl hij schijnbaar nonchalant met zijn potlood speelde.

Ik keek hem ongelovig, niet begrijpend aan. Hij heeft niet de gewoonte te schertsen, en zeker niet waar het een van zijn levenswerken betreft.

Daisne, de stoere, nooit begevende doorzetter zou ‘Klaverdrie’ opgeven? Dat wou er bij mij niet in. Daisne zonder ‘Klaverdrie’ zou niet langer meer de Daisne zijn zoals we hem kennen...

En thans ligt het afscheidsnummer voor ons. In een vrij omstandig betoog verduidelijkt Daisne hoe ‘Klaverdrie’ ontstond, wat het beoogde en wat het heeft verwezenlijkt. Ik heb die beschouwingen gelezen met gemengde gevoelens. Ik dacht aan wat het blaadje voor de stichters - inzonderheid voor de voornaamste redacteur - heeft vertegenwoordigd, ik dacht ook aan wat het tijdschrift voor ons, jongeren, was. Velen van ons hebben in dit tijdschrift de eerste, aarzelende stappen op het aantrekkelijke, maar glibberige en dus zeer gevaarlijke pad van de letterkunde gewaagd. Het is begonnen met een ‘spielerei’, tezelfdertijd met de vrees of het lukken zou. Waar andere, meer gevestigde tijdschriften ons werk weigerden omdat het naar men ons zei, te groen was (en wellicht mag deze reden de enig juiste genoemd), vonden we bij: ‘Klaverdrie’ steun en aanmoediging. En het moge dan waar zijn dat, zoals vooraanstaande critici beweren, het tijdschrift door het opnemen van onrijp werk werd ontsierd, voor ons zal het publiceren van verzen van beginnelingen naast deze van meer gevorderden, ja, van ‘namen’ altijd eerder een blijk van begrip en solidariteit veeleer dan een bewuste verlaging of een gemis aan selectiegeest, smaak en standing betekenen. Want zij die eens groot werden of het zich in vele gevallen wanen, vergeten maar al te graag en te gauw dat ook zij daar eens aarzelend en onbeholpen stonden, en zij verliezen vooral uit het oog dat, door de deur hermetisch voor hen te zien sluiten, heel wat talenten in de dop zijn ontmoedigd geraakt en er ten slotte de bijl bij neergooiden.

Het opnemen van werk van jongeren is natuurlijk niet de eerste verdienste van ‘Klaverdrie’ geweest. De nadruk dient gelegd op de tien jaar onverdroten strijd tegen het gemis aan belangstelling voor verzen, en vooral op het door dik en dun volgehouden motto: ‘Poëzie uit en voor het Leven’. Deze leus is altijd de onze geweest, en zeker niet omdat het toevallig die

van: ‘Klaverdrie’ was. Het is hier niet de plaats om over de verschillende vormen van poëzie uit te weiden - elk gedicht, zijn genre buiten beschouwing gelaten, kan goed zijn indien het aan de geschreven en ongeschreven wetten der poëzie voldoet - maar wel past het een zo verdiende als welgemeende hulde aan de noeste kampers van het ‘teeblaadje’ te brengen.

‘Klaverdrie’ is verdwenen. We noemen het jammer, want het laat een moeilijk te overbruggen leemte na. De redacteurs hebben de toorts aan anderen, na hen gekomenen, overhandigd. We weten dat met die anderen wij ‘Arsenalisten’ worden bedoeld. Het is een eer en een voorrecht, door ons niet geheel verwacht, maar stellig naar waarde geschat.

We hebben noch de hoogmoed, noch de lust een nieuwe ‘Klaverdrie’ te worden. Naäperij kennen we niet, maar ofschoon we een vooralsnog bescheiden rol spelen zullen we het vertrouwen in ons gesteld niet beschamen. De ‘nijverheid’ van wijlen Klaverdrie bezitten we misschien niet geheel, maar de liefde, de hartstocht, de geest vooral hebben we gemeen. Op deze geest, op dit moeilijk onder woorden te brengen gevoel van dicht bij elkaar te horen komt het aan om verder te bouwen aan wat ons: wijlen ‘Klaverdrie’ en ‘Arsenaal’ immer nauw verbinden zal.

Willy Biliet

En in het uur van onze dood.

En dat we sterflijk zijn wordt ons tot zegen
daar dit de waarde leert van ons geluk -
we zijn ons beider liefde, lief, genegen
als iets dat schoon is en vergankelijk.

Omdat wij eenmaal door de dood verzaken
groeit heiliger in ons genegenheid
en in elk uur dat wij mekaar genaken
ligt er een vreugd gewonnen op de tijd.

Was ik een God voor d'eeuwigheid geboren
ik hield uw witte borsten zacht omvat
en liet me door uw dijen wild bekoren,
maar had u nooit, mijn lief, zo lief gehad.

Paul Berkenman

Een geniale Val van Icarus

Ik zal Johan Daisne zeker altijd blijven bewonderen als de begenadigde auteur die er in slaagde mij door zijn novellen en romans in de wolken te verheffen, en met die 'wolken' bedoel ik niet zozeer een onaardse of levensvreemde sfeer dan wel een gebied waarin de menselijke ziel tot haar volledigste ontplooiïng was gekomen. In dit gebied vond men de mens terug die via alle aardse loutering gegroeid was naar een super-realiteit die mogelijks wel zuiver des geestes was, doch die enkel kon ontstaan uit de vonk - de magische vonk zou Daisne schrijven - die flitst uit de botsing gevoel-rede (op het ander plan lichaam-ziel).

Hieruit volgt dat men Daisne geen tekort aan algemeen-menselijkheid of eenzijdigheid kon aanwrijven. Integendeel!

Als ik nu evenwel zijn laatst verschenen roman 'De Man die zijn Haar kort liet knippen'[(1)] even confronteer met zijn meesterwerk van magisch-realistische kunst 'De Trap van Steen en Wolken' dan voel ik toch even een scherpe kramp rond mijn hart. Niet dat dit werk minder verdienstelijk zou zijn dan wel omdat Daisne ons hier in een atmosfeer heeft gebracht waarin wij nauwelijks een glimp vinden van de luister van zijn fantastisch werk, de luister waarmee ik - laat me eerlijk zijn - nog steeds dweep.

Doch deze inleiding, samen met de misleidende titel van dit artikel moeten zeker de indruk verwekken dat ik zinnens ben Daisne's laatste roman minder gunstig te beoordelen dan zijn vroeger werk.

Niets is minder waar, want laat het zijn dat mijn zeer persoonlijke voorkeur gaat naar de stemming en de bekoorlijke fantaisie van 'De Trap van Steen en Wolken', 'Zes Domino's voor Vrouwen' en zijn toneelwerken, toch dwingt de objectiviteit me met klem te getuigen dat deze laatste roman beslist de grootste en meest volmaakte schepping is van Daisne.

En als ik dan toch gewaag van een val van Icarus dan was het enkel om in één woord het beeld te schetsen van een nederdalen uit de wolken. Vandaar dat ik, om alle verkeerde interpretatie te vermijden, beroep deed op het adjectief 'geniaal', een adjectief dat trouwens kan geplaatst worden voor alle verdiensten van deze roman.

De lezer kan zich evenwel de vraag stellen: Hoe kwam Daisne tot het schrijven van zo'n sterk realistische roman?

Nochtans wie van dichtbij de evolutie van Daisne gevolgd heeft wist dat hij eens komen moest tot een eigenaardig, mogelijks deprimerend realisme.

Ten eerste was daar de krachtige drang van Daisne om zich steeds te vernieuwen, om steeds een andere vorm te geven aan zijn innerlijk leven. Daisne beoefende alle genres van de litteraire schepping: poëzie, roman, essay, novelle en laatst nog het kortverhaal in zijn ‘Schimmen om een Schemerlamp’, zodat kon verwacht worden dat hij zich nu in een reeds beproefd genre zou vernieuwen. Deze vernieuwing kwam dan in de roman door het uitbreiden van de psychologische en philosophische analyse en ipso facto door het beklemtonen van het reëel component.

Een tweede en sterkere aanwijzing konden wij evenwel vinden in het toneel-oeuvre van Daisne. Vooral in ‘Veva’, een stuk uit de toneeltrilogie ‘De Liefde is een Schepping van Vergoding’, kon dit duidelijk voor- en aangevoeld worden aangezien de auteur meer en meer teruggreep naar realistische feiten en minder vluchtte in de regionen van de droom.

Uit de evolutie van Daisne's werk blijkt eens te meer hoe ernstig de Gentse romancier zijn kunstenaarschap opneemt. Hij maakt het zich niet gemakkelijk en zij die steeds klaar staan om hem te verguizen zullen eens te meer verstomd staan over de resultaten van waarachtig kunstenaarschap en onverpoosd werken. Waar vroeger nog betwisting mogelijk was over het formaat van Daisne's productie, meen ik dat nu iedereen accoord zal gaan om te erkennen dat deze roman onbetwistbaar de internationale allure heeft. Ikzelf zou zelfs niet aarzelen de knappe zielsanalyse die ‘De Man die zijn Haar kort liet knippen’ is, naast deze van Dostojevski te stellen.

Uitweiden over de vele voortreffelijke eigenschappen van deze roman zou me zeker te ver voeren. Laat ik enkel even wijzen op de buitengewoon originele psychologische typering der personages; op de meesterlijke stijl, aangepast aan het onevenwichtig type dat zijn leven verhaalt; op de soepele en gesty-leerde taal en op de weergaloos knappe constructie van deze roman.

Het verhaal zelf kan als volgt worden samengevat:

Miereveld (What's in a name?), advokaat, vertelt ons zijn leven.

Toevallig werd hij lesgever aan een meisjesschool, in vervanging van Brantink, een rechter, die zg. te veel werk heeft en moet verzaken aan zijn leraarschap.

Miereveld geraakt hopeloos verliefd op één van zijn leerlingen, Fran, die hij als een idool gaat aanbidden.

Doch bij het einde van het schooljaar verlaat deze laatste de school zonder zelfs notitie genomen te hebben van Miereveld.

Miereveld die reeds gehuwd is bij de kennismaking met Fran blijft deze steeds geestelijk verafgoden. Zijn brein wordt letterlijk vertroebeld door haar beeld, terwijl zijn onrustige geest hem meer en meer naar de zelfkant van het leven voert.

Miereveld gaat ten onder aan zijn ziekelijk uitrafelen van zijn eigen persoonlijkheid. Hij wordt râté en moet zich ten slotte tevreden stellen met een betrekking als klerk op het gerechtshof.

Tien jaar later, na het bijwonen van een lijkschouwing, die hem tot in het diepst van zijn ziel heeft geschokt, ontmoet hij Fran terug in een hotel.

's Avonds ontmoeten ze elkaar op haar kamer. Doch na een zeer oprecht gesprek (een unicum van psychologische analyse) blijkt hoe het idool Frannetje slechts een zich in de liefde uitlevende vrouw is. In korte flitsen wordt via het uitwisselen van herinneringen en souvenirs met één slag de illusie van Miereveld verbrijzeld.

Door vrij mysterieuze impulsen gedreven grijpt hij plots het wapen dat Fran voor hem heeft neergelegd en doodt haar (of althans tracht haar te doden).

Volgt dan in snel tempo de rechtzitting en veroordeling van Miereveld die ontoerekenbaar wordt verklaard.

Totdaar in zeer brede trekken het eigenlijk verhaal, dat op zich zelf reeds oorspronkelijk is, doch zijn originaliteit vooral dankt aan de meesterlijke bewerking van Daisne, die, zoals trouwens in al zijn werken, oneindig diep in de menselijke ziel is doorgedrongen.

Het is vooral door deze penetratie, samen met de verrassende - ik zou bijna willen schrijven Daisniaanso - vondsten en mierige détails die wij in deze roman vinden dat dit psychologisch verhaal zo'n aangrijpend reliëf kreeg.

In het opdiepen van die ontelbare détails schuilt de voornaamste verdienste van Daisne. Hier evenwel ligt tevens het kruid dat aanleiding gaf tot betwisting en misverstand. Inderdaad, vele critici lieten zich vangen aan die kleine bijzonderheden door de voornaamste eigenschap van dit werk als een gebrek aan bondigheid en zin voor synthese voor te stellen. Zij verloren evenwel uit het oog dat het uitrafelen van deze détails juist de essentie is van de onevenwichtigheid van de hoofdpersoon, die de futielste zaken combineert in zijn tot de kleinste cel doorgedreven zielsanalyse. Het zou gevaarlijk kunnen worden te wijzen op de algemeen-menselijke facetten die ik terugvind in de hoofdpersoon, al moet het mij van het hart dat deze ontroerende biecht de geëxalteerde biecht is van de râté die wij allen immers gedeeltelijk zijn.

Daisne heeft vele schijnbaar onbenullige feiten uit ons aller dagelijkse leven griezelig overdreven, zodat zijn personage

een monster van onevenwichtigheid werd - dat het trouwens moest worden - maar waarvoor wij ten slotte een zekere genegenheid gaan gevoelen, juist om die kleine - o zo kleine - gelijkenissen.

En ik schrijf dit zonder achterbakse bedoelingen, want juist deze kleine détails hebben mij voor het boek gewonnen, al verkies ik after all het ‘wolkendek’ van Daisne.

Rik Lanckrock

Eindnoten:

(1) Uitg. A. MANTEAU N.V. - Brussel. Ingen. 80 Fr. - 281 blzn.

Hij zocht de zin

Hij zocht de zin van alle pijn te vatten
en streek zich vaak vermoeid over het hoofd,
want elk geluk had hij zien openspatten
en elke dag had hem zoveel beloofd.

Hoe meer hij zocht, hoe min hij kon begrijpen,
heeft er zich eind'lijk moe bij neergelegd.
Toen ging de dag plots van een volheid rijpen.
Hij werd ontroerd om elke meisjesvlecht.

Niet langer trilden meer de bitt're snaren
en 't bonzen van zijn hart deed hem geen pijn.
Maar om zijn mond kwam plots een glimlach klaren,
lijk bij een meisje, dat verliefd zou zijn.

Hij lachte luid, als was hij plots genezen
en buitelde verdwaasd door 't hete zand.
De wroeging kwam slechts met de nacht gerezen,
maar hij heeft 't al verbeten op zijn hand.

Tony van Putte

Kroniek van het Nederlandse Proza
Reederij Waterman[1]

Tijdens de oorlog verscheen in de Prominenten-reeks een novelle van Johan Van der Woude: ‘Derk Waterman, de Hollander’, het verhaal van een scheepsreder, die bezeten wordt door een rusteloze drang naar de zee en die aan deze onrust ten onder gaat. Op een dag verdwijnt hij met zijn schip uit de haven en hij keert nooit terug. Het is het noodlot van de zeeman, dat hij vroeg of laat zijn tol aan de zee betaalt, als hij haar niet kan laten. Zo moet ook Derk Waterman een graf in het water gevonden hebben, maar met deze eenvoudige verklaring nemen de schippers uit zijn stad geen vrede. Derk Waterman was zijn hele leven een rusteloze, een verdoemde en het is duidelijk, dat hij ook in de dood geen rust kon vinden. Iedereen herinnert zich het verhaal van de Vliegende Hollander, die met zijn spookschip over de golven zwalpt omdat de dood voor zijn verdoemde ziel geen vrede bracht. Naar die herinnering krijgt Waterman, zoals zijn voorganger, de bijnaam van ‘de Hollander’ en groeit hij in de verbeelding van allen die hem gekend hebben tot een legendarische gestalte.

Dit verhaal, een mengeling van werkelijkheid en saga, schreef Van der Woude in een rustige, zeer beheerste en evenwichtige taal. Het is al gebeurd, dat sommige critici Van der Woude vergeleken bij de grootmeester Van Schendel. Er is iets waars in deze vergelijking, die echter, zoals elke vergelijking, ergens mank loopt. Zoals bij Van Schendel wordt het verhaal bij Van der Woude alleen gedragen door een innerlijke spanning, van uiterlijke actie is er op geen enkel ogenblik sprake. En zoals Van Schendel is ook de auteur van ‘Derk Waterman, de Hollander’ een meester in de woordkunst, al kan hij niet op de hoogte van Van Schendel geplaatst worden. Tegelijk met deze vaststelling moet opgemerkt, dat ook Van der Woude over het algemeen de gebreken, eigen aan dit moeilijke genre, niet omzeild heeft. Van Schendel op zijn best is een genot en wanneer de innerlijke spanning er in gelukt een heel boek te vullen, dan is een roman van deze meester even boeiend als een boek vol uiterlijke actie. Maar er zijn ook werken, vooral onder de laatste, waarin het verhaal niet meer vol is van deze spanning. Pas dan geeft men er zich rekenschap van, dat het boek van een ontstellende en bijna beangsti-

(1) door Johan Van der Woude, XIV Feniksreeks, nr. 1. - Uitg. Het Kompas - Antwerpen.

gende leegheid is. Het meest markante voorbeeld is Van Schendel's laatste roman ‘Het oude Huis’. Zoals wel meer bij Van Schendel gebeurde is de eigenlijke hoofdpersoon van deze roman niet een mens, maar een ding. De zee was de hoofdfiguur in ‘Het Fregatschip Johanna-Maria’, de rivier was het in zijn beste boek ‘De Waterman’. In ‘Het oude Huis’ maakte Van Schendel gebruik van dezelfde methode. Het waren niet de mensen die het huis bewoonden, welke het boek trachtten te vullen, het huis zelf moest uitgegroeid zijn tot de centrale figuur, zoals dit het geval was geweest bij ‘Een Hollandsch Drama’. Maar in zijn laatste jaren beschikte Van Schendel niet meer over het meesterschap waarmee hij zijn beste werken geschreven had. De innerlijke spanning was ditmaal te zwak om het magere lattenwerk van het verhaal te dragen en de ‘geest’ van het huis was niet meer in het boek aanwezig zoals de ‘geest’ van de zee en van de rivier respectievelijk ‘Het Fregatschip Johanna-Maria’ en ‘De Waterman’ gevuld had.

Een zelfde gevaar heeft Van der Woude niet ontlopen. Het eerste deel van de roman ‘Reederij Waterman’ wordt gevormd door de reeds vroeger verschenen en geciteerde novelle ‘Derk Waterman, de Hollander’. Nadien schreef Van der Woude een tweede deel, waarin het geval van Waterman's zoon behandeld wordt. Johan Waterman is zoals zijn vader een rusteloze. Als jonge man vertrekt ook hij naar zee om de verklaring van het geheim rond zijn vaders dood te gaan zoeken. Iedereen is er van overtuigd, dat ook hij niet zal terugkeren, maar een tijd nadien loopt zijn schip weer de haven binnen. Voor Johan is het geheim opgelost. Hij heeft op een avond het vervloekte schip van zijn vader aan de einder gezien. Terug op het land, kan hij zich niet meer aanpassen en het ziet er naar uit, dat het noodlot zich ook aan hem zal voltrekken. Maar op dat ogenblik komt er een vrouw in zijn leven wier liefde groot genoeg blijkt om hem te weerhouden. Ook Derk Waterman had eens gemeend zijn lot te kunnen ontvluchten in de liefde van een vrouw, maar de zee was sterker dan deze liefde. Zal dit bij de zoon ook het geval zijn? Vraagteken.

Het eerste deel van de roman waarin Van der Woude de mythe van Derk Waterman verhaalt, belicht door verschillende mensen die in zijn omgeving geleefd hebben, is veruit het beste deel van het boek. Door een handige compositie, - Van der Woude vertelt over de voorbije jaren en tegelijkertijd over het heden door de mond van hen die aan de gebeurtenissen deelgenomen hebben, - verkrijgt de novelle de eigenaardige, ietwat weemoedige toon van een verhaal rond het haardvuur. De geschiedenis van Derk Waterman speelt zich af in de flakkerende vlammen, en krijgt beurtelings een heldere, dan weer donkere glans. De limpiede taal van Van der Woude past zich wonderwel aan

bij deze manier van vertellen. Zo wordt de figuur van Derk Waterman in dit deel een mythe, zoals de gestalten van Don Juan en Faust, een mythe die haar stempel drukt op allen die Waterman van ver of van dichtbij gekend hebben.

Het is alleen jammer, dat Van der Woude het tweede deel van de roman niet op hetzelfde peil gehouden heeft. Ook hier nog staat de gestalte van Derk Waterman op de achtergrond, al gaat het verhaal uitsluitend over de zoon van de verdwenen man. Maar ditmaal is Waterman geen tastbare werkelijkheid meer; hij wordt een schim met zeer vage contouren, een schim die helemaal verstikt geraakt in de langdradigheid van de bladzijden die volgen. Het verhaal over Johan Waterman vlot niet meer. Nochtans is er stof voor een dramatische enscenering voorhanden. De auteur stelt Johan tussen twee vrouwen, waarvan de ene de onrust van de zee, de andere de rust van het landelijke leven verpersoonlijkt. De mogelijkheid van een strijd in de man, die tussen twee vrouwen moet kiezen, bestaat, maar er is geen strijd. Er wordt alleen eindeloos gesproken over het noodlot van de zee, over de tegenstelling tussen het leven op zee en aan land, over de liefde en wat nogal meer. Deze dialogen, die verondersteld worden samenspraken tussen verschillende mensen te zijn, blijken enkel eentonige monologen, waarin de diverse personen over de moeilijkheden van hun hart spreken zonder ooit te trachten die op te lossen. Ten slotte lijkt het alsof Johan zal bezwijken voor de vrouw die het symbool is van zijn rusteloosheid, maar plots komt alles in orde en besluit het boek op een happy-end. Johan blijft aan land en trouwt met het rustige landmeisje. Deze ontknoping is verrassend, omdat alles in de andere richting wees, maar die verrassing zal Van der Woude alleszins niet gewild hebben. Hij schreef geen detective-verhaal, waarin hij de lezer op de voorlaatste bladzijde moest verbluffen, maar een doodgewone roman, waarin het slotpunt de logische ontknoping van het verhaal moest zijn. Waarom dan deze totaal verrassende, en ditmaal dus onlogische oplossing?

Hier moet opnieuw de vergelijking met Van Schendel opgenomen worden, vergelijking die op dit punt mank begint te lopen. Zoals bekend, wordt het hele werk van Van Schendel beheerst door de noodlotsidee, het fatum hangt als een onafwendbare dreiging boven de hoofden van zijn personages. De mens ontkomt zijn lot niet, hoe hij er ook tegen vecht. (Cfr. de bizonderste noodlotromans ‘De rijke Man’, ‘Een Hollandsche Drama’ en ‘De grauwe Vogels’) Bij Van der Woude is dit slechts gedeeltelijk het geval. Ook Derk Waterman loopt blindelings in zijn ongeluk, hij ontvlucht zelfs de liefde van een vrouw en gaat vrijwillig zijn noodlot tegemoet. Maar Johan Waterman, die weet

dat zijn vader verdoemd is, tracht zijn lot uit de weg te gaan. Dit schijnt alleszins de bedoeling van Van der Woude geweest te zijn, al komt die bedoeling niet duidelijk tot uiting door het falen van de auteur in de psychologische afwikkeling van zijn geval. Het lijken eerder de twee vrouwen die om het bezit van deze ene man vechten, terwijl de man eenvoudig met zich laat sollen. Maar het zal wel het plan van Van der Woude geweest zijn de strijd uit te beelden die Johan uit te vechten heeft om zijn noodlot te ontvluchten. Hier ligt dus het verschil tussen Van Schendel en Van der Woude. Bij de laatste vecht de mens om de mogelijkheid van het bereiken van het geluk en er is zelfs kans op een happy-ending, wat bij Van Schendel nooit het geval is.

Of is de verklaring niet zo ver te zoeken en heeft Van der Woude op het einde van de roman niet te best meer geweten wat met zijn helden aan te vangen? Een somber slot? Maar dan bleef de indruk die van het boek zou uitgaan teneerdrukkend en pessimistisch. Veel hangt immers af van de laatste bladzijden die desnoods, in de ogen van het publiek, de hele atmosfeer kunnen veranderen. Kijk naar Courts-Mahler. Een hele rij ongelukken waaruit geen uitkomst mogelijk schijnt en plots een ommekeer in een paar bladzijden, zodat er toch geen fatalistische indruk van het werk uitgaat. Al is een voorbeeld als het geciteerde natuurlijk bij het haar getrokken, toch vinden we een zelfde werkwijze dikwijls terug bij auteurs die we geneigd zouden zijn tot de ‘literatuur’ te rekenen. Alleen riskeert de schrijver het gevaar, dat de lezer niet aan de oplossing gelooft. Hij heeft de indruk, dat de ontknoping accidenteel is en dat het resultaat er van dan ook niet blijvend kàn zijn. Het is goed en wel Johan Waterman te laten trouwen, maar is hij daarom beveiligd tegen de rusteloosheid die hij toch in zich draagt? Voorlopig misschien wel, maar later? En dit was toch het conflict dat Van der Woude zich gesteld had: kan een mens, wiens leven beheerst wordt door de beklemmende persoonlijkheid van een ander, in dit geval van zijn vader, zich aan de invloed van die persoonlijkheid onttrekken? Een conflict dat Van der Woude in ‘Reederij Waterman’ slechts geponeerd, maar niet opgelost heeft.

Het is mogelijk te geloven in de mythe van Derk Waterman, maar zijn zoon, zoals Van der Woude hem getekend heeft, is een jong mens met water in de aderen in de plaats van bloed. Zelfs de overige personen, die in het eerste deel reeds opgetreden zijn, hebben in het tweede hun persoonlijkheid verloren. Zij zijn alleen nog goed om eindeloos te kletsen als vrouwen rond de koffietafel, terwijl iedereen weet, dat men met kletsen niets

oplost. In deze monotone bladzijden gaat ook de adem van de zee verloren, die in het eerste deel zo duidelijk aanwezig was, zodanig zelfs dat de zee in dit deel ten slotte de centrale figuur van het boek geworden was, zoals bij Van Schendel's natuurlijk nog meer meesterlijke ‘Fregatschip Johanna-Maria.’

Zal het dan toch waar zijn, dat een auteur nooit een vervolg mag schrijven op een reeds vroeger gecomponeerd werk?

Frans Cools

Aan een klaagdier

Gij klaagt - of moet ik zeggen dat gij jankt? -
Omdat g'onttrokken werdt van uw beminde.
Ik vind het grof dat gij de Heer niet dankt,
Hij, die zo'n kleine losprijs van u inde.

't Verdriet dat gij te lijden hebt, 't is niets!
Zo iets gaat over als de Maartse regen.
U zelf maakt gij slechts flauwe grappen diets,
er lopen armer schooiers langs God's wegen!

Als ik? Jawel! Toch klaag ik niet, ik vecht.
En somtijds schimp ik met mijn open wonden.
Aan niets of niemand blijft mijn hart gehecht:
in oorlogstijd heb ik mijn droom ontbonden.

Van mijn gemis werd ik noch ziek noch zot,
al blijft me niets nog over dan mijzelve.
't Geloof verloor ik in de mens en God....
En zie hoe 'k lachend 't eigen graf ga delven!...

Remi Boeckaert

Muziek, Romantiek en... Chopin

Ik ben meermaals in de gelegenheid geweest vast te stellen dat veel mensen, die met hun beide benen in het drukke leven staan, in het algemeen liefhebber zijn van een mooi muziekstuk of een meeslepende melodie, die de oorzaak is dat hun sigaret uitdooft of hun even dromen of mijmeren doet. Velen worden dus in zekere zin romanticus wanneer zij muziek beluisteren al beseffen ze het misschien zelf niet. Individueel gezien lijkt romantiek een sensuele gewaarwording, die ieder mens, bewust of onbewust, ondergaat wanneer hij zijn verbeelding vrije loop laat in een subjectieve wereld.

De romantiek als stroming kennen we in alle schone kunsten: Literatuur, Beeldhouw- en Schilderkunst en de Muziek. In deze laatste vooral bracht de fantasie een nooit bereikte vormschoonheid en -volmaaktheid zodat deze periode een synoniem is geworden van ‘glansperiode’. De ‘Gouden Eeuw’ onder het bewind van Periclès bij de Grieken en de romantiek in de toonkunst is een noch gewaagde noch overdreven vergelijking. Weber, Mendelssohn, Chopin, Schumann, Berlioz, Liszt, Brahms, Wagner e.a. zijn zeker sprekende namen genoeg. Natuurlijk heeft ook deze stroming haar compartimenten en zo zal men Beethoven en Schubert bvb. Klassiek-Romantisch horen noemen en Weber en Chopin rasechte romantici doch dit zijn tenslotte etiketten van bijkomstig belang... Het is echter buitengewoon moeilijk een juiste of aanvaardbare definitie te geven van de romantiek in de Toonkunst, want hoe kan men ooit het gevoelsleven (en muziek spreekt toch 90 % tot het gevoel?), zo onbegrijpbaar en hopeloos gecompliceerd, in een povere, banale woordenrebus kunnen uitdrukken? Hier zegt een ‘Tannhäuser-Ouverture’ duizendmaal meer dan een stapel boeken handelend over het wezen (!) der romantiek! En dan nog is er zulk een bonte verscheidenheid, zulk een nooit vermoede rijkdom aan veelkleurige, afwisselende aspecten en opvallende contrasten. De romantiek van Beethoven is niet deze van Weber en tussen een ‘Mondschein-Sonate’ en een ‘Oberon-Ouverture’ gaapt er een afgrond.

Verkeerdelijk wordt het romantisme en het pessimisme tot één onafscheidbaar begrip geassimileerd, zo innig verbonden dat het ene zonder het ander absoluut ondenkbaar geacht wordt. Niets is nochtans minder waar. Al kan bij Beethoven de uitgesproken pathetiek niet worden geloochend, dan kan men evenmin de lichtheid en de opgewekte, levenslustige toon, die opklinkt uit de meeste werken van Weber, negeren. Doch kan de maan, de lievelinge der romantici, niet even goed bezongen

worden in haar witte, heldere volheid als verduisterd door laagzwevende wolken? Tenslotte blijft het toch altijd de maan in haar wondere vormwisselingen... Onwillekeurig roept de sikkelvormige maan, die verre lichtende ‘C’, Chopin op, DE romanticus bij uitstek. Doch als men het over Chopin heeft, dan denkt men al te veel aan zijn Walsen en verder strekt deze kennis gewoonlijk niet. Zijn meesterlijke Préludes, zijn hartstochtelijke Polonaises, zijn weemoedige Nocturnes en ontroerende Mazurka's worden op het achterplan geschoven. Maar ook in de muzikale wereld is Chopin geruime tijd genegeerd geweest en werd lange tijd als een... figurant beschouwd. Dat hem dit juist moest te beurt vallen na zijn zo ontgoocheld leven. Tenslotte kwam Chopin zegevierend uit het duel, dit dank zij genie en een helpende hand van Liszt, de diplomaat-kunstenaar.

Welk was de reden van de verregaande, onbegrijpelijke onverschilligheid voor deze grote meester? Deze is niet zo ver te zoeken. Chopin leefde in een tijd, die enigszins te vergelijken is met de Rederijkersperiode in onze literatuur. Het koren werd met het kaf aangenomen of verworpen door het wispelturige en bevooroordeelde publiek, oncritisch aangelegd en vijand van alle analyse. Het valt licht te begrijpen dat Chopin door zulk auditorium heel ‘gewoon’ werd gevonden. Er wordt hem verweten dat hij niet los staat van zijn tijd - hetgeen weliswaar maar met weinige musici het geval is! - maar iedereen is geen revolutionnair en zijn muziek heeft na alles glansrijk getriomfeerd niettegenstaande hij als mens ten onder is gegaan.

Het terrein waar hij zich bij voorkeur bewoog, was dit der salonmuziek. Nooit werden zijn uitvoeringen geëvenaard. Tegenwoordig ontmoet men Chopin op het repertorium van ieder pianovirtuoos. Hoe weemoedig klinken toch zijn melodieën, getuigend van een ten top gedreven elegantie en verfijning. We noemen alleen de heerlijke ‘Minutenwals’, de onovertroffen wals in cis kleine terts en de magistrale ‘Afscheidswals’. Wat een hoogtepunten van doorzichtigheid en klaarheid, maar tevens wat een synthese van heimwee, levensmoeheid en wanhoop.

Zijn Mazurka's verraden de Pool Chopin, die zijn geliefd vaderland met zijn oude volksdansen wou verheerlijken en waarin hij soms zijn ‘Weltschmerz’ vergeet om eens opgewekt te zijn - voorwaar een zeldzaam verschijnsel in zijn oeuvre! - Als ooit een kunstenaar zijn ziel heeft blootgelegd, dan is het Chopin in zijn Mazurka's, Nocturnes en Polonaises. Ook deze laatste zijn, zoals het woord het zegt, een sprekend bewijs van zijn trouw aan het vaderland, hartstochtelijk van rhythme, nu eens een triomfkreet, dan weer berustend als een

krater na uitbarsting. De Nacht heeft hij vereeuwigd in zijn beroemde Nocturnes, die droevig-angstige melodieën en tekenende arpeggio's zijn één hymne aan de vertrouwelinge van ieder romanticus. Als ooit het gezegde: ‘La musique est femelle’ kan toegepast worden, dan is het wel op deze Nocturnes, vrucht van een ziekelijke en koortsige geest.

Zijn twee klaviersonaten behoren tot een voor hem ongewoon gebied. De treurmars uit de sonate ‘Opus 35 in h klein’ er van is wereldberoemd. J. Van Ackere noemt deze sonate ‘...een der akeligste en geniaalste gewrochten uit de muziek’ (Inwijding tot de Meesterwerken van het Klavier, blz. 104). Ze is als het ware één flits van het voorbijsnellend, ongrijpbaar geluk.

Zijn Balladen, Etudes, Impromptu's en Scherzi zetten de kroon op zijn werk, dat kwalicatief gezien toch nog omvangrijk te noemen is als men bedenkt dat hij amper negen en dertig jaar werd. Meer en meer worden de eerstgenoemde naar waarde geschat door hun machtige pathetische contrasten waarin nu ook eens zijn moedig hart de boventoon voert. Tot zijn volmaakste en moeilijkst uit te voeren composities behoren zijn Etudes, die een grote technische vaardigheid van de vertolker eisen. Zijn Préludes nemen een belangrijke plaats in in zijn oeuvre. Ze zijn onmogelijk met deze van Bach te vergelijken, want hij heeft er de hoogste vorm van gevoeligheid in bereikt, die bovenaards aandoet en waarin de doods- en wanhoopsgedachte hem buitenmate obsederen. Soms wil hij een gemaakt geluk vertonen, doch deze grimas houdt hij niet lang uit en meer dan ooit waait de moedeloosheid u tegen.

Chopin is de grote vertegenwoordiger van het Romantisme in de Toonkunst, een vergeestelijkt mens, zich ongedwongen uitend in zijn meesterlijke klaviercomposities. Daar hij in orchestratie weinig of niet onderlegd was, beschikte hij slechts over dit uitdrukkingsmiddel en hij heeft het schitterend bewijs geleverd wat een rijkdom dit werkterrein nog bergt. Daarvoor alleen reeds heeft hij recht op onze bewondering en zeker op onze dankbaarheid...

Ant. Braemscheute

De Individualist[1]

Op een Novemberdag in 1941 ontving ik vanwege ‘De Nieuwe Kultuurgemeenschap’ een uitnodiging om een van haar vergaderingen bij te wonen. Ik vond het bevreemdend dat ook aan mij zo'n drukwerkje werd gestuurd. Voor de oorlog stond ik immers in geen geval als flamingant bekend, ofschoon ik reeds meer dan een litterair werk op mijn actief had. Evenmin had ik me, sinds de inval der barbaren, met een of ander extremistisch flamingant of nazi gecompromitteerd. Ik stond zelfs aangeschreven als een niet te vertrouwen individu. Ofschoon er voor de categorie, waartoe ik behoorde, een specifieke Duitse term bestond, schrijf ik ‘individu’. De vooroorlogse nationalistische of verkapte fascistische pers laakte immers mijn werk om het individualistisch karakter. Beantwoordend aan de l'art pour l'art-theorie kon ik dan ook bezwaarlijk in het kraam van de nieuwe orde passen. Doch hoopten de lui van die nieuwe orde soms op mijn laattijdige bekering? Dichters van mijn slag hadden reeds bewezen even gemakkelijk een rof-roffelgedicht als een manevers te kunnen schrijven. En niets hoeft ons nog, te verwonderen wanneer wij bedenken dat niemand minder dan een vermaard activist de auteur was van ‘België bovenal!’ Niettemin was ik er van overtuigd dat ik geenszins een dichtgenoot, die tijdens de mobilisatie ons Vorstenpaar in dithyrambische rijmen had verheerlijkt, als schrijver van Hitlerhymnen zou kunnenovertreffen. Daartoe ontbrak me het soldateske temperament. Tot het ras van de dichters, die hun verzen op cement fundeerden en met staal doorvlochten, behoorde ik niet. Ik bracht geen mokerslagen toe en ik had er de hand niet naar om monumenten te houwen. Een venijnig criticus heeft dit misschien goed gezien, doch slecht uitgedrukt: ‘Karel de Koker is een loslippig, zeggen wij het maar vlakaf: een verwijfd, slakdierachtig literator’.

En toch vond ik die uitnodiging vanwege ‘De Nieuwe Kultuurgemeenschap’ niet antipathiek. Wanneer ik mijn onderbewustzijn liet spreken, moest ik erkennen dat ik me zelfs om die invitatie verheugd voelde. Waarom zou ik langer aarzelen er gevolg aan te geven? Trouwens, voor de oorlog had iedereen me op tergende wijze onderschat. En ofschoon ik lid werd van een invloedrijke partij, werd ik niet hoger aangeslagen dan een stelletje derde klas poëten. Ik voelde me dan ook geneigd de vergadering van ‘De Nieuwe Kultuurgemeenschap’ bij te wonen. Daarbij was het programma veelbelovend, o.a. bespreking van een voorstel tot het bekomen van materiele gunsten (een bizonder rantsoen kolen) en ten slotte verkiezing, pardon

aanstelling - want de tijd van de democratie was voorbij - van een definitief bestuur. Daar ik vaak vernomen had, dat het de tactiek van de Duitsers was de vijandelijke elementen uit de weg te ruimen door ze de kans te geven tot de Eenheidspartij toe te treden, achtte ik het niet uitgesloten als bestuurslid van ‘De Nieuwe Kultuurgemeenschap’ aangesteld te worden, al was het slechts als penningmeester.

Een week lang heb ik een innerlijke strijd doorgemaakt. Als geregeld luisteraar van de B.B.C. maakte Jan Moedwil me met zijn demagogisch sarcasme elke avond ongerust. En ofschoon de Duitsers in Rusland succes boekten, was ik er niet zeker van dat ze er niet een Napoleonistische afstraffing zouden oplopen. Alhoewel er gezegd werd dat de Russen de modernste wapens uit Amerika ontvingen, liet ik me toch beïnvloeden door de stootkracht van het Duitse leger. In enkele weken tijds hadden wij immers de westelijke frontzone zien oprollen. Ten slotte dacht ik dat de oorlog alleen kon eindigen op een compromis.

Langer zou ik niet geaarzeld hebben die vergadering te zullen bijwonen, indien ik geen schaamte gevoeld had tegenover Genoveva. Niet omdat Genoveva zo 'n fanatieke patriotte was als de vrouw van de postmeester die op straat een neus zette achter de Moffen, maar omdat ik haar blijken van mijn konsekwentie verschuldigd was. Al te vaak had ik me in haar bijzijn verontwaardigd getoond over mijn dichtgenoten die als verraders optraden. En dan stopte ik haar de rof-roffelgedichten, die in zekere dag- en weekbladen verschenen, onder de neus. Dat Genoveva er evenals ik het hoofd bij schudde en soms met de vlakke hand op het voorhoofd sloeg, sterkte me er in mijn talent in geen geval te verkwanselen. Hoe zou ik dan mijn plotse ommekeer voor Genoveva verrechtvaardigen?...

Eindelijk meende ik een excuus gevonden te hebben. Ik zou Genoveva diets maken dat ik enkel naar de vergadering zou gaan om er even een oogopslag te werpen. Ik zou er zelfs aan toe voegen dat ik de namen van de aanwezigen zou noteren om deze over te maken aan een vriend waarvan ik wist dat hij in het Verzet stond. Oo het besluit Genoveva dit voor te liegen kwam ik echter terug. Dergelijke praktijken zou een vrouw als de mijne alles behalve goedkeuren. Om Genoveva niet langer aan de uitnodiging te herinneren, wierp ik ze, de uitnodiging, in het vuur. Die dag zou ik een zakenreis voorwenden en Genoveva aldus om de tuin leiden. Indien ik echter lid werd van ‘De Nieuwe Kultuurgemeenschap’ zou ik geregeld invitaties ontvangen. En Genoveva zou de aanspraak ‘Waarde Kameraad’ zeker verdacht vinden. Desnoods zou ik vroeger dan Genoveva opstaan om te voorkomen dat zij de postbus zou

ledigen. Indien mijn lidmaatschap dan toch uitlekte zou ik er wel een motivering op vinden. Ik had trouwens nog tijd genoeg om iets te verzinnen.

In de trein naar Antwerpen dacht ik er plots aan dat ik wellicht door de tussenkomst van ‘De Nieuwe Kultuurgemeenschap’ wijn en likeur aan de Duitsers zou mogen leveren. Veel had ik echter niet meer in voorraad en mijn beste klanten, degenen die er niets op tegen hadden woekerprijzen te betalen, moest ik geregeld kunnen bedienen. Misschien kon iemand van ‘De Nieuwe Kultuurgemeenschap’ me een bizondere wijnvergunning doen bezorgen. Niet dat ik zo tuk was op geld, maar om in oorlogstijd behoorlijk te kunnen leven - al was het maar om me de interessantste verzenbundels te kunnen aanschaffen - mocht ik me niet laten vermurwen door naastenliefde en andere sentimentaliteiten.

Er over tobbend hoe ik het aan boord zou leggen om in mijn wijn-opzet te slagen arriveerde ik te Antwerpen. (Voor degenen die de uitdrukking ‘wijn-opzet’ aardig of verkeerd vinden, houd ik er aan te verklaren dat ik de toespeling ‘wijnschandaal’ vermeden heb, omdat er momenteel een dito schandaal in Frankrijk aan de gang is, dat hoegenaamd niets met mijn opzet te maken heeft.) Alhoewel ik handelaar ben en ik me in Brussel en Gent zo goed als thuis voelde, kwam ik slechts zelden te Antwerpen. Eenmaal buiten het Centraalstation botste ik bijna op een rij huizen aan de overkant en slechts wanneer ik me naar rechts waagde kwam ik op een plein, de ingang van de Dierentuin is er gelegen, waar ik me enigszins kon oriënteren. Dat ik me er vreemd voelde ware niet zo erg, indien ik me maar de naam of de straat waar het lokaal gelegen was had kunnen herinneren. Ik vloekte er binnensmonds om dat ik de uitnodiging had verbrand en naderhand vroeg ik me af wanneer een getrouwd man ooit onafhankelijk zou kunnen handelen. Wat ik ook deed; enkele ogenblikken blijven staan of met een ruk vooruitschieten, alles bleef vruchteloos. Verbolgen op mezelf stapte ik in de richting van de Boerentoren. Ongetwijfeld zou het lokaal van ‘De Nieuwe Kultuurgemeenschap’ in het centrum van de stad gelegen zijn. Vanaf het Rubenshuis sloeg ik elk indrukwekkend gebouw of voornaam café gade, maar geen enkel opschrift herinnerde me aan het uithangbord dat op de invitatie vermeld stond. Ten einde raad sprak ik een heer aan, maar die sprak Frans. Wat kon die man dan ook van ‘De Nieuwe Kultuurgemeenschap’ afweten? Zozo, in deze door en door Vlaamse stad liepen dus ook kerels die niets anders verstonden dan Frans? Buiten mijn verwachting in was ik een fanatiek flamingant aan het worden. Ik achtte me zelfs in staat er een pamflettair gedicht aan te wijden. Nu echter moest ik de

Muze verzoeken op een andere keer te komen. Eerst en vooral moest ik het lokaal weten te vinden. Dan maar op een politieagent afgestevend. ‘Wat, kultuurgemeinschap?’ Zulke rommel kende hij niet en meteen keek hij me bijna uitdagend aan. Ik voelde me schaamrood worden als een scholier die op een ondeugd wordt betrapt. Verdomd ook, hoe kon zo'n vent iets van kultuur afweten? Toen voelde ik me niet gerust. Speelde die politieagent niet de rol van mijn engelbewaarder, wou die man me niet voor het gevaar, dat ik vrijwillig gezocht had, behoeden? Stilaan kreeg ik lust om huiswaarts te keren. Ik vond het evenwel te jammer van het treingeld en de gedachte, dat ik hier eigenlijk gekomen was om zaken te doen en er me als dichter bovenop te werken, spoorde me aan om deze enige kans niet onbenut te laten. Had ik zelfs, tot verwondering van Genoveva, de ganse week naar Jan Moedwil niet meer geluisterd? Mijn kans moest ik maar verder wagen, spijt alles. Aan een S.S.-man, die fier als een pauw paradeerde, vroeg ik nogmaals inlichtingen. ‘Gaat u rechtdoor, kameraad, links af waar de tram indraait, dan eerste straat rechts, daarna tweede straat links, daar komt ge op een pleintje en 't is aan uw rechter hand’. En vooraleer alles me duidelijk werd was de S.S.-man, na een ‘Heil Hitler!’ en een dichtflappen van zijn hakken, uit mijn gezichtsveld verdwenen.

Ik zou het lokaal wel vinden, troostte ik me. En moedig stapte ik verder tot waar de tram afzwenkte. Ondertussen zag ik tot mijn ontsteltenis dat het al drie uur was, zodat de vergadering wellicht reeds begonnen was. In een warnet van straten vroeg ik opnieuw waar de vergadering van ‘De Nieuwe Kultuurgemeenschap’ gehouden werd. Verdomd, hoe was het mogelijk dat ik de naam van de straat aan die S.S.-man niet had gevraagd? In mijn laatste vertwijfeling trachtte ik zelfs Antwerps te spreken. ‘Wablief, meneer?’ riep er plots een taxi-chauffeur. Goddank, die bracht de redding! ‘Nog een dik half uur, meneer!’ En meteen opende de chauffeur het portier van de taxi. Zonder me er voldoende rekenschap van te geven wat zo 'n rit me zou kosten, stapte ik in. Vaag herkende ik straten en pleinen waar ik al voorbij was gestapt. Had die S.S.-man me dan voor de aap gehouden? Of had hij iets anders begrepen? Misschien liep hij aan zijn meisje te denken. Een slecht soldaat in dit geval. Een soldaat heeft als plicht alleen aan zijn Fuhrer te denken! Of zag ik er weinig vertrouwenswaardig uit, een spion? Nee, dan had de S.S.-man me wel op een kordate manier weten aan te pakken. Na een kwartier stopte de auto plots in een nauwe, hobbelige straat. Angstvallig vroeg ik de chauffeur hoeveel ik hem verschuldigd was. En alsof het mijn laatste bezit was overhandigde ik hem het geld. Goddank wist ik toen

niet, dat ik met een afperser te doen had, want ik was amper een paar minuten van het lokaal verwijderd geweest.

Dat lokaal van ‘De Nieuwe Kultuurgemeenschap’ zag er luguber uit, de voorgevel althans. Om de vergadering niet te storen zou ik stilletjes naar binnen gaan. Voor een wenteltrap, in het half duister, dook er plots iemand voor me op. ‘Uw kaart?’, hoorde ik vragen. En alsof ik me niet herinnerde dat ik de uitnodiging had verbrand, tastte ik al mijn zakken af. ‘'t Spijt me, meneer, maar het is streng...’ De rest hoorde ik niet meer, onthutst stapte ik naar buiten.

En toen hoorde ik iemand met de vingeren op een ruit trommelen. Verrast keek ik op. Een deerne wellicht. Achter een half open geschoven gordijn herkende ik X., mijn vriend uit het Verzet. Als stak er spoed achter, wenkte hij me naar binnen. Verwonderd vroeg hij me hoe ik hier verzeild was geraakt. Eén oogopslag keek hij me zelfs wantrouwend aan. Maar alsof de duivel me bijstond fluisterde ik opgewonen dat ik die ‘zwarten’ op heterdaad had willen betrappen. ‘Niet nodig’ glimlachte hij en vertrouwelijk zijn hand op mijn schouder leggend grinnikte hij: ‘Ze staan er al op!’

Remi Boeckaert

Eindnoten:

(1) Fragmenten uit ‘Schetsen uit het burgerleven van Karel de Koker’.

Na de Reis

Wij reden door de nacht, geen lichten die nog brandden
wanneer gij, als bedwelmd, in mijne armen laast.
Gij voelde er mijn mond, de streling mijner handen,
het zalig-schoon gevoel waarnaar uw bloeien vraagt.

Wij reden door de nacht, wij waren beiden dronken,
de liefde had tè zeer ons harte overmand....
Ik keek u vragend aan, 'k zag hoe uw ogen blonken,
als zaagt gij voor het eerst dat schoon beloofde land....

Wij reden door de nacht, het mocht wel eeuwen duren,
en toch kwam 't einde aan, als bij een melodij...
Maar als gij nog eens reist, alleen, in donkre uren,
sluit dan uw ogen niet en denk nog eens aan mij....

Ghislain Laureys.

Litteraire Heksenketel

Bertus Aafjes in het gedrang

Ja, wat nu gezegd! Er is werkelijk geen reden om fier te zijn. Hoe zal ik dat nu voor vrienden en kennissen moeten rechtvaardigen? Hoe zal mijn vrouw mij zoetjes uitlachen en hoe zal ik voortaan haar ironische blik kunnen dragen? Ik, die zo met Bertus Aafjes opliep! Ik, die zijn werk voor al wie het horen wilde ophemelde, die me naïef verheugde omdat onze taal een groot dichter rijker geworden was! Plagiaat! Niets minder dan plagiaat, daaraan heeft hij zich in 'Maria Sibylla Merian' schuldig gemaakt, en de feiten zijn helaas niet te loochenen!

Vervloekte ingeving! Had ik toch maar het Septembernummer 1947 van het Critisch Bulletin, onder leiding van A. Donker en R. Blijstra niet opengeslagen! Of had mijn fatale nieuwsgierigheid me toch niet zover gedreven dat ik ook de Lezerstribune bz. 375 tot 378 wou lezen! Maar ja, daarin zag ik de naam van Aafjes geciteerd, en in verbeelding reeds de loftrompet horend over een tot nu toe minder in het licht gestelde facet van zijn kunst, begon ik, vol fierheid omdat ook ik hem bewonder, te lezen. Inderdaad: een tot nu toe minder in het licht gestelde facet: dat was het wel, maar hoe anders dan ik in mijn argeloosheid verwachtte!

Het artikel was van een zekere J. Stuldreher-Nienhuis, auteur van een biografie over M.S. Merian, getiteld: 'Verborgen Paradijzen' uitgegeven bij Van Loghum Slaterus te Arnhem waar ook een roman van dezelfde auteur 'Waar Mens en Koren rijpen' verschenen is. Welnu, Aafjes had in een Friese pastorie die biografie gelezen, hij had de platen mooi gevonden, doch de tekst was niet in zijn smaak gevallen. Toen had de dominee gesuggereerd: 'Schrijf een betere tekst in dichtvorm', rampzalige suggestie waaraan de niet minder rampzalige Aafjes gevolg gaf. Nochtans, dit alles is nog niet zo erg. Dat Aafjes daarenboven de tekst van het verhaal niet naar zijn zin vond, was zijn recht. J. Stuldreher-Nienhuis geeft dit trouwens zelf zeer grootmoedig en ridderlijk toe? Doch, was het daar maar bij gebleven! Helaas, het ging verder. Want diezelfde tekst, die hem niet beviel, gebruikte Aafjes voor zijn gedicht. Ik kon mijn ogen nauwelijks geloven en van ontgoocheling en verdriet schreef ik een paar van de zes (indien ik me niet vergis, hetgeen ik in geen geval zou willen doen, want ik hou voor alles van de waarheid) dus: van de zes plaatsen waar geplagieerd werd over.

V.P. p. 21: Als de Frankforter burgers in het voorjaar een **rank opgeschoten** kind met rode wangen en stevige benen, beladen onder wilgekatjes, kleinhoefblad en witte sterren van de bosanemonen over de **Oude Mainbrug** zagen komen, dan was het M.S.M. Als de boeren in hun zomerse korenvelden een **grote meisjeszomerhoed** zagen rijzen en dalen, enz.

M.S.M. p. 6:

> Over de **hoogbrug** komt geschreden
> een meisje in haar **lange leden**
> Onder een gelen strooien hoed.

Ach, vond ik, dit is toch zo erg niet. Doch het was maar een begin. Al doende had Aatjes er wellicht trek in gekregen. Erger volgt:

V.P. p. 38: ...en wordt een vlieg met gele kop, rode ogen, groen jacquet, geel en zwarte pantalon en gele kousen.

M.S.M. p. 10:

> Zie, in zijn kop staan onbewogen
> Twee wonderlijke roode ogen.
> Zijn groen jacquet vonkt in de zon;
> Hij draagt een zwarte pantalon,
> En drie paar gele kousenvoeten

Werkelijk dit gaat over zijn hout. Zo klakkeloos afschrijven! En juist midden zulke verrukkelijke passage. Hoe zal ik nu nog de tekst van Aafjes mooi kunnen vinden? En de reeks gaat voort:

V.P. p. 87: Op gedroogde orchideeën zat een kolibrietje, ‘the flying diamond’.

M.S.M. p. 23:

> En dan het vliegende juweel
> Het kolibrietje groen van keel.

En dit nog:

V.P. p. 92: Een enkele maal zagen ze in de verte rode bolletjes als vreemde grote bloemen midden op het grauwgele strand, die bij nadering kleine kraanvogeltjes bleken. Op een rustige plek stonden ze in zo 'n dichte menigte op een rij, dat ze tegen de groene achtergrond één vuren streep vormden.

M.S.M. p. 26:

> Kraanvogels gloeien aan den kant:
> Eén vuren streep op ranke pooten.

Ach, die fonkelende regel van Aafjes, waarom moest hij geschonden worden door dat alledaagse ‘kraanvogels **bleken**... één vuren streep **vormden**’? Hoe kan ik nu ook begrijpen, doch met spijt en bitterheid, dat de tekst hem niet aanstond! Maar ik wil hem niet verontschuldigen, neen, ik wil hem hoegenaamd niet verontschuldigen.

Hiermee dacht ik aan het einde gekomen van mijn kalvarieberg, maar zie, nu begon hij eerst. Want J. Stuldreher-Nienhuis vervolgt, op een strenge toon, waarvan ik de wrekende klanken (wie verklaart dit?) tot diep in het eigen geweten voelde

doordringen: ‘Verder zijn er fouten gemaakt, die op grove slordigheid wijzen, en ontoelaatbaar zijn voor een dichter van formaat, bijv.

1e Haar werk in Suriname vormde het glansrijk hoogtepunt van haar leven. Aafjes wijdt hier maar één bladzijde aan.
2e Haar zielegang, vooral in religieus opzicht, is volkomen onvolledig, fragmentarisch, daardoor onlogisch weergegeven.
3e p. 30. ‘Daar trouwde zij een bloemenschilder’ (!) Haar stiefvader was een bloemenschilder, haar man Johan Andreas Graff tekende en graveerde hoofdzakelijk architectuurstukken. Zie Verb. Paradijzen p. 19, 31, 32, 81, (Aantekening 3).
4e p. 22:

> ‘Vond zij in een der koele huizen
> Voorgoed een lieflijk onderdak;
> Zij noemt het In den rozetak’

Toen woonde zij nog niet in dit huis maar in de Vijzelstraat (V. Par. p. 83), pas in de tweede Amsterdamse periode in de Kerkstraat in ‘In den rozetak’ (V. Par. p. 121).

Dat alles is vernietigend, onherroepelijk vernietigend. Had Aafjes dan toch maar in Gods naam, nu hij met plagiëren bezig was, voortgeplagiëerd, of ten minste het boek trouw gevolgd. Dat ware nog logisch geweest. Dan had hij alleen het plagiaat op zijn geweten. Nu komt er nog de verdraaiing van de waarheid bij. Doch, in cauda venenum... de ergste verdraaiing komt nog:

‘M.S. Merian is van haar man gescheiden. Ik heb in Frankfort en Neurenberg alle bibliotheken, archieven, musea en oude bevolkings-, kerk- en andere registers laten nazoeken, om iets te vinden over het particuliere leven van Joh. Andr. Graff. Vergeefs. In de vier bekende brieven van Maria staat alleen dat hij van haar vrienden nog wel eens raad en bijstand nodig zal hebben. Aafjes komt hier echt op dreef, Graff is een ontrouwe, loszinnige, overspelige echtgenoot en wat al niet meer. Ik wens hier tegen te protesteren, maar ook tegen het plagiaat’.

Wat moet ik er nog bijvoegen? Ik zal mijn oordeel over Aafjes moeten herzien en alle eerlijke burgers met mij. Maria Sibylla Merian verban ik van nu af uit mijn bibliotheek, en de Voetreis zelf kan ik niet anders meer dan met angst bekijken. Vandaag of morgen ontmoet ik weer een lezerstribune waarin ook dit werk van zijn pieterstaal wordt gehaald. De verdediging van Aafjes opnemen? Ik heb er, ik beken het ootmoedig, durven aan denken. Hierbij kwamen me schuchter beroemde voorbeelden voor de geest; De Japanse steenhouwer van Multatuli o.a., Shakespeare zelf... Ik heb dat denkbeeld echter laten varen. Klakkeloos woorden en beelden overschrijven, de historische waarheid verdraaien, en vooral de nagedachtenis van een eerlijk burger schaamteloos bezoedelen, zonder rekening te houden

met deftigheid en fatsoen, neen, het ging over zijn hout. Want, zoals J. Stuldreher-Nienhuis in de laatste aangehaalde regel laat doorschemeren: dit laatste is op zijn minst even erg, zoniet erger dan plagiaat, (dat men desnoods voor een jeugdige pekelzonde zou kunnen houden) het ligt aan de aard zelf van de mens, en daaraan is waarschijnlijk niet meer te verhelpen.

Erik van Ruysbeek

Bezinning na een nijdig golfslagje

Brugge, postdatum.

Beste Erik,

Mag ik ook voor een paar minuten in je Heksenketel roeren?

Eerste reactie: De Rover noemt me dus ‘een flauwe kletsmajoor’, tien jaar nadat die deftige heer V.B. onder het toezicht en met de zegen (en misschien ook wel met de pen) van de even deftige heer Toussaint van Boelaere me voor ‘een dronken heloot’ uitschold. Ik werd toen tussen Vestdijk en Ter Braak geplaatst; maar te mijnen nadele. Ik heb in die zin thans reeds vorderingen gemaakt, dat ik nu deel uitmaak van een groepje, waartoe Vermeylen, Gysen, Westerlinck en Bittremieux behoren om de golfslagen of slagen-in-het-water te ontvangen. Dit lichte gespat kikkert me helemaal op; want het is goed dat er zo nu en dan een kwaad iemand onze litteraire thermometer onder het vriespunt duwt. Voilà, ik ben dus bevroren vlees geworden. Maar daar is dadelijk de tweede reactie om me te ontdooien.

Tweede reactie: Het zou de moeite waard zijn om eens een lijst van scheldwoorden en misprijzende epitheten op te stellen, aan het adres gericht van allerlei beroemde, beruchte, bekende, miskende, grote, allergrote, supergrote, minder grote, kleine, allerkleinste artisten en schrijvers. Ik geef er U enkele om daarmee van wal te steken, tenzij De Rover zélf zich daar liever zou mee bezig houden.

Byron: ‘een dilettanterige polemist’. Wells: ‘een venter van nieuwigheden’. Zola's werk: ‘een mesthoop’. Freud: ‘een mislukt dichter’. Victor Hugo: ‘een nabootser van Eugène Sue’. Barbey d'Aurévilly: ‘een reusachtige stommerik’. Flaubert: ‘iemand die beter zou doen niet meer te schrijven’. Van Deyssel: ‘die kwiebus’. Vestdijk: ‘een viespeuk’. Daisne: ‘een fibroom’. Jonckheere: ‘een nachtspiegel’. Enzovoort.

Besluit: Ik moet volharden in de boosheid, in het dronken-zijn, in het kletsen; en De Rover idem, opdat wij beiden, Adriaan De Rover en ik, binnen tien jaar een hoger dunk van elkaar zouden krijgen.

Met mijn dank, Beste Erik, om voor mij in het krijt te zijn getreden, al heeft het de schijn (maar schijn bedriegt) dat je je ook een beetje op mijn kosten hebt geamuseerd.

Jan Schepens

Opvoeding

Dat het sommige volksmensen aan opvoeding mangelt is een zaak waaraan wij, helaas, nog maar weinig kunnen verhelpen. Hetzelfde gebrek echter te moeten vaststellen bij zg. intellectuelen is een verschijnsel dat wij met alle middelen moeten bekampen.

In een landje als het onze waar er mensen gevonden worden die denken een kulturele opdracht te vervullen door het mobiliseren van een groepje groot geworden K.S.A.-jongens om kabaal te maken tegen een groot filmisch meesterwerk zoals ‘Diable aux Corps’, in een landje waar de overheden, in plaats van die opruiers te straffen er niets beter op vinden dan de film zelf te verbieden, in zulk landje mag men zich aan alles verwachten. Ook aan het feit dat een onderpastoor in een pseudo-literair tijdschrift een artikel publiceert waarin hij mild gebruik maakt van fraaiheden zoals ‘afgezwijnde sater’ en ‘smeerlapperij’.

Maar laat ons liever mensen en dingen bij hun naam noemen. Het onderpastoorken oefent zijn ambt uit te Balegem en noemt zich De Swaef, terwijl het tijdschrift dat er niet voor terugschrikt dergelijke gemeenheden te publiceren ‘Nieuwe Stemmen’ heet. Het artikel in kwestie handelt over de novelle ‘Levensverhaal’ van Rik Lanckrock. Wij zouden er De Swaef willen op attent maken dat wij nooit aan papenvreterij hebben gedaan en het alsnog niet zinnens zijn te doen, wel integendeel. Het stoot ons echter tegen de borst dagelijks te zien hoe sommige katholieken iedereen die hun opvatting niet deelt uitschelden voor ploert.

Wat nu De Swaef's artikel betreft, het beschouwt Lanckrock's novelle van uit een ander dan literair standpunt. Ook het feit dat ‘Levensverhaal’ een scherpe satire is tegen de schijndeftigheid (een kwaad dat ook de priesters - indien ze het zelf niet bedrijven - zouden moeten bekampen) wordt met geen enkel woord vermeld.

De Swaef trekt in de eerste plaats ten strijde tegen Rik Lanckrock als mens. Dat hij met iemands privé-leven geen uitstaans heeft en dat de discretie daartegenover een eerste kenmerk van beschaving is, daar heeft hij geen flauw benul van. Nu hij echter alle mogelijke vunzigheden over Lanckrock heeft geschreven zou ik hem toch willen doen opmerken dat wij die

Rik kennen, weten dat het een mens is met een zin voor het grote en het verhevene waartegen de kwezelachtigheid van het Balegemse onderpastoorken een armzalige indruk laat.

Meer woorden willen we aan het gehele geval niet verslijten. Dat De Swaef fatsoenlijk worde eer hij spreekt, want lomperikken verraden hun gemis aan opvoeding zodra ze hun mond openen.

Tenslotte nog dit, mijnheer De Swaef, U noemt Jean Paul Sartre een hansworst. Hebt U echter wel ooit een boek van hem gelezen? Zo niet dan raad ik het U ten zeerste aan, want het is gemeen en banaal wat de meeste katholieken doen. Zij besmeuren Voltaire, Rousseau, Gide en thans ook Sartre, maar hebben nooit een boek van hem ter hand genomen.

Hebt U echter wél iets van de auteur van ‘Le Chemin de la Liberté’ gelezen dan hebt U er niets van begrepen, want anders zoudt U weten dat men de naam Sartre nog zal vernoemen wanneer er geen mens nog zal weten dat ook het onderpastoorken van Balegem aan literatuur heeft gedaan.

Paul Berkenman

Gebed om herleving

Wat ik vandaag op dit papier zal nederschrijven
mijn God: ik weet het nog bijlange niet precies,
want na het eerste vers zal er maar weinig blijven:
er rest na elk gedicht min winst en meer verlies.

Eens was het vers mij spel: een keus van warme woorden,
een stoeien met een schalkse meid van zeventien,
een lichte symfonie met speelse slotaccoorden
en al te vaak een luide dissonant, misschien....

Dit was de eerste weg, de sprong in 't onbekende;
maar 't spel werd bittre ernst, de woordekeus een pijn,
en hoe ik hoopvol en kordaat de steven wendde
en zon en glimlach zocht: het heeft niet mogen zijn....

Ik zal vandaag op dit papier een bede schrijven
aan wie ons aller schip op aard bestuurd gericht,
opdat de lach en 't lied niet meer in 't hart verstijven
en 'k weer één juichen wordt, één zang en één gedicht!

Willy Biliet

Een tweede bezoek van Sherlock Holmes Jr.

Een wonderbare geschiedenis

Het geval, waarmee ik mij bezighield, kreeg plots een oplossing. Het gold ditmaal een spionnagezaak: papieren werden ontvreemd, plannen gecopieerd en alles ging regelmatig over de grens. Hoe, wisten we niet. Op een avond, ik wilde juist het onderzoek beginnen, doorzocht een al te ijverig tolbeambte de locomotief en de kolentender van de trein naar R. en vond er per toeval de bezwarende documenten. De stoker was zo aangedaan door die plotse ontdekking, dat hij door een hartcrisis getroffen, dood neerzeeg. Op aanwijzingen van de machinist, die reeds zekere tijd klaagde over het zonderlinge gedrag van zijn 'vuurmaker', vond men nog andere papieren op verschillende plaatsen in de wagon verborgen. Alles werd weergevonden en de dader schakelde zichzelf uit. Dus einde goed, alles goed. En men meldde mij, dat de zaak geclasseerd was.

Ik was nu in R., maar verbleef er slechts een dag, - de wijn was er te jong - en ontmoette er W. Williams, een vriend. We hadden samen college gelopen en daar hij ook naar V. terug moest, hij was er namelijk vertegenwoordiger van een handelsfirma, reisden we samen. We hadden al menig prettig uurtje doorgebracht; mijn vriend is namelijk een zeer aangenaam causeur. Toen wij de grens naderden zweeg Williams plots en hield hij op met roken. Ik zag zijn ogen dromerig worden. Werd hij misschien ziek? Zijn gelaat werd bleek, daarna hevig rood. De aderen spanden zich aan de slapen. Ik schrok, want hij had schijnbaar niet meer hetzelfde gezicht. Hij schoof naar de noodrem en wilde die gebruiken, toen de trein plots met een ruk stilstond en mijn vriend voorover viel. Ik hoorde hem, een Engelsman, vloeken, met grove Vlaamse vloeken. Wil, wat scheelt er? vroeg ik. Weet ik niet, zei hij. Hij wreef over zijn voorhoofd en raapte zijn hoed op. Het was die noodrem, zei hij. Die vervloekte noodrem oefende een onbedwingbare aantrekkingskracht op mij uit. Ik wist niet meer wat er met mij gebeurde... Heb ik die rem gebruikt? Ik lachte. Wil, zei ik, geen grapjes met die noodrem, ge weet welk sommetje u dat zou kosten. Neen, heus beste, ik spot niet. Ik voel me niet wel.

Was het dan toch echt geweest? vroeg ik me af. Maar verder verliep de reis zeer kalm. Mijn vriend vertoonde geen neiging meer de noodrem te gebruiken. Overigens, hij zegde mij

‘dat het over was’. Hetgeen ik grief geloofde, want toen wij in V. aankwamen, was Williams weer helemaal de oude en spraken we af om de volgende dag in ‘Le Perroquet’ te dineren.

Het geval interesseerde me en of ik wilde of niet, ik voelde, dat ik hier voor geen gewoon verschijnsel stond. Ja, gewis, ik tastte nog volledig in het duister, maar ik kende Williams genoeg om me volledig in hem te kunnen indenken. En daar, in zijn geest voelde ik iets, iets onbegrijpbaars. En juist dit onbegrijpbare verliet me niet meer. Het zal u dan ook niet verwonderen, dat ik naar R. terugwilde en we dus ‘toevallig’ dezelfde trein namen.

Tijdens die reis, we zaten nochtans alleen in een coupé, gebeurde er niets. Ook bij het naderen van de grens niet. Ik waagde zelfs een toespeling op de noodrem, een toespeling, die mijn vriend niet eens scheen te vatten. En juist door het feit, dat hij zich niets meer scheen te herinneren over zijn zonderling gedrag, werd ik gesterkt in mijn koppigheid hier voor een ‘geval’ te staan. Ik dacht er de ganse dag over na. Was mijn oom Doyle nog maar in leven geweest! Hij had mij zeker kunnen helpen. In alle geval, dezelfde avond zouden Williams en ik dezelfde trein naar V. terugnemen. Zou er werkelijk van een geval sprake zijn of bestond het enkel in mijn binnenste?

Die avond was ik een half uur te vroeg in het station. Ik bekeek de treinaanwijzer en wandelde dan rustig - il faut savoir perdre son temps, zegt Rousseau - op het perron over en weer. De locomotief van de trein naar V. was een mooie, gestroomlijnde machine. Ik bekeek ze en dacht midderwijl aan Amerika, efficiency en democratie, toen ik zo stilaan gewaar werd, dat iemand mij bekeek. Star en angstig, een paar ogenblikken slechts. Maar lang genoeg om mij uit mijn dromerij wakker te schudden.

Hé, Dekkers, ge moet eens naar de dienst gaan! Het is de stem van een spooringenieur. Dekkers? Dekkers? Waar heb ik die naam nog gehoord? Dat is... Ja, hij is het! Vlug bij de stationchef om een inlichting en dan terug op het perron, want over twintig minuten vertrekken we. Alles moet kloppen. Mijn vriend zal deze avond de noodrem gebruiken, als wij de grens naderen. Nu weet ik het zeker.

Gelukkig was mijn vriend er die avond. Ik schikte het zo, dat we alleen in een coupé zaten. We rookten, rakelden studentenherinneringen op en natuurlijk de daarbij behorende grappen. Ik zag echter, dat mijn vriend stiller en stiller werd. Weer werden zijn ogen dromerig en kreeg zijn gelaat, hoe zonderling dit ook moge schijnen, een ander uitzicht. En hij trok met volle geweld aan de noodrem. De trein, nog in volle vaart, stopte.

Ik vloog achterover, maar Williams, die de noodrem nog in de hand hield, was blijven rechtstaan. Toen ik overeind krabbelde, was hij buitengesprongen en rende in de richting van de locomotief. Wij kwamen er ongeveer gelijktijdig aan. Ik haalde mijn revolver te voorschijn en riep tot de machinist: Dekkers, u zijt aangehouden! Geen enkele beweging meer, man. Intussen stond daar Williams met een pakje papieren in de hand, die de razende Dekkers in het vuur wilde werpen.

Hier bleek nu duidelijk, dat het geval, de spionnagezaak, welke ik in R. moest behandelen en die als geclasseerd beschouwd was, niet was opgelost. Want niet de stoker was de schuldige geweest. Zo aangedaan door het feit, dat men de bezwarende documenten vond in de kolen, die hij had opgestapeld, kreeg de arme kerel hartaderbreuk en zakte ineen. Van dit ‘mooie’ toeval maakte Dekkers gebruik om alle schuld van zich af te schuiven. Les morts ont toujours torts!

Hier hield onze gast een ogenblik op. Ik maakte er gebruik van om hem een vraag te stellen. Ik begrijp niet, zei ik, welke rol Williams in dit alles speelde.

Holmes glimlachte. En antwoordde: Niet Williams trok aan de noodrem, niet mijn Engelse vriend wees de plaats aan waar nieuwe documenten verborgen waren, maar de geest van de stoker in hem.

En tijdens uw tweede reis, wierp ik een tikje ironisch op. Waarom trok Williams dan niet aan de rem? Had Dekkers dan misschien geen documenten bij zich?

Neen, zei Holmes en bekeek mij lachend, er was heel eenvoudig een andere machinist. Daarenboven, we reisden van V. naar R. Ja, zei mijn vrouw, en om te weten of Dekkers de treinconducteur geweest was tijdens de eerste reis liep u bij de stationoverste. Juist, mevrouw, knikte onze gast. U hebt het geraden

Maar, vervolgde mijn vrouw, hoe heette die stoker, de sukkelaar? Holmes keek naar zijn glas, dat ledig was, en zei: De man heette Willem, W. Willems. En hij herhaalde werktuiglijk: De man heette W. Willems. En mijn Engelse vriend heette W. Williams... Mijn oom Doyle, die aanleg had voor spiritisme, zou zich voor dit geval zeer zeker erg hebben geïnteresseerd.

Karel Haerens

Waarom?

Hoe radeloos ik ook doorheen de mist wil grijpen,
er blijft mijn zwakke hand die naast en met me droomt,
die naast en met me voelt hoe fel de prikkels nijpen
en daadloos blijft, krampachtig drukt, maar verder droomt.

Ik leef ellendig als de velen die in dromen
verlossing zoeken voor 't gemis aan wat geluk.
Zo dikwijls reeds zag ik de liefde tot mij komen
en telkens weer brak zelfs de schoonst' illusie stuk.

Van elke rust beroofd, van 't schoonst bezit verstoken
blijft mij het werk: het zoeken naar een toevluchtsoord.
Maar God Gij die ook voelt hoe in mij krachten koken,
waarom toch dwingt Gij mij tot geestelijke moord?
Waarom mag ook ik niet aan frisse bronnen drinken?
Waarom moet 't leed mij dwingen stijgend te verzinken?

Rik Lanckrock.

Onrust

Heb ik de paden van 't beloofde land betreden
of loop ik later in een rijker paradijs? -
O onstandvastigheid der aarzelende schreden -
Slechts van voorbij geluk herkennen wij de wijs.

Zo vindt ons iedre dag opnieuw eens ontevreden,
want op vervulling wacht alweer een dwingende eis,
wijl naar verruiming streven van verworvenheden
weer onrust roept over een huis van rust en peis.

De hunker van de mens naar onbereikbare oorden,
zijn heimwee naar een zuiders zonniger klimaat
werpen altijd een schaduw op zijn zaalgen staat.

Hij vindt voor zijn verlangen immer nieuwe woorden,
voor enig duister doel altijd een nieuwe naam,
waarvoor hij strijd wil voeren zonder vrees of blaam.

M. De Doncker.

Korte commentaren

Fataliteit

Als ik mijn leven gans kon herbeginnen
Zou ik mezelf voorzichtig, scherp bezinnen
Op wat ik ditmaal doen en laten zou:
Om toch in 't eind hetzelfde lot te winnen.

Vredesapostels

De wereldvrede zal niet lang meer talmen:
De laatste conferentie gaat te zamen komen
En van haar vreedzaam woord de hoge zal doen galmen:
Er zijn al achttien generalen aangekomen.

De Artist

Ik ben een vreemde steeds onder de mensen,
Leef, onder dwang, in bloeiende eenzaamheid;
Vergeefs ging ik, gekweld, mijn lot verwensen:
Zegen of vloek: een onontkoombaarheid.

Leven

Zwoegen in regen of zonneschijn,
Wat sobere vreugd, veel bittere pijn,
Vragen en geen antwoord vinden,
En dan voor altijd in 't donker zijn.

Het Dubbele Oordeel

De eerste.
Die man is gek. Kom, laat ons verder gaan.
De tweede.
Ofwel zo wijs dat wij hem niet verstaan.

Nitchewo

Al verlangen is schijn,
Al herdenken doet pijn,

Laat mij in mezelf besloten.
Zonder verlange' of verleden zijn.

Frans De Wilde.

Boekbesprekingen

‘Terugkeer naar Brideshead’ door Evelyn Waugh - Uitgave ‘De Bezige Bij’ - Amsterdam - 421 blz. - f. 6.20

Geen meesterlijke, doch een knappe, in vele opzichten geslaagde roman. Het is natuurlijk een feit dat wij de minder goede romans uit het buitenland niet te lezen krijgen aangezien enkel deze met een meer dan gemiddelde verdienste in aanmerking komen voor vertaling, doch het valt op dat telkens wij een buitenlands boek in handen krijgen het opmerkelijk is door de aandacht die de auteur aan de menselijke conflicten besteedt.

Ook in deze roman heeft Ev. Waugh, een zeer omvangrijke substantie problematiek verwerkt zonder te vervallen in de euvelen van de intellectualistische roman.

In dit boek wordt de geloofscrisis van de leden van een adellijk Engels geslacht voorgesteld. De auteur heeft het zich niet gemakkelijk gemaakt: elk personage werd ten voete uit getekend, zonder de langdradigheid die vaak het gevolg is van een te diepe psychologische penetratie.

Er zit vaart in het verhaal dat boeiend blijft tot het einde toe. Ev. Waugh beschikt, voor zover een vertaling mij toelaten kan hierover te ordelen, over een zakelijk, soepel taalvermogen, lichtjes cynisch-humoristisch getint.

De auteur verlustigt zich nooit in onbelangrijke decordétails en toch weet hij naast zijn knappe beschouwingen rond de psychologie der personages steeds de vereiste stemming te suggeren.

Vooral het milieu van society dandys en apathische aristo's evenals het Engels snobisme werden op voortreffelijk satiristische wijze getypeerd. Dit boek heeft natuurlijk zijn gebreken: psychologische fouten, tekort aan intense tragische spanning in sommige passages, soms wel eens een gebrek aan oprechtheid, doch deze gebreken dienen zeker beschouwd als les défauts des qualités van Ev. Waugh.

Rik Lanckrock.

Marnix Gysen: Aanvankelijk onderwijs. - N.V.T. nr. 8-1948. 779-870 blz.

Sommigen heeft het wellicht verwonderd dat ik Marnix Gysen's ‘Joachim’ vrij ongunstig heb besproken. Toch blijf ik bij mijn standpunt en herhaal ik dat ‘Joachim’ m.i. geen meesterwerk is, alhoewel deze roman geschreven is door een meester, want er zijn te veel zwakke plekken in opdat ik hem integraal zou kunnen bewieroken.

Ik beken ronduit dat ik hoopvol op een gelegenheid wachtte om te bewijzen dat mijn critiek niet geleid werd door kwaadwillige bedoelingen, ofschoon ik vaak leedvermaak voel opwellen wanneer een ‘grote’ struikelt, want ik kan het moeilijk verkroppen dat men over de ‘groten’ steeds niets dan goed zegt terwijl men tegenover onbekenden - zoals indertijd tegenover Kamiel van Baelen bv. - een aarzelende toon aanslaat.

Doch ditmaal zal ik ook maar meezingen in de lofzang Marnix Gysen ter ere. En ik vrees er zelfs voor dat ik in dit koor het luidst zal zingen,

want de meesten zullen ‘Aanvankelijk Onderwijs’ minder hoog aanslaan dan ‘Joachim’. De meesten, dat zijn degenen die de problematiek in ‘Joachim’ - m.i. ten onrechte - heel wat verhevener zullen vinden dan die in Gysen's tweede roman, alhoewel beide ontstaan zijn uit een gevecht met de conventie en een zucht naar vrijheid. Doch Gysen's ‘Aanvankelijk Onderwijs’ speelt zich in een ander kader af dan ‘Joachim’, nml. in een Vlaams dorp. Een dorpsroman in de negatieve betekenis van dit woord is ‘Aanvankelijk Onderwijs’ evenwel niet, ofschoon de hoofdfiguren slechts dorpelingen zijn. Trouwens, Gysen schildert Blaren (Brasschaat) alles behalve als een idyllisch oord. De ondertitel van zijn roman luidt dan ook ‘Een dorpsverhaal zonder wind noch wolken’. En ofschoon Gysen ons in ‘Een woord vooraf’ wil diets maken dat wij Blaren op de kaart niet dienen te zoeken en wij de schrijver niet met de verteller of de biechteling mogen vereenzelvigen, menen wij er toch veel doorleefd leed in te onderkennen terwijl wij er uit besluiten dat Gysen dit dorp, de oorzaak van zijn ontwrichting, verfoeit en haat. In dit dorp, waar hij zijn opvoeding genoot, leerde hij stilaan de mensen kennen, de farizeeërs en de dorpsprofeten. Op een wijze, die wij slechts kunnen loven, heeft hij van dit en ipso facto van ieder dorp het schijnheilige masker afgetrokken. Zijn werk is een triomf van de wrede waarheid op de schone leugen.

Dit dorp wordt door de dorpspolitiek verpest. Wie er als een libertijn wil leven wordt er het leven onmogelijk gemaakt. En willens nillens wordt hij er betrokken in de dwaze en gemene strijd tussen de clericalen en de anti-clericalen. Met leven wordt er een hel.

Een van Gysen's verdiensten is dat hij Blaren ziet als een intellectueel. En sinds zijn verblijf aldaar was de nodige tijd verstreken om het van op een zekere hoogte gade te slaan. Gysen staat boven zijn onderwerp en er toch niet buiten, want al te smartelijk zijn de herinneringen die hem er aan verbinden en zijn haat is op verre na nog niet gekoeld.

Iets heeft Gysen met Cyriel Buysse gemeen: het realisme. Maar zijn reactie op de realiteit is anders. Buysse ergert zich niet aan het dorpsleven, hij beschrijft het rustiger en niet hij-zelf doch de dorpelingen ‘spreken’ als het ware in zijn romans. En met Brulez heeft Gysen eveneens een trek gemeen: zijn voorliefde voor Voltaire en zelfs een synthetische, intellectualistische uitbeeldingswijze.

Al te vaak werden onze dorpers door onze schrijvers als pittoreske pleisterplaatsen geschilderd. Dit waren slechte gidsen. Gysen echter loodst ons binnen in de huizen, waar mensen wonen die wij om hun kwaadsprekerij en bekrompenheid met niets zachters dan met minachting kunnen bejegenen. Omdat Gysen zo raak het masker van onze dorpen wist af te rukken, omdat hij de schijnheiligheid aan de kaak heeft gesteld en de mens toonde zoals hij is, omdat de wrede waarheid hem liever was dan de schone leugen en omdat hij dit alles op een meesterlijke wijze wist te verwoorden, zou ik hem alles behalve conventioneel maar hartelijk en kameraadschappelijk geluk willen wensen!

Remi Boeckaert

David de Jong: Maurits Dekker, zijn persoon en zijn werk. - Geb. 102 blz., verlucht met een viertal foto's van Dekker. A.W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij N.V. Leiden.

Vooraf moeten wij David de Jong loven omdat hij in de persoon van Maurits Dekker een essay wijdde aan een van Nederland's vruchtbaarste en markantste schrijvers, die - ofschoon reeds vijftig jaar geworden - al te lang door de critici op het achterplan werd gehouden. Grif kunnen wij de Jong er dan ook om verontschuldigen dat hij, als warme bewonderaar van Dekker, zich soms aan een lichte overschatting heeft bezondigd, inzonder wanneer hij Dekker wat al te eenzijdig met Antoon Coolen, Herman de Man, Theun de Vries, Vestdijk en Bordewijk confronteerde,

zodat wij er uit zouden moeten besluiten dat Dekker onder de hedendaagse Nederlandse schrijvers zijn weerga niet vindt. Doch de enthousiaste toon die de Jong aanslaat is zeker van aard om degenen die Dekker niet kennen zodra mogelijk naar zijn werk te doen grijpen.

Niet minder interessant dan de ontleding van Dekker's werk, die in het tweede hoofdstuk voorkomt, is het tijdsbeeld dat de Jong in het eerste hoofdstuk ‘De wereld en de schrijver’ schetste, vermits niet één schrijver - en Dekker het allerminst - zich aan de tijdsomstandigheden kan onttrekken. De essayist de Jong had dan ook een open oog voor de hedendaagse levensbeschouwingen en de richtingen in de kunst die hierin hun oorsprong vonden. Niet alleen schetste de Jong de evolutie van Dekker's stad, Amsterdam, doch tevens wendde hij zijn blik naar het huidige wereldgebeuren.

Maurits Dekker's persoonlijkheid kon bezwaarlijk treffender als in volgende synthese geformuleerd voorden: ‘Realistisch heb ik hem genoemd wegens zijn waarnemingsdrift, zijn zucht om alle levensverschijnselen in plastische beelden aanschouwelijk voor te stellen; romantisch wegens zijn fantasie en illusies, zijn subjectieve gevoelshevigheid. Wat doen deze benamingen er eigenlijk toe? Het werk en deze mensch zijn één! Want als er iets treft in het werk van Maurits Dekker dan is het wel het overheerschende element van het vitale’. (blz. 99)

Het spijt ons dat de Jong zich niet uitvoeriger over Dekker's toneelstukken heeft uitgelaten, want de blz. die hieraan werden gewijd zijn nauwelijks als een appendix aan het geheel verbonden. Een gebrek aan evenwicht in de bouw van het essay valt nog erger op wanneer de Jong over het minder belangrijke werk van Dekker evenveel of nog meer ruimte besteedt dan aan zijn markantste scheppingen. Al te uitvoerig vinden wij eveneens het fragment uit Dekker's debuut ‘Homo Cantat’, ofschoon dit illustratief was bedoeld.

David de Jong's stijl is vrij barok, hetgeen wij een Nederlander nog minder dan een Vlaming kunnen vergeven. Globaal gezien echter - Victor E. van Vriesland's kloeke inleiding mede in acht genomen - kunnen wij niet anders dan ons om dit essay verheugen.

Remi Boeckaert

Villon: Balladen - vertaald door Bert Decorte. Uitg. Het Kompas. N.V. Antwerpen 1947.

De kunst van het vertalen is wel een der moeilijkste van alle. Is het wel mogelijk een tekst volmaakt te vertalen? Waar zulke opgave voor het proza misschien nog verwezenlijkbaar is, schijnt ze, wat de poëzie betreft, tot het rijk der onmogelijkheden te behoren. Ik zal hier de verschillende moeilijkheden, die alle terzelfdertijd moeten opgelost worden, niet opsommen. De lezer is daar genoeg mee vertrouwd.

In dit licht gezien is Decorte's vertaling van enkele der mooiste balladen van Villon, die in dit bundeltje werden samengebracht, beslist merkwaardig te noemen. Men kan er tegen inbrengen dat het niet altijd een objectieve weergave is en dat men zoveel Decorte zelf hoort als Villon. Hierop antwoord ik: Villon en Decorte zijn op vele punten geestelijk-verwanten, zodat de éne met meer recht voor de andere mag spreken. Ook waar het bewaren van het streng rijmschema e.a. technische moeilijkheden al

eens een afwijkende vertaling veroorzaakten, dan is toch telkens de geest van het oorspronkelijke bewaard gebleven, en ik moet zeggen, op een paar punten werd het Frans zelfs overtroffen. De zwakste vertalingen zijn die waar het vers van Villon weker, zangeriger, harmonischer is zoals in de ‘Ballade des dames du temps jadis’ Bv. de volgende regels:

> Et Jehanne, la bonne Lorraine,
> Qu'Englois brulerent a Rouan;

wordt:

> En Jeanne, 't meisje dat de Britten
> verbrandden te Roeaan,

Hier is het opvallend hoe in de Vlaamse tekst bijna niets overblijft van het onzeglijk charme van het Franse vers. Doch ik ben wel onrechtvaardig, want ik geloof niet dat die regels vertaalbaar zijn, en ik vraag me met gegronde twijfel af of ikzelf beter zou kunnen. Waar echter de vertalingen prachtig geslaagd zijn, vooral wat rhythme, dynamisme, realisme en beeldkracht betreft, dat is juist in de naar de vorm rauwere balladen. Prachtige vertalingen zijn m.i. die van de beroemde 'Epitaphe Villon', ook 'Ballade des pendus' geheten, verder van de 'Ballade du concours de Blois' (Je meurs de soif aupres de la fontaine) de 'Ballade en vieil langage François' (Autant en emporte ly vens) de Slotballade van het Groot Testament, de 'Ballade et Oraison', de 'Ballade des femmes de Paris' en nog andere geheel of gedeeltelijk. Decorte's gekende virtuositeit kan zich hier vrij uitleven.

De uitgave, in twee kleuren, met de Franse tekst tegenover de vertaling, is op zichzelf een vreugde voor het oog.

Erik van Ruysbeek

Even tijd voor... Onze Taal - door J.C. Wageningen. Leiden 1946 A.W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij N.V.

Dit is een soort handleiding in het stijlvol hanteren van onze taal, zowel in het gesprek als in het schrijven. De schrijver richt zich tot de Hollanders en klaagt over: 'de slechte kwaliteit van hun mondelinge en schriftelijke uitlatingen! Het is een treurig maar helaas vaststaand feit, dat de gemiddelde Nederlander zijn moedertaal zeer onvoldoende kent en, vooral ni geschrifte, op de erbarmelijkste wijze mishandelt. En nog treuriger is het, dat vele overheidsorganen in hun publicaties, en talloze schrijvers in dagbladen, tijdschriften en boeken, het publiek daarbij manmoedig voorgaan...' Indien het zo in Holland gesteld is... hoe moeten wij aan ons mea culpa kloppen! Wat er ook van zij, dit sympathieke boekje (het is allesbehalve schools of systematisch opgevat, en de auteur verzekert ons dat hij nooit voor een klas stond) is ons zeer welkom. Ieder mens, die als beschaafd wil doorgaan, moet op keurige en onberispelijke wijze zijn taal kunnen hanteren. Na enkele zeer gegronde algemene beginselen over de taal uiteengezet te hebben, die getuigen van een evenwichtige geest, toont de schrijver ons de verschillende euvelen die te overwinnen zijn, waarna hij ons leidt door de onderdelen van lexicographie en syntaxis en telkens onze aandacht op de meest voorkomende fouten vestigt. Dit alles geschiedt op zeer onderhoudende wijze, met tal van goedgekozen practische voorbeelden en opgewekte, humoristische toon. Kortom, een nuttig en aangenaam boek, waar detailcritiek de waarde niet kan van aantasten. En bovendien vooral verdienstelijk omdat het er geen genoegen mee neemt een loutere opsomming te zijn van te vermijden fouten, maar omdat het er overal naar streeft, langs het aanduiden en verbeteren van de fouten om, ons een dieper inzicht in het wezen van onze taal te doen krijgen.

Erik van Ruysbeek

‘De kozakken’ door Leo Tolstoi - 3e boek in de 14e letterkundige reeks De Feniks. Uitg.: Het Kompas N.V. Antwerpen, 1948. Vertaald door J. Leclee, 250 blz., 46 fr.

Een jeugdwerk van de grote Russische schrijver. Een meesterlijke beschrijving van het leven der Bergkozakken. Deze leven ‘zoals de natuur leeft: ze worden geboren, verenigen zich, vechten, eten, drinken, verheugen zich en sterven, en er bestaan voor hen geen wetten dan die, welke de natuur ook voor de zon, het gras, het wild, de bomen heeft vastgesteld. Andere wetten kennen ze niet...’ Daarmee is tevens de atmosfeer van het gehele werk weergegeven. Het ganse verhaal is doorademd van een sterke pantheïstische levensvreugde en dankt er zijn mooiste blz. aan.

Olenin, de hoofdpersonage, is een jong vaandrig van adellijke afkomst. Hij erkent geen enkele waarde in het leven. ‘Hij kende familie, noch vaderland, hij geloofde aan niets, had voor niets respect... Hij was er vast van overtuigd, dat liefde niet bestond... (blz. 13) De mondaine Moskouse kringen ontvlucht hij, wegens zijn vele speelschulden, maar ook om in de Kaukasus een nieuw leven te beginnen. Het geluk vindt hij er in nauw contact, in één-zijn met de natuur.

In het kozakkendorp, waar hij ingekwartierd is, verlieft hij op een kozakkenmeisje. Ook deze liefde wordt romantisch-wijsgerig geanalyseerd. De jonge Tolstoi heeft de grote Franse romantici van zijn tijd gelezen.

‘... door mij bemint veeleer elementaire macht, heel de grote wereld Gods, dit meisje. De gehele natuur stort als het ware die liefde in mijn ziel en zegt me: Bemin! Ik bemin haar niet met mijn verstand, niet met mijn fantasie, maar met mijn hele wezen. Door haar te beminnen voel ik mij als een onafscheidelijk deel van de ganse gelukkige wereld Gods.’ (blz. 204) Hij zal Marianka huwen. Haar vroegere minnaar wordt echter tijdens een gevecht gewond. En Olenin ziet nu in, dat Marianka, het natuurkind, voor hem, de adellijke Rus en militair, even ongenaakbaar en onverschillig is, als de ganse kozakkengemeenschap zelf. En hij vertrekt terug naar de hoofdstad. - Het gebeuren wentelt dus rondom een traditionele driehoeksverhouding: twee mannen en één vrouw.

Tolstoi heeft zijn personen wijsgerig-artistiek uitgediept tot hun ‘laatste gronden’. Maar tevens tekende en motiveerde hij hun handelingen psychologisch-literair. Hetgeen we even belangrijk achten. Alle personen zijn levensecht. En juist hierdoor is dit verhaal nog altijd genietbaar.

Voortdurend komt de ethieker, de ‘humanist’ Tolstoi met zijn breed en diep algemeen-menselijk, altruïstisch-religieus gevoel, naar voren. Een reden te meer om, in onze tijd, dit boek te lezen.

Karel Haerens

Gulliver's reizen door Jonathan Swift. Voor de jeugd bewerkt door Karel Berg.

Ik meen niet te overdrijven als ik dit boek een pareltje van een kinderboek noem. Het verhaal van de reizen van dokter Gulliver is ons genoeg bekend Zoals het in dit boek voor kinderen werd bewerkt, zullen we het niet licht vergeten. In een sprankelende stijl geschreven valt het verhaal nergens uit de toon. We twijfelen er niet aan, dat het boek gretig door de jeugd zal gelezen worden. Ook grotere kinderen zullen er zich niet bij vervelen. De uitgeverij ‘De Sleutel’ verdient met deze zeer verzorgde uitgave niets anders dan lof.

Tony van Putte

Robinson Crusoe door Daniel Defoe. Voor de jeugd naar het Engels bewerkt en ingele'd door Zeger Van Grasdank.

Weer een leerrijk boek van de uitgeverij ‘De Sleutel’. Kinderen die dol zijn op avonturen, zullen in dit boek een uitmuntende vriend vinden. De stijl lijkt ons echter op sommige plaatsen wel wat te zwaar. We hadden liever een luchtiger bewerking van het boek gezien. We menen niet, dat dit onmogelijk was. Door de avonturen echter verleid, zal de jeugd het boek zeker warm ontvangen. De uitgave is eens te meer schitterend.

Tony van Putte

‘Vleugelen der Overwinning’ door Sir Arthur Harris, Maarschalk van de R.A.F. (Uitgeverij Translaco, Gent). Geb. 145 fr.

Rechtuit gezegd, oorlogsboeken interesseren me weinig. Ik heb er reeds een paar gelezen handelend over de tweede wereldoorlog. In het algemeen wordt men overstelpt met overdonderende getallenreeksen of ingewikkelde statistieken, die slechts weinig mensen belang inboezemen. Voor Jan Publiek kunnen ze alleen nuttig zijn als onovertroffen slaapmiddel.

Aanvankelijk beschouwde ik ‘Vleugelen der Overwinning’ ook als een dergelijke specimen, doch het verheugt me te moeten bekennen dat ik reeds na een paar bladzijden lektuur van het tegenovergestelde overtuigd was. Het boek, in de ik-vorm geschreven, laat zich lezen als een vlotgeschreven roman en al klinkt de taal van ‘Bomber’ Harris hier en daar wel wat profetisch en zelfingenomen, toch neemt dit niet weg dat er deze maal geen gevaar bestaat in het land der dromen te verzeilen met deze ‘Vleugelen’. Daartoe krijgt men waarachtig geen kans!

Schrijver begint met zichzelf voor te stellen. Na zijn ‘curriculum vitae’ in al zijn diverse aspecten maken we kennis met de bombardementen van louter politionele aard in het Verre Oosten. Daar leerde hij Monty kennen in 1939 tijdens zijn zeer korte dienstterm. Na deze ouverture wordt schr. meer actueel. Hij neemt de R.A.F., de Engelse luchtmacht zonder verdediging, ongenadig onder de loupe en spaart waarlijk zijn critiek niet als het er op aankomt de vergissingen en vooroordelen van het Opperbevel aan de kaak te stellen, het Commando dat aanvankelijk tegen de strategische bombardementen gekant was. De strijd tussen het Luchtvaartministerie en de Admiraliteit is werkelijk boeiend om volgen, evenals de Veldtocht in Frankrijk. Het doet waarachtig gek aan Sir Harris het woord ‘gentleman's oorlog’ te zien gebruiken! Zou men dan niet even goed als symbool van de vrede een duif kunnen nemen met een atoombom in de bek in vervanging van de verouderde olijftak? Nog tal van interessante punten worden aangesneden, waaronder te vermelden vallen o.a.: Aanval op het Moreel der Duitsers; De Les van de Blitz; Radarsystemen en storing van de vijandelijke Radar; Churchill en het Luchtoffensief tegen de Benzine. Vooral dit laatste is bizonder vlot geschreven.

Sir Arthur Harris komt door deze ‘Vleugelen der Overwinning’ tot ons als een bekwame, koppige kerel, die precies weet wat hij wil. Hij houdt er niet van de zaken te verbloemen. Een paar staaltjes van zijn onomwondenheid: over Amerika schrijft hij: ‘... Het zag er dan ook naar uit dat het een directe strijd zou worden tussen onze eigene productie van zware bommenwerpers en die van de vijand. Wij konden geholpen worden door al wat we konden afbedelen, lenen of kopen van Amerika, doch een vliegtuig loskrijgen was in die tijd, zoals ik wel wist (ik was ginder een goed jaar geleden geweest om er te kopen), een kwestie van baar geld, van vervloekt veel baar geld dan nog. De “Lease-Lend”, de Pacht- en Leenwet, de onbaatzuchtigste daad uit de geschiedenis, moest nog geboren worden’. Frankrijk krijgt een even mooi bloempje: ‘Het werd alras duidelijk dat het Franse Opperbevel werkelijk totaal onbevoegd was om ook maar enigszins bombardementsoperaties te leiden.’ Zo 'n kerel is Sir Harris, een gentleman uit één stuk, één van de grote bewerkers van de vrede.

Kortom, ‘Vleugelen der Overwinning’ is voor mij een aangename verrassing geweest. Meteen is het bewezen dat ook op dit domein goed werk kan gepresteerd

worden, zonder ellenlange verlies en winstbalansen of koude cijfertaal, waarvan men toch alleen maar geneigd is de juistheid van de additie na te gaan. Vanzelfsprekend is lektuur in de aard van ‘Vleugelen der Overwinning’ voor een bepaalde lezerskring bestemd. Ze is natuurlijk ongenietbaar voor degenen die een zwak hebben voor verdraaid realisme of veelbehandelde erotiek. Dit zullen bakvisjes of vrijende mensen bijvoorbeeld niet in dit werk terugvinden. In plaats

van kussen krijg je bommen en nog eens bommen en romantische avondwandelingen worden vervangen door nachtelijke luchtraids.... Maar ik ben er van overtuigd dat deze ‘Vleugelen der Overwinning’ door het grootste deel van het lezerspubliek gunstig zal onthaald worden. Iemand die meer wenst te weten over luchtbombardementen, die een beslissende rol hebben gespeeld in de laatste oorlog, zal in dit werk zijn volle gading vinden en verbaasd zijn over de rijke, niet vermoede documentatie, verstrekt door de man, die met Churchill, de eindzege hielp bevechten. Tenslotte een bloempje voor de Gentse Uitgeverij Translaco, die zorgde voor deze keurige en verzorgde uitgave.

Ant. Braemscheute

Dr. A. Stubbe. - ‘Van Eyck en de Gothiek’. - N.V. De Standaard Boekhandel. - 1947.

De auteur van het onlangs verschenen werk ‘Van Eyck en de Gothiek’ is voor ons volk lang geen onbekende meer. Zijn studie over ‘Permeke’ vestigde de aandacht op hem, en sindsdien is zijn oeuvre in stijgende lijn gegroeid. Het kan misschien voorbarig lijken dit werk als een culminatie te bestempelen van zijn critische bedrijvigheid, nochtans zijn we deze mening toegedaan.

Het gaat moeilijk op een synthese te geven van dit zo groots opgevatte werk, dat Van Eyck (de voornaamste vertegenwoordiger van onze Nederlandse primitieven) achtereenvolgens beschouwt, in verband met het klassicisme, de romantiek en het naturalisme. Beter gezegd licht de schrijver de houding van deze voornoemde stromingen toe, door de theorieën die de meest representatieve vertegenwoordigers dezer perioden er op nahielden. We kunnen dit critisch werk, op zichzelf beschouwd, geslaagd heten. Voor een oningewijde wordt het echter een labyrinth van aphorismen en breed uitgeweide visies.

Een geniën-galerij defileert door dit boek. Schrijver beperkt zich niet tot de vertegenwoordigers der schilderkunst maar volledigheidshalve brengt hij de ideeën van leidende figuren uit de literatuur, philosophie, enz. voor het voetlicht.

In verband echter met het volledige oeuvre van de auteur menen we dat zijn vroeger verschenen werk ‘De geest van de Middeleeuwen’ nauw aanleunt tegen het huidige en omgekeerd. Wat er ook van zij; Stubbe's jongste werk betekent ongetwijfeld een sterke aanwinst voor ons critisch oeuvre dat wij reeds van andere essayisten als een Vemeylen, Van de Voorde, Muls e.a. bezitten.

Aan hen die zich bepaald willen verdiepen in de picturale wereld bevelen we dit werk warm aan. Het zal hun vizie verbreden en hun uit de bekrompenheid wegrukken om een bepaalde tijdsstroming steeds op haarzelf te beschouwen.

De uitgave van ‘De Standaard-Boekhandel’ kan verzorgd genoemd. De talrijke platen en het houtvrij papier dragen er toe bij om dit werk tot z'n volle recht te doen komen.

R.Z.

‘Hedendaagse filmkunst’ - door Johan Daisne - Uitgeverij ‘De Vlam’ - Gent, 1948 - blz. 240 - 60 frank.

‘Ik ben bovenal op deugden verliefd’ schreef Daisne aan het eind van zijn beschouwingen over de films van het Filmfestival 1947.

Inderdaad, Daisne ne cherche point la petite bête, zoals dit gebruikelijk is in onze Vlaamse critiek. Daarom alleen reeds doet het zo hartversterkend aan wanneer men Daisne's critiek leest.

Daisne is een man die als geen de betovering van de zevende kunst heeft aangevoeld en begrepen. In dit boek heeft hij getracht zijn liefde te verantwoorden en, bezorgd om de lezer de stemming die hij onderging te suggereren, hem te ontroeren door de détails en de diepere bekoorlijk-

heden die zijn geoefend oog, zijn licht ontvlambaar gemoed en zijn scherp analytische geest hebben opgevangen.

Dit boek - het relaas van zijn wonderbare filmische reis als jurylid van het filmfestival - heeft mij om vrij veel facetten ten zeerste bekoord.

Enerzijds om de gerechtigde polemische toon die Daisne aansloeg om zekere wijsneuzen en would-be critici een veeg uit de pan te draaien, anderzijds om de buitengewone originele beschouwingen over de vertoonde films (gestoffeerd met merkwaardige bijzonderheden over de prenten) en last not least om zijn persoonlijke consideraties over esthetische onderwerpen, iets waaraan Daisne zich m.i. tothiertoe te weinig bezondigde (!).

Daisne maakt zich nooit met één pennestreek van iets af. Ook hier heeft hij in een diepgaande studie getracht zijn geestelijk avontuur te herscheppen opdat het voor de lezer even genietbaar zou zijn en even vruchtbaar zou nawerken.

Rik Lanckrock

‘Jaarboek der Nederlandse kunst’ - A.W. Sythoff's Uitgeversmaatschappij N.V. Leiden - 1947 - blz. 244 - 10 Fl.

In een prachtig uitgegeven en overvloedig geïllustreerd boek brengt voornoemde uitgeverij, onder redactie van Anthony Bosman, ons een overzicht van de toestand en de evolutie sinds de bevrijding van de verschillende kunstuitingen in Nederland.

In dit jaarboek wordt telkens door een terzake bevoegd criticus gehandeld over poezie, proza, schilder-, prent-, beeldhouwkunst, architectuur, muziek, toneel, dans- en filmkunst.

Objecties over de opvatting en de uitvoering van dit werk kunnen m.i. niet gemaakt worden, tenzij dan - en deze opmerking wordt mogelijks wel ingegeven door een vrij eigenaardige beroepsmisvorming - dat ik graag zou gezien hebben dat over poëzie en proza (vooral dit) wat uitvoeriger werd gehandeld.

Het spreekt vanzelf dat ik, met het oog op een daadwerkelijke Nederlands - Belgische culturele uitwisseling, dit boek in Vlaanderen een groot succes toewens.

Nederland deed de eerste stap om onze lezers vertrouwd te maken met alle uitingen van het Nederlands kunstleven. Wanneer zal een Belgisch uitgever het initiatief nemen om naast dit Nederlands jaarboek een even interessant werk over eigen cultuur te stellen?

Het is hier misschien wel gepast de Vlaamse uitgevers in herinnering te brengen dat de Vlamingen doorgaans beter vertrouwd zijn met de Nederlandse cultuur dan de Nederlanders met de onze. Wie heeft hier schuld?

En zou het in Nederland bekend maken van onze culturele prestaties niet veel bijdragen om het afzetgebied van onze Vlaamse uitgevers uit te breiden?

Ten slotte zouden beide landen en onze gemeenschappelijke cultuur bij een bestendige contactname slechts baat kunnen vinden.

Rik Lanckrock

Pogen, gedichten, door Marcel Polfliet en Cyriel Boucquez. Uitgeverij Ph. Draps, Schoolstraat, Wemmel.

Van Marcel Polfliet vinden we in deze bundel (op één kort gedicht na) enkel vertalingen van verzen van dichters uit de jongeren-groep ‘Les Jeunes Ecrivains Belges’.

Menig vers bekoort door een gave vormgeving en dit is wel de reden waarom we gaarne oorspronkelijke gedichten van Polfliet zouden onderhanden krijgen. Zolang hij bij vertalingen blijft is het onmogelijk een oordeel over hem te vellen.

Eén raad willen we hem echter geven: als hij ooit eigen werk publiceert dat hij dan niet tracht te doen zoals Cyriel Boucquez. Deze knaap vond er niets beter op dan gedichten die hij in schoolbloemlezingen las een beetje te vervormen en er zijn eigen naam onder te plaatsen.

Bij en jong dichter moet men sommige invloeden aanvaarden, maar tussen invloed (die zelfs gaan kan tot het gebruik van éénzelfde versregel) en plagiaat ligt er een hemelsbreed verschil.

In het gedicht ‘Meeuw’ lazen wij:

> De wijde zee schuimt wit en deint in brede baren,
> waarin de hele hemel blauw zichzelve ziet

toen schoot ons ‘De Zee’ van Willem Kloos te binnen:

> De Zee, de Zee klotst voort in eindeloze deining,
> De Zee waarin mijn ziel zich-zelf weerspiegeld ziet

Tot hier kon het misschien nog invloed zijn, maar verder lazen wij bij Boucquez:

> Zij kent het eeuwig klagend, eeuwig zegelied

bij Kloos:

> En zingt een eeuwig-blij en eeuwig klagend lied.

De zevende regel uit het sonnet van Boucquez:

> en al zijn duizend, neen, miljoen en nog gebaren...

de zevende regel bij Kloos:

> Zij drukt zichzelve uit in duizenderlij lijning

En het begin van de terzinen bij Boucquez:

> En vrije, sterke meeuw, o kon ik zonder liegen
> mijzelf toch kennen, zo, als gij de zee.

en bij Kloos:

> O zee, was ik als Gij in al Uw onbewustheid...

Het geval met ‘Meeuw’ staat niet alleen in deze bundel, dat bewijst ‘Gebed van de Boer’ waar het de beurt is aan Karel Van De Woestyne om gepluimd te worden.

Verder zouden we nog andere voorbeelden kunnen aanhalen, wij doen het liever niet en zwijgen over Boucquez tot op de dag dat hij ‘eigen’ verzen publiceert.

Paul Berkenman

Hippocrates door Dr. G.A. Lindeboom. Uitgeverij ‘Het Kompas’ N.V. Antwerpen.

Wetenschappelijk verantwoord en in een prettige stijl geschreven is dit boekje één der zeldzame voorbeelden van goede vulgarisering. Niet enkel medische studenten en artsen (voor wie de schrijver het werkje bestemde) maar alle ontwikkelde mensen zullen er genoegen aan beleven.

Meer dan genoegen zelfs, want de kennismaking met een figuur zoals Hippocrates kan slechts weldoende invloeden nalaten.

De zg. 'Eed van Hippocrates' is een document met een universele ethische waarde. In een tijd als de onze waarin 'eer' te vaak door 'gewin' wordt vervangen klinkt het als een opwekkende boodschap.

Paul Berkenman

Rectificatie

De avonturen van Tom Sawyer en **De Lotgevallen van Huckleberry Finn,** die in ons vorig nummer werden besproken, werden niet door ‘De Sikkel’ uitgegeven, doch door de Uitgeverij **‘De Sleutel’,** Plantin-Moretuislei, 20, te Antwerpen (voor België) en door dezelfde uitgeverij Wilhelminapark, 12, te Haarlem (voor Nederland).

[Nummer 3]

Inhoud

I Poezie

Suenaert	Daar bloeit nog een Roos
Boeckaert	Laatste Offensief
Van Putte	Hier is het Leven...
Biliet	De Onbekende
Berkenman	Spleen
De Doncker	Sonnet
Laureys	Ik heb me aan 't leven bedrogen...

II Essay

Lanckrock	Luc Van Brabant en het litterair Cynisme
De Ryck	Na een Mozaïek van Critiek
Van Ruysbeek	Uit mijn Dagboek
Cools	Kroniek van het Nederlandse Proza
De Doncker	Poëzie als Bloem op de Mestvaalt der Repressie

III Proza

Haerens	Een derde Bezoek van Sherlock Holmes Jr.
Boeckaert	De Regenscherm
Aerts	De Zoon van Balten

IV Varia

Boekbesprekingen x x x

Luc Van Brabant en het litterair Cynisme

> O! Heer, gij weet het wel;
> ik schrijf het vers dat ik niet durf te leven
> Het is een eenzaam spel
> met woorden, punten, schreven...

Toen Marcel Coole het ‘Ten Geleide’ schreef voor ‘Klein Viaticum’ heeft hij zo treffend de positie van de criticus, die Van Brabant's werk beoordelen moet, getypeerd, dat het mij overbodig schijnt een andere vergelijking te zoeken: bepaalde critici zullen een kruis slaan en andere zullen in hun handen klappen. Inderdaad. Zo komt het dat het doorgaans bij een vroom kruisje-slaan gebleven is, terwijl de minder orthodoxen in hun handen klapten (zo mogelijk niet te luidruchtig) maar liever rust lieten waar rust was en ook zwegen.

Ik heb even rondgekuierd in ons beperkt essay-literatuurtje en vond er weinig bladzijden die over Van Brabant handelden en als ik toch iets vond was het dan nog een synoptisch relaas van iemand die na de zegening de moed ontbrak om zijn taak ter harte te nemen, d.i. objectief de verdiensten van de cynische dichters behandelen, de durf van Van Brabant verdedigen, de woordesthetici veroordelen en een pleidooi houden voor soberheid en menselijkheid in de poëzie. Zodoende is nog veel, is nog alles te schrijven over Van Brabant.

* * *

Het kan gevaarlijk worden op woorden te speculeren, doch ik meen dat vele critici de essayïstische literatuur een slechte dienst hebben bewezen door het cynisme **uitsluitend** voor te stellen als een negatieve houding. Ik zal niet trachten **radicaal** het tegendeel te bewijzen, al houd ik staande dat het cynisme in onze Vlaamse literatuur veel meer positief dan negatief was gepolariseerd.

Indien wij aanvaarden, dat de verwondering het conditio sine qua non is der esthetische ontroering, dan durf ik volhouden dat de cynische expressie zodanig een thema kan belichten dat bij de lezer een directe, spontane ontroering wordt gewekt.

In die zin impliceert cynische expressie steeds spiritualiteit.

Slechts hij die scherp ziet en logisch kan en durft door-

denken, ziet in het leven en in de mens de afgrijselijke tegenstellingen, de schrijnende disharmonie en de weerzinwekkende ellende, waaraan de goedsappige brave burgerlui parmantig voorbijdraven, zo à la Greshoff:

> Op aarde valt voor hen niets meer te leeren,
> Zij zijn volkomen gaaf en afgerond,
> Oud-liberaal, wantrouwend en gezond:
> De dominé, de dokter, de notaris,
> Voor wie de liefde zelfs zonder gevaar is.
> Maar 't kan verkeeren.

En zou Bernard Shaw de Engelse grootmeester zijn indien hij niet op een vaak brutaal-cynische wijze de mensen de waarheid in het gezicht had geslingerd?

Door vele auteurs werd reeds de stelling geopperd dat cynisme een pantser zou zijn waarachter een weke gevoeligheid schuilgaat. André Demedts ging zelfs in zijn studie over Richard Minne verder. Volgens hem zou het cynisme een vorm van beschroomdheid zijn om tedere gevoelens te verbergen. Het is Minne zelf die deze uitlating bijtreedt met een illustratie. Hij handelt over Shaw: ‘Ja, hij is gevoelsmensch. Al de cyniekers zijn gerefouleerde gevoelsmenschen. Vrijwillig refoulement. Maar zij geven zich niet goedkoop bloot. In den grond weten zij veel beter dan de uitkramers en de tjiepmuilen wat rustig geluk en wat melankolie zijn. Zij weten ook wat het bijv. moet zijn een vriend te verliezen en aan een kuil te staan. Zij kennen ook het geluk der dorpsklokken en den val der gele bladeren, en den terugkeer in de schemering na een begrafenis. Maar ze zijn beu van clichés. Hun ziel is er te maagdelijk voor. Zelfs Mephisto[p]h[e]les heeft soms een traan in het oog, maar hij weet zich intijds om te draaien en haalt er geen zakdoek bij te pas.’[(1)]

Dit alles is veel meer dan een veronderstelling, het is m.i. een stelling die psychologisch te verdedigen en zelfs reeds bewezen is. Zoals er tussen een cynisch mens - een cynicus dus - en een cynisch dichter de kloof gaapt van levenshouding en levensbeschouwing, zo is een even grote kloof in de dichterlijke persoonlijkheid zelf te bespeuren. M.a.w. een dichter kan cynische gedichten schrijven zonder, in essentie, een cynicus te zijn en kan op een ander ogenblik veel milder worden in zijn poëtische schepping.

Ter illustratie hiervan verwijs ik naar de scherpe tegenstelling in het oeuvre van Van Brabant: enerzijds een zerpe toon in zijn cynische verzen, anderzijds een innigheid in de gedichten die hij aan het moederschap heeft gewijd. Ik geef hiervan een opvallend voorbeeld:

De waker

Ik heb een mes, een mes;
het is
geen kris,
geen dolk, geen zwaard,
het is geen twintig stuivers waard,
het is een rustig tafelmes,
een rustig, roestig tafelmes,
maar scherp genoeg
om morgen vroeg,
vroeg bij 't ontwaken,
- slaap, mijn hoop
slaap, mijn droom -
met al die lui
kort spel te maken.

Als de navond is gekomen

Maar droom en schaduw huiveren...
het regent zachte klinkers door haar hoofd:
gedachten en bewustzijn duiveren
en strijken neer...

Als ik haar zacht heb aangeraakt
zal zij langzaam aan mij ontwaken,
zal haar stem gebroken zijn,
zullen haar lippen naar tijm en sterren smaken.

Dit schril contrast bewijst m.i. duidelijk de diametrale polarisatie die in een dichtersziel mogelijk is. Waar dit op zich zelf het beste bewijs is dat een cynisch dichter bijna nooit een cynisch mens is (cfr. ‘Vlaamsche Temperamenten’ door Dr. K. Van Acker) dient nochtans de splitsing in de kunstenaarspersoonlijkheid nader toegelicht. Elk gedicht zal naargelang de instelling - de ontvankelijkheid van de dichter op het ogenblik der inspiratie en vooral bij de schepping - van verschillende tonaliteit zijn. Alhoewel in deze aangelegenheid de beide uitersten moeilijk kunnen verzoend worden - d.i. dat een romanticus cynische verzen schrijven zou (het is nochtans niet helemaal onmogelijk - ik verwijs in dit verband naar de evolutie van Heinrich Heine) - toch is het een feit dat ‘cynische’ dichters naast hun cynische productie ook werk van geheel verschillend genre hebben geschreven. Als bewijs hiervan leze men slechts het volledig oeuvre van Frans De Wilde, Paul Rogghé, Herman Van Snick, A.-G. Christiaens, Richard Minne,

e.a., waarin men naast de cynische verzen een zeer groot aantal andere gedichten zal aantreffen. Het is enkel Elsschot die, als dichter, op deze algemene regel een uitzondering maakt.

Ik beweerde zojuist dat het cynisme der dichters veelal dient beschouwd als een levenshouding; hieruit volgt dat het cynisme als psychisch complex een dubbel aspect krijgen kan: levensbeschouwing en -houding. Slechts wanneer het essentieel verschil tussen beide uitersten begrepen wordt kan men een duidelijk inzicht krijgen in het wezen van het litterair cynisme. Een levenshouding is uiteraard van betrekkelijk korte duur en kan zonder enige verandering in de psychische geaardheid van de persoon door een andere houding verdrongen worden. Het is enkel een ‘houding’ die men laat varen om een andere houding aan te nemen, onder voorbehoud dat de eerste nochtans onmiddellijk kan hernomen worden. Een levensbeschouwing is van langere duur, zonder nochtans bestendig te zijn. Ook zij kan door een andere verdrongen worden, doch deze verandering gaat steeds gepaard met diepere psychische mutaties. Ze is dus uiteraard dieper-innerlijk en beheerst het geheel der gedragingen en reacties van de mens. Gesteund door een metaphysica omvat ze de algeheelheid van het leven en de mens. Als philosophische leerstelling gesticht door Anthistenes vond ze haar representatiefste vertegenwoordiger in Diogenes. Deze korte uitweiding zal m.i. volstaan om het essentieel verschil duidelijk te maken. Hieruit volgt tevens dat het cynisme, zoals wij gewoon zijn het te noemen, bijna steeds de levenshouding aanduidt, aangezien in de 20e eeuw zeker geen mensen te vinden zijn die aanhangers zijn van een integraal cynische levensbeschouwing. Weliswaar kan een levensbeschouwing cynisch getint zijn, in geen geval wordt ze methodisch beoefend. Deze beschouwingen bewijzen m.i. treffend de complexiteit van het cynisme, zodat een algemene studie van het cynisme onmogelijk wordt. In dit geval kan het enkel aangezien worden als een houding die van individu tot individu verschilt, omdat de impulsen en de componenten waarvan ze het gevolg is zo talrijk zijn en zo verschillend in elkaar grijpen dat elke poging om het als een afgebakende eenheid te omvatten moet spaak lopen.

De inhoudsuitspraak van het cynisme buiten beschouwing gelaten is het de grootste verdienste der cynische dichters dat ze gebroken hebben met elk pompeus uiterlijk vertoon in de poëzie. Het zou getuigd hebben van een niet genoeg te misprijzen snobisme moesten niet enkele dichters het smaak- en zoutloos estheticisme van het woord hebben aangevoeld.

Het woord had bij een groot aantal dichters zijn primitieve suggestiekracht als woord moeten inruilen voor een inhoudsloos klankenspel enerzijds en een essentieel misbruik ten opzichte

van zijn naakte eenvoud anderzijds. M.a.w. het woord, de taal was bij velen niet langer meer - ik bedoel in eerste instantie - middel, ze was stilaan doel geworden van woordparvenu's, die het niet ontzagen hun ijlklinkende ledigheid met woordkoralen op te smukken.

In dit verband is het gedicht dat Maurits De Doncker in 'De Vlaamsche Gids'[(2)] publiceerde van litterair-historisch belang:

> Want achter 't vurig woord kan men niet immer raden
> de raadloze onmacht, die de klare stem versmoort,
> waarmede ik machteloos doorheen de mist wil waden
> die mij van andren scheidt en zelden wordt dooboord.
>
> 't Zit nog te veel verstrikt in tooisels en sieraden:
> het naakte woord, waaruit de ware vonken slaan,
> het werd door valse weelden al te veel verraden
> om als een scherpe kogel tot de kern te gaan.

De stumperds waren evenwel te onzinnig verblind om in te zien dat juist dit contrast hun armoede moest parodiëren. Doch zoals het parvenu's betaamt waren en zijn ze te veel met zich zelf ingenomen om zich in andere, grotere spiegels te bezien.

Daarom vooral verdienen de cynische dichters hulde: naast het geblaseerd woordgoochelen stelden zij een ontstellende eenvoud, die in plaats van af te schrikken een wonderlijke directe ontroering suggereerde.

Indien dergelijke poëzie vooral door haar inhoud moest opvallen zal de verwondering zeker niet minder naar de vorm - ik bedoel vooral naar de verwoording - zijn gegaan. Zonder esthetische apriorismen te propageren gaven Elsschot en Minne een paar gedichten uit die de tegenpartij letterlijk onthutsten. Zonder ophef noch luidruchtige promotors bewezen zij met scheppend werk - de enige goede wijze trouwens - dat zakelijke eenvoud niet dissonant klinken kon in het terrein der poëzie. Ook zij zagen mogelijks opalen luchten, rilde reeën en even gracieuze hinden, doch dergelijke decoratieve nonsens konden deze levensminnaars niet verleiden. Wie bekommerd is om het oneindig rijke innerlijk van de mens en het leven schenkt geen aandacht aan een beeldspraak waaruit elk levens- en mensengeluid werd verbannen.

Ook Van Brabant is zo'n non-conformist. Vijand van het stijf-burgerlijke en verguizer van conventionele valsheid kon het niet anders of hij moest breken met de misselijke midinette-traditie in de poëzie. Boven de romantische pathos verkoos hij de zerpe spot; boven het opgeschroefd liefdesgekweel stelde

hij de naakte, tot het hartstochtelijke herleide erotiek; boven de geveinsde braafheid jubelde hij met tartende durf.

Als mens droeg hij in zich de fermenten om met brio te getuigen voor zijn revolutionaire vizie: ironie, sarcasme, bitterheid, sterk ontwikkelde sociale zin, non-conformisme, brutale levenswil; als dichter beschikte hij over de kwaliteiten om deze inhoud de vereiste vorm te geven: soberheid, eenvoud zelfs en directheid bij de woordkeuze, evenals een aangepast rhythme.

Men verweet deze dichter zijn gevoelloosheid. Een grover ketterij is nauwelijks denkbaar. Inderdaad, als het gevoel - ik zal vooralsnog op de diepere kern van dat woord niet ingaan, al waarschuw ik het niet te verwarren met de kinderachtige gevoelerigheid van sommige onzer poëten - de hoofdvereiste is om een ‘gegeven’ te herscheppen tot poëzie, m.a.w. het thema zodanig te bezielen dat het een levende expressie wordt, dan is het een absurditeit te veronderstellen dat een cynisch dichter zich zou bepalen tot een fotografische kopie van zijn onderwerp. Wat echter voor de cynische dichter hoofdzaak blijft is de afkeer voor het estheticisme om het thema vorm te geven. Ik zou zelfs durven beweren dat de cynische voorstelling in vele gevallen veel dieper psychologisch verantwoord is dan bv. de romantische interpretatie, en wel omdat deze positie meer reëel, meer aards is dan deze van de romantieker, die het gevaar loopt te stranden in een levenloos maniërisme.

Nemen wij als voorbeeld het beeld dat Minne ons schetst in zijn novelle ‘De Alpacamuts’[(3)]: ‘Wat kan ik uit die vrouw nog halen? Het is soms alsof ik niets dan haar geraamte in mijn armen houd.

Die zwaluw vliegt gedurig krijschend heen en weer voor het venster. Ik zie Angèle nu als 't ware heel ver, over de rivier. En nochtans kan ik duidelijk haar ribben onderscheiden en de bruine holte van haar buik. Ik betrap er me op te berekenen hoeveel die Nylonkousen en die blauwe combinaison mij gekost hebben...’

Wij horen hier een mens die zich aan het fatsoen niet stoort. Hij openbaart hier een vizie op de vrouw die vele burgerlijke schijnheiligaards het schaamrood naar de wangen jagen zal, doch dat belet niet dat Minne's beeld een diepere ondergrond heeft dan de evocatie der hindedichters die de 1001 vrouwelijke charmes hebben bewierookt. Het verschil zit hier voornamelijk in de polarisatie: romantici, belust op het beklemtonen van esoterische détails, dus 200 % verkikkerd op esthetisme; cynici, voor alles bezorgd om het menselijke en veelal negatief belichtend wat anderen door schaduwspel wensen te verdoezelen.

Een cynisch dichter laat zich niet begoochelen. Voor alles tracht hij scherp, zeer scherp te zien. Het is bijna onvermijdelijk dat deze visie, die niet vertroebeld wordt door romantische dweepzucht, moet leiden tot onthutsende verwoordingen. Hier ontstaat een definitieve breuk met de romantiek. Uitgaande van de werkelijkheid ontvlamt de romanticus in een lyrische ontboezeming die hem het zonlicht tot een feeëriek schijnsel doet omtoveren en die hem een roos doet herscheppen tot de Edense tuin. Wij treffen hier dus een esthetische vlucht aan die van de realiteit afwijkt en afdwaalt tot etherische droombeelden.

De cynicus integendeel beschouwt dezelfde realiteit doch ziet in eerste instantie de doornen in plaats van de rozen, om het met een cliché uit te drukken. Uit deze visie ontstaat eveneens een vlucht, doch in een verschillende richting. Wat de romanticus verzwijgt beklemtoont de cynicus met zware accoorden. Bij z'n vlucht in het etherische vertrok de romanticus van de extase. De cynicus vertrekt van de ontnuchtering en pantsert zich met ironische spot.

Hieruit volgt dat extase en ontnuchtering op dit plan gelijkgeschakeld worden. Het gaat m.i. dus niet op de romantische interpretatie de positieve en de cynische de negatieve richting te noemen. Beide zijn positief, doch streven naar een andere richting. Zij vloeien voort uit een surcharge van het reëel waarneembare.

Alvorens over te gaan tot de bespreking van Van Brabant's oeuvre zou ik nochtans willen wijzen op een zinsnede uit Demedts' essay over Richard Minne[4]: ‘Er is niets dat zoo zeer de scheppende kracht fnuikt en verlamt als dit cynisme, dat het gevolg van wanhoop-aan-de-menschen is en twijfel aan de taak, die men nog volbrengen moet.’

Dat cynisme het gevolg kan zijn van een wanhoop wil ik niet betwisten, al kan ik niet aanvaarden dat zulke vaststelling voorgesteld wordt als een algemeen-objectief feit. Ook Alb. Westerlinck heeft de psychologie van het cynisme bestudeerd, inzonderheid in verband met het oeuvre van Elsschot. Niettegenstaande hij bij Elsschot een onoprechtheid vaststelde aarzelde hij nochtans niet te wijzen op de gezonde drijfveren van het litterair cynisme: ‘kordaten zin voor eerlijkhėid, voor oprechtheid’[5]. Demedts hield echter geen rekening met dit positief element. Erger wordt het nochtans waar hij beweert dat dit cynisme verlammend zou werken op de scheppende kracht van de kunstenaar.

Ook Urbain Van de Voorde liet zich een dergelijke uitlating ontvallen: ‘een gemoedsstemming als tot uiting komt in zijn (Elsschot) grootsch en verschrikkelijk gedicht “Het Huwe-

lijk", moest, zooniet doodend, dan toch weinig bevorderlijk zijn voor zijn verdere poëtische ontwikkeling.'(6)

Deze critici gaan uit van een integraal foutief standpunt. Volgens hen (ze lieten nochtans niet na te kankeren tegen de overproductie) schijnt in dit geval slechts het kwantitatief aspect van een litteraire productie van belang. Het spreekt vanzelf dat dergelijke argumenten allesbehalve steekhoudend zijn. Niet de stapels dichtbundels hebben belang, doch wel hun substantieel gehalte. Wat hebben wij aan de boekenrekken bloedloze verzen van onze mane-troubadours tegenover de dichtbundeltjes van Elsschot, Minne, Christiaens, e.a. Zijn deze gedichten niet oneindig meer waard dan de honderdtallen rijmoefeningen van stuntelige rederijkers?

Men kan het spijtig vinden dat Elsschot slechts 15 gedichten uitgaf, al zou het onlogisch zijn een wens als argument te misbruiken om stellingen te bewijzen die om litterair-kwalitatieve redenen niet te verdedigen zijn.

Substantie en aantal zijn begrippen die men niet mag - en ten anderen niet kan - vergelijken. Ik houd het voorlopig liever bij één Hamlet dan bij 100 zoutloze thrillers.

Is het nog wel nodig de schrijvers te vernoemen die hun greintje substantie tot ellenlange draden hebben uitgesponnen. Productie-beperking had hun werk misschien verdienste kunnen geven, terwijl ze nu tot vergetelheid werden gedoemd onder de stapels werken die hun futiele boodschap verwaterden.

(wordt voortgezet)

Rik Lanckrock

Eindnoten:

(1) Uit een brief van R. Minne - cfr 'Richard Minne' door A. Demedts - Uitgeversmij. N.V. Standaard-Boekhandel - 1946 - blz. 31.
(2) 'De Vlaamsche Gids' - 30e Jg. No 12 - November-December 1946 - blz. 724.
(3) 'Nieuw Vlaamsch Tijdschrift' - Eerste Jg. Mei 1946 - blz. 143.
(4) 'Richard Minne' Op. Cit. blz. 31.
(5) 'Luister naar die Stem' door Albert Westerlinck - Uitg. 'De Kinkhoren' Brugge - blz. 218.
(6) 'Keerend Getij' door Urbain Van de Voorde - Uitg. Snoeck Ducaju en Zoon - Gent - 1942 - blz. 170.

Na een Mozaïek van Critiek

Gent, den 12 Mei 1948.

Mijn waarde Lanckrock,

Ofschoon gij wel moet weten welke bezwaren ik heb tegen het door U geleide tijdschrift (of liever: tegen den aard van sommige er in opgenomen bijdragen), is elk nummer van ‘Arsenaal’ mij steeds een bron van genoegen geweest. Een groot jaar ziekte is er wellicht oorzaak van geweest dat ik U dat niet reeds vroeger heb gezegd. Ik heb in die hele tijdspanne overigens zeer weinig gezegd. Maar uw jongste nummer is een aanleiding om dat te doen en om meteen te antwoorden op de bijdrage van Maurits de Doncker.

Ik begrijp zeer goed zijn gemoedsbewegingen bij het overschouwen van de collectie besprekingen, die hem - naar aanleiding van het verschijnen van zijn jongsten bundel gedichten - in den schoot is gevallen. Ik begrijp nog veel beter dat hij zich daarbij de bedenking maakt dat de critiek in Vlaanderen beoefend wordt door een bende kaffers, die er niets van begrijpen en beter zouden doen hun mond te stoppen (voor de micro) en hun pen te breken (voor bladen en tijdschriften). Al wie een boek uitgeeft kiest nochtans zijn recensenten, vooral wanneer hij het in eigen beheer verspreidt, en wordt bokkig indien die recensenten niet rap genoeg reageren. De recensent anderzijds doet wat hem gevraagd wordt door radio en pers: zo getrouw mogelijk zijn idee te zeggen over het boek dat hem voor bespreking wordt toegezonden.

Dat ik ‘Herfstvruchten’ én voor de radio én voor een dagblad te recenseren kreeg, is een bloot toeval waarbij ik natuurlijk gevaar liep mijzelf tegen te spreken. Dat ik zulks zou gedaan hebben, wordt mij door De Doncker verweten. Ik heb mijn beide teksten opgezocht en vind van die vermeende tegenspraak geen spoor. Is de bevestiging: **‘La poésie de De Doncker nous apprend quelque chose de tout ce que nous voulons savoir et connaître de l'homme’** in tegenspraak met **‘Wij vinden in “Herfstvruchten” slechts een anecdotisch, overigens zeer persoonlijk geval dat tot geen algemeen menselijken wasdom Is uitgegroeid’?** Is hetgeen van dat persoonlijk geval gezegd wordt ook niet iets van datgene que nous voulons savoir et connaître de l'homme? Het werd in elk geval aldus bedoeld en die bedoeling was - ook wanneer wij beide teksten herlezen - uitdrukkelijk genoeg tot uiting gebracht.

Dat wij in den Fransen tekst meer plaatsruimte toegemeten

kregen dan tijdruimte voor de micro, is er mede oorzaak van dat in den Nederlandsen tekst onze bezwaren tegen den bundel directer werden geformuleerd. Overigens werd in den Fransen tekst, die voor een ander publiek bestemd was, dat met het oeuvre van De Doncker niet bekend is, gestreefd naar een voorstelling die de algemene karakteristieken van diens dichtwerk belicht naar aanleiding van het verschijnen van ‘Herfstvruchten’. Bij de Nederlandse bespreking - die zich tot ‘Herfstvruchten’ beperkte, was zulks uiteraard niet het geval.

Maar om bij de tegenspraak te blijven: ik vind ze niet, al ben ik bereid nog een paar jaren Frans te leren indien dat nodig mocht zijn om mijn eigen tekst te begrijpen.

Ge zult misschien vinden dat hier veel geblaat is om weinig wol. Het is er mij alleen om te doen U te zeggen dat ik De Doncker's bewering - betreffende de tegenspraak - niet snap, al herhaal ik dat ik wel zijn kwaad humeur - of zijn ongenoegen, als het niet méér was - begrijp.

Ten slotte zou ik mij ook kunnen afvragen of het nut heeft in twee talen tegelijk de aandacht van het publiek (en de candidaat-koper, de klant is koning, zoals ge weet!) te vestigen op een publicatie, wanneer de dichter zelf U zulks kwalijk gaat nemen, ook al hebt ge dat ernstig en eerlijk gedaan. Maar dat is een andere quaestie.

Bijaldien U ook mijn antwoord onder de ogen van uw lezers wenst te brengen, heb ik er generlei bezwaar tegen dat U dezen brief af drukt in ‘Arsenaal’.

Met vriendelijke groeten,

Paulderyck

Uit mijn Dagboek

1-2-1948.

Vôôr enkele dagen toevallig, dank zij R. die me meetroonde, naar de retrospectieve Leon Frédéric gaan kijken in het Paleis voor Schone Kunsten. Voor R. wil ik mijn verder leven een kaars branden, want hij heeft me enkele kunstwerken leren kennen van de bovenste plank. De boerenkoppen nl. die ik daar te zien kreeg, kan ik nooit meer vergeten. De ontroering die zich van mij meester maakte, bij het zien van 'De leeftijden van de boer' (het hoogtepunt der tentoonstelling) heeft me ook nu nog niet losgelaten en boort steeds dieper en dieper in mij door. Het is een suite van vijf brede panelen waarop ons een énige collectie boeren- en boerinnenkoppen voorgesteld worden, vanaf hun kinderjaren tot op hun oude dag. R. had me zelfs ietwat wantrouwig gestemd door me te zeggen dat die koppen waarachtiger waren dan echte. Doch toen ik ze te zien kreeg moest ik volmondig beamen dat er in zijn woorden niets overdrevens had gelegen. Maar wat me meest van al ontroerde, en het kan me geen zier deren of dit met ortodoxe kunstbeschouwing al dan niet iets te maken heeft, dat was het feit, dat ik daar plots voor mijn eigen herrezen voorgeslacht stond. Voor mij verschenen in vlees en bloed de arme dompelaars die mijn voorouders waren, en kinderen zoals ik er in mijn jeugd nog vele heb gekend. Poliepneuzen, waterhoofden en nog eens poliepneuzen. Met snottebellen die gedurig in twee door het gebruik gedolven beddingen tot over de lippen daalden en telkens werktuigelijk weer werden opgesnoven. Lange versleten, gelapte, grove broeken tot laag over de knieën, wilde haren - er stond er één bij met stekelig varkenshaar, o mijn jeugdkameraadje Bère B., het was juist uw portret! En de onbeholpen houdingen en slavenverlegenheid die tot in de stand van voeten, handen en hals zijn beschamende stempel op dit specimen mensdom als voor immer heeft geslagen! En de meisjesgroep, de 'marazekens' zoals men ze bij ons noemt, teer nochtans maar onherroepelijk in zichzelf gekeerd en reeds voor het leven verstard met angst en hulpeloosheid in de onschuldige ogen. Daarnaast de opkomende jonge mannen, de pubers met het onverzettelijk levensgevoel, en midden hen, gezeten en met de hand beschermend op de schouder van een kleinere, uw levend beeld, Toon, andere makker uit vroeger jaren, onbewust brutaal in het groeiend be-

sef van uw groeiende levenskrachten. Een stier zoudt ge te lijf gaan, zoals ge daar zit, een koning in het gelaat spuwen, een revolutie ontketenen, en voor niets op de ganse wereld terugdeinzen. De gloed van uw ogen zal me mijn leven lang bijblijven. Daarnaast ziet men het type van de onnozele, droevig product van dronkenschap en achterlijkheid. En verder de groep der verloofden. De lente van het leven. De meisjes gloeien van innerlijke wonderen, van innerlijke schoonheid, maar wat een waas van eindeloze melancholie ligt er niet over haar! De jongens? Ge hebt daar: het snulleke, de ruige natuurmens en de meer geëmancipeerde, maar over allen dezelfde vage droefheid. Daarnaast de groep der 'echtgenoten'. Ze zitten daar als klompen, de benen uiteen, de zwarte puisthanden in de schoot of op de dij, het gelaat verweerd, verwoest en verbeest door de eindeloze zware arbeid, krom en oud voor hun tijd, met afwezige, domme, uitgedoofde ossenblik. Mensen nog? Men vraagt het zich af. De vrouwen? Nooit vergeet ik de vrouw, links op het paneel, een plat kind in de armen, twee wat groter aan haar voeten, waar ze moeizaam op neerkijkt, zinnebeeld van vruchtbaarheid en dierlijk moederschap, elk jaar een. Het paneel der ouden? Geraamten, uitgeholde gezichten, afzichtelijk beeld van ellendig mensdom. En over allen, dat waas van hopeloze droefheid, dat stompzinnig uitkijken, dat doelloos, hopeloos staren, die versteende blik. Ja, ik heb de laatste exemplaren van deze boeren bij ons nog gekend. Aardappelen met ajuinsaus, zwart brood met een beetje zout, en wroeten zonder uitzicht, met een instinctieve maar onvernietigbare levenswil. En zonder horizon verder dan hun dorp, zonder verleden verder dan hun vader, zonder toekomst verder dan hun graf, zonder ontspanning dan jenever, baldadige grappen en een vette lach. Dom en arm, dat was het alpha en omega van hun duister bestaan. Al de geestelijke gaven van hun ras werden vroeg versmacht en de hunkering die ook in hun hart vonkte werd er ras in versmoord onder de ellende en het hard labeur. Misschien heeft de schilder er nooit aan gedacht, maar wat een formidabele sociale aanklacht! Daar stond het voor mij, mijn voorgeslacht: vage moejiks zonder ontwikkeling uit het verre tsarentijdperk. Dom gehouden en arm, met in hun ziel als een gedurig en oppermachtig knagen aan hun menselijkheid: de atavistische angst voor de knoet! Ik wil geen grote woorden gebruiken, maar mijn hart bloedt nog als ik er aan denk. En ik denk onwillekeurig aan de Russische revolutie, en ik moet er bij glimlachen want hoe begrijp ik dat!

Naast 'De leeftijden van de boer' verbleken alle andere doeken van de tentoonstelling. Van de Italiaanse manier of de allegorische kant van Frédéric houd ik minder, al heeft hij daarin harmonische dingen gemaakt en meesterstukjes van techniek. Het is maar als hij de boeren schildert, dat hij werkelijk

groot wordt. ‘Het Dodenmaal’ bv. is onvergetelijk van stemming. Maar citeren zou ik nog lang kunnen, bv. de intens doorleefde, juist en scherp geziene en onvergetelijk weergegeven taferelen uit het leven van de ‘Krijtleurders’. Ik wil nog slechts één enkel doek aanhalen, omdat het nauw aansluit bij het jonge-meisjespaneel uit ‘De leeftijden van de boer’ nl. ‘Les Boëchelles’, het portret van een meisje en haar zustertje, beiden verlegen en onhandig gezeten op een stoel. De oudste buigt lichtjes het hoofd naar voren en kijkt stuurs en gesloten van onder haar wenkbrauwen. De overmijdelijke poliepenneus ontsiert dat gezichtje dat mooi had kunnen zijn, en waarvan de uitdrukking nu gestold is in een koppige en beestachtige stompzinnigheid; haar kleren (de oude-mensenkleren die onze kinderen droegen) maken haar veel ouder dan ze is. - och, wat moet ik ze verder beschrijven! Zoals ze daar zit, is haar persoontje voor de vreemde meneer met het penseel ineengeschrompeld, in een dierlijk verdedigingsinstinct rond zijn kern gebald, doch zo ver en zo intens, dat ze schier niets meer voelt, dat haar zintuigen nog maar vaag registreren, en ze, aldus in mekaar gedoken, wacht tot het voorbij is. Men spreekt van minderwaardigheidscomplexen! In dit kind is het met het leven vergroeid. Zulke kinderen worden de beste slaven (zoals bv. ‘De oude meid’.) Dit leven dat ontstond om zich vrij te ontwikkelen is door een wraakroepende fataliteit gedoemd om door langzame hersenverstijving tot zijn elementaire vormen terug te schrompelen. Ze zal een der vrouwen worden uit ‘De leeftijden van de boer’ die dof in haar hart haar blinde noodlot zal voelen kloppen. Slijk zal ze worden, klomp. Dit is de oorsprong van de onbepaalbare, lome droefheid in al deze blikken. De loomheid van de os, van de langzaam tot dier teruggedrongen mens.

Ik zie dat ik over de schilder niet veel gezegd heb. Is dat nog nodig? Wie dit alles zo levendig en echt en met zoveel begrip en waarheidsliefde, en liefde tout court, wist uit te beelden, dat het de toeschouwer werkelijk aangrijpt en niet meer loslaat, diens lof is het overbodig nog te maken. Wat betekent een technische aanwijzing, naast de overweldigende ontroering die uit die doeken letterlijk op u komt toegesprongen? Minder dan niets. Dat Léon Frédéric een groot kunstenaar was, is het nog nodig dat ik ook dit herhaal? Ik moet maar aan ‘De leeftijden van de boer’ en enkele andere schilderijen terugdenken, ja, ik moet maar aan één enkele kop eruit terugdenken, bv. aan de onverzettelijke fanatische puberkop met de onverdelgbare opstandige gloed in de bewuste ogen, om gerust te zijn.

Toen ik thuis kwam en mijn kindertjes zag, zo goed verzorgd en warm gekoesterd, heb ik ze met méér innigheid omhelsd. Ze zullen het beter hebben. Maar voor R. zal ik een kaars branden, want ik geloof dat ik nog erger geraakt werd dan hij.

15-2-1948.

Ik lees in Du Perron ‘Cahiers van een lezer’. In der haast moet ik toch het volgende noteren: Hier heb ik nu eindelijk iemand die durft zeggen dat hij niets voelt voor Paul Valéry. ‘Bij Mallarmé **voel ik,** Mallarmé **spreekt mij aan,** ook waar ik hem nauwelijks versta; hier moeten twee verzen op de vijftig mij schadeloos stellen voor het niets dan vermoeiende van de rest’. Dan citeert hij Maynard:

> Si ton esprit veut cacher
> Les belles choses qu'il pense,
> Dy-moi qui peut t'empescher
> De te servir du silence?

Ik kan niet zeggen hoeveel deugd dit te lezen mij heeft gedaan! Hoe dikwijls heb ik ‘Le cimetière marin’ bv. trachten te lezen, en nooit of nooit heb ik het kunnen uitlezen. Zal ik er later eens van houden? Ik hoop het voor mij en voor Valéry, doch ik vrees. Ik zou met zijn proza misschien moeten beginnen? Doch ‘Le cimetière marin’ bv., met alle respect voor bevoegde exegeten, doet me de muren oplopen. Larie en nonsens, en mijn gevoel zegt me: boerenbedrog. Misschien sla ik eens deemoedig mijn mea culpa voor deze heiligschennis? Het is mogelijk. Doch op dit ogenblik kan ik er voor niets ter wereld wat voor voelen. Al weet ik dat ik het nog wel eens zal proberen, simpel maar eerlijkheidshalve.

6-4-1948.

Een tiental dagen aan zee doorgebracht. En geleefd van ruimte, wind en eindeloze vergezichten. En hiermee afwisselend me verdiept in de beschouwing van Goethe's leven en werk. Goethe, een der volledigste, misschien dé volledigste mens, van wie het mensdom de herinnering heeft bewaard. De wetenschapsmens, de historicus, de kunstenaar, de wijsgeer, de moralist en practische dadenmens, de ‘Sturm-und-Dränger’, de classicus, de Faustiaanse mens en de mysticus, zijn alles-overstijgende figuur als karaktermens en levenskunstenaar, ziedaar de verblindende aangesprokenen met wie ik uren en uren lang, vorsende, uitputtende gesprekken heb gevoerd. De Goethe-studie: een humanisme op zichzelf! Wat een atmosfeer van grootheid heb ik die tien dagen ingeademd! En hoe rijk, hoe vrij en hoe gelukkig ben ik geweest! Zoals Goethe zei, denkende aan de overblijfselen van het antieke Griekenland, dat wie Italië, vooral Rome, gezien had, nooit meer in het diepste van zijn hart geheel ongelukkig kon zijn, zo zou ik zeggen dat al wie eens grondig kennis heeft genomen met Goethe's veelvuldige persoonlijkheid, gezien vanuit de innerlijke eenheid van zijn wezen, eveneens voor heel zijn leven een onvervreemdbaar groot geluk in zich meedraagt.

En nu kom ik thuis en ik doorloop mijn briefwisseling, en ik vind een brief van Rik Lanckrock met een uittreksel uit ‘Nieuwe Stemmen’ waarin hij om zijn novelle ‘Levensverhaal’ aangevallen wordt. En ik lees die aanval. En de ontmoediging stijgt me naar de keel, want van de serene Goethe-hoogte waar ik me nog steeds bevond val ik plots met een pijnlijke slag in deze kijvende achterbuurt: het litteraire Vlaanderen. Lanckrock's novelle wordt met vuilschrijverij gelijkgesteld en dan wordt de scheldwoordentrommel weer eens duchtig uitgeschud. Alles in naam van ‘fatsoen en goede smaak’ (o ironie!) Ik lees bv.: naar de zwijnen verwezen, stinkende rotboel, zo'n smeerlapperij (dit zei een vriend van steller, een getrouwd man! zoals hij met kracht opmerkt, hetgeen in mij zo een sympathie verwekt voor de reine argeloosheid van deze jongen, dat ik hem zou kunnen omhelzen!) Ik lees verder: braaksel, afgezwijnde sater, vuilnisbelt, kwijling, hansworst J.P. Sartre, spuwen, het bandeloze vlees, enz. Eén enkele zin als monster: ‘Dat is ons standpunt (nl. dat neutraliteit een vloek is en een flater) en het éne echte. Wie het anders zegt of gedoogt is laf’. Et voilà, dat brengt me ver van Goethe! Gij zijt mis want ik heb gelijk! Ziedaar het culturele peil van onze tijd! Ik begrijp dan ook dat Lanckrock me in zijn brief bekent dat hij daarop niet **wil** antwoorden. Maar wàt kan men antwoorden, wanneer de aanvaller geen enkel ‘argument’ gebruikt?

Maar het bad was nog niet voldoende. Daar krijg ik ‘Golfslag’ nr. 6 in handen, Golfslag met wie ik me toch eens heb laten verleiden tot een polemiek, en daar zie ik dat er sprake is van mijn studie over Jonckheere. Het stuk behandelt Jonckheere zelf en mijn studie wordt slechts ter hand genomen om Jonckheere te helpen vernietigen. Ook Westerlinck wordt erbij gesleurd en moet het weer eens vreselijk ontgelden, waar ik er nog tamelijk goed van af kom. Maar het ganse stuk voel ik aan als zo tendentieus (of is het eenvoudig onbegrip?) dat ik weer eens moedeloos de handen laat zakken. Zal men hier dan altijd kijven en mekaar verdenken? Want daar schijnt me de haas gebonden te liggen. Men gaat uit van een vermaledijd a priori, naar gelang het etiket dat die of die, soms toevallig, voor u draagt, en in plaats van met welwillendheid wordt men met achterdocht benaderd. Zijt ge van een ander dorp? Daardoor zijt ge al een vijand. Vroeger kon een jongen van een dorp geen meisje van een ander dorp gaan vrijen, zonder lijfsgevaar. Ik dacht dat die achterlijke tijd al ver in het verleden lag, maar ik moet met weemoed vaststellen dat hij in onze litteraire wereld op zijn volle hoogtepunt is. En nochtans, hoeveel berust niet op louter misverstand en gebrek aan kennis van mekaars drijfveren? Ik sta hier nu weer voor twee concrete gevallen. Wat moet ik doen? Misschien

is het toch het beste het zich niet aan te trekken en voort te werken. Maar moest ik minister zijn bv. of op een of andere manier de macht ertoe bezitten, dan zou ik het volgende proberen: Zo, zo, meneer, gij valt de heer Lanckrock op zulke geweldige wijze aan? Kom met mij mee. En ik zou de aanvaller bij de aangevallene brengen, en ik zou ze in een confortabele plaats installeren, en ze zouden de zaak onder vier ogen moeten bespreken en elk zijn standpunt verdedigen, **en mekaar in de ogen kijken,** en dan zou ik wel eens willen zien of ze mekaar nog voor zwijnen zouden uitmaken. Want waar men gemakkelijk scheldwoorden gebruikt als men alleen is en geen tegenspraak moet vrezen, daar let men beter op zijn woorden eens dat de antagonist tegenover u zit. En waar de aanvaller in contact met de aangevallene ziet en voelt dat deze hoegenaamd niet de schurk is waarvoor hij hem uitschold, maar een mens zoals hij, even oprecht in zijn andere mening, daar moeten ook zijn ogen opengaan en moet er in hem een menselijke sympathie ontstaan voor de andersdenkende. En een volgende keer zal hij rechtvaardiger trachten te zijn.

Heb ik een te goed idee van de mensen? Ik denk het niet. Het zal ook niet altijd op een verbroedering uitlopen met mijn proefneming. Ik kan ook de proef variëren: met of zonder wijn bv. op kale, harde stoelen of in knusse zetels, enz. Dat is een detailkwestie, die nochtans invloed op de uitslag kan hebben.

Maar ik ben geen minister en ik heb geen macht. Konden we tenminste, vooraleer beginnen te schrijven, ons inbeelden dat onze tegenstrever tegenover ons zit en kan antwoorden op elke schakering van onze gedachte. En geven we hem, wat zijn menselijkheid, oprechtheid, deugd of wat ook, betreft een flink aantal punten op voorhand, om onze vooringenomendheid te neutraliseren, want er zijn geen zulke slechte mensen, en trachten we dan nog te schrijven als mensen en niet als honden die vechten om een been. En gebruiken we liefst argumenten en geen scheldwoorden. Dan kan een polemiek nog wel eens nut opleveren, waar ze nu te veel ontaardt in steriele uitspattingen, die slechts beschamend zijn voor onze menselijke waardigheid.

10-4-1948.

Een buitengewone, heldere bladzijde van Herman Teirlinck gelezen in N.V.T. Het gaat voornamelijk over het proza. Schrijven, zegt Teirlinck, dat leert men uitsluitend door het te doen, door de oefening, door de herhaalde, geduldige practijk. Juist zoals men door dezelfde practijk moet leren lezen of zien. Na nog een paar inleidende beschouwingen ontleedt hij dan, aan de hand van Alain, de verschillende soorten proza, doch deze beschouwingen zijn zo volmaakt dat ik er niets op aan te merken heb. Alleen dat gedeelte over het leren lezen of zien van kunstwerken doet me het volgende neerschrijven.

Wanneer ik een tentoonstelling van schilderwerken bezoek, word ik daar geregeld geërgerd door perorerende uitleggevers. Rond hen staat een grote of kleine groep mensen aandachtig of verstrooid te luisteren, terwijl zijzelf het hoge woord voeren, meestal zo ingenomen met zichzelf dat ze zich onmisbaar wanen. Ik neem aan dat er zich onder hen bevinden die er verstand van hebben en die met tact en kunde hun toeschouwers ook attent trachten te maken op de kunstwaarde, op de schoonheid van de doeken. Al is dit een nonsens, want een blinde kan men niet leren zien, en een ziende moet men het niet leren. Hoe kan ik u overtuigen dat een doek schoon is indien gij het niet reeds zelf door uw eigen hebt gezien? Wat ik wél kan, en daartoe bepaalt zich dan ook uitsluitend de rol van de gids, dat is u het werk interessant maken. Vooral bij oude schilderijen kan ik een hele boel details tonen met hun uitleg, met hun historische achtergrond, die de eenvoudige sterveling of zelfs de niet-gespecialiseerde kunstliefhebber niet kennen. Maar wat heeft deze uitleg met kunst te maken? De toeschouwer zal daarna denken dat hij het doek veel beter begrijpt, doch de historische kennis die hij heeft opgedaan brengt hem geen sikkepit nader tot de kunst. Kunst is een genade, geen eruditie. Men kan alles **over** een kunstwerk weten en toch niet het minste benul hebben van wat kunst is. Als ik naar een schilderij kijk, dan wil ik het slechts **zien,** het in mij opnemen, het beleven, en alle uitleg die men mij kan geven is uiteraard naast de kwestie. In de dialoog tussen de schilder en mij mag geen stoornis van buiten uit komen. Men legt de schoonheid niet uit, men heeft er de intuïtie van. En een kunstwerk dat niet voor zichzelf spreekt en geleerde uitleg nodig heeft is de moeite niet waard. Vlijt kan niet leiden tot openbaring.

Hetzelfde in de muziek. Hoeveel theorieën heeft men al niet bedacht tot het uitleggen van beroemde werken van Beethoven bv.? Laat me daarmee genoeglijk lachen! Als ik de negende beluister heb ik geen uitleg nodig. Moest iemand me op dat ogenblik komen storen met zijn uitleg, ik geloof dat ik hem de ogen uit het gelaat zou steken! Ik zou het ervaren als een heiligschennis. De moderne muziek bv. tracht ik te volgen, niet in tijdschriften, maar door te luisteren.

En in de letterkunde dan! Men wil een schrijver verklaren door zijn leven. Men rafelt de minste, de petieterigste bizonderheden uit en dan denkt men dat men aan kunstbeschouwing doet. Het is werkelijk komisch om aan te zien. Een leven lang geeft zo een ‘vorser’ zich moeite om eindelijk te ontdekken wat veel beter en veel dieper te aanschouwen ligt in het werk zelf van de schrijver. Ziet ge, zo zegt hij, ik ben tot het besluit gekomen dat hij werkelijk diegene is die we in zijn werk terugvinden, m.a.w. dat hij werkelijk is wie hij is! Ook hoort men

beweren dat men veel beter een schrijver begrijpt als men zijn levensomstandigheden kent. Nog eens, een werk dat zulke uitleg nodig heeft om gesmaakt te worden is maar een zeer pover werk. Een waarachtig kunstwerk draagt in zichzelf zijn kracht en zijn uitstralingsvermogen. Ik vind het ongehoord dat men zoiets moet zeggen. Van Aischulos' leven weet ik weinig af, maar Aischulos ken ik beter dan mijn beste vriend. Het zou te wensen zijn dat men wat meer van het werk van de kunstenaar zou uitgaan. Het zou logisch zijn. Daar en daar alleen leeft hij. Zijn werk maakt zijn echt leven uit, niet de daden uit zijn aards bestaan. En niet deze daden kunnen het kunstwerk beschijnen, maar voor wie scherp en diep genoeg kan aanvoelen, is het het werk dat de daden kan belichten. (Al heeft dit niet zoveel belang.) Want het werk, de schepping, daar vinden we de kern van waaruit ook de daden zijn ontstaan.

Hiermee is alles niet gezegd. Al is het waar dat men door feitenkennis niet tot kunstintuïtie kan geraken, toch zal een mens die deze intuïtie bezit, achteraf op zoek gaan naar feitenkennis. Over een geliefkoosd auteur willen we alles weten. De kleinste feiten uit zijn leven zijn ons lief. Een boek als het eerste deel van Minderaa over Van de Woestyne is ons welkom. Alles komt erop aan deze verschillende activiteiten in hun juist perspectief te zien. Indien we uit een ongeluk ofwel de volledige werken van Van de Woestyne ofwel het boek van Minderaa moesten redden, dan geloof ik dat weinigen zouden aarzelen.

Om een kunstwerk, het is gelijk hetwelk, te genieten, t.t.z. in zijn hoedanigheid van kunstwerk, (niet de historische of philologische of gelijk welk andere kant ervan) is het enige wat men kan doen contact zoeken met dat werk. Dus lezen, kijken, luisteren en nog lezen, kijken en luisteren. Al de rest leidt u slechts om de tuin. Het kan zeer interessant zijn, het kan u zelfs veel bijleren op alle gebied en vruchtbaar op u inwerken, en ik ben de laatste om deze veelvuldige activiteiten te verwerpen of ze als nutteloos te beschouwen, als men ze maar **op hun plaats** weet te houden, want met ware kunstbelevenis hebben ze maar een uiterlijk verband. Het is slechts **nadat** de kunstminnaar de intuïtie van een kunstwerk heeft gehad, nadat hij een schepping schoon heeft gevonden, dat in hem de belangstelling ontstaat voor de daden en het leven van de schepper **omdat hij hem nu reeds kent.** Wanneer deze intuïtieve kennis voorafgaat, kan er, **achteraf,** zelfs een zekere wisselwerking ontstaan tussen haar en de loutere feitenkennis uit het leven van de kunstenaar. Indien ze niet vooraf gaat, blijft deze feitenkennis nutteloos. En indien een feit uit het leven van een kunstenaar van wie ik het werk nog niet ken, me kan doen hopen met een echt kunstenaar te doen te hebben, en me naar zijn werk doet grijpen, dan is

het nochtans eerst de kennis van dit werk dat me leert of mijn hoop gegrond was. Het is de vuurproef die eerst moet doorstaan worden. Boeken over kunst moet men eerst lezen nadat men de openbaring van de kunst heeft gekend. Maar al verschaffen ze ons een zeker genot, dat ik de laatste ben om te ontkennen, toch zinkt dit alles in het niet, vergeleken bij de levende schepping van een waarachtig kunstenaar.

20-4-1948.

De bourgeois heeft geen eigen smaak. Hij heeft slechts de smaak die anderen voor hem pasklaar hebben gemaakt. In het bezit van deze veilige confectiesmaak voelt hij zich sterk, want het is de smaak der meerderheid. Hij heeft dan ook de mond vol van ‘de goede smaak’, want hij is zich bewust van zijn onfeilbaarheid: er zijn altijd andere bourgeois genoeg die voor hem deze onfeilbaarheid buiten betwisting stellen. Het is dan ook een kenmerk van de bourgeois dat hij al wie er een andere smaak op nahoudt, aanziet als een Beotiër. Een Beotiër is trouwens voor hem al wie buiten de schreef loopt.

Erik van Ruysbeek

Een derde bezoek van Sherlock Holmes Jr.

De volmaakte Misdaad

Zie, zei hoofdinspecteur Simons, ik ben reeds dertien jaar bij de recherche - hij drukte op iedere lettergreep van het getal dertien, alsof hij het ganse wereldgebeuren had zien evolueren - en nog nooit is mij één misdaad voorgekomen, die me zo volmaakt bleek, dat ze niet kon opgelost worden. The perfect crime, Mr Holmes, zoals u haar beschrijft of bedoelt, bestaat niet. Ja, mischien wel in uw hoofd of in de boeken, maar niet in de werkelijkheid.

Holmes glimlachte lichtjes, maar zweeg. Hij had nu reeds viermaal zijn opinie vooruitgebracht en zijn ervaringen uiteengezet, maar hij voelde dat Simons hem niet begreep. Nu, tegenover uw overste moet ge beleefd zijn. En al wist Holmes, dat Simons zijn inspecteurschap nu eenmaal niet te danken had aan zijn knapheid, toch zweeg hij. Eens zou Simons wel leren.

En die avond gebeurde het... Het, de volmaakte misdaad, de misdaad zonder misdadiger, zoals Holmes ze pleegde te

noemen; men draait rond in haar details, om en om, een cercle vicieux. Men eindigt waar men begint... Met deze laatste gedachte wilde hij gaan slapen, toen er heftig gebeld werd. Het was Anderson, die een paar huizen verder woonde. Hij betrok met zijn vrouw twee ineenlopende benedenplaatsen in nr 68. De eerste plaats gebruikte hij als keuken en zitkamer, de tweede als slaapkamer. De man was, zoals ieder Maandag, naar de herberg geweest en had er de ganse avond gekaart. Toen hij thuis kwam, - er waren een paar vrienden bij hem, want het was nog niet al te laat, - was zijn deur op slot. Hij had zijn sleutels bij zich, maar dit was niet voldoende, want de deur was ook gesloten aan de binnenkant, gegrendeld. Hij had geklopt. Daarna luid en aanhoudend geroepen. Geen antwoord. Daarop was Anderson, die zich ongerust begon te voelen, Holmes gaan halen.

Holmes luisterde aandachtig, terwijl hij zich aankleedde. (Hij dacht tevens aan het gesprek met Simons deze avond). Maar hij voelde tevens, dat hij een hevige hoofdpijn had. Het was alsof een ijzeren band juist boven zijn ogen lag. Soms dansten er duizenden vonkjes voor zijn ogen. Ik kom seffens, zei hij. Ga maar. Hij stak machinaal enkele alledaagse voorwerpen bij zich en was een minuut later bij Anderson. De deur was nog altijd gesloten. Holmes drukte ze in en deed zijn lamp branden (er was geen electriciteit in de armoedige woning.) Niets te zien in de eerste plaats. Wacht hier, zei hij. En trad alleen binnen. De tussendeur, de deur naar de slaapkamer, was open. Hij ging de kamer in... Tien, twintig, hoeveel seconden stonden Anderson en zijn vrienden en de andere bewoners van het huis te wachten? Toen kwam Holmes terug en sloot de deur. Bel inspecteur Simons op, zei hij tot de concierge, hier is zijn nummer. En tot Anderson: Uw vrouw is dood, John. Hij wreef even over zijn voorhoofd en zijn ogen - die vervelende hoofdpijn! - en zei: Inspecteur Simons zal het onderzoek leiden. Hij vindt de dader wel. Ik zal hier op hem wachten. Dan ga ik met ziekteverlof...

De vrouw lag inderdaad dood op haar bed. Een wondergroot mes, dat Anderson nooit had gezien, stak in haar hart. Het bed vertoonde sporen van een korte worsteling. Een stoel lag omver...

Inspecteur Simons kwam pas een half uur later aan. Holmes had intussen de wijkdokter doen ontbieden. Het was een oud man. Ik zou het vuile baantje van wetsdokter nooit aanvaarden, zei hij. De moord was waarschijnlijk gepleegd tussen 9 en 9.30 u. Dit wees de temperatuur en de stolling van het bloed aan. Holmes met zijn rijke ervaring was de geneesheer hierbij behulpzaam. Iets anders had de dokter hier niet te doen. En twee dagen later werd vrouw Anderson in alle stilte begraven.

Holmes had zich, na het vertrek van de dokter, teruggetrokken in zijn villa. Hij was inderdaad ernstig ziek. ‘Hersenkokingen’, zegde zijn huishoudster tot de geburen.

Simons was onmiddellijk het onderzoek begonnen. Maar 't wilde niet vlotten. Hij deed Anderson onderhoren. In alle stilte had hij er zichzelf van overtuigd hier reeds de moordenaar te hebben. Maar onmogelijk. De man was na zijn gewoon kaartje thuis gekomen met twee vrienden. Alle drie waren heel de avond samengebleven. En geen van de drie was bedronken geweest. Daarenboven was de deur aan de binnenkant gegrendeld. Hoe was dat mogelijk?

Daarna probeerde Simons het op een andere manier. De bewoner van het huis. Drie families woonden er. Hij ondervroeg ze, speurde, ging hun gangen na. Niets!

Hij dacht aan mogelijke motieven. Geld? De man was werkloos en straatarm. Jaloezie? Ook onmogelijk. De vrouw ging nooit uit, was lelijk en doof. Daarenboven had ze een goede naam in het stadje. Zelfmoord dan? Ja, maar een zwakke en ziekelijke vrouw heeft de kracht niet zich driemaal met een mes te doorsteken. Een stoel lag omver... Het bed was in wanorde... Geen vingerafdrukken... Niets is gestolen, zei Anderson. En de kamer was hermetisch gesloten. Er was maar één in- en uitgang: de deur in de gang. Deze was gegrendeld. Aan de binnenkant. Simons deed de muren bekloppen, de zoldering, de vloer. Geen openingen, een paar muizegaten uitgezonderd. De vensters? Er waren er twee. Ze waren gesloten. Aan de binnenkant. En de rolluiken had Anderson bij zijn vertrek neergelaten. De vrouw was steeds bang als haar man 's avonds weg was.

Simons dacht en dacht... Hij werd er zenuwachtig en korzelig van. Die smerige zaak! En hij trachtte alles in de doofpot te stoppen. Waarin hij slaagde. Nochtans hield zijn geest zich soms op de meest ongelegen momenten met die moord bezig. En na een maand werd hij, de politieinspecteur, lid van een spiritistisch gezelschap, dat tafeltjes deed dansen en geesten liet kloppen...

‘Verd..., hoe zit die zaak nu eigenlijk in mekaar?’

* * *

Toen Holmes, de nacht na de moord, thuis kwam, las hij de brief, welke hij gevonden had op de nachttafel. De nachttafel in de slaapkamer van Anderson.

John, - aldus begon de brief - Ik kan het niet langer uithouden. Ik maak een einde aan mijn leven door...

Hij wierp de brief in het vuur. Ook de doos, waarin de poe-

ders hadden gezeten, waarmee de vrouw zich had vergiftigd. Ze leed aan het hart en door een al te grote dosis medicijn in te nemen...

En het mes dan?

Het mes?

Het mes was van Holmes...

* * *

Begrijpt ge iets van deze vertelling, vroeg Joan, mijn vrouw. Ja, zei ik, alles van de vertelling, maar niets van Holmes.

Och kom, wedervoer ze, de man was ziek. Herinnert ge u niet meer, dat zijn vader zich voortdurend morphineinspuitingen toediende voor zijn zenuwen. De kinderen erven wat de vader misdreven heeft.

Dat is waar, zei ik, maar 't is toch een wreed man.

Kom, zei Joan, de vrouw was toch dood. Althans laten wij het zo denken. Onze vriend had heel eenvoudig een ‘exces de zèle’. (Ik huiverde.)

En de deur die aan de binnenkant gesloten was? wierp ik een laatste maal op.

Ja, antwoordde ze, misschien toeval, misschien gewoonte. Ik sluit en grendel toch ook de deur als gij 's avonds naar een ‘vergadering’ moet... Ofwel deed ze het om niet gestoord te worden bij het schrijven van haar brief of bij 't innemen van haar poeders... Overigens een zelfmoordenaar sluit zich gewoonlijk op.

* * *

In de slaapkamer:

- Joan, een kamer is gesloten, van binnen en van buiten. De enige persoon in de kamer wordt vermoord. Wie is de moordenaar?

- Hij, die de eerste de kamer binnentreedt, zei Joan...

Daarna trachtten we te slapen.

Karel Haerens

Kroniek van het Nederlandse Proza
Poging tot Literatuur[1]

Er zijn teleurstellingen die men niet licht verdraagt. De laatste tijd zijn ze zelfs talrijk geweest, zo talrijk dat men soms gaat twijfelen aan de waarde van de kritiek en van een bekende naam. Het is een feit, dat men tegenwoordig in literatuur zeer omzichtig moet oordelen. De grens tussen ‘kunst’ en ‘maakwerk’ valt niet gemakkelijk meer te trekken. Er zijn talrijke auteurs die er zo'n verbluffend technisch meesterschap op nahouden, dat hun werk zonder bezwaar bij het beste gerangschikt wordt. En toch slaat men dan de bal mis. Een technisch meesterschap, hoe volmaakt ook, heeft met ‘kunst’ niets te maken, het is er geen bestanddeel van en het is zelfs niet noodzakelijk tot het scheppen van blijvend werk. Bijna alle Amerikanen van het ogenblik zijn sterkere ‘schrijvers’ dan Dostojewsky, maar hun schrijverschap bestaat enkel uit een soort volmaakt journalisme, het raakt de mens niet en blijft koud als een perfecte documentaire film.

Hieruit vloeit voort, dat het tegenwoordig alles behalve gemakkelijk is eender welk pas verschenen werk te klasseren. Behoort het tot wat we gewoon geworden zijn de ‘literatuur’ te noemen, of is het niet meer dan een superieure Courts-Mahler? Vraagteken.

Wat doen we met een nieuw werk van Roothaert? Een boek als ‘Doctor Vlimmen’ is een lastig geval. Roothaert schijnt alle mogelijke moeite te doen om de lezer in de waan te brengen, dat zijn werk met ‘literatuur’ niets te maken heeft. Hij houdt er een alleszins persoonlijke, maar toch weinig litteraire stijl op na en schijnt er zich niet om te bekommeren of men zich ja dan neen ergert aan zijn studentikoze uitlatingen. Hij schreef Vlimmen zoals iemand aan een kennis een goede kwinkslag zou verteld hebben, zonder na te denken over zijn woorden en met de enige bekommernis de toehoorder te boeien. Maar het is een feit, dat Roothaert in dit boek en ook in ‘Die verkeerde Weereldt’, - zelfs in dit werk vooral, - zijn doel voorbijgeschoten heeft. Deze romans zijn niet alleen als documenten van betekenis, de gestalten die Roothaert opgeroepen heeft zijn ‘persoonlijkheden’ geworden, zoals er in een literatuur als de onze niet te veel geschapen worden. ‘Doctor Vlimmen’ is een

(1) Mr. A. Roothaert - ‘Villa Cascara’ - Uitg. Helicon N.V. - Antwerpen.

van de sterkste romans, die de Nederlandse letterkunde van het ogenblik kan aanwijzen, niet degelijk, niet zwaar op de hand zoals het gewoonlijk in Nederland het geval is, maar vol van een intens leven en die getuigt van een meer dan gewone dosis vrijmoedigheid bij het behandelen van een kies onderwerp, waar de meeste schrijvers zich zouden verscholen hebben achter een masker van hypochrisie. ‘Die verkeerde Weereldt’ van zijn kant is een uitermate plastische uitbeelding van een tijd die lang achter ons ligt, waarvan we weinig of niets weten, maar die toch klaar voor de geest staat terwijl we het boek lezen. Dit is een voorbeeld van een perfecte historische roman, zonder overbodige ballast van geschiedkundige feiten en détails, die gewoonlijk alleen aangewend worden om de lezer te overbluffen ofwel om daarachter een gemis aan ware diepte te verbergen. Cfr. ‘Dit was leven’, de roman over Rubens van Z. von Harsanyi.

Met deze twee romans was Roothaert op een vooraanstaand plan gekomen, maar - zoals het met zovelen gebeurt - hij heeft zich op dit plan niet gehandhaafd. Hij, die op het randje van ‘kunst’ en ‘colportagelectuur’ stond, moet zich daar wel zeer onbehaaglijk gevoeld hebben. Meer dan één stootje in de een of de andere richting had hij niet nodig om het grootste deel van zijn persoonlijkheid te verliezen. In ‘De Vlam in de Pan’, nochtans de beste oorlogsroman uit onze literatuur, helde hij te veel over naar de werkwijze der successchrijvers die de laatste jaren de boekenmarkt gewoonweg overstromen. Roothaert schiep in dit boek de alleszins waarachtige mythe van Tante Coba, de publieke opinie die de goede geest in het leger doodde door het verspreiden van kwakkelberichten, maar in de roman zelf gaf hij te veel toe aan de smaak van Tante Coba die, zoals bekend, niet erg hoogstaand is. Een paar passages, o.a. het verhaal van de zuippartij tussen officieren en studenten is niet minder dan smakeloos, terwijl de humor, waarmee Roothaert zijn verhaal zeer kwistig overstrooit, niet altijd op peil staat en meer dan eens gedwongen is Een vergelijking tussen ‘De Vlam in de Pan’ en een van zijn eerste detectiveverhalen dat zich in hetzelfde militaire milieu afspeelt, ‘Spionnage in het Veldleger’, valt niet altijd in het voordeel van zijn oorlogsroman uit. In ‘Spionnage in het Veldleger’ is de humor jeugdig, en vooral veel meer ongedwongen en wordt hij dikwijls, al is het bijna onmerkbaar, verdrongen door de lichte tragiek die in het verhaal aanwezig is. Bij ‘De Vlam in de Pan’ is dit niet het geval. Zelfs de dood van een der drie vrienden kapiteins gaat zonder merkbare ontroering voorbij. Alleen het slot van het boek getuigt er van. Dit slot is trouwens, naast de kloosterscènes uit ‘Doctor Vlimmen’, een der beste passages

die Roothaert geschreven heeft. Deze bladzijden zijn in hun sobere eenvoud en in hun echtheid het beste bewijs van Roothaert's kunstenaarschap.

Gaat Roothaert nu na ‘De Vlam in de Pan’ nog verder de weg terug? ‘Villa Cascara’ schijnt er op te wijzen. Alles wel beschouwd, is dit boek geen Roothaert meer, het is een roman zoals er jaarlijks handvollen bij ons verschijnen, een boek uit de rij zonder etiket waaraan we het merk van de auteur zouden kunnen herkennen. Nochtans is het de moeite waard er nader op in te gaan, omdat het aanleiding geeft tot enkele zeer actuele beschouwingen. ‘Villa Cascara’ is immers, gelijk het tegenwoordig dikwijls moet vastgesteld worden, een eigenaardig mengsel van colportageroman en literatuur. Of liever, we zouden ons beter kunnen uitdrukken: naast zijn toegeven aan de mode heeft Roothaert een poging gedaan om ‘literatuur’ te brengen. Logischerwijze is die poging mislukt, vermits ze al te zeer door de schrijver ‘gewild’ werd.

Op afstand bekeken moeten we zeggen, dat de tijd van Freud en zijn psycho-analyse in onze literatuur voorbij is. Nochtans zijn er nog altijd sporen van merkbaar. Het voorbeeld ter vergelijking ligt voor de hand, vermits het jongst verschenen boek van De Hartog hier ter illustratie kan aangehaald worden. Enige passages uit deze roman konden geschreven geweest zijn onder de directe invloed van de Weense paedagoog. Waarschijnlijk werd ‘Villa Cascara’ gelijktijdig met ‘Gods Geuzen’ ontworpen, zodat het niet opgaat de twee werken aan elkaar te toetsen om van mogelijke reminiscenties te kunnen spreken. Maar wel kunnen er lijnen van vergelijking worden getrokken. Eigenaardig genoeg is de vrouw van de hoofdfiguur uit ‘Villa Cascara’ een Indische halfbloed, terwijl ‘Gods Geuzen’ zich in Indië afspeelt. Zowel voor De Hartog als voor Roothaert is dit exotische element een dankbaar object om een boom op te zetten over alle soorten geheimzinnige verschijnselen waarmee we in het Westen minder vertrouwd zijn. In ‘Villa Cascara’ houdt de Indische zich bezig met allerlei occulte wetenschappen, zoals het specifiek Indische goena-goena, suggestie, spiritisme en wat nogal meer. Door deze wetenschappen oefent zij een dusdanige angstpsychose op haar man uit, dat deze er bijna aan ten onder gaat. Terwijl zijn vrouw op haar sterfbed ligt schrijft hij zijn dagboek, in een krampachtige poging om zich van al dit ijzingwekkende te bevrijden. Nu is het de vraag of Roothaert er goed aan gedaan heeft zijn verhaal in de ik-vorm te stellen. We durven het te betwijfelen. Natuurlijk krijgt de verhaaltrant er, zoals gewoonlijk, iets pregnants door, maar op sommige ogenblikken wordt die methode niet minder dan onverkwikkelijk, omdat Roothaert zijn hoofd-

figuur in zekere mate geidealiseerd heeft, zoals het bij hem wel meer gebeurt. Over het algemeen doet hij te goed zijn best om zijn figuren een ‘onvergetelijk’ cachet te verlenen. Dit lukte wel bij Vlimmen, zoals het ook Coolen gelukte met zijn Van Taeke in ‘Dorp aan de Rivier’, omdat beide gestalten gegroeid waren uit de oprechte bewondering van de auteur ten overstaan van zijn sujet. Maar het grootste deel van de tijd laat een zodanige werkwijze een indruk van gedwongenheid na. Zo slaagde Coolen er niet meer in te doen geloven in de figuren van Van Taeke's familieleden in ‘De drie Gebroeders’. Het kan ook des Gùten zù viel zijn.

Roothaert brengt dus een literair snufje door het ontleden van een angst-psychose, veroorzaakt door de geheimzinnige machten die de vrouw van de hoofdfiguur zou bezitten. De auteur rafelt elke geringe gebeurtenis uit om er de verborgen oorzaak van te kunnen vinden. Bij deze minitieuze ontleding verwondert het dan ook niet, dat de hoofdpersoon bijna aan zijn angst ten onder gaat. Hij kwelt zich zelf door het reconstrueren van de meest onverklaarbare gebeurtenissen en logischerwijze slaat zijn verbeelding op hol. Deze angst culmineert ten slotte in het hoogtepunt, wanneer de vrouw gestorven is en haar man haar polsen zou moeten oversnijden, omdat zij dit voor haar dood zo gewild heeft. Toen zij nog niet lang gehuwd waren, had de vrouw gelezen over een mens die schijndood begraven werd en vanaf dat ogenblik eiste zij van haar man, dat hij er zich, na haar dood, van zou vergewissen of zij wel werkelijk gestorven was. Hij zou haar polsen oversnijden en dan kon hij zeker zijn. Zijn hele leven heeft zij haar man met het vooruitzicht op dit wansmakelijke karweitje gepest. Zij ‘wist’ dat zij vôôr hem zou sterven en zij ‘wist’ dat hij haar eis zou vervullen, omdat haar macht zelfs na haar dood zou blijven voortbestaan.

Nu bleef het een open vraag hoe Roothaert zijn boek moest eindigen. De hoofdpersoon stond op het punt zelfmoord te plegen om aan zijn taak te ontsnappen. Maar een slot in dit genre zou het lugubere van het verhaal alleen nog verhoogd hebben. Dit heeft Roothaert blijkbaar niet gewild en hij besloot zijn roman met een happy-end. We stellen het ons zo voor: aan het eind komt het lachende gezicht van de schrijver te voorschijn en zegt hij spottend: ‘Nu heb ik jullie eens lekker beet gehad! Ik heb jullie eens fijn laten griezelen, maar u ziet het, het was enkel voor de grap.’ De ironie van Roothaert, die in het boek bijna niet merkbaar was, tenzij misschien een soort macabere humor, en die ten slotte nog even om de hoek komt gluren.

Maar het is een feit, dat Roothaert zich in de waarde van zijn boek vergist heeft. We hebben lekker niet gegriezeld. Misschien ligt dit niet in onze aard, we herinneren ons zelfs vroe-

ger niet gegriezeld te hebben bij een lugubere film van Boris Karloff, maar liever schrijven we dit gebrek aan meeleven toe aan de onmacht van de auteur. Roothaert heeft getracht zijn boek op een meer ernstig plan te brengen, maar het resultaat is averechts geweest. Nu hij moeite deed om een ernstige en degelijke roman te schrijven, - hij dacht misschien dat zijn vorige werken slechts Spielereien waren en niet au sérieux genomen werden, - verliest hij het grootste deel van zijn kwaliteiten. Het studentikoze, dat een van zijn meest karakteristieke eigenschappen was, is verdwenen, zelfs zijn bekende geestigheid laat hem in de steek. Zoals gewoonlijk komt bv. Roothaert's anticlericalisme sterk tot uiting, maar ditmaal prikt hij niet met fijne spelden, hij begint eenvoudig te schelden als een visvrouw. Het is duidelijk, dat Roothaert op dit punt al zijn pijlen verschoten heeft, het kan trouwens bijna niet anders na zijn vorige romans. Elk onderwerp kan als mikpunt dienen voor de geestigheid van een scherp esprit, maar op de duur treffen deze schoten geen doel meer. De pointe is reeds gemeengoed geworden en dan moet het de auteur duidelijk zijn, dat zijn onderwerp uitgeput is.

Als technisch détail mag ook vermeld worden, dat Roothaert op het einde van het boek deerlijk de bal mis slaat. Voor zo ver we weten wordt aan iemand die op zijn sterfbed de laatste Sacramenten ontving zeker geen kerkelijke begrafenis geweigerd, zelfs indien deze persoon zich vroeger niet meer van zijn kerkelijke plichten kweet. Deze veeg uit de pan werd Roothaert natuurlijk ingegeven door zijn verachting voor de clerus, maar zelfs in dit geval moest hij er op letten, dat hij geen onware feiten aanhaalde om de kerk in een vals daglicht te stellen. Een doenwijze in die aard werkt toch alleen als een boemerang en komt vroeg of laat terug op de auteur neer, vermits hij met een valse beschuldiging onmogelijk doel kàn treffen.

Frans Cools

De Regenscherm

Een Zondagavond in de Winter, nadat ik een bezoek had gebracht aan de expositie van een schilder die mij had geportretteerd, zocht ik me in de buurttram een aparte zitplaats om een boeiende roman, waarin ik al ver gevorderd was, te kunnen uitlezen. Om niet gehinderd te worden door zwermen luidruchtige kinemalopers, die de laatste trams als het ware bestormden, was ik betrekkelijk vroeg op terugreis. Ditmaal slaagde ik er

in helemaal achteraan op een eenpersoonsplaatsje beslag te leggen. En daar er vrij veel zitplaatsen onbezet bleven, hoefde ik er niet voor te vrezen dat ik aan een van de volgende halten mijn plaats zou moeten afstaan voor een bejaarde of een zwangere dame. Alvorens de roman open te slaan dacht ik nog enkele ogenblikken over de tentoonstelling na. Degene, die me zou gade geslagen hebben, zou ongetwijfeld mijn zelfvoldane glimlach en een schittering in mijn ogen bemerkt hebben wanneer ik mijn tentoongesteld portret als in extase zat te aanschouwen. De conducteur schrok me evenwel uit mijn lichte beroezing op. Dat mijn portret in de hoofdstad te pronken hing terwijl mijn naam - verrijkt met het epitheet ‘poète’ - sierlijk en opvallend op de cataloog gedrukt stond, besefte de conducteur vanzelfsprekend niet, want op mijn schouder kloppend vroeg hij me bars: ‘Slaapt ge soms, vriendschap?’ Ik gaf hem mijn tramkaart, die slechts op de stadslijn geldig was, en even later hoorde ik iets mompelen dat ik uit opwellende schaamte niet begreep. Reizigers, die in mijn nabijheid zaten, keken me bevreemdend aan en slechts wanneer ik een dagblad, dat ik openvouwde, voor mijn aangezicht hield, voelde ik het schaamrood van mijn wangen verdwijnen. De krant interesseerde me echter niet en na me er tersluiks van overtuigd te hebben dat ik niet meer werd bespied, ruilde ik de krant voor de roman. Nog voor we de terminus, waar ik moest afstappen, bereikt hadden, had ik de roman uitgelezen. En even knikte ik bevestigend als had ik in een recensie gelezen: ‘Een heerlijk boek, knap en boeiend en vooral psychologisch geschreven. ‘En daar de auteur geen van mijn rivalen maar een mij onbekende buitenlander was, bleef ik ditmaal van een gevoel van afgunst gespaard. Alles behalve wrevelig, want het verrassende einde van de roman had me bizonder getroffen, voelde ik me nog onder de indruk van het verhaal. Naarmate we de terminus naderden drong het evenwel tot mij door dat ik in geen geval mijn luxueuse boekentas, die ik van Genoveva cadeau had gekregen, mocht vergeten. De vorige nacht had ik zelfs gedroomd dat ik mijn boekentas in de tram had laten liggen. Wanhopig, doch tevergeefs was ik de tram achterna gelopen. Angstzweet stroomde over mijn slapen toen ik wakkerschoot. Algauw borg ik de roman in mijn boekentas, waarin nog steeds het panier stak van de boterhammen die ik zuinigheidshalve in een café had opgegeten.

Plots stopte de tram. Ik veerde op en grabbelde naar mijn boekentas. Door het venster, waarop ik vooraf mijn spiegelbeeld zag, ontwaarde ik evenwel de rij canada's en het huizenkompleks aan de voorlaatste halte. Wanneer ik terug op mijn plaats ging zitten, sprongen enkele reizigers, die schuin voor me hadden gezeten, verschrikt op. Vierklauwens zag ik ze naar buiten

dringen en holderdebolder van de tram springen.

Enkele ogenblikken nadat ik de opgeschrikte reizigers in de duisternis had zien verdwijnen, bemerkte ik een regenscherm die aan een verlaten zitplaats hing te bengelen. Nooit heeft mijn geest vlug op een bepaald feit gereageerd, hetgeen me dagelijks zowel van mijn oversten als van Genoveva verwijten bezorgt; maar ditmaal bleef ik bizonder, onbegrijpelijk passief. Misschien was ik nog al te zeer onder de indruk van de roman. Nu ik hier op mijn schrijfkamer het gebeurde als een film zie afrollen, komt het me onbegrijpelijk voor dat ik toen niet van mijn plaats ben opgewipt om de regenscherm te grijpen en hem van op het plafond, schreeuwend, naar de eigenaars te werpen. Een man, die vlak achter die reizigers had gezeten, ging evenwel kalm naast de regenscherm zitten en hij nestelde zich zo in het hoekje dat hij de regenscherm achter zijn overjas, die hij openmaakte, behendig wist te verbergen. Naar zijn kledij te oordelen was die man van gemene komaf, misschien een beroepsdief. Eensklaps zag ik een knaap naast de tram lopen. Op de trede springen durfde hij niet, want de tram reed al te vlug. In zo verre de knaap nog adem had probeerde hij te schreeuwen, doch het gerammel van de tram overstemde het geluid van de knaap. Ongetwijfeld wou hij een wedren tegen de tram ondernemen om de regenscherm, die m.i. aan zijn ouders toebehoorde, aan de terminus te bemachtigen. Alsof de duivel er zich mee bemoeide begon ik de knaap aan te moedigen en deed ik hem teken op de al te vlug rijdende tram te springen. Ik weet echter niet of het jongetje mijn aanmoediging opmerkte, ik zag alleen dat de knaap steeds veld verloor ofschoon de tram aan een bocht vertraagde. Eén ogenblik hoopte ik dat de tram onverhoeds door een of andere ongeregeldheid van het verkeer zou opgehouden worden, doch de tram reed steeds sneller en geen ogenblik dacht ik er aan dat ik op de belknop had kunnen duwen. De knaap zag ik niet meer, toch verbeeldde ik me duidelijk hoe zijn gelaat vertrokken stond, hoe zijn ogen steeds radelozer keken, hoe hij ten slotte wanhopig de strijd opgaf als een drenkeling die het enige drijfhout in zijn nabijheid ziet wegvlotten.

Daarna bleef mijn blik aanhoudend gericht op de man, die de regenscherm achter zijn brede gestalte verborg. Ik voelde me bevreesd als waren wij, de dief en ik, alleen in het rijtuig. De geleider keek strak voor zich uit en de conducteur leunde tegen het achterplatform terwijl hij zich slungelachtig een sigaret rolde. Waarom verwittigde ik de conducteur niet?... Ik vraag het me nogmaals af, doch steeds ben ik een platbroek geweest, uitermate bedeesd en niet in staat iets doordrijvends te verrichten. En nu Genoveva niet bij mij was, voelde ik me besluitelozer dan ooit. Maar straks, aan de terminus, zou ik wel reageren, trachtte ik mezelf wijs te maken. Ik zou vroeger uitstappen

dan de dief en hem in het voorbijgaan in het kalk van zijn ogen kijken. En inderdaad, toen de tram vertraagde verliet ik mijn zitplaats en keek ik de dief tersluiks aan. Roerloos bleef hij echter zitten en weerloos als had hij koeogen liet hij zich aankijken. De regenscherm had hij zodanig achter zich in een hoek gedrongen, dat ik hem niet meer kon bespeuren. Doch vergistte ik me niet? Had ik zo maar niet zitten dromen? Mocht ik er wel zeker van zijn dat die man een regenscherm verborgen hield? Ik meende nochtans dat ik een regenscherm aan een verlaten zitplaats had zien bengelen en zelfs stond het me duidelijk voor dat ik een knaap naast de tram had zien hollen. Maar was het wel om de regenscherm? Was het zo maar niet een jongen die enkele ogenblikken te laat kwam om nog te kunnen instappen? Waarom dan zijn wanhopige poging? En toch, had ik niet duidelijk genoeg gezien dat de regenscherm hing te wiegen of te schokken naarmate de tram zwenkte of rammelde? Was het niet al te klaar dat die man brutaalweg zijn plaats had verlaten om de regenscherm achter zijn robuste gestalte in een hoek te verbergen?

Ofschoon de tram reeds enkele ogenblikken stilstond bleef de man zitten. Op het platform keek ik nog eenmaal naar hem om terwijl de geleider reeds achter een boom stond te wateren en de conducteur zijn aansteker naar zijn sigaret opstak. De man - met of zonder regenscherm - geeuwde en staarde naar buiten. En alsof ik bevreesd was voor herrie, die de rust van mijn kleinburgerlijk bestaan zou verstoren, stapte ik uit.

Op weg naar huis trachtte ik me er van te overtuigen dat ik zo het verstandigst had gehandeld. Zo had ik niet te vrezen voor wraaknemingen, want kerels van dit slag zijn tot allerlei onaangename dingen in staat. Misschien zou die man me wel eens tussen ‘donker en klaren’ op een verlaten plaats durven opwachten hebben. Ook zo zou ik gespaard blijven van al te vervelende ondervragingen vanwege de politie. Daarbij was het een les voor die vergeetachtige lui. In het vervolg zouden zij wel op hun regenscherm letten!

Toch werd ik zo langer zo weemoediger en voelde ik zelfs spijt over mijn laksheid. Misschien waren de eigenaars van de regenscherm arme lui. En zou er, wanneer zij thuis kwamen, geen familiekabaal uit ontstaan?... Treuriger werd ik echter wanneer ik er aan dacht dat ik een kans om me te onderscheiden onbenut had gelaten. Zeker zou ik om dit moedig gebaar gefeliciteerd zijn geworden. En wie weet zou ik daarvoor geen decoratie ontvangen hebben?

Toen ik enigszins bedremmeld thuiskwam keek Genoveva me streng onderzoekend aan. En alsof ze plots de oorzaak van mijn beduusde gelaatsuitdrukking begreep, riep ze pathetisch: ‘Maar Karel toch, hoe is het mogelijk, waar is uw boekentas?’...

Remi Boeckaert

De zoon van Balten

De Familie van Fille Korneels is er altijd één van een bizondere soort geweest. Gene goeie, zeiden de mensen. Kon het ook anders. Wie Balten Korneels gekend heeft zal wel beseffen wat voor ne vent de zoon moest zijn. Dat blijft zo een beetje in de familie.

Balten dronk. Balten dronk veel. Hij leefde van de zuip zeggen zij die het schijnen te weten. Balten was metser. Meer dronken dan nuchter stond hij steeds op z'n stelling. Die aap zou nog eens z'n nek breken. Maar die aap brak zijn nek niet. Wanneer hij soms dreigde achterover te slaan, dan vloekte die Balten zo geweldig, dat de planken zelf krakend onder hem begonnen te godveren. Of die vloek tot veel diende valt moeilijk te bewijzen. Maar dat hij zich nuchter vloekte stond vast. En Balten stond weer kaarsrecht op z'n stelling alsof hij in geen acht dagen een pint gezien had. Verschrikkelijk vloeken kon hij. Volgens hem paste dat bij de stiel. En ne mens die veel vloekt moet er op tijd eentje pakken. Soms liep hij van z'n werk weg. Recht naar een staminee in de buurt - ne metser moet veel stof slikken. Niet dat Balten zo ne geweldige luierik was, maar als de drank ne mens te pakken heeft...

Het gebeurde soms dat hij 's avonds, in de donkere nog op z'n stelling stond. Dat moet af, zei Balten. En af moest het, al werd het middernacht. Als de mensen dan vroegen of hij daar nog zag, dan kon hij soms razend worden... en dat het gotver nog klaar genoeg was om seffens eens op hun bakkes te komen kloppen.

Balten is niet oud geworden. Amper veertig jaar voor ne mens lijk ne boom, ga daar maar eens mee te biechten. Van wat hij gestorven is? Daar mogen we naar raden. De beste dokteurs konden er kop noch staart aan krijgen. Niet dat die heren zo slim zijn, als ze zich voordoen, maar soit, Balten is altijd bij z'n verstand gebleven. En eens dat vijf van die heren rond z'n bed stonden heeft hij woedend naar de nachtpot gegrepen en die deftige lui mochten zich spoeden het gat van de deur te vinden. Hij had hun suikerwater niet nodig, begot. Hij gaf Fille, die toen tien jaar was, geld. Ne liter cognac, zei Balten en dat hij zich gotver wel zelf zou genezen. Ne liter cognac voor pa, zei Fille, in de winkel, en dat pa zich gotver wel zelf zou genezen. En de metser dronk. En Filleke moest ook eens drinken. Ge wordt, gij ne goeie, zei Balten.

Toen vrouw Korneels vroeg of ze niet eens naar de pastoor zou gaan, vloog Balten uit, dat hij liever die kraaien hun hielen zag dan hun kwezelaarsgezicht. Maar enkele dagen later zei Balten dat als Lien nu wou... En Lien naar de geestelijke.

Balten zei dat hij nogal kurieus geleefd had en dat hij de

vrouwen eens graag tegen z'n jas trok. Of Meneer Pastoor ook dikwijls dorst had? Daar antwoordde meneer pastoor niet op. Balten moest zich vol vertrouwen aan God geven, zei die pastoor, indien... enfin ge verstaat me wel. Ja, ja, ik versta U, zei Balten.

En op een avond riep hij z'n zoon en z'n wijf bij zich. Wijf, zei Balten, ik heb je nogal last aangedaan, maar dat ze toch niet kon zeggen dat hij haar ooit iet of wat te kort had gedaan en dat het met hem naar z'n einde liep - hij voelde dat, hier van binnen.

Dat knaagde daar van binnen, zei Balten, allemaal naalden. Maar dat er een andere in z'n plaats zou komen en hij wees naar Filleke. Deze wist niet goed of hij moest lachen of wenen. Hij zag z'n vader daar liggen. Hoe mager en oud die geworden is, dacht Filleke. Hij had horen zeggen dat de metser het niet lang meer zou trekken. En Fille wist wat dat zeggen wou. En plots was hij verheugd: hij zou nooit meer slaag krijgen. Hij keek nog eens naar z'n vader, die het niet lang meer zou trekken, naar de lege cognacfles op het vensterblad en verwonderd naar z'n moeder, die weende en zei dat hij altijd goed voor hen was geweest.

Toen Fille niet meer naar school ging, was hij dertien jaar. Hij trok een lange broek van Balten aan en ging werken naar de suikerfabriek. Er kwamen twee heren bij Lien die vroegen waarom haar zoon, Theophiel Korneels, niet meer naar school ging. Lien zei, dat de heren dat moesten verstaan, dat Balten bijna drie jaar dood was en dat ze toch moesten leven. En de heren verstonden dat, omdat ze niet gewoon waren in zulk een kot lijk dat van Lien te komen. Want Lien was niet van de propersten. Ze spraken enkele woorden Frans tegen elkaar en de oudste zei, ça va. Ze stampten het stof van hun verlakte schoenen en gingen.

Fille groeide op in de suikerfabriek. En 's Zaterdags gaf hij z'n pree af buiten dat wat hij achterhield en vroeg z'n zondagsgeld. Lien zei dat hij juist z'n vader werd. Als Lien kloeg dat zij het niet meer gedaan kreeg en hem zoveel geld niet meer kon geven, snauwde Fille dat hij het dan wel op een ander zou gaan halen. Want Fille had veel geld nodig. Hij was nog maar zestien toen hij op z'n tien vingers z'n lieven niet kon tellen en nog veel minder z'n dagelijkse pinten bier. Ganse nachten was Fille nu weg. Als een gendarm in de straat passeerde kreeg Lien telkens de bibberziekte en ze sloot vlug de deur. Fille ging ook niet meer werken. Met werken worden arme mensen niet rijk, zei Fille. En Lien zweeg, want er kwam geld binnen. Veel geld. Ze zou madam kunnen zijn. Dat wist Lien, maar ze deed het niet. De geburen zouden vragen... en daarom blijft ze dezelfde Lien, lijk in de tijd van Balten-zaliger.

Fille was twee maand soldaat toen de oorlog uitbrak. Fille

zei dat het niet lang zou duren en voor hem duurde het niet lang, want twee, drie dagen later was hij weer thuis, in burger. En Lien bezag hem. En Fille zei, foert en dat het allemaal onnozele kloten waren, die bleven voortvechten: omdat dat geen oorlog meer was, en omdat een officier niet beter was dan ne simpele soldaat.

De oorlog was een jaar aangang toen Lien stierf. En Fille, zei, lijk hij in de tijd van Balten hoorde, dat hij haar nooit iet of wat tekort had gedaan.

En Fille verkocht het huis tegen ne goede cent, zoop alles op, laadde zijn meubels op een stootkar en trok naar het ‘gangske’. Daar woonden z'n vrienden en hij wist dat hij daar zou ontvangen worden. Het gangske was een achterbuurt die uitkwam in de Waaistraat. De oudsten wisten te vertellen dat het daar vroeger een verloren hoek was, waar de vrouwenrokken dikwijls omhoog waaiden.

In het ‘gangske’ stonden zes, zeven huisjes. De families ervan waren nauw met elkaar verbonden door een of ander geheim, waarop ze fier waren.

Zo zei bivoorbeeld Fien tegen Trees: een schoon kind, dat van Marie, waarop Trees: ja, maar Sander (haar man) heeft daar aan meegewerkt. Wel nu gij het zegt dat ziet ge, zei Fien.

Dat was zo een beetje traditie geworden. Als Sander eens goesting kreeg om 's nachts bij Marie tussen de lakens te kruipen dan lag Kobe bij Trees. Daar was alleen de blinde die zo oud werd als de straat en die steeds jammerde dat hij eens een groot dichter zou geworden zijn, maar...

En Fille werd ontvangen. Hij ging inwonen bij Gust en z'n wijf. Gust werkte in de fabriek, waar vroeger Fille gewerkt had. Blijf daar weg, zei Fille, en dat het niet met werken was dat zij er zouden komen. En er werd wat anders op gevonden. Fille en drie mannen van 't gangske trokken tweemaal in de week de Vlaanders in om zeep bij te halen, genoeg om door de anderen in de stad verkocht te worden. Fille zorgde er voor dat ook Gust met z'n zeep de stad in moest en daar had hij redens voor. Fille bleef dan alleen bij het wijf dat altijd kloeg en weende dat ze van Gust geen kind kreeg. En Fille nam haar mee naar boven.

Zekere dag kwam Gust vroeger dan naar gewoonte thuis en zag die twee daar bezig. Ik had het gepeinsd, zei Gust, saluut. Niemand heeft hem nog teruggezien.

En zo woonde Fille dan bij het wijf van Gust. En 's nachts kroop hij bij haar tussen de lakens. Als ze dan vroeg wat de mensen zouden zeggen, dan antwoordde Fille knakaf: de pastoor heeft ook een meid en is die verdomme beter en dat hij haar nog andere toeren van die pastoors zou kunnen vertellen.

Maar Fille had vlug genoeg van haar. Ge zijt geen wijf voor mij, zei hij, ge zijt niet genoeg gevuld en dat hij daar zijne

pak niet aan had. En ze schreide. Ze zou dan maar gaan en ze zei nog wat over Gust. Moet ik soms niet fretten, vroeg Fille? En ze zweeg want ze was bang voor die wilde ogen.

In 't begin van de oorlog verdienden ze veel geld in 't gangske. De strenge kontrool belette hen echter dit mooi werkje voort te zetten. De arme mensen mogen niks verdienen, zei Fille, en dat de rijken niet moesten smokkelen en dat de kontroleurs het in die hun kot zelf brachten, de smeerlappen begot. En hij knorde zijn hart op. Doch enkele dagen later zei hij dat hij er z'n klak aan wreef want het wijf verdiende nu schoon geld. Ze kreeg soms een Duitser op bezoek. Dat is ook ne stiel, zei Fille.

Balten zaliger dronk veel. Doch vergeleken bij Fille was dat maar een klein beestje. De stamineebazen zagen hem graag binnenkomen. Ze verdienden ne schone cent aan hem. Hij was nog niet aan het buffet of z'n pint stond klaar en had hij het glas aan z'n mond. Hij likte z'n lippen af en, hetzelfde zei Fille. Hij kon daar zo twee uren blijven staan en altijd drinken, z'n lippen aflikken en hetzelfde zeggen tot hij een stijf stuk in z'n kraag had. Hij ging dan naar huis, troefde z'n wijf af en verweet haar Duitse hoer. Een beetje later vroeg hij dan: hebt ge veel geld verdiend vandaag?

Ook de bazinnen kenden hem goed en pinkten eens als hij binnenkwam, want Fille was ne man om verliefd op te worden meenden ze. Doch Fille had een eigenaardig karakter. Ze moesten bij hem met gene flauwe kul afkomen; zever in pakjes, noemde Fille dat. Een bazin die voor hem kwam staan in haar ondergoed en vroeg of hij geen goesting had kreeg een klinkende mep op haar verlepte snuit. Flauwe teef, zei Fille.

Neen, Fille had geen goesting naar zulke vrouwen. Hij moest kunnen vechten. Er moest strijd zijn en dan pas had hij goesting.

Eens zei zo een domme geit hem: hier kost dat niets. Goed zei Fille en hij ging mee boven. En toen ze naakt voor hem lag grinnikte hij: uw ene borst is kleiner dan de andere, en hij trapte het af.

Zo was Fille en ze noemden hem ne vieze kadee.

Fille wist niet goed waar met z'n tijd blijven en daarom ging hij dikwijls naar de vest, waar de Duitsers oefenden. En hij zag ze marcheren met hun smoel in de lucht. Als ik nu ne vogel was, dacht Fille, ge zoudt ze zien likken. En hij zag hoe ze hun benen tot boven hun hoofd wierpen. Jaja, zei Fille, maar als ze daarmee de oorlog zullen winnen. En hij gaapte eens luid.

Er kwam een heer in het gangske en vroeg aan de kinderen waar Fille Korneels woonde. Ze bekeken elkaar. Fille die woonde ginder, maar Fille Korneels... die kenden ze niet en ze speelden verder.

Fille sliep nog. Hij kwam in z'n zwart, gescheurd hemd de trap af, keek eens kwaad naar het wijf en vroeg wat er scheelde. Of Fille niet bij de withemden wou komen, vroeg die heer. En Fille zei dat ze met die zever konden wegblijven en trok terug naar boven.

Doch 's avonds dacht hij er eens over na. Daar was misschien veel geld uit te kloppen.

En zekere dag belde Fille aan een hoog huis op een van die lange chaussées. Ne goeie dag, zei Fille, toen er een heer kwam open doen. Die heer bekeek hem eens van onder tot boven. Heb ik misschien wat van U aan, vroeg Fille. Ik ken U niet, zei die man. En Fille stapte de gang in. Zijt gij de chef van de witten. Fille zag die heer schrikken. Doe nu niet zo flauw man, zijt gij van de witten of van de zwarten. Ja, zei de man van de witten. Goed, zei Fille, en dat de witten wel wapens zouden nodig hebben. Die hadden ze nodig. Ik zal ze bezorgen, zei Fille, op voorwaarde...

En toen Fille vertrok had hij groot geld op zak.

Het was een regennacht toen Fille langs de vest naar de kazerne trok. Zijn kraag had hij recht gezet tot over de oren want het was verdomme ne koude nacht. Hij liep soms tegen ne boom. Fille zei dan gotver en ging verder. In de kazerne waren wapens en dat wist Fille. Hij was vlug de haag over. Ginder moest ne muur zijn. Hij kon niets zien vanwege de duisternis. Vijftig meter lopen. En hij liep.

En Fille liep zoveel hij geven kon. Hij sprong in modder en hij voelde het water langs z'n broekspijpen druipen. Maar hij bleef lopen. Dat waren toch reeds vijftig meter. Die duisternis toch ook weer. Zou hij dan begot toch mis zijn. En hij liep een andere kant uit.

En plots hoorde Fille een Duitser roepen. Kust m'n voeten, zei Fille en hij gaf al wat hij geven kon. Hij wist plots dat hij in het schijnsel van een pillamp liep en hij hoorde hoe de soldaat hem achternazette en dan staan bleef. Een korte knal verscheurde plots de stilte. Fille draaide zich om naar de Duitser die naderde. Hij lachte nog eens en likte de regen weg van z'n bovenlip. Smeerlap, zei Fille nog, en stortte neer.

Pieter Aerts

Poezie als bloem op de mestvaalt der Repressie

Ik kreeg - hoe, doet er niet toe - een exemplaar in handen van het nr. 6 der reeks IV van ‘Opbouw’, het halfmaandelijks tijdschrift door en voor gedetineerden. Dit bijzonder nummer draagt als ondertitel: ‘De Muze achter draad en tralie’. Het brengt een bloemlezing van gedichten, ontstaan in kamp en cel.

Het is buitenmate verheugend vast te stellen dat daar, waar zeker andere bekommernissen de gemoederen beheersen, deze zucht naar een vlucht uit het alledaagse, dat in dit geval ver van alledaags is, aanwezig is in tal van onvervulbare drangen zich in de poëzie terdege kunnen afreageren. Het is tevens beschamend voor het grootste aantal vrije leden van onze Vlaamse gemeenschap, die niet vatbaar zijn voor poëzie en er onverschillig aan voorbijgaan. Wel is het waar dat poëzie een uiting is van cultuur, en cultuur is in Vlaanderen helaas een product, dat te weinig gewonnen wordt om als export-artikel in aanmerking te komen. We zijn een volk van materialisten.

Deze bloemlezing van circa vijftig gedichten is onderverdeeld in vijf hoofdstukken, die de veelbetekende titels dragen: De moeder van het gezin, Van liefde en zorg, Van twijfel en berusting, Van de vertroosting der aarde, Het rijk van het kind.

De dichters werden dus - en zulks is de natuurlijkste zaak van de wereld - geïnspireerd door mensen, zaken en gevoelens, van wier aanwezigheid of van wier bezit zij wellicht voor lang gespeend zijn. Zo zijn het liederen van dankbaarheid, liefde en heimwee geworden en het is niemand toegelaten aan de waarachtigheid ervan te twijfelen, gezien de uitzonderlijke omstandigheden, waarin zij ontstaan zijn.

Er komen in deze bloemlezing een twintigtal gedichten voor, die van een onmiskenbaar dichterlijk talent getuigen en waarvan er enkele beslist niet zouden misstaan in een van onze literaire tijdschriften. Dat is de ware ‘poëzie uit en voor het leven’, al is zij geschreven door mensen, die thans noodgedwongen aan de ‘zelfkant’ van de maatschappij leven en er geen deel aan hebben.

Ik kan ze natuurlijk niet alle twintig citeren en aldus een bloemlezing uit een bloemlezing bezorgen, doch het weze mij toegelaten er toch drie af te drukken, het eerste een sonnet, dat lang niet onbeholpen is, citeer ik om de voor onze naoorlogse maatschappij hoopvolle gevoelens, die er in vertolkt werden. Het komt in de bloemlezing voor als opdracht en draagt als titel ‘Aan die uit de Mijn’:

Van uit mijn cel in stille avondstonden,
op 't uur dat in de lift de nachtploeg daalt,
mijn star gepeins zo vaak naar U toe dwaalt,
Ben ik niet innig met U lotsverbonden?

Bij 't ruwe werk dat eeltig kwetst Uw handen,
waar gij benepen in de mijnschacht ligt,
vraag ik mij angstig af, of nog het licht
der mijnlamp, van Uw hoop in 't hart blijft branden,

om met een schijn op zorgdoorgroefde wangen,
U voor te lichten, in de duistre gangen
van 't drukkend heimwee, dat Uw zielen plaagt.

Want bij mijn dulden en mijn hoopvol dromen
kan mij geen groter vreugde overkomen,
dan 't weten dat niet één van U versaagt!

Bovenstaand sonnet is geschreven in de gevangenis van Sint-Gilles-bij-Brussel en werd dus door een gevangene, die in de cel verblijft, opgedragen aan de gedetineerden, die vrijwillig in de mijnen arbeiden om hun schuld tegenover hun land, die zij thans bitter betreuren, door zware arbeid af te kopen. Een symbolische daad, van des te meer betekenis als men weet dat 90 t.h. van al de vreemde arbeiders, die in ons land verblijven, in de mijnen werken, daar onze eigen landgenoten er niet meer wensen in neer te dalen.

De andere twee gedichten citeer ik om hun betekenis als literair gewrocht en om het onmiskenbaar gehalte aan poëzie, waarmee ze geladen zijn.

Het eerste: ‘De Baggerboot’ werd eveneens in de gevangenis van Sint-Gilles geschreven en moge hier volgen:

In u, mijn stroom, ben ik de baggerboot;
de hoeder voor 't verwurgende verzanden
die dag aan dag zijn modderkuipen stoot
opdat geen schip ooit in uw kracht zou stranden.

Met ankerketens lig ik aan uw vloed
geklonken onder wier en moer bedolven.
Doch door de sombre modder die mij voedt
draagt gij, bevrijd, uw parelmoeren golven.

Dies laat mij eens als 't werk is afgedaan:
een wrak gekraakt in kabels en in kinken,
in 't bruisen van uw veilgen vloed vergaan,
diep als een toverschip in u verzinken.

Het andere, met zijn geëxalteerde, bezwerende toon, is naar mijn oordeel een van de schoonste gedichten, die ik sedert lang onder ogen kreeg. Er gaat van zijn vier strofen zo'n evocatieve kracht uit, dat het onmogelijk is het zonder ontroering te lezen.

Oordeel zelf en beaam:

O God, een boom zijn, en daar staan,
niets doen dan staan en stil zijn, nijgen
en luistren naar den avond, die gegaan
komt, luistren, bidden, en dan zwijgen!

O God, een boom zijn, en het licht,
het rild', als een klavier bespelen,
en in den avond een gedicht
zijn, vroom zijn, en den avond strelen!

O God een boom zijn, en muziek
van zilver spranklen op de blaren
en reiken naar de hemelen, muziek
zijn, slechts muziek, en zingen en bedaren!

En niets dan boom zijn, altijd boom:
in morgen, middag, avond staren,
geheim zijn, zwijgen en de droom
van louter boom te zijn bewaren!

Heeft dit gedicht, dat in het interneringskamp van Beverloo ontstond, en waaraan het landschap van berk en brem als inspiratief element zeker niet vreemd is, niet de onmiskenbare klank van een gebed dat een lofzang werd op de natuur, een hymnisch verlangen om zich met het grootse, majestatische en geheimzinnige van die natuur te vereenzelvigen?

Om te besluiten wens ik nog te mogen wijzen op het feit dat wij daar waar hier te lande geen markante verzetspoëzie werd geschreven beloften voorhanden zijn dat wij binnen afzienbare tijd een literatuur zullen bezitten, die ontstaan in de gevangenissen en interneringskampen, typisch zal blijken voor een ongelukkige periode van repressie, waarover wij niet altijd fier zullen kunnen zijn. Zo zal deze typische literatuur de leemte van vijf lange jaren, die ons quasi onberoerd hebben gelaten, wellicht goed maken. Want vergeten wij niet dat ook de ‘Celbrieven’ en de eerste verzen van Wies Moens in de gevangenis zijn ontstaan. En dat thans enkele van onze interessantste schrijvers als politieke delinquenten in de gevangenis terecht kwamen, slachtoffers in zekere mate van een tijd, die ganse werelddelen beroerde en omkeerde en van een repressie, die niet altijd in de gewenste serene atmosfeer werd bedreven en die nog

lang de atmosfeer in ons land zal vertroebelen. Toch zijn er tekenen aanwezig, die ons hoopvol stemmen. Want degenen, die erkennen kunnen, dat zij zich hebben vergist en slachtoffers waren van een sluwe politieke propagandamachine, voorbereid als zij waren in de rangen van een extremistische partij, wier nefaste werking door buitenlands knechtengeld gespijsd werd, doen al wat menselijk mogelijk is om hun zware fout tegenover hun land af te kopen en vragen niet liever dan zich in de ogen van hun medemensen te rehabiliteren. Aan het gespuis en de verraders kunnen wij met gerust gemoed voorbij gaan. Die kregen hun gerechte straf. Maar wij moeten de moed hebben aan de politieke minordelinquenten een helpende hand te bieden en ze niet voor ons land te laten verloren gaan. Dat zijn de overwegingen, die de bloemlezing ‘De muze achter draad en tralies’ mij, zonder het zelf te willen, ingaf. Deze bloemlezing heeft zinnen uit mijn pen doen vloeien, waarvan ik aanvankelijk niet bewust was. Zo is deze bijdrage enigszins geëindigd op beschouwingen, die in se niets te maken hebben met de poëzie, maar er logischerwijze zijn uit voortgevloeid. Want mensen in kamp of gevangenis, die in poëzie hun gevoelens belijden, kunnen, Plato ten spijt, niet voor de gemeenschap verloren zijn.

M. De Doncker

Daar bloeit nog een roos

Elk leven bloeit zo tijdelijk
zô onvolkomen
gelijk een lenteroos
ontheven aan haar bot...
Gelijk het schemerbroos
verzinkende genot...
gelijk een zon
eensdaags tot gloei gekomen.
Elk leven bloeit
in dit verdromen
der schoonste tijd van ons bestaan,
tot wij illusievol
tot weerbeeld zijn gekomen...
en met de wintertijd, verleerd, ten onder gaan.

A. Suenaert

Laatste offensief

Wat rest mij nog om mij aan vast te klampen?...
Want allen, die ik liefheb, gaan hier dood.
Straks weet ik mij alleen om voort te kampen...
En 'k wens te vallen onder moordend schroot...

Maar toch wil ik nog éénmaal 't noodlot tarten,
ofschoon zo goed als niets mij nog ontdooit.
En 'k zoek dan heul in schaam'le vrouwenharten,
doch meermaals lig ik naast mijn prooi verstrooid.

Dit is de troost dan, leven, 't laatste uitzicht,
waarover 't duister eerstdaags dreigend valt.
't Is al vergeefs wat ik hier vraag of uitricht,
mijn hand, die eens een vuist was, ligt ontbald.

Want waarheid leert mij niets, tenzij dit weten:
'k ontdeed mijn leven van geloof en droom.
Doch niemand die 'k zo droef, zo arm kan heten:
En 'k laat mij drijven, willoos, op de stroom...

Remi Boeckaert

Hier is het leven...

Hier is het leven niet meer zacht genoeg,
voor wie van huis een teder hart meekregen.
Het huilen der sirenen stemt verlegen
en elke uitbundigheid schijnt mij te vroeg.

Liefst zou ik hier op aarde aan veel verzaken...
het boek weer toedoen, waar ik juist in las,
't gelaat vergeten, dat mij 't liefste was
en met mijn handen aan de wolken raken.

Maar 'k ben helaas tot verd're strijd gedoemd...
En zo het waar is, dat ik eens zal wennen,
zal ik dan later mijn gelaat herkennen?...
Kan elke pijn nog met een lach verbloemd?

Hier is het leven niet meer zacht genoeg.
Mijn schoonste dromen zijn in 't vuur gebleven.
Mij kan het hier niet veel aan goeds meer geven,
en toch zou 'k veinzen zo 'k berusting vroeg.

Tony van Putte

De onbekende

Hoelang heeft hij daar wel gezeten?
Strak, roerloos, als een beeld versteend,
Van liefde als van haat gespeend,
Van droom al lang niet meer bezeten.

Er viel, op zijn te dunne handen
Een laatste straaltje avondzon
Dat hem niet eens verwarmen kon
En hangen bleef aan kille wanden.

Dan ging het firmament aan 't nachten,
Het straatgerucht stierf langzaam uit,
De maan doorheen de smalle ruit
Zag hem in eenzaam, hunkrend wachten.

Zo zou ik hem opeens herkennen:
Er welde uit zijn keel een snik.
Ik wist: ‘die zonderling ben ik’...
Hoe zal ik ooit aan hem gewennen?

Willy Biliet

Spleen...

Een avond zonder U in deze oude stad,
waar ik geen mens ontmoet om mee te spreken,
omdat ik allen die ik eens als vrienden had
in angst voor mijn verwaande dromen heb ontweken,

en waar ik nu het spleen voel er te moeten leven,
een zomeravond waarop niets gebeuren zal.
Ik slenter verder. Mij is alles om het even.
De straten hier zijn veel te stil en veel te smal,

en jij te ver om mij nog iets te kunnen schenken...
Vanuit een kleine kroeg weergalmt een hees gezang...
Er is geen vrouw, vannacht, geen ster die mij zal wenken
en 'k weet niet of ik iets dan slechts de nacht verlang.

Paul Berkenman

Sonnet

Ben ik aan u verknocht met hart en ziel en zinnen,
proef ik van al uw deugden vreugde en overdaad,
uw mild klimaat woei laat de zwoele lagen binnen
van een verwoeden lust, die met mij ondergaat.

Avonturier van liefde, moe van noest ontginnen
binnen den engen kring van eigen reservaat,
drong ik slechts noodgedwongen wingewesten binnen
van een gezegend land in ongerepten staat.

Voedt gij den laten gloed van eens verdorven zinnen
met het louterend vuur van geoorloofden lust -
o weldaad lafenis voor deze dorst te winnen -
ik weet dit nieuw genot de basis van mijn rust.
Des ben ik u verknocht en zegen het bezinnen
dat mij den vree van dit Arcadia deed ontginnen.

M. De Doncker

Ik heb me aan 't leven bedrogen...

Ik heb me aan 't leven bedrogen,
het is niet zoals men 't mij zei...
Het is - alles goed overwogen -
slechts leugen en wat veinzerij.

Als kind zag ik hoopvol naar 't leven,
de toekomst, wat leek ze mij schoon...
En nu, wat heeft ze mij gegeven:
een wereld van haat en van hoon.

Ontgoocheld ga 'k nu door de dagen,
al zoekend naar wat ik niet vind
en toch eens in 't hart heb gedragen:
't onwetend geluk van een kind.

Ghislain Laureys

Boekbespreking

Jan Campert - ‘Verzamelde gedichten’ - A.A.M. Stols, 's Gravenhage.

De Nederlandse dichter Jan Campert, die vóór de oorlog niet bijzonder op de voorgrond trad, dankt zijn posthume bekendheid aan de moedige rol, die hij in zijn land in het verzet heeft gespeeld en aan zijn schaarse verzetsgedichten, die toentertijd clandestien van hand tot hand gingen en vele landgenoten een hart onder de riem staken.

Al bestaat deze verzetspoëzie enkel uit vijf gedichten, waaronder zich eveneens de ‘Ballade der Verbrande Boeken’ bevindt, die reeds van 1933 dateert, toch zullen twee ervan zeker de onsterfelijkheid van Campert verzekeren. Ik bedoel ‘Het Lied der Achttien Dooden’ en het sonnet uit de reeks ‘Sonnetten voor Cynara’: ‘Rebel, mijn hart, gekerkerd en geknecht’.

Het feit dat het reeds vijf jaar geleden was, dat Jan Campert (op 12 Januari 1943) in het concentratiekamp te Neuengamme overleed, hebben zijn vrienden willen herdenken door de uitgave van 's dichters ‘Verzamelde Gedichten’ (A.A.M. Stols te 's Gravenhage).

Het is een lijvig boek van 375 blz. geworden. Het bevat naast herdrukken van zijn dichtbundels: Refreinen, Verzen, De Bron, Het Verliefde Lied, Verwilderd Landschap, Huis en Herberg, Sonnetten voor Cynara, tevens zijn Verzets-poëzie, zijn Vertalingen, meestal uit het Engels, waaraan hij in de cel begonnen was en zijn Ongebundelde Gedichten.

Vooraf wijdt G.H. 's Gravesande een viertal blz. aan de dichter om hem in zijn tijd te situeren en deze uitgave van het volledig dichtwerk ook het minder gave, te verantwoorden.

Waar in de gedichten uit zijn eerste dichtbundels, tal van invloeden vielen aan te wijzen (Van de Woestyne, Boutens, Bloem), zou hij in de bundels ‘Verwilderd Landschap’, ‘Huis en Herberg’ en vooral ‘Sonnetten voor Cynara’ groeien tot een schone volmaaktheid in het eigen beperkt gebied.

Jan Campert werd geboren te Spijkenisse (Zeeland) op 15 Augustus 1902. Men heeft hem terecht de laatste bohémien onder de Hollandse dichters genoemd. Ofschoon van goeden huize, gaf hij een verzekerd, doch verankerd bestaan op om het onzeker beroep van journalist te kiezen. Niet de politieke of bourgeois-journalist, die wij maar al te goed kennen, die zich onder de mensen van alle slag begeeft en bij voorkeur aan de ‘zelfkant’ leeft. Zulks was bij hem echter geen pose. Zijn bohême vond geen uitdrukking in een veelvuldig verblijf in bar of kroeg, doch in een onrustig zwerven naar de plaatsen, waar zijn hart naar toe trok.

En dit speciale bohême is in zijn dichtwerk terug te vinden. Zijn gedichten zijn doorgaans in mineurtoon geschreven, ter belijdenis van zijn liefde voor de aardse dingen en ter uiting van zijn diepe menselijkheid, die in zijn belangloos en spontaan verzet tegen de vijand haar sublieme bekroning vond.

Al was Jan Campert geen god op de Parnassus, men kan hem in de literatuur van zijn tijd niet voorbijgaan zonder deze literatuur tekort te doen. Hij was typisch voor die tijd en heeft als dusdanig, ook en vooral als mens, zijn betekenis.

Zijn vrienden en de uitgever A.A.M. Stols hebben dan ook, naast een verantwoorde, een piëteitsvolle daad volbracht door met deze ‘Verzamelde Gedichten’ eveneens in het hart van de poëzieminnaars dit onvergetelijk monument op te trekken.

Waar niemand weet hoe Jan Campert stierf, of hij alleen rust ofwel in een massagraf, is zijn wens waarschijnlijk niet in vervulling gegaan:

> ‘Geef mij een zerk, een grauwen steen,
> die mijn klein deel aan deze grond bedekt,
> en beitel dan mijn naam,

die bij geen vreemdeling herinnering wekt;
ik wil alleen zijn, eindelijk alleen.'

Al kan op de vraag, die hij eens stelde:

'Wie weet slaag ik eens in den dood.'

met al de spijt om dit vroeg en bitter, hoewel subliem einde, bevestigend geantwoord worden.

M. De Doncker

Paul de Smaele - 'Auguste Vermeylen' - Collection Nationale - Uitgave 'Office de Publicité' - 1948 - 78 blz.

Reeds vroeger heb ik in dit tijdschrift geschreven dat het treurig was dat aan een figuur als August Vermeylen tothiertoe geen enkel uitvoerig essay werd gewijd. Ik heb toen (Decembernummer 1945) een ontleding gegeven van zijn meesterwerk, 'De Wandelende Jood', met de hoop dat ze de 'grands seigneurs' zou aanzetten om aan ons Vlaams publiek één onzer grootste mensen in zijn 'volledige' grootheid af te schilderen.

Met volledige grootheid bedoelde ik Vermeylen voorstellen als criticus, wetenschapsmens, scheppend kunstenaar, essayist, flamingant, promotor van de Van Nu en Straks-beweging en last not least als mens.

Meer dan 2 jaren zijn intussen verstreken en nog steeds wachten we op een studie over Vermeylen.

Wel werd intussen een Vermeylen-fonds gesticht dat in de geest van Vermeylen ijverde voor culturele expansie, maar toch werd deze grote Vlaming niet geboetseerd in een werk dat zijn naam waardig is.

Ik betreur zulks, vooral nu, bij het verschijnen van de Franse brochure 'Auguste Vermeylen' door Paul de Smaele. Niet dat ik het werk van Paul de Smaele niet verdienstelijk vind - integendeel - dan wel omdat Vermeylen in eerste instantie een Vlaamse studie (die desnoods kon vertaald worden) en in tweede instantie een grootser analyse verdiende.

Zeker de bedoeling van de Smaele is lofwaardig en hij heeft zijn opzet terdege verantwoord: 'Si j'ai tenu à l'écrire dans une langue de grande circulation et à transposer en français de larges fragments de quelques écrits essentiels du maître, c'est dans la conviction que l'importance de Vermeylen dépasse le cadre de sa terre natale et qu'il mérite de prendre rang parmi ceux qui ont bien mérité de l'Europe et de la civilisation occidentale.' (blz. 4)

Mais, ce n'est pas encore ça, zal ik maar zeggen. Weliswaar werd ons het leven van Vermeylen geschetst, werd hij ons voorgesteld als geestelijk leider, criticus, kunstenaar, geleerde en humanist, werden uitgebreide - en mogelijks wel de beste - fragmenten uit zijn werk in het Frans vertaald, maar dit alles bleef zo klein in vergelijking met de verdiensten die Vermeylen heeft.

Ik raad evenwel dit boekje aan alle lezers aan, want ik wil niet de indruk verwekken dat ik de Smaele's werk kleineer.

Als ik zo'n teleurgestelde toon aanhef is het enkel omdat ik enigszins ontgoocheld ben over de onverschilligheid van onze Vlaamse élite tegenover de gestalte van Vermeylen, en ik geloof dat de Smaele mij zulks niet euvel zal en kan duiden.

Rik Lanckrock

Voltaire - 'Karel XII van Zweden' - Het Kompas N.V., Antwerpen. Vertaald door Dr. J.A. Schröeder, 273 blz. Gebonden 110 fr.

Voltaire als historicus moeten we niet voorstellen. Eenieder kent de zorg, waarmee hij zijn bronnen opzoekt, zijn gegevens en vondsten 'combineert en deduceert', maar vooral zijn macro-cosmisch zien. Deze 'representatieve man' van de Verlichting vertelt ons 't leven van een Zweeds vorst, maar ziet tevens het leven van Europa en van de Europese mens en zijn cultuur in 't algemeen.

We zien het werk enkel als roman, niet als een historische verhandeling. Het verhaal treedt steeds op het voorplan. Eenvoudig en klaar ‘rationalistisch’ au fait beschrijft Voltaire ons de veldslagen van Karel XII (het beste van het ganse werk), de mislukte tocht door Rusland (langsheen een weg, die iedereen goed kent: de Njemen, Grodno, de Beresina, Mohilev, Smolensk), zijn verblijf bij de Turken (het minst geslaagde deel: een reeks omkoperijen en kuiperijen zonder einde), de terugkeer naar Zweden (een 100 % avonturenverhaal) en tenslotte de laatste politieke plannen van die Zweedse koning, ‘die Alexander wilde zijn’ en diens onverwachte dood tijdens het beleg van Frederikhold in Noorwegen.

Opmerkingswaard zijn de beschrijvingen van de slag bij Poltova, het beleg van Stralsund (Voltaire overtreft hier Cesar) en de blz. over Rusland voor en tijdens Peter de Grote. Voltaire vertelt, vertelt... Boeiend en precies. En door de gang van het gebeuren treden levende personen naar voren. Zijn karakters tracht hij zo diep mogelijk te peilen. Levende geschiedenis! We bevelen het boek aan bij onze leraars. (Karel XII zou een interessant biografisch concentratiepunt uitmaken).

Ook moraal-pedagogisch is dit werk interessant. Voltaire zoekt waarheid, hoe die ook moge zijn. En die waarheid, die motieven of dit karakter, staat niet van te voren vast. Daarenboven is dit verhaal van oorlogen, schending van ‘internationale’ verdragen, gegeven woord, en volkenrecht, en vernietiging van steden als vergeldingsmaatregel, voor ons zeer modern. Tenslotte willen we eindigen met een opmerking van de vertaler Dr Schröeder, die hier degelijk werk leverde.

‘Mocht de mensheid toch eindelijk uit al de gruwelen van nu en vroeger de les leren trekken, dat niet op de macht met haar begeerten en teugelloze driften, maar op de hoge zedelijke waarde van het recht de samenleving der volken en individuen moet berusten.’

K. Haerens

J. Coveliers - ‘Het huis bij den stroom’ - Nr. I n de tweede reeks: ‘Mens en Muze’ - Uitg. ‘De Brug’, Antwerpen. 56 blz.

Een nieuwe belofte! We zijn weliswaar nog ver van het doel, doch reeds bij een eerst lectuur ontkwam ik niet aan de openbaring, te doen te hebben met een dichterlijke natuur. Coveliers heeft onbetwistbaar het **accent** van de dichter. Dat dit zuivere accent nog overwoekerd wordt door allerlei troebele elementen en onkruid zal ik aanstonds trachten aan te tonen. Doch overal dringt het plots door, soms midden de slechtste passages, en komt het ons slecht humeur of zelfs ergernis temperen en er ons aan herinneren dat deze dichter alleszins crediet verdient. Een tweede eigenschap is een rijk gevoel voor de klankexpressie van het woord. Wie deze verzen luidop leest komt onder de bekoring van hun sonoriteit en klankenrijkdom. Al is nu deze sonoriteit sterk Van de Woestijniaans getint en moet Coveliers dus de hem eigen melodie en kleurengamma nog zuiverder veroveren, toch kan ik niet anders dan me over deze aanleg te verheugen. Een derde kwaliteit zie ik in Coveliers' begrip voor de economie van het vers. Al moet hij ook hier nog veel bijleren, toch kan hij in zijn beste gedichten reeds aardig zijn verzen balanceren. Dit gevoel voor proportie en

evenwicht vindt men niet alleen in de beste gedichten terug, maar duikt ook plotseling op midden zwakke en soms bepaald slechte gedeelten.

Deze drie hoofdkwaliteiten zouden echter tot niet veel dienen, moest aan deze verzen geen menselijke inhoud ten grondslag liggen. Ik zal niet beweren dat ze me aangegrepen hebben noch dat ze reeds openbaringen zijn van een diepe en onvervangbare menselijke inhoud, neen, verre van daar, doch de gevoelens, want meer dan dat is het nog wel niet, die hier naar een poëtische verklanking zoeken, zijn reeds menselijk genoeg om bij de lezer een zekere weerklank te vinden.

Blijven nu nog de gebreken. Eerst en vooral een gebrek aan beheersing. De inspiratie wordt nog niet gecontroleerd, sleept de dichter mee,

overspoelt de critische geest en ontzenuwt het vakmanschap. Coveliers gaat te gemakkelijk op in zijn eigen lyrisme en komt aldus in de armzaligste rhetoriek terecht. Vb.: 'Aan Rimbaud'. Alle overige gebreken schijnen me uit dezelfde bron voort te spruiten. Dit vertrouwen in de klank van de eigen stem, deze overgave aan het zalige gevoel van 'zichzelf horen spreken', dit blind vertrouwen in de eigen welsprekendheid, speelt hem meer dan gewenst onverkwikkelijke parten. Beheersing en strenge critische geest zijn dan ook, naar mijn mening, de betrachtingen die hem in de eerstkomende tijden voortdurend voor de geest moeten staan. De Van de Woestijniaanse, en, naar me dunkt, ook een lichte Rilkiaanse inslag beschouw ik als elementen die mettertijd wel vanzelf zullen verdwijnen. De andere gebreken, zoals onzuivere beeldspraak, bombast, soms prozaïsme, (hoe onverwacht ook!) literatuur van de armzaligste soort, zwelgen in eigen ontroerbaarheid, (vooral dit laatste, dat ik als zijn grootste vijand beschouw) zal hij in de toekomst aanzienlijk kunnen uitschakelen door zijn verzen aan de normen van een genadeloze critiek te onderwerpen. Indien hij hierin slaagt zal hij in staat zijn ons gave gedichten te schenken, waarna hem alleen nog overblijft, doch dit kan terzelfdertijd gebeuren, de menselijke inhoud van zijn werk te verbreden en te verdiepen.

Erik van Ruysbeek

Karel Jonckheere - 'Vloedlijn' - (Gedichten) 144 blz. - De Nederlandse boekhandel, Antwerpen 1948.

Deze bundel brengt een herdruk van een belangrijk deel van het poëtisch oeuvre van Karel Jonckheere. Werden hier gebundeld: 'Gedichten' dat een omwerking is van zijn eerste bundels, met uitsluiting van 'Conchita' dat in 1946 in een afzonderlijke druk verscheen. Verder 'Onvoorzien Programma', waarvan de eerste uitgave niet in de handel kwam, 'Avondbrieven' en ten slotte de vier gedichten die in het N.V.T. onder de titel 'De Banneling' verschenen. Samen met 'Conchita' werden 'Wat niet geneest' en 'Spiegel der Zee' in deze verzameling dus niet opgenomen. Voor al wie de verzen van Jonckheere nog niet bezat is het een goede gelegenheid om deze leemte aan te vullen. 'Vloedlijn' zal hem toelaten reeds een grondige kennis van een onzer beste dichters op te doen. en zal zonder twijfel het verlangen doen ontstaan ook de overige gedichten van onze reizende dichter te bezitten.

Erik van Ruysbeek

M. Brauns S.J. - 'Zangen van onmacht' - Verzen. - De Kinkhoren, Brugge, Brussel, 126 blz. - Bekroond met de 'Guido Gezelle Prijs 1947' van de Koninklijke Vlaamse Academie.

Iets wat men M. Brauns zeker niet kan verwijten is gebrek aan inspiratie, adem, ambachtelijke vaardigheid. Zijn poëzie is allerminst een amechtig gekwijn, maar integendeel een bewuste, forsige zang, vol hoogheid van gedachte, adel van gevoelens, vol overvloed en geestdrift. Ze heeft nu eens alles om van eerste kwaliteit te zijn.

Brauns schiet te kort, noch aan beelden, noch aan ideeën, noch aan orgelende woordklanken, noch aan verscheidenheid van rhythme, noch aan heilig vuur. Feitelijk schiet hij in niets te kort. Vanwaar komt dan dat ik tot deze verzen onmogelijk een volmondig ja kan zeggen? dat ze mij schier nooit dieper beroeren? dat ik deze hoorn des overvloeds ervaar als 'koek énen deeg'? Het is niet zo gemakkelijk uit te maken. Brauns is té welsprekend, ik ben ervan overtuigd dat hij over gelijk welk onderwerp op voorhand weet wat hij er zou over zeggen. Zo behandelt hij in deze bundel een ganse gamma onderwerpen a.h.w. systematisch, programmatisch, zoals men het in een grondige cursus zou doen. Maar ik twijfel eraan of hij veel dezer gedichten werkelijk in ziel en vlees doorleefd heefd. Hij praat over deze zaken, in een perfecte stijl en met de juiste (al te juiste) bewoordingen, vol zwier, afwisseling en zo welsprekend als maar kan; zijn

manier om een thema te ontwikkelen doet denken aan een virtuoos in geestelijke oefeningen, maar dat alles heeft hem niet in zijn ingewanden aangegrepen, deze verzen zijn niet genoeg uit levens- en wezensnoodzaak ontstaan, en ondanks al hun volmaaktheid gaat er geen straling en geen echte levenswarmte van uit. Ze zijn schitterend, overvol van al het uiterlijke der poëzie, maar zonder echte warme vonk, zonder genade. Deze Gezelle-prijs bevat geen Gezelle-gedicht. Al het goede, dat ik in het begin van deze bespreking aanstipte, kan dit fundamentele tekort (er is er dus wél een) wel camoefleren, maar nooit aanvullen. Wat ik M. Brauns toewens? Dat het leven hem ongenadig zou slaan. Indien hij méér is dan een dilettant, hoe knap ook, zal dan wel blijken. Zijn gemakkelijke en goedkope zelfzekerheid zal hij er wellicht bij verliezen, maar zijn kunst zal er alles bij winnen. Het zou doodjammer zijn, moesten al deze rijke gaven in rhetorikale pracht te loor gaan en niet eens in dienst van waarachtige kunst worden gesteld.

Erik van Ruysbeek

Grazia Deledda - 'Riet in de Wind' - Feniks-reeks, tweede deel uit de 14de reeks. - Uitg. Het Kompas.

Grazia Deledda was een van de eerste aanhangers van het realisme, dat na het tijdperk van de romantiek ook in Italië doordrong. Een van de soberste en tegelijkertijd meest bekende voorbeelden van dit realisme is de novelle 'Gavalleria rusticana' van Giovanni Verga, naar welk verhaal Mascagni zijn wereldberoemde korte opera schreef. Zoals de novelle van Verga spelen ook de meeste romans van Deledda zich af op Sicilië, dit woeste, onherbergzame land, dat geographisch tot Italië behoort, maar er ideologisch een heel eind van af schijnt te staan. Grazia Deledda beschrijft bij voorkeur het leven van de boeren op dit door God vergeten eiland. Er is wel een vergelijking mogelijk tussen de Vlaamse boer en de Siciliaanse: beiden zijn zij koppig, honkvast, gebonden aan de traditie en sterk bijgelovig. De verhalen over deze mensen moeten bijna noodzakelijk somber zijn, vol donkere driften en laaiende passies. 'Riet in de Wind' geeft er een karakteristiek voorbeeld van. Het is een roman, zonder veel literaire kwaliteiten, al doet hij in stijl en conceptie dan ook sterk litterair aan, die echter een duidelijk beeld geeft van het leven van deze harde, onontwikkelde mensen. Zoals het in het Zuiden past moet ook dit verhaal in bloed gesmoord worden, voordat het goed is. Ook hierin doet 'Riet in de Wind' denken aan 'Cavalleria rusticana', dat trouwens litterair heel wat sterker, want soberder en suggestiever in zijn eenvoud is.

Na lectuur van Deledda is het me nog altijd niet duidelijk om welke reden deze schrijfster de Nobel-prijs toegewezen kreeg. Ik heb de indruk, dat er bij deze keuze wel andere dan litteraire maatstaven moeten gebruikt zijn. In elk geval staat zij niet hoger dan talrijke van haar andere landgenoten, die dezelfde eer niet genoten hebben. Het was vroeger bij de Italianen altijd hetzelfde recept: een schilderachtig landschap, een melodramatische actie en een flinke dosis pathos. Gelukkig schijnt er tegenwoordig een ommekeer ten goede plaats te hebben. Getuigen daarvan zijn de talrijke Italiaanse films in de aard van 'Vivers in Pace', die ons vooral treffen door de eenvoud van hun uitbeelding en hun levensechtheid. Laten we hopen, dat de

Italiaanse kunstenaar in de toekomst zijn zuiders temperament de baas blijft en ons met een gerust gemoed zijn verouderd pathos bespaart.

Frans Cools

Gardonyi Geza - 'Slaven van God' - Uit het Hongaars door Eric Brem. - Uitg. Desclée-De Brouwer, Brugge. - Ing. 115 fr. Geb. 150 fr.

Dit is een vlotte historische roman over het leven van een gemeenschap monniken en kloosterzusters in het oude Hongarije. Er valt te discussiëren over de menselijke waarde van het leven, dat deze mensen leiden, die zich volledig aan de dienst van God gewijd hebben. Zij staan over het algemeen, - ik bedoel natuurlijk in deze roman, - zo ver van de wereld af, dat een groot deel van hen alle contact met de mens en zodoende alle begrip voor de noden van de mens verloren heeft. Zij gaan helemaal op in de roeping, die zij gekozen hebben, zij kennen niet anders meer dan God en zij leven onder de strenge discipline van een regel, die wij zonder meer geestdodend zouden willen noemen. En geestdodend niet alleen, vermits ook talrijken onder hen lichamelijk bezwijken door verstervingen, die zij zich om het minste vergrijp opleggen. Als slotsom hebben wij de indruk: het kan ook des Gùten zùviel zijn. Een dusdanige levenswijze kan enkel leiden tot het grootste gevaar, waaraan de godsdienstbelijder zich blootstelt: een blind fanatisme tegenover iedereen, die niet denkt en handelt zoals zij.

In deze roman lopen parallel de levensgeschiedenissen van een jonge man, vroeger hovenierszoon, die op 12-jarige leeftijd gedwongen wordt in een kloostergemeenschap te treden, en die van een koningsdochter, welke door haar ouders, zoals vroeger wel meer gebeurde, in een klooster geplaatst wordt om er tegelegener tijd, wanneer een of andere huwelijkskandidaat opduikt, weer weggehaald te worden. Maar eens dit ogenblik gekomen, weigert het meisje, omdat zij haar leven aan God geschonken heeft. De roman toont dan de ontwikkelingsgang van de jonge man tot monnik en die van de koningsdochter, die ten slotte van uitputting bezwijkt.

Het boek is vlot geschreven, zonder veel diepgang, maar prettig-verhalend en eerlijk. Het is een goede volksroman voor de lezer die onvoorwaardelijk kan geloven in een mensenleven, zoals het hier beschreven wordt.

De vertaling is behoorlijk en de uitgave zeer verzorgd.

Frans Cools

Firmin van Hecke - 'Akte van Hoop' - Nieuw Vlaams Tijdschrift, Leeuwerikstraat, 47, Antwerpen. - Nr. 9, 2de jaargang, blz. 913-915, 30 frank.

Lang vooraleer ik mijn indrukken over Firmin van Hecke's gedicht 'Akte van Hoop' probeerde neer te schrijven, heb ik mijn vrienden op de uitzonderlinge betekenis van dit gedicht gewezen. Bij om het even welke gelegenheid haalde ik deze aflevering van het N.V.T. te voorschijn en hield ik er aan dat mijn vrienden dit gedicht onmiddellijk zouden lezen. En ongetwijfeld zou ik een van mijn grootste ontgoochelingen opgelopen hebben, indien de 'gedwongen lezers' zich niet enthousiast over dit gedicht zouden uitgelaten hebben. Misschien waren zij er in mindere mate door ontroerd dan ik, want telkens ontbrak de atmosfeer om Firmin van Hecke's 'Akte van Hoop' aandachtig te kunnen lezen. Ik twijfel er echter niet aan dat degenen,

die dit gedicht in hun schrijfkamer rustig zouden lezen en herlezen, er steeds dieper door getroffen zouden worden.

Deze al te losse aanloop, welke ongetwijfeld onbeteugeld aandoet en het air heeft van een ‘Boektuiltje’, dat ik vaak als ‘schuimenthousiasme’ bestempel, kan vrij zonderling lijken; doch ik vraag de lezer, die meer gedegenheid vraagt, om excuus, want alweer sla ik willens nillens een felle, hartstochtelijke propagandatoon aan. In Vlaanderen hebben wij trouwens al te zelden gelegenheid om naar aanleiding van eigen werk te mogen jubelen. En nu galm ik het uit, als het ware met kos-

terslongen, dat ik eindelijk een gedicht heb gevonden dat me deed opwippen van enthousiasme, want ik had er de mens en al de problemen van onze tijd, op een ongekunstelde wijze uitgedrukt, in herkend.

Hiermede zou ik reeds mijn recensie kunnen besluiten, want in de voorgaande zin ‘ik heb er de mens en al de problemen van onze tijd, op een ongekunstelde wijze uitgedrukt, in herkend’ heb ik zo goed als alles gezegd. En ik verzuim het dan ook maar er over na te praten, want ik wens slechts te beklemtonen dat ik hierin precies datgene aantref wat ik van onze poëten vraag: dat ze zich uitspreken, vrijuit, zonder tierelantijnen, liever hotsend en botsend dan langoureus en belust op schitterend vuurwerk, dat ons niet in het minst treft, maar ergert omdat het diepste dat in de mens leeft er niet in aangeroerd werd.

Een reden te meer, de voornaamste zelfs, om mjin enthousiasme te rechtvaardigen ligt in het feit dat van Hecke, die met een echt mannelijke beheersing en een vaak stoïcijnse strakheid schrijft, er in slaagde een gedicht van twintig vierregelige strophen vol te houden. En dit doet me naar Firmin van Hecke opzien als naar een meester, want al te best weet ik welke karwei het is om een gedicht, dat slechts één vijfde van de omvang van ‘Akte van Hoop’ uitmaakt, van inhoud te doen trillen.

Zulke gedichten, die vol zijn als een ei - en in dit geval is het een ganzenei en geen duivenei. - zijn werkelijk zeldzaamheden in ons litterair hoenderhok, waarin wij doorgaans windeieren van al te druk kakelende kuikens aantreffen.

Remi Boeckaert

Dr Leo Landsman - ‘Het poppentheater van Sergei Obraztsov te Moskou’ - Geb. 92 blz. 90 frank. - Uitgeverij ‘Boekuil en Karveel’, Apostelstraat, 8-10, Antwerpen.

Dr. Leo Landsman, een van de zeldzame Vlamingen die de Russische literatuur grondig kennen en naar ik vernam beter op de hoogte is van de Russische literatuur dan van de Vlaamse, wijdde een stevige brochure aan het poppentheater van Sergej Obraztsov te Moskou. Voor ons. Vlamingen, is dit boekje een revelatie. Niet alleen degenen, die zich aan het theater en inzonder aan het poppentheater interesseren, maar ook degenen, die in om het even welk kunstvoortbrengsel en in de opvoedkunde belang stellen, zullen de auteur dank weten om ‘Het poppentheater van Sergej Obraztsov te Moskou’, dat voorzien van talrijke glanzende foto's aantrekkelijk werd uitgegeven.

Remi Boeckaert

Dr Leo Landsman - ‘Bulgaarse Sprookjes’ en ‘Rutheense Sprookjes’ - Geb. resp. 40 blz. en 48 blz. Geillustreerd door André Vlaanderen. Vroeger verschenen: ‘Nieuw Griekse Sprookjes’ en ‘Slovaakse Sprookjes’. - 100 frank per stel, 30 frank het stuk. - Uitgeverij ‘Boekuil en Karveel’, Apostelstraat, 8-10, Antwerpen.

Verleden jaar bespraken wij ‘Nieuw-Griekse Sprookjes’ en ‘Slovaakse Sprookjes’, beide vrij bewerkt naar het oorspronkelijke door dr Leo Landsman. Thans ontvingen wij de pendanten ‘Bulgaarse Sprookjes’ en ‘Rutheense Sprookjes’. Wie kinderen, soms ten koste van eigen genoegens, een paar uren wil gelukkig maken, zal hun deze sprookjes schenken. En ten slotte is een dergelijk geschenk heel wat nuttiger en opvoedender dan een rijke collectie houten soldaatjes!...

Remi Boeckaert

J. van den Wijngaerdt - ‘Brieven aan Elckerlyc’ - Tijl-uigaven, Antwerpen.

Volgens de jongste recensies gaat onder de naam J. Van den Wijngaerdt niemand anders schuil dan Ernest Van der Hallen en kunnen deze ‘Brieven aan Elckerlyc’ beschouwd worden als het ‘geestelijke testament’ van de pas-gestorven auteur. Dit feit brengt natuurlijk geen verandering met zich mee in de toon van deze recensie, maar het opent nieuwe perspectieven, vooral omdat de naam Van der Hallen heel wat meer zegt dan Van den Wijngaerdt en omdat diezelfde naam altijd een zekere autoriteit had in de katholieke, letterkundige kringen. De ‘Brieven van Elckerlyck’ vormen bijgevolg geen min of meer anoniem boekje, zoals eerst kon gedacht worden, maar eerder een getuigenis van een bekend literator, vertegenwoordiger tegelijkertijd van een bepaalde groep kunstenaars met één en dezelfde levensbeschouwing.

Wellicht door het feit, dat ik zelf een reeks open brieven over litteraire en ander onderwerpen klaar had liggen, had ik grote verwachtingen op het verschijnen van dit boekje gesteld. Het doet er niet toe, dat ik in die verwachtingen werd teleurgesteld, vermits de mogelijkheid tot vergelijking blijft bestaan. Liefst zal ik echter deze ‘Brieven aan Elckerlyc’ niet vergelijken met mijn bundel. - die ik in gedachten ‘Don Quichot en de Windmolens’ getiteld heb. - maar wel met de open brieven uit Greshoff's ‘Rebuten’. En dit niet alleen omdat het al te pretentieus zou zijn het eigen werk naast dit van Van den Wijngaerdt te leggen, maar vooral omdat het duidelijk is, dat Greshoff's uitspraken heel wat meer gewicht in de schaal kunnen leggen dan de mijne. Ik trek dus liever de parallel Van der Hallen-Greshoff. Beiden beschouw ik als karakteristieke vertegenwoordigers van twee zeer verschillende levensopvattingen.

Laat me eerst zeggen, dat Greshoff en Van der Hallen volslagen antipoden zijn. Een klein voorbeeld zegt genoeg. Greshoff stelt zich op het standpunt, dat de kunstenaar, i.c. de auteur schrijft voor eigen genoegen en dus niemand verantwoording heeft af te leggen over hetgeen hij schrijft. Van der Hallen daarentegen is de mening toegedaan, dat het kunstenaarschap een ‘roeping’ is en dat de kunstenaar als zodanig zekere plichten tegenover de gemeenschap heeft. Dit voorbeeld is typisch voor het vergelijken van beide genoemde bundels. Greshoff is de ironische, scherpe en puntige polemist. Van der Hallen is de ernstige, zwaarwichtige theoreticus, die de illusie verwekt, dat alle problemen op de wereld kunnen opgelost worden met woorden, terwijl hij toch zou moeten weten, dat de meeste problemen, die hij stelt, o.a. over de schoonheid en het dichterschap, in se onoplosbaar zijn. Ieder mens kan immers met hetzelfde goede recht een theorie verdedigen, die diametraal geopponeerd staat tegenover die van zijn gebuur. Greshoff geeft nooit de indruk, dat zijn woord wet is en dat er naast zijn verklaring van de dingen geen plaats meer is voor andere verklaringen. Van der Hallen doceert ex-cathedra voor een schare van uitgelezen jongeren, die logischer-, wijze de woorden uit zijn mond zouden moeten kijken.

Aan de toon van deze recensie is het wel duidelijk, aan welke kant ik me plaats. Laat me dan resumeren en zeggen, dat ik niets voel voor de zwaarwichtigheid, waarmee Van der Hallen zijn problemen beantwoord heeft. Ik kan hem dankbaar zijn, omdat hij een paar delicate kwesties heeft aangeraakt met zijn verklaringen. Ik kan enkel zeggen, dat een bundel als deze ‘Brieven aan Elckerlyc’ gevaarlijk kan zijn voor de jonge generatie, die al te gemakkelijk de schijn zou krijgen, dat zij ‘Geroepenen van God’ zijn en als zodanig zou menen, dat zij nu reeds alles bereikt

heeft en er haar niets anders meer te doen staat dan zich ook als ‘Geroepenen’ te voelen. In vroegere tijden maakten de Vlaamse hoofsheid en zwierigheid terecht opgeld in het buitenland. Tegenwoordig meent de Vlaming te kunnen imponeren door zijn zwaarwichtigheid.

Ik ben nog altijd de mening toegedaan, dat wij in Vlaanderen de weg op zouden moeten, die ons in het Noorden door Greshoff, Du Perron en Ter Braak getoond werd. De eerste zwijgt voor het ogenblik, terwijl de twee anderen er niet meer zijn. En dit is wel het grootste ongeluk dat de Ned. literatuur de laatste tijd overkomen is. Zonder hun strijdvaardigheid riskeert onze literatuur verstikt te geraken in haar niet te stuiten woordenstroom. Want het is wel duidelijk, dat al deze probleemstellingen, al deze hoogdravende verkaringen enkel woorden zijn. Oprecht gemeende woorden misschien, maar in elk geval woorden, en niet meer dan dat.

Veel meer konden we trouwens niet verwachten van een Van der Hallen, die het zijn hele leven prettig gevonden heelt voor ‘Geroepene’ te spelen. Natuurlijk eerbiedigen wij zijn levenshouding, maar jammer genoeg mist hij alle intelligentie en spitsvondigheid van de genoemde Nederlanders. Hierin is hij trouwens de enige niet, vermits aangeboren intelligentie en scherpzinnigheid nog altijd twee dingen zijn, die we overal kunnen zoeken waar we het willen, tenzij bij een Vlaming. Sommigen zullen opwerpen, dat die eigenschappen aanwezig zijn bij de aristocartische T.V.B. en zijn discipelen, maar bij hen vind ik niets anders dan pseudo-intellectualiteit waarmee zij de Vlaming, die op dit gebied aan niet veel gewoon is, trachten zand in de ogen te strooien. Het blijft altijd een ‘Vlaamse’, d.w.z. een gezochte en onnatuurlijke intelligentie.

Ten gerieve van de weetgierige lezer: Van der Hallen handelt in deze bundel over de eenzaamheid, de vriendschap, het dichterschap, de dood, de Vlaamse kwestie, e.d.

Frans Cools

Anne H. Mulder - ‘Zes en twintig fantasieen op de zes en twintig letters van het alfabet’ - Naar aanleiding van het verschijnen van de vierde druk van Oosthoek's Encyclopaedie aangeboden door de N.V.A. Oosthoek's Uitgers Maatschappij te Utrecht - Niet in de handel - 73 blz.

Inderdaad een originele manier om een nieuwe druk van een woorden-aan te bieden. Schrijfster liet zich inspireren door Oosthoek's Encyclopedie. Haar zes en twintig opstelletjes getuigen van zulke ‘belezenheid’, dat we meer dan eens de neiging krijgen verhalen, biografieën of merkwaardigheden, welke ze aanhaalt, in Oosthoek na te slaan. Waardoor we meteen besluiten dat dit zeer verzorgd en prettig geïllustreerd boekje zijn doel heeft bereikt: nl. interesse wekken voor de vierde druk van encyclopedie, die hierin verschilt met de klassieke Winkler Prins, dat ze ‘goedkoper, beknopter en toch volledig is’.

Deze fantasieën zijn voorzeker afwisselend en onderhoudend. En vooral levendig en spiritueel. De letters worden meestal verpersoonlijkt. En daarna weet Mulder ganse reeksen woorden, die met dezelfde letter beginnen, bijeen te brengen. Dit geeft aanleiding tot soms verbazend-spirituele woordbuitelingen, die ons herinneren aan zekere opstelletjes van R. Minne. (Is deze laatste ook niet erg bevriend met Pierre Larousse?) Mulder is echter geen Minne. Ze is Hollandse en ze is vrouw. M.a.w. er is naast een flinke dosis nuchterheid (realiteitszin en intellectualismen met mate) een even flinke hoeveelheid romantiek aanwezig.

Een drietal citaten zal de nieuwsgierige lezer seffens inlichten nopens de geest en de fantasie van deze opstellen:

- ‘Is het om haar gedaante, die zich om de andere letters heen-slingert als een slang om een zwaar bebladerde boom? Of is het om haar klank, die zozeer de fatale stem nabijkomt, welke den mens voor altijd uit het paradijs verjoeg? Hoe het zij, de Boze heeft de S boven alle letters verkozen om er z'n naam mee te schrijven: Satan. Nu kunt ge beweren, bij alle Sinten en Santen en Sacramenten, dat ge niet aan den Boze gelooft, de S is dan toch maar het begin van alle schorriemorrie en alle schorem, de initiaal van alle schoeljes en schobbejakken, ze staat gevlochten door het monogram van schelmen, schoften en schavuiten...

Het is Satan, die de samengestelde breuken in de wereld bracht, de schurft en het scepticisme'.

- 'De V is het begin van alle vernis in de wereld en als die er af gewreven wordt, blijft er van alles wat zo vlijtig was verguld of verzilverd, vernikkeld of vertind, maar weinig over. De wereld zonder vernis... Maar de mens trekt dadelijk aan het vernissen.

De mens woont uit armoede op de vliering en liegt dat het is, om dichter bij de sterren te zijn.

De vrouw draagt een voile over het geverfde gezicht om haar lusten te versluieren en haar minnaars te verstrikken; de man keert thuis van het overspel met een ruiker violen en vergeet-mij-nieten in de hand...'

- 'De R. is dc ziel van alles wat rolt en ratelt, wat race't en rent. De R. is de ziel van de roulette, die onafgebroken draait in de grote, lichte speelzaal.

De roulette draait, kastelen vliegen voorbij met een rapier in het wapen boven de poort, tuinen met rosmarijn en rode rozen, en met roodborstjes en rijstvogels cirkelend in de lucht. Titels vliegen voorbij en ridderorden met veel linten en ijzeren kruisen, die voor goed geld te kopen zijn. Het oude heertje met het kwaadaardig gezwel ziet één gram onbetaalbaar radium vonken in de draaiing der roulette, de revolutionnair ziet drukpersen en pakhuizen vol munitie,'

Deze fantasieën zijn voorafgegaan van een uitvoerige inleiding, waarin schrijfster op een vulgariserende manier een historisch overzicht geeft van de betekenis en de rol van een encyclopedie.

Karel Haerens

Herwig Hensen - 'Lady Godiva - Koningin Christina - Polukrates' - Uitg. A. Manteau N.V. - Brussel - 212 blz.; 150 fr.

In Hensen's kunst domineren nog steeds de verstandselementen. Hieruit volgt dat men Hensen eenzijdigheid kan aanwrijven, doch wij mogen daarom niet blind zijn voor de vele hogere waarden die in zijn werk te vinden zijn. In elk van voornoemde toneelstukken heeft Hensen een probleem tot in zijn kleinste bijzonderheden uitgewerkt.

In 'Lady Godiva': een vrouw tart alle conventie om te reiken tot ontplooiïng van haar vrouwelijkheid.

Welke zijn psychisch de gevolgen van zo'n daad?

Welke zijn de reacties van de personen die rechtstreeks bij die daad betrokken zijn?

In 'Koningin Christina': een vrouw, door machtswellust bezeten, tracht, zelfs ten koste van haar vrouwelijkheid, haar macht te handhaven.

Wat bereikt zij en hoe slachtoffert zij haar omgeving door haar autoritair optreden?

In 'Polukrates': wordt de weg terug afgelegd. Een door despotisme gedreven vorst wordt door een philosoof via bezinning tot deemoed en onderwerping gebracht. Hij komt tot de erkenning van de geest als hoogste goed.

Hoe wordt hij door het volk vereerd als despoot en hoe als hoger mens?

Telkens zien wij de bekommernis om langs psychologische weg door te dringen tot de kern van het dilemma en telkens zien wij Hensen zijn geval uitwerken tot in de verste consequenties.

Om via deze cerebrale conceptie levende mensen te scheppen is er zeker een niet geringe vaardigheid vereist. Hensen beschikt over deze virtuositeit al kan het niet ontkend dat nu en dan zijn toneelfiguren te veel een belichaming zijn van een idee van de auteur.

Hensen heeft zeker te veel wat onze toneelauteurs - Daisne, Brulez en Teirlinck uitgezonderd - in hevige mate tekort hebben: zin voor problematiek en belangstelling voor het diepste wezen van de mens.

Daarom zou ik het enigszins ongerijmd vinden te kankeren tegen een overvloed. Ervaring zal Hensen zeker tot het subliem evenwicht brengen, d.i. tot meer eenvoud en natuurlijkheid, dus besnoeiïng van een teveel, terwijl de anderen veel atomisch voedsel zullen nodig hebben om te groeien tot de hoogte waarop Hensen eens zal nederdalen.

Rik Lanckrock

Dr A. Stubbe 'Breughel en de Renaissance' - Uitgeversmij. 'Standaard Boekhandel' - Ing. 115 fr. - Geb. 140 fr.

Na het verschijnen van zijn voorgaand boek, 'Van Eyck en de Gotiek', schenkt Dr A. Stubbe ons het werk 'Breugel en de Renaissance'. Men voelt zich een weinig verbaasd: nog een Breughelboek! Er is reeds zoveel over de geniale Brenghel geschreven dat men sceptisch wordt tegenover nieuw werk.

Het is zeer moeilijk Breughel in een tijdperk te situeren. Komende na de Gotiek was hij er een uitloper van, maar was te veel mens van zijn volk om zich in een gotische droom te verheffen. Dr. Stubbe toont dat zeer goed aan. Breughel was geen religieus kunstenaar, het bovennatuurlijke lag niet in zijn lijn. Hij stond, alhoewel relaties hebbende met de grootste geleerden van zijn tijd, toch midden in de werkelijkheid. Hij was een realist, een radicalist. Hij schilderde wat hij zag, wat hij aanvoelde: de zware strijd der mensheid om het dagelijks brood. Men wil Breughel als een boerenschilder verslijten; men verwijt hem het caricaturale in zijn kunst, maar hij heeft goed gezien, de wereld was en is nog immer een karikatuur. Een zaak staat vast: hij was een genie. Miskend of niet, een tweede Breughel is nog niet gekomen. Hij was oorspronkelijk in zijn kunst en van zijn reis naar Italië is maar weinig invloed in zijn werk te bespeuren. Wel een weinig in het picturale van zijn landschappen maar die invloed vermindert met de jaren.

Het boek van Dr A. Stubbe, is een prachtige bijdrage voor de Breughelstudie. Het is een zoeken om de schilder voor te stellen zoals hij waarschijnlijk was, de schilder van zijn volk, die in en met dat volk leefde en voelde. Zal men ooit tot de ware ziel van Breughel doordringen? We weten het niet. De ware geest van Breughel sluimert nog in zijn werken.

K.V.E.

Valere Depauw - 'Niet versagen, Mathias!' - Geb. 285 blz. - Geïllustreerd met negen pentekeningen van E. Hermans. - Uitgeversmaatschappij A. Manteau N.V. Brussel. - Ing. 100 fr. - Geb. 125 fr.

In dit boek, eigenlijk een vervolg op: 'Het Lied van de oude Getouwen' beschrijft Depauw de strijd van een vooruitstrevend fabrikant, Mathias Wieringer, tegen de

uitbuitingspraktijken van zijn concurrenten, inzonderheid zijn voornaamste tegenstander Lagrange.

Op de achtergrond komt de kamp van de zich stilaan vrij vechtende socialistische arbeiders tegen de hooghartige en onmenselijke patroons. Het werk is zeer vlot en boeiend geschreven, men kan het in één adem uitlezen want moeilijkheden, zelfs voor een middelmatig lezer, bevat het in het geheel niet. Een knap vertelde familiegeschiedenis, kloek van stijl en evenwichtig van bouw, moedig van opzet en conceptie, maar een boek dat ons letterkundig gezien niet rijker maakt. Depauw bewijst nochtans aan kracht te hebben bijgewonnen, maar wellicht boekt hij die vooruitgang ten koste van zijn originaliteit.

In: ‘Niet versagen, Mathias!’ is hij enkel de verhaler, de vaststeller en meedeler van feiten, anders niet. Al heeft hij een sympathiek en onderhoudend boek geleverd, toch doet hij ons met spijt aan de vroegere spotzieke, originele Depauw denken.

De illustraties blijken vrij keurig en de uitgave, zoals gewoonte, zeer verzorgd.

Willy Biliet

Dr Cor van Berkel - ‘Carl Maria von Weber’ - Uitg. J.H. Gottmer, Haarlem - De Sleutel, Antwerpen. Reeks: Biographieën van de grootste componisten. - 125 Fr. - bij intekening 90 Fr.

Dit eerste deel der Componistenserie is een voltreffer van belang: een grondig bestudeerd werk over deze sympathieke musicus in een keurige zwartlinnen omslag met goudopdruk. Schrijver en uitgever dienen hierom gelukgewenst. Terecht mag beweerd worden dat de stichter der Duitse Romantische School op een merkwaardige manier is behandeld.

Schr. roept voor ons het einde der 18e eeuw op, de tijd van de schitterende hoven waar de mensen zich hoofs gepoederd en gepruikt bewogen met hun steek en glanzende degen, galant tegenover het hooggekapt, hooggehakt, diep gedecolleteerde en wijdgerokte schone zwakke geslacht. En de film van Carl Maria von Weber's leven gaat aan het rollen onder de kundige regie van Cor van Berkel: de jeugdjaren van de komponist, het huiselijk milieu, de opvoeding verzorgd door zijn avonturier-vader, de eerste komposities waarvan weinig is overgebleven, de studiejaren bij Haydn en later bij abbé Vogler te Wenen: als kapelmeester aan de Opera te Breslau ontpopt hij zich als een volbloed revolutionnair. De jaren staan niet stil: Karlsruhe (aan het hof van de hertog van Würtemburg), Stuttgart (bij diens broeder als privé-secretaris waar hij de financies van deze zodanig saneerde dat hij over de grens werd gezet!); Mannheim, Darmstadt (hier ontmoette hij zijn levensvriend Meyerbeer), München, Praag (als leider van de Opera waar hij de zoetgevooisde Caroline Brandt leerde kennen, in het begin zijn politieke tegenstreefster doch tenslotte overwonnen door de onvermurwbare Cupido zodat haar naam Mevrouw C.M. von Weber werd), Dresden (1816, Hofkapelmeester) en Londen (Covent Garden).

Weber's levensverhaal is vlot geschreven als een roman, aangevuld met bespreking van zijn komposities. Van Berkel zorgde voor een passende enscenering: behandeling van Weber's tijdgenoten, bewonderaars en tegenstanders, alsook menige anecdoten, avontuurtjes, confrontaties, uittreksels uit dagboeken, enz. In één woord: een zeer interessant werk dat ongetwijfeld een verdiend succes zal kennen.

Ant. Braemscheute.

Denijs Peeters - ‘Eiland der stilte’ - Uitgeverij 't Lantaarntje, Antwerpen. (16 bz. Verzen).

Eerst dacht ik over deze bundel mijn gevoelens in verzen lucht te geven. Doch ik vreesde het peil dat hier bereikt wordt niet te zullen benaderen, laat staan te overtreffen, en ik besloot dan ook wijselijk het maar gewoon in proza te doen. Hier gaan we dan...

Honderd en één kanonschoten voor deze nieuwe rijmelaar bij Gods genade! Hoe is het mogelijk zulk een onovertroffen verzameling onbenulligheden, valse beeldspraak, cliché's om de muren op te lopen, rhythmische monsterdingen, verkeerd woordgebruik en argeloze woordkramerij op dit ogenblik nog te durven uitgeven! Ja, werkelijk een brave, argeloze jongen moet men zijn om niet te beseffen dat men zich hopeloos belachelijk gaat maken. En, beste lezer, als bekroning op deze hoop ‘kwaad ijzer’ zoals ze in mijn streek zeggen, een colophon om er van uw ‘sus’ bij te vallen. Het is nochtans het beste deel van heel het bundeltje en ik wil u die zuivere nectar niet onthouden.

> ‘Dichter (ge moet maar durven) Denijs Peeters werd op 25 Juni 1927 te Voortkapel-Westerloo geboren. Na de humaniora te Aalst volgde hij de leergangen (?) te Leuven. Reeds vroeg kwam hij in de journalistiek terecht en getuigde van een opmerkzame geest en de juiste visie van (sic) het woord. De gedichten in “Eiland der Stilte” opgenomen zijn geschreven in de jaren 1946-47 en verschenen meestal in Nederlandse en Vlaamse tijdschriften. (En nu het slot, digne d'un meilleur sort:) Ze staan afzonderlijk van de gewone Nederlandse poëzie doch geven een duidelijk beeld van het talent van de dichter.’

Indien ge het bundeltje leest, zullen na deze laatste sibyllijnse woorden de lachspieren u te machtig blijken. Voor die gezonde lach ben ik de dichter dan ook hartelijk dankbaar. Moeten we nu, zoals H. Lampo zeggen: jongen, zwijg voortaan in alle talen? Zo wreed kan ik niet zijn. Deze argeloosheid ontwapent mij. D. Peeters is nog zeer jong, veel jonger dan zijn werkelijke leeftijd, en... men kan nooit weten hoe een koe een muis vangt...

Erik van Ruysbeek

N.B. of ‘in cauda venenum’: In het begin van deze regelen lees ik de woordkoppeling ‘een onovertroffen verzameling’. Misschien kan de dichter daar zijn profijt mee doen voor een of andere reclame of voor de colophon van een volgende bundel? Ik voor mij, zie daar geen bezwaar tegen. Hoe zou een ontwapend mens dat ook kunnen!

[Nummer 4]

Inhoud

I. Poezie

Biliet	Nacht
Laureys	Verbittering
Suenaert	Deemstering
van Putte	Schemerlied
Aerts	De Nacht
Berkenman	Herinnering
De Doncker	Wat is het...
Machtelinckx	Sonnet
van der Plas	Hebban olla vogala
Van Herendael	Zo klopt het daaglijks noodlot aan de Poort-

Van Ruysbeek	Uitgang.

II. Essay

Lanckrock	Luc Van Brabant en het litterair Cynisme
Haerens	Mr. A. Roothaert

III. Proza

Boeckaert	De Wolvin in de schaapsstal.
Claus	Oponthoud in Kaharen
Cools	Romanfragment

IV. Varia.

	Boekbesprekingen

Luc Van Brabant en het litterair Cynisme (vervolg)

Van Brabant's dichterschap schijnt mij beheerst door een eigenaardig psychisch complex, een vreemde dualiteit: temperament en bezinning. In zijn eerste werken vooral heeft het temperament de bovenhand, doch naarmate zijn werk evolueert zien wij stilaan de bezinning temperend optreden. Alhoewel er m.i. nog geen klassieke harmonie tussen deze uitersten werd bereikt, behalve dan in een paar gedichten, toch schijnt mij in de neiging om tot die verzoening te geraken het summum te liggen van VB's kunstenaarschap.

In zijn ‘Introductio’ uit ‘Op de Hielen van mijn Leven’ vind ik een vers dat typisch is voor VB:

> ‘Misschien komt op je mond een lach
> voor al die schaamle dingen.’

VB handelt veelal over die schamele levensdingen die hij dan steeds in zo'n eigenaardig licht projecteert dat ze een reliëf krijgen dat geen mens er ooit in had vermoed. Hierdoor stelt hij een daad, een poëtische daad, die ik tot de voornaamste reken van het kunstenaarschap: peilen naar de essentialia van de menselijkheid.

Het heeft geen zin van het menselijke weg te draven in apocalyptische vaart: men belandt bij het levenloze, dat sommige dichters nochtans zo bombastisch hebben uitgebeeld dat de argeloze en oppervlakkige lezers zich door het woordgeronk lieten beroezen. Kunst is leven en via het leven tot het levenloze geraken door rijmen of beeldvuurwerk heeft geen enkele verdienste, tenzij deze van een woordvirtuositeit. Doch van het menselijke tot het oermenselijke, tot de levensessentialia peilen: hierin schuilt het grootste van het kunstenaarschap. Daartoe is gave, diepe en intense kracht vereist. Zo 'n uitbeelding impliceert levensovergave als mens en woordeenvoud als dichter, een eenvoud die rijkdom is omdat ze geladen is met een sterk gistend ferment ‘geest en hart’. Deze ‘rijke’ eenvoud hebben sommige critici armoede geheten omdat ze hun eigen schamelheid moesten verdonkeremanen met zeepbeltaal.

De bundel ‘Op de Hielen van mijn Leven’ (1934) bevat twee hoofdthema's: opstand tegen orthodox geloof en tegen sociale onrechtvaardigheid. De didactische toon die VB in deze verzen heeft gelegd past hem niet en wel omdat hij zijn didactiek bij herhaling van a tot z heeft uitgesproken. Hier ligt de mislukking: deze moest spreken uit de voorstelling zelf, maar mocht niet uitgesproken worden. In deze verzen ontbreekt vooral het sug-

gestief element, dat nochtans bij een dichter als VB sterk ontwikkeld is. Daarenboven worstelt hij nog te veel tegen zijn geloofscrisis, zodat het geheel mangelt aan een zeker evenwicht. Zo schrijft hij:

> ‘Is God, als er een God bestaat,
> zo onmedogend dan...’

en een paar blz. verder:

> ‘En toch, die God, die 't al vermag,
> die 't leven geeft en nemen kan,
> waarom, waarom gaf hij aan ons
> die nutteloze hartstocht dan.’

De hartstocht die hij in deze bundel als een doem beschouwt zal hem later zijn grote uitspreekbaarheid als dichter geven. Vele gedichten verraden nochtans een rhetorische toon, waarvan de verantwoording vooral in het litterair historisch verband dient gezocht. Hij is m.i. een late uitloper van de humanitaire poëzie. Dit blijkt trouwens duidelijk bij lezing van zijn ‘Litanie aan mijn Moeder’. Ik zal niet ontkennen dat dit ontroerend vers verdienste heeft, al schijnt het accent me te onpersoonlijk. Als men naast dit vers het gedicht ‘Moeder’ van Elsschot legt voelt men dadelijk welke tonaliteit aan het eerste ontbreekt: manneljik-beheerst timbre.

Ook naar de vorm zijn vele gedichten stuntelig afgewerkt. Aan alles, ten anderen, voelt men zeer goed dat VB nog zijn persoonlijke stijl niet gevonden heeft.

In ‘Verzen van tussen de Dagen’ (1935) treffen ons de direct-ontroerende gedichten waarin de opstandigheid van de dichter reeds tot een rauwe kern werd samengebald. Zo vernoem ik vooral het gedicht ‘De Werkloze’. Met een minimum aan woorden suggereert hij treffend en weet hij een plotselinge ontroering te wekken waarvoor weinig mensen ongevoelig zijn. Zijn toon is reeds soepeler, luchtiger geworden, niet lichter.

Met zijn spirituele geest dringt hij door de vernislaag van het fatsoen om zonder een gevoel van schaamte de kern bloot te leggen.

VB wordt in deze verzen stilaan de mens die men niet meer begoochelen kan: hij kent de mens, zijn evennaaste, en hij kent vooral zijn laag- en zwakheden, doch hij haat hem niet... omdat hij hem te lief is.

Zijn vers echter wordt vitriool, het vreet onmeedogend in tot op de ziel en het hart van de lezer. Dat is ook het merkwaardige van VB's talent. Nu eens is de verwoording hard, dan weer zoet, om plots bitter en scherp te worden, kortom het vranke vers onthutst vaak, doch ontroert steeds. Bepaalde gedichten werden zeer cynisch. Zo o.m. ‘The little Son’, waarin hij op brutale wijze de valsheid van de maatschappij aan de kaak stelt. Als

dichter neemt hij geen positie. Hij lacht schor, al zit diep in zijn keel een krop die hij manmoedig onderdrukte.

Nochtans vind ik in deze bundel vele gedichten die niet afgewerkt zijn. De verwantschap met het expressionistisch vormprocédé is m.i. oorzaak dat in dit werkje nog vele slordig afgewerkte verzen aangetroffen worden. Men voelt dat de dichter soms het gepast accent of het juiste woord niet vond. Hij nam dan zijn toevlucht tot een omschrijving, doch de zwier, de soepelheid van het vers was gebroken en hij bereikte geen resultaat meer.

Ook in ‘Brieven zonder Zegel’ (1936) kan hij zich niet volledig loshaken van het expressionistisch vormschema. Zijn behoefte om brutale flitsen in een onregelmatig gebouwde strofe uit het stoten kan hij niet bedwingen. Zo verwordt een zijner eigenschappen tot een gebrek. Hij beheerst zich niet en laat aan de vloed te veel vrije teugel. Indijken en beperken zouden hier vaak tot klassiek gebouwde verzen geleid hebben, maar VB wou niet snoeien. Rauw en verbitterd als hij is ontziet hij niets meer. Men voelt dat deze mens geslagen en innerlijk getormenteerd werd. Als hij spreekt dwingt zijn hese stem tot luisteren, het vele groene en extravagante werk ten spijt. En toch, niettegenstaande die vele fouten van VB, geeft men voor één trillend vers van hem graag 20 gedichten van een amechtig, doch zoet gevooisder dichter cadeau.

Hij ziet geen zon, geen landschap, hij ziet noch kleur, noch beeld, voor klank en harmonie wordt hij stom. Hij staat echter met bijna waanzinnige nieuwsgierigheid over zichzelf gebogen. Zijn ziel, met haar Goddelijke en dierlijke aders wil hij omvatten:

> Steeds sta ik over mij gebogen
> gelijk een stijve bioloog
> en zonder mededogen
> bezie 'k me leven, vlak in 't oog.

Het cynisme breekt in deze bundel volledig door. Zijn grijns wordt een bijna rituele daad. VB slaagt er stilaan in om het skelet van het leven te omvatten. Schil voor schil vallen van de opgesmukte mens weg tot hij ontzenuwd neerkijkt op zijn eigen schamel ‘ik’. Doch hij schreit, noch schaamt zich. De essentie heeft slechts belang en de conflicten omvat hij met beide armen.

Voor alles wil hij leven! Zijn levenshonger wordt de enige impuls in zijn gevecht met de mens. Hij idealiseert en brutaliseert niet. Hij stelt hem voor in zijn concreetste uiting. Doch nu ontstaat en tweede dualiteit. De zinnelijkheid die aan VB zijn temperament gaf wordt ‘zijn’ levensconflict. Van bitter wordt hij hartstochtelijk. Het sensuele zweept hem op en hij wordt een verheerlijker van de eros. VB is evenwel te spiritueel aangelegd om zijn vroegere kwaliteiten te grabbel te gooien. Hij tracht ze

te bundelen tot één sterke poëtische kracht. Evenals Hubert Lampo in ‘Don Juan en de laatste Nimf’ wil VB via het sensuele naar het hoger geestelijke reiken. In deze bundel vinden wij dan ook reeds resonanties die hij in zijn ‘Boek Annalene’ op onthutsende wijze heeft uitgewerkt. Meer en meer gaat hij de verstechniek beheersen. Dit heeft geleid tot zijn artificiële ‘Berceuse voor Ontgoochelden’.

Deze lof sluit nochtans niet uit dat ik de vele tekortkomingen van VB zou negeren. Integendeel. VB schrijft gemakkelijk, te gemakkelijk zelfs, zodat hij verleid wordt om soms zonder diepe innerlijke aandrift gedichten te schrijven. Men voelt dit zeer goed aan al brengen ze vaak een korte ontroering. Ik zou hierover uitvoerig uitweiden doch VB heeft in zijn later werk deze gebreken gedeeltelijk overwonnen.

Nochtans moet ik in verband met de uitlating van zekere critici als zou VB het ideaal type zijn van de levensgenieter ernstig waarschuwen.

Ik zal niet ontkennen dat het werk van VB naar de geest verwantschap vertoont met het oeuvre van Herreman, Hensen, Rogghé, De Doncker, kortom de zg. ‘sensualistische school’, zoals ze door Demedts terecht werden betiteld. Met aandrang moet ik echter verwijzen naar het tragisch element dat vooral tot uiting komt in zijn ‘Zeven Ellen Liefde’ waarin ons een voornaam facet van VB wordt onthuld dat zeker niet van aard is om hem zonder meer een levensgenieter te noemen.

VB is voor alles een oprecht mens die geen blad voor de mond neemt als hij over zich zelf of over zijn evenmens spreekt. Wel is hij een levensminnaar - dit is daarom nog geen -genieter - die een open oog heeft voor de tragiek van ons ingewikkeld bestaan.

Hij is ook het ‘enfant terrible’, de bohémien, die het land heeft aan het plechtstatig gedoe van burgerstrikken:

> Wanneer ik dood zal zijn,
> eet uit mijn bord,
> drink van mijn wijn,
> Maar leg mij;
> liever dan drie dagen in het donker
> drie uren in de zonneschijn.

In ‘Onze Vader’, een bundeltje dat hij in 1936 uitgaf onder het pseudoniem Aug. Urk, trachtte hij het gebed te parodiëren. Dit bundeltje schijnt me in zijn geheel een mislukking omdat het diepgang mist en omdat de argumentatie te zwak, ja zelfs enigszins onbeholpen klinkt.

De redenen die tot zijn geloofscrisis geleid hebben - althans zoals ze in dit boekje werden aangehaald - schijnen futiel en oppervlakkig.

Ik begrijp nochtans dat een nietsontziende ruitentikker als VB in

opstand moest komen tegen de pose, de luxe en het blasphemisch vertoon van de kerk, al kan ik niet aanvaarden dat zo'n originele geest deze houding verantwoordt met afgezaagde en banale volksdeuntjes. Het zou evenwel eveneens ongerijmd zijn te beweren dat deze eerder povere argumenten niet ingegeven zijn door een veel diepere ondergrond, doch dan ligt de fout weer bij de dichter die er niet in slaagde de diepere substantie vorm te geven. Van katholieke zijde kan men zonder enige moeite dit bundeltje overdonderen. En dat is spijtig, want ik vermoed wel dat VB de mogelijkheden in zich draagt om op raker wijze te hekelen. Het ontbreekt hem noch aan ruggegraat, noch aan sprankelende spiritualiteit, noch aan de daartoe vereiste durf.

Waarschijnlijk had hij te veel het land aan een intellectualistische toon, doch zonder een tikje intellectualisme zal het m.i. moeilijk zijn om een stevige parodie uit te werken.

Daarenboven heeft hij met deze gedichten te veel hooi op zijn te kleine vork genomen. Daardoor verloor hij de draad van zijn betoog. Vooral daar hij zich niet tevreden stelde met het afkammen van de katholieke eredienst. Ook het geloof zelf werd het onderwerp van zijn wrange spot:

> ‘Het Niet deed mij nooit beven:
> waarom een God er in gezet?’

Dit klinkt enigszins ongerijmd, vooral daar VB mij de indruk gaf eerder pantheïstische neigingen te hebben.

Ten spijt van een paar poëtische vondsten acht ik mij dan ook gerechtigd dit hele betoog niet zeer ernstig op te nemen.

Vier jaar later, na een rijpe bezinningsperiode dus, komt zijn ‘Zeven Ellen Liefde’ van de pers. In deze bundel - het gaafste boek dat hij m.i. tothiertoe uitgaf - vind ik de synthese van VB's persoonlijkheid, d.i. harmonie tussen temperament en bezinning. Zijn spiritualiteit wordt in toom gehouden door de overweging die hij vastknoopt aan elk thema, terwijl zijn revolutionnaire geest in bedwang gehouden wordt door een rijpere levenszin, door zijn algemeen-menselijkheid:

In het teeken der ‘Balans’

> Mijn moeder bad om Godes zegen
> en baarde mij in de ‘Balans’...
> Sinds doe 'k aan wikken en aan wegen
> en ik verkijk mijn laatste kans.
>
> Ik weeg het voor, ik weeg het tegen,
> voor één gram soms breek ik een lans
> en voor een toemaat blinkt de degen
> van Don Kisjot weer op de schans.

O! Moeder, wees uw kind genegen
en krom de naald van die balans.
Ik wil verzaken thans.

Gooi mij geen sterren meer te wegen
maar bidt een zoeten rozekrans
en hou dat kloppend harte tegen.

De ontroerende eenvoud, de menselijke klank, de sobere expressie, evenals de vloeiende toon die het vers gekregen heeft schijnen mij aanwijzingen te zijn dat hij in deze bundel aan het begin staat van zijn volledige ontplooiïng. Zijn rijpheid en zijn levenservaringen - mogelijks wel harde tegenslagen - hebben hem de volledige uitspreekbaarheid gegeven. Doch hij kent het vergankelijke en de doem van de mens, daarom monkelt hij liever dan zich zelf op te blazen:

Twee vriendenhanden
hebben haar het hoofd gestreeld,...
mijn hart bedrogen,
mijn rug gebogen...
Twee vriendenhanden
In boeken vraagt dat bloed:
wij,... dronken samen thee
en zoo is 't goed.

Er is een berusting gekomen, die aan het cynisme een eigenaardig aanschijn gaf. Verrukkingslyriek ligt VB niet. Hij moet nuchter en zakelijk zijn mens-zijn belijden: in die eenvoud ligt zijn grootheid.

Nooit spant hij de snaar dramatisch, hij grijnslacht met het superieur gevoel van een levensfilosoof.

Het is merkwaardig, doch bij het lezen van VB's gedichten denk ik telkens aan het beeld dat Gaston Colle gaf van Plato: '... de l'autre côté du treillis, je le vois très bien sourire, avec une malice infinie, en caressant doucement sa barbe blanche...'[(7)] Zo moet ook VB zijn verzen de wereld inzenden: met verholen lach en vol bittere vreugde om de petietleuterige mensjes die zich zullen doodsuffen op het woord, maar de bruising van de levensaders niet zullen voelen. Hij kent de mens allicht te goed om zich nog illusies te maken.

De meeste cynische verzen handelen over het huwelijk. Wij kunnen het bijna niet geloven dat het dezelfde dichter is die een paar bladzijden verder in innige bewoordingen over het moederschap zal schrijven.

Het cynisme van een vers als bv. 'La Mort du Cygne' schijnt me derhalve geenszins subjectief, maar wel objectief gericht, in de zin zoals Westerlinck het bedoelde: als vernietiger van het

bovarysme, d.i. ‘de algemeen-menschelijke neiging om zich beter te zien dan men is, om zijn uitzicht op de wereld te adapteeren aan den eisch van een verhoogd persoonlijkheidsgevoel.’[8]

Zijn ‘Moederverzen’ zijn als een volmaakte omlijsting van een warmkloppend, van een liefhebbend hart. De steeds wisselende, doch immer menselijke VB is hier aan het woord, sober en toch vol innigheid:

> Ach, hou mijn lichaam nauw tegen uw lichaam aan,
> dat nu zoo teer, dat nu zoo bleek is als de maan,
> tot dat ik ook ons kind voel in uw schoot bewegen
> en mijn geluk de rust van 't uwe heeft gekregen...

En verder:

> Raak haar niet aan,
> raak haar niet aan,
> zij is de boordevolle roemer,
> zij is de teller en de noemer
> zij is den vogel op den wind...
> want zie...
> zij draagt haar kind.

VB is te algemeen-menselijk om het sexuele enkel pornografisch te belichten. Met het ‘Boek Annalene’ (1941) is hij echter op een nomansland verzeild waar ik hem geen eeuwigdurend verblijf wens. Hij heeft als dichter nog af te rekenen met andere levenswaarden die van hoger belang zijn dan de sexualiteit. Ik geef toe dat deze laatste een grote, een zeer grote rol speelt in ons leven, doch juist daarom mag men haar invloed niet opdrijven tot het buitenissige, vooral als zulks gebeurt ten nadele van de vele andere levensimpulsen.

In dit boek schetst hij de ontwikkeling van het erotisch leven van een meisje. Alhoewel hij daarin blijk gaf van een diep inzicht in de meisjes- en de vrouwenpsyche, toch zou ik durven beweren dat VB met een té grote voorliefde dit geval heeft uitgestippeld, zodanig zelfs dat hij toestanden behandelde die uit psychologisch standpunt moeilijk te verdedigen zouden zijn. Het is niet mijn taak - ik ben trouwens onbevoegd - om af te dalen tot het zeer gevaarlijk terrein der psycho-analyse, der sexualiteit, e.d.; het heeft ten anderen in deze proeve minder belang. Het ontluiken van de zinnelijkheid in de meisjesziel heeft hij vooral te eenzijdig en te banaal ontwikkeld. Hij was het nochtans aan zijn reputatie verplicht ook dit op een originele wijze te doen. Het grootste verwijt dat hem kan gemaakt worden is dat hij enkel en eenzijdig - op het randje van de obsceniteit af - het erotische heeft geanalyseerd. Ik zou talrijke voorbeelden kunnen geven, doch volgende volstaan:

> Als de aarde in rose lentetooi, zoo is mijn huid bebloemd.
> Zij heeft het mij met vluggen vinger kirrend aangetoond,

mij in een langen kus haar ‘weldra-kleine-vrouw’ genoemd
en dan met reizend handgestreel mijn lijdzaamheid beloond.

En:

En reeds zet de avond onzen rug in rood en koperbrons,
als wij de duin steeds vaster knellen in de neep der dijen,
met open lippen luisterend naar iets heel vreemds in ons,
als naadrend voetgestommel door verlaten gallerijen...

En als wij daarna langzaam weer ontwaken uit de drift,
met aan het droog gehemelte den bittren smaak van gift,
graven de scherpe borsten zich een dubblen kuil in 't zand
en zoeken er vervaard de breede grepe van een hand.

Enkel de jacht naar die ‘grepe’ werd in alle kleurenschakeringen tot vervelens toe herhaald. Niet het onkiese uiteenrafelen van deze détails hindert, doch de wijze waarop VB het deed. Elk prikkelend facet belichtte hij op berekende wijze, zodanig dat het omringende volledig in de schaduw verdoken bleef en bij herhaalde lezing te goed het doelbewust uitpluizen hinderend aangevoeld wordt.

Het kan geenszins ontkend dat in deze bundel VB volledig de techniek beheerst en dat is misschien de grote oorzaak geworden van zijn falen: de kleine substantie werd langdradig be- en herwerkt (de dichter bekende het ten anderen zelf in zijn opdracht) door een aan de versificatie verslaafd mens.

Zijn kleine bundel ‘Klein Viaticum’ (1945) is onbetwistbaar van groter poëtische waarde. In deze gedichten heeft de bezinning dezelfde hoogte bereikt als VB's temperament:

Voor mijn Kinderen

Wat gij bemint, heb ik bemind;
van uw verdriet, ken ik den luister,
en sloeg de Heer mij morgen blind,
ik volg uw hart ook in het duister.

Wanneer gij ‘neen’ zegt, zei ik ‘neen’,
en aarzelt gij... ik kon niet kiezen,
en mint gij... ik was ook niet een
die vrouw en vreugde liet vervriezen.

Daarom is 't dat gij weten moet:
eischt God ooit dat we elkaar bestrijden,
bestrijdt mij dan en doet het goed,
maar denk er om dat we eender lijden.

Evenals de twee andere geluksfilosofen en dichters bij de gratie Gods - ik bedoel Herreman en Hensen - verkoos VB het edel-

ste doel: het leven te doorgronden, veel te elimineren om in het eenvoudig-menselijke het geluk te zoeken. Door zijn soberheid sluit dit werkje rechtstreeks aan bij zijn eerste werk, terwijl de gloeiend-warme toon de levensrijpheid van de dichter verraadt.

Als VB deze toon weet te zuiveren zal hij zeker het vers schrijven dat hij in zijn diepste menselijkheid zal be- en doorleefd hebben.

Winter 1946-47.

Rik Lanckrock

Eindnoten:

(7) ‘Les Eternels’ door Gaston Colle - Editions Universitaires - 4me Edition - blz. 39.
(8) ‘Luister naar die Stem’ Op. cit. blz. 211.

Nacht

Een aaklig-doodse nacht: noch maan, noch wind, noch regen
De somberheid van 't weer vindt echo in mijn hart.
Ik laat mij anders niet meer aan zoveel gelegen:
het leven is een kluwen dat zichzelf ontwart.

Ik ben noch eenzaamheid noch dromen meer genegen,
en door verbetenheid en onrust moe gesard
heb ik de nachten aan de dagen vastgeregen,
gewild adieu gezegd aan weemoed en aan smart.

Maar 't is niet waar dat iedereen zich kan verbouwen:
de comediant behoudt niet immer 't laatste woord.
Men kan gekneveld zijn, maar breken eens de touwen
dan wordt de oude stem van 't hart opnieuw gehoord.

Nu valt de regen zacht, hij gutste neer bij stromen
dat ik nog luistren kan naar 't loeien van de wind
gelijk hij vroeger gierde in de oude bomen
toen ik nog thuis was en een onbezonnen kind...

Ik ben noch eenzaamheid noch dromen meer genegen
maar aan de smart om wat verging ontkom ik niet.
Zo sta ik in de nacht, zo staar ik in de regen:
de wind zingt zijn opstandig, onbegrepen lied.

Willy Biliet

Mr A. Roothaert

Een logisch Mens en een menselijk Hart

Roothaert is ongetwijfeld één Hollands schrijver die in Holland en België én in het buitenland gelezen wordt. Gelezen en door de intelectueel én door de man-in-de-straat. Van ‘Dr. Vlimmen’ verschijnen nu nog geregeld om het jaar een paar drukken. En van ‘Die verkeerde Weereldt’ kon eerst de 28e druk over de Belgisch-Hollandse grens geraken. Daarmee bedoelen we niet dat een best-seller hoogstaand literair werk is. Het is overigens zeer moeilijk Roothaert te ‘classeren’ in de Nederlandse literatuur. Want deze schrijver is zowel realist als filosoof, verteller als psycholoog, humorist als sarcast, verdediger als Openbaar Ministerie, historicus als pamfletist, Zuid-Brabander als Antwerpenaar, liberaal denker als sociaal betoger. Wat hij niet is? Een belletrist. Want altijd heeft hij iets te vertellen: wantoestanden hekelen, onrecht aanklagen, ervaringen meedelen, ‘sommige mensen een spiegel voorhouden’, trachten ons eigen leven beter te maken, maar vooral ons de werkelijkheid tonen in haar vele aspecten en de sociale mens.

* * *

Een schrijver kan ons op velerlei wijzen dienende kunst scheppen. Eerst, althans zo denken wij, door de sociale mens uit te beelden. Maar ook door literatuur te geven, welke ons verheft boven de dagelijkse beslommeringen en ons gelukkiger maakt. Mijn doel is, aldus schrijver in een interview, onderhoudend te zijn voor de grote massa. Toch staat dit werk echter veel hoger dan de gewone ontspanningslectuur.

Van 1933 tot 35 verschenen, als eerstelingen, vier detective-verhalen: ‘Spionnage in het Veldleger’, ‘Onbekende Dader’, ‘Chinesche Handwassing’ en ‘Onrust op Raubrakken’. Schrijver verbleef die jaren te Antwerpen, waar hij een bureau voor Nederlandse rechtszaken opende. Hoe hij het Antwerpse leven in zijn hart draagt, lezen we en voelen we duidelijk aan in het tweede en derde verhaal. In Antwerpse achterbuurten en Antwerpse handelsmilieu's vinden we er sympathieke Antwerpse mensjes.

Technisch is in die verhalen niets nieuws: we kunnen ze het best vergelijken met de werken van Wallace, al overtreffen ze verre het beste van die Engelse veldschrijver. Griezelelementen worden zoveel mogelijk weggelaten. Maar veel moet door de lezer zelf geraden worden: geen nuchter en breed uitspinnen van deducties en combinaties à la Ivans en Doyle. Het beste als detectivestory is ongetwijfeld ‘Onrust op Raubrakken’, welke een perfect crime behandelt.

Wat deze verhalen echter onderscheidt van alle andere is hun humor. Over 't algemeen is de humor in dit genre literatuur flauw, alledaags of grof. Uitzondering maken we voor een paar werken van Agatha Christie. Bij Roothaert zouden we die humor aanvankelijk als speels en licht kunnen typeren. Overal vinden we zijn lach terug. In de beschrijving van personen, van toestanden en gebeurtenissen. In de dialogen, die sprankelen van leven en vernuftige vondsten. Zelfs in de enkele combinaties en deducties.

Enkele voorbeelden:

'Maaldonk was een dorpje, dat er zeer schilderachtig uit zou zien, als men eerst de splinternieuwe school afbrandde.'

'Hoe meer men schreeuwt over de schoonheid van een vrouw, hoe waarschijnlijker het is, dat het met haar andere hoedanigheden niet zoo rooskleurig is gesteld.'

'Gelukkig rolde meteen Trien de kamer binnen... In haar witte schort deed ze denken aan een vers opgeschud bed met twee hoofdkussens.'

Echte humor komt uit het hart en het hoofd, haar innerlijk leven is liefde. Aldus Carlyle. Er is niet enkel een goedaardige glimlach in deze verhalen, een begrijpen van menselijke kleinheden, maar ook een sympathie en een liefde voor de nederigen en mirérables. Met welke gemoedelijke kleuren worden sociale boeven zoals Kruitnagel en de Blauwe, Maurice en de Schellenhit getekend. En welke ontroerend blz. wijdt Roothart niet aan Victorieneke, het dienstertje.

Een enkele maal komt soms de ironist, ja, zelfs de bittere, vloekende sarcast, die we later in 'Dr. Vlimmen' en in 'De Vlam in de Pan' zullen terugvinden, te voorschijn.

Kenmerkend echter voor het sociaal pessimisme van schrijver is de zelfberechtiging. De 'onbekende dader' zal spoorloos verdwijnen via de Schelde (een scène, die we bij Wallace terugvinden. Via de Theems.), want de man, die hij doodde was een rijk aftroggelaar. De walgelijke 'spion uit het veldleger' wordt koelbloedig in een hinderlaag gelokt en vermoord door de detective. En in de kelders van de 'Chinese Handwassing' wordt de handelaar in blanke slavinnen klein gekregen. Zijn handlanger is door onvindbare Chinezen neergestoken. Toeval in al deze verhalen? Of invloed van Wallace bv. - denk aan de Wreker, de Beul van Londen e.a. We denken het niet. Hier spreekt niet de stem van de Engelse, dichterlijke fantast, maar de nuchtere Brabantse prozaïst, die zo 'aangenaam kankert' in zijn volgend werk.

Kort daarop, in 1936, verscheen het werk, dat Roothaert ook over de grenzen bekend maakt: 'Dr. Vlimmen'. De hoofdpersoon is veearts in Dombergen. 'Met Dombergen is slechts be-

doeld een Brabantse fabriekstad, die het midden houdt tussen Borgen op Zoom, Rosendaal, Tilburg, Eindhoven en Helmond'. Aldus schrijver zelf in de voorrede. Dr. Vlimmen is 'een van de zoveel honderd onbekende Nederlandse dierenartsen, die zwijgend hun zwaar en kunstig werk doen in de donkerte van een afgelegen stal voor weinig geld en nog minder waardering. Hij is een zeer gewoon mens, een van de talloos velen uit het onzichtbare voorste legioen, dat de kracht uitmaakt van ieder volk.'

Roothaert tekende ons, zonder geleerd te doen, het lastige en vooral niet gewaardeerde werk van de veearts. In deze tekening ligt de grootste verdienste van het boek. Grondig wist schrijver zich te documenteren en operaties, ziektegevallen, baringen e.d. 'organisch' in het verhaal te schakelen. Opmerkenswaard is de gelijkenis met 'De Citadel' van Cronin. Tussen de Brabantse dierenarts Vlimmen en de Engelse geneesheer Manson bestaat een dubbele verwantschap. Beiden willen dienen. Beiden stellen hun ganse leven, hun rust, hun geluk, hun gezondheid, alles in dienst van hun beroep en van de gemeenschap. Maar beiden hebben ook te strijden tegen een citadel. Dr. Manson tegen deze der onwetendheid en kwakzalverij. Dr. Vlimmen tegen deze der schijnheiligheid, dorpspolitiek en onverdraagzaamheid. Buitengewoon in dit boek is de schildering van het kleinburgerlijk milieu.

In de beschrijving van dit wereldje van hypocrieten en 'eerlijke' handelaars, politiekers en geestelijken, toont Roothaert ons zijn volle kracht. Meesterlijk als geen in de Nederlandse literatuur weet hij, satyrisch of sarcastisch, de zweep te leggen over alle standen, ambtenaren en brave burgerluidjes der Dombergse gemeenschap. Geen lyricus als Multatuli, maar een nuchter, koel ontleder der burgerlijke mentaliteit. Zijn dames Stroeks en Juffrouw Dinges e.a. behoren tot het kringetje van Wouterse Pieterse. Onovertroffen is de figuur van Karel van der Kalck, de wethouder. Hij is het type van de politieker. Roothaert plaatste hier de machtsmens tegenover de sociale men's, tegenover l'honnête homme. Typisch voor de geest van bitterheid en satyre, waarin dit werk is geschreven, is de filosofie, die wij vernemen uit de mond zelf van Van der Kalck:

'Zonder huichelarij houdt de samenleving het geen veertien dagen uit.'

'De Grote Lijn heeft altijd gelijk... Uitzonderingen veroorzaken niets dan last, moeten zoveel mogelijk uitgeroeid worden en dan zijn ze na hun dood nog bruikbaar om gehuldigd te worden. 'De Grote Lijn eist, dat er een overdonderende meerderheid wordt gekweekt van flinkerds, die denken, dat ze deugdzaam zijn.'

Het centraal probleem echter in ‘Dr. Vlimmen’, probleem dat schrijver gelegenheid heeft zijn eigen levensbeschouwing te formuleren, is het conflict tussen Jan Vlimmen en de Katholieke Kerk. In feite gaat het aanvankelijk om een proces van kerkelijke echtscheiding. De veearts is, kort nadat hij afgestudeerd is, gehuwd. Zijn ‘vrouw’ is een geesteszieke, ‘een van die lamme grensgevallen van hysterie, die te erg zijn voor de samenleving en niet erg genoeg voor het sanatorium.’ Als hij nu kerkelijk wil scheiden kan hij niet, alhoewel bewezen werd, dat een echtelijk leven onmogelijk was. De **rijke** heer Burgers kan wél kerkelijk scheiden. Ook Marconi, die **geld** en invloed heeft, kan dit. Het boek wordt een waar pamflet tegen de Kerk. Genadeloos ranselt Roothaert's sarcasme de lagere en hogere geestelijkheid, zowel de pastoor van Oetelbeke als de congregatie der Kardinalen. Het is vooral Dacka, een jong werkloos advocaat, vriend van Dr. Vlimmen, die schrijvers levensbeschouwing verkondigt. Deze Dacka loochent noch het religieus gevoel, noch de moraliserende invloed die Kerk en Godsdienst soms kunnen uitoefenen, ‘een rem op de beestachtigheid van hun beminde gelovigen.’ Maar, en dit zijn Dacka - Roothaert's grootste argumenten: De Kerk is eerst en vooral bekommerd om Macht. (‘Het is een affaire zoals ieder andere: Geld en Macht’) Daarenboven is ze anti-sociaal: ze zuigt letterlijk de armoedige Peelbevolking uit, houdt ze doodarm en belemmert alle vooruitgang.

‘Van al zulke dorpen (in Brabant) bestaat het silhouet uit een verzameling armoedige hutten, die in een stad allang onbewoonbaar zouden zijn verklaard, en hoog daarboven uit steekt verwaand een paleis van een kerk... (blz. 89)

‘Waarom zuigen ze (de pastoors) zoveel geld uit een bevolking als die van Brabant, die het over het algemeen niet breed heeft?’ (blz. 90)

Deze strekking heeft diepe invloed op het ganse werk. Op de stijl: sarcastisch, soms wel eens grof en triviaal. Op de ontknoping: Dr. Vlimmen breekt af met Kerk en vormelijkheid, zegt bisschop en andere geestelijkheid geducht de waarheid en neemt Leonieke, een ‘niet-ingeschreven meisje-van-plezier.’

Roothaert is echter in de eerste plaats een ongeëvenaard verteller. Met een ongekende literaire virtuositeit weet hij gebeurtenissen en anecdotes, bittere levenservaring en humor, scherpe observatie maar ook scherpe satyre dooreen te mengen tot een hecht geheel. In ‘Dr. Vlimmen’ zit meer dan één roman: er is eerst het leven van Dombergen, dat culmineert in de geschiedenis van Vlimmen's meid - de meid is zwanger en Dombergen wil en zal de veearts als vader aanduiden - het verhaal van Jan Vlimmen zelf, de roman van Truus (de eerste waarlijk mooie liefdegeschiedenis, die Roothaert schreef) en

tientallen andere. Roothaert ziet de realiteit, enkel de realiteit. En hij wil die zo goed en zo schoon mogelijk maken. ‘Hij is er van overtuigd dat hij maar één leven te beleven heeft’, zegt hij van Vlimmen. Noch theorieën, noch godsdiensten, noch diepzinnige beschouwingen of dromen trekken hem aan. Psychologische verfijning zal men hier tevergeefs zoeken. Het enige procede, welke we meesterlijk gebruikt vinden in ‘Dr. Vlimmen’ en in al zijn werken, kunnen we de introspectie noemen: het personage spreekt tot zichzelf en deelt ons zijn belevingen mede. Sommige van die ‘monologen’ vullen een gans hoofdstuk.

Juist voor de oorlog verscheen ‘Die verkeerde Wereldt’. Het is een historische roman van ongeveer 500 blz. over de Reformatie in Brabant. Laten we eerst zeggen, dat dit lijvige ‘verhaal’ boeit en blijft boeien tot op het einde, in tegenstelling met andere werken welke we over soortgelijk tijdperk lazen[1]. Deurne, een Katholiek Brabants grensdorpje, geleid door haar schout en gesterkt door haar pastoor, neemt de strijd op tegen de Reformatie. Dit historisch- psychologisch conflict schildert Roothaert ons met felle kleuren. Psychologisch slaagt hij ten volle in het tekenen der personages. Juist in die mensenkennis ligt de grootste verdienste van het werk. Het boek wordt een echte cavalcade van stille helden en lafaards, grote heren en uitgezogen Peelwroeters, wauwelaars en ‘Hollandse kolonisten’. Een cavalcade van mensen te voet. En in hun hemd. Want Roothaert toont ons wezens met kleinheden, gevoelens en menselijke tekorten. De liefde, die de jonge pastoor blijft koesteren voor Anneke, een jeugdvriendin, zijn vrees voor dieven, zijn afkeer voor bloed, e.d. geven ons daar een sprekend bewijs van. Meesterlijk echter zijn de blz. gewijd aan de schout. Deze Otto De Visschere is een machtsmens lijk de wethouder Van der Kalck uit ‘Dr. Vlimmen’. Hij is zijn waardige voorouder, maar mist diens mom van 20-eeuwse schijnheiligheid. Is Van der Kalck echter scherpe satyre, zo is De Visschere volkse of Hollands-droge humor.

Anno '37 kwam hij als 25-jarig secretaris naar Deurne, toen zijn voorganger Jan Idelet aan de pest was gestorven. Als later door Otto's vijanden nog eens van de pest werd verteld, besloten zij het vreselijke verhaal steeds met de woorden: ‘-En toen de pest weg was, kregen we De Visschere’.

Het verhaal, dat de roman doorloopt, is de levensgeschiedenis van de pastoor. Pastoor Jacobs, een Deurnse boerenzoon, is pas tot priester gewijd te Leuven en keert naar zijn dorpje terug. Hij wordt er, tengevolge der Reformatie, vervolgd en verbannen, maar gaat een paar uur verder over de grens wonen.

(1) cf. Boeckaert's artikelen nopens de heimatromans in Arsenaal, Juli 1946 en Maart 1947.

Daar bouwt hij een kapel, offert zijn fortuin, zijn gemoedsrust, zijn gezondheid en leven op, maar blijft in Deurne de geestelijke leider. Pastoor Jacobs doet zijn plicht, gelijk Jan Vlimmen. Hoe absurd zijn taak ook is, hij blijft steeds 'l'honnête homme' tot het eind.

Ook historisch is die heimatroman geslaagd. Uit allerlei schijnbaar onbeduidende feiten en anecdotes deduceert schrijver historische feiten. En welk een ontzagwekkend materiaal werd hier verwerkt zonder ooit aan pralerig wetenschappelijk vertoon te doen.

Daar is echter niet alleen de Reform, de godsdienststrijd en -haat. Daar is ook het fiscaal uitbuiten en terroriseren van de armoedige bevolking én door de landrost én door de Staten-Generaal. Hier spreekt opnieuw de schrijver van 'Dr. Vlimmen'. Een vergelijking met 'Max Havelaar' dringt zich onmiddellijk op. Evenals Multatuli neemt ook Roothaert aan het slot van zijn roman het woord. Maar zijn aanklacht is geen lyrische woordenvlucht, maar een zakelijk en bitter requisitoir.

'Dat Hollandse goud komt niet enkel uit de Oost! Er zijn wingewesten, die dichter bij de hand liggen.

De inlanders van deze kolonie voeden zich met zwart brood, wortelen, bonen, knollen en "mulkse" pap. Hun vlees, boter en eieren brengen zij naar de steden, de kastelen, de herbergen, de hervormde pastorieën en de Hollandse kolonisten. Zelf sterven zij aan ondervoeding en aan de rode loop, die erger is dan de pest.'

Deze 'Hollandse' kolonie is... Brabant.

Ook het waardeloze der Reformatie wordt aangeklaagd, Schrijvers levensbeschouwing wordt hier duidelijk blootgelegd. 'Pastoor en predikant geven elkaar niets toe, de een is geen haar vromer dan de ander, zij liggen ons even warm aan het hart.'

'Misschien hadden onze mensen wijzer gedaan met toe te geven? De ene godsdienst is even goed als een andere. Zo niet, dan moet Ons Heer volgens Thonisken uit De Swaen maar duidelijk laten weten, hoe Hij "geserveert" wil zijn. En de reformatie van Brabant mag een ridicuul avontuur zijn geweest, zij heeft een onnozel volk in zijn natuurlijke bloei en ontwikkeling vreselijk belemmerd, eeuwen achteruit gezet.

Maar zij wilden nu eenmaal niet en dat moet u genoeg zijn! Met dwang en overwacht kunt ge veel bereiken, mijn Heren Pastoor en Predikant. Ge kunt rijk en sterk worden, heel de Staten in uw zak hebben, maar één kleinigheid zult ge nooit beheersen.

Dat is de vrije gedachte van de mens.'

‘Aan de nagedachtenis van mijn korpskameraden, de Reserve-Kapiteins... die vielen in gevechten, als hier zijn beschreven’. Aldus de opdracht van ‘De Vlam in de Pan’, het boek dat tijdens de oorlog verscheen en dat in romanvorm schrijvers wedervaren tijdens de Meidagen van '40 behandelt.

Hier vinden we Roothaert terug tot op de kern: ‘Over iedere zaak wondt hij zich op en onrechtvaardigheden kon hij niet verdragen’, schrijft hij over luit. Berkhage in een van zijn detectiveverhalen. Deze zin zou passend gelden voor schrijver zelf.

Het werk begint met een jeugdherinnering. En zwak punt in de constructie van deze roman. In deze 10 blz. geeft de auteur ons zijn ideeën nopens de Brabantse Katholieke Kerk en heeft hij het vooral tegen de R.-Katholieke opvoeding in de Brabantse colleges: tegen het onnatuurlijke en het onlogische ervan.

Maar dit is niet het enige, waartegen schrijver storm loopt in dit boek. Het gaat hem hier niet alleenlijk tegen de desorganisatie in het leger, maar vooral tegen de burgerij. Sarcastisch tekent hij ons die burgerij in een aantal personen, waar Mr Jansen-van der Aa, ‘hoofdvertegenwoordiger van de firma Hertogs in puddingpoeder en siropen’, bovenuit rijst. Het type van de gemoedelijke, schijnheilige egoïst.

Het boek wekte beroering. Vooral in niet-literaire kringen. Leo Beumke, het hoofdpersonage, denkt na over de regering, de evacuatie naar Engeland, de oorzaken van de nederlaag, e.d. Een paar voorbeelden zullen volstaan:

‘Wie is eigenlijk de regering?... er staan hem enkele nietszeggende namen voor de geest. En hij heeft werkelijk geen lust om ernaar te informeren. Het is een naamloze vennootschap. Zouden die heren zelf ooit gediend hebben?’

‘Dan naar Engeland!... Ja, en waarschijnlijk gaan we heel gauw. Het is de bedoeling, dat die reusachtige Engelse transportvloot niet leeg teruggaat, want dit zou een verkwisting van scheepsruimte zijn.

Ja, dat begrijpen zij. Natuurlijk! Het zit toch prachtig in elkaar, wat? Die Engelen hebben het wel goed bekeken!’

Tot daar het negatief aspect van die roman. Positief tekent hij ons opnieuw de sociale mens, nl. de officier, die verantwoordelijk is voor zijn soldaten. Karel Koen, een van die reservekapiteins, offert zich op voor zijn recruten. Deze blz. over Koen zijn geschreven vol innigheid en kameraadschap. Vooral het hoofdstuk, waar Beumke (het hoofdpersonage) Koen's dood moet mededelen en verhalen aan diens zoontje.

Kort na de oorlog verscheen ‘Camera loopt’, een roman met een gans nieuw thema. Uiterlijk 'n experiment-roman. Het is namelijk de geschiedenis van een film, vanaf de dag dat een Hollandse maatschappij het voornemen opvat een film te maken

tot op de première. Roothaert verwerkte hier (opnieuw) een ontzagwekkend materiaal. Tevens dringt hij door in het burgerlijk en innerlijk leven van zijn personages: de scenarist, de artisten, de cameraman en tientallen andere vakmensen, zijn niet alleen beroepskunstenaars, maar vooral levende personen. Daarenboven zit dat boek vol pit en dynamiek. Het lijkt somwijlen een film: afwisselend en beeldend. We kunnen dit werk doen aansluiten bij de vroegere detectiveverhalen. Waarschijnlijk werd het ook vroeger geschreven.

Ironisch worden enkele waarheden gezegd aan het adres van de Hollandse film en het Hollandse publiek. De sociale pessimist van 'Dr. Vlimmen' vinden we hier terug. Evert, het hoofdpersonage, is een jong werkloos advocaat, die uit armoede filmspeler wordt. Zijn pessimistische, levensmoede beschouwingen passen bij het gezellig kankeren van Mr. Dacka.

In 'Villa Cascara', de roman die reeds het volgende jaar verscheen, wordt nu de achtergrond gevormd door... de parapsychologie. - Kapitein Lantsier is gehuwd met een meisje van Indische afkomst. Na korte tijd stelt hij vast, dat zijn vrouw over 'geheime machten' beschikt. Het begint met verschijnselen van telepathie. De vrouw oefent echter een verderfelijke invloed uit en het huwelijksleven van Lantsier wordt een ware hel. Bij haar dood tracht zij nu ook de geest en het leven van haar man te bemachtigen. Daarvoor concentreert ze nu al haar vermogens op zijn zwakheden en op een aangeboren anomalie van Lantsier, de man lijdt aan 'pavor nocturnis', om hem alzo tot zelfmoord te leiden. - Dit gegeven lijkt enigszins zwak. Maar welk een meesterwerk van psychologische ontleding geeft schrijver ons. Het gehele verhaal beweegt zich aan de grens van parapsychologie en nuchtere zelfanalyse, suggestie en clairvoyance, illusie en realiteit, introspectie en spiritisme. Door zijn logische 'combinaties en deducties' weet schrijver de sombere, drukkende geheimzinnigheid van het verhaal nog te verhogen. Dit werk is meer dan een gewone thriller of griezelroman à la Sax Rohmer. Juist door die psychische indieping zien we hier echte mensen voor ons en wordt het verhaal nooit drakerig of gemaakt.

Daarenboven heeft dit verhaal een buitengewoon geslaagde constructie. Het begint met de gebeurtenis, dat de vrouw op sterven ligt. Lantsier wil zijn gedachten meester worden en concentreert ze volledig op zichzelf: we krijgen alzo de beschrijving van zijn aangeboren 'schrik voor de duisternis' en het verhaal van zijn jeugd. Ieder hoofdstuk bestaat aldus als het ware uit twee ineenlopende golvingen: de huidige, vreemde gebeurtenissen, die ontstaan bij het sterven van de vrouw én het zich bij Lantsier herinneren, spontaan of gewild, aan vroegere

feiten. We krijgen alzo na het kort verhaal van zijn jeugd, het portret van zijn vader, een beeld van een Hollands dorpsstadje, ‘waar laster en verdachtmaking zowat het enige tijdverdrijf vormen’, zijn intrede in het leger en tenslotte zijn ellendige huwelijksjaren. De vrouw sterft en, na nog een verschijnsel van telepathie, remt schrijver even zijn verhaal om gedurende 20 blz. een luchtige liefdegeschiedenis te vertellen. Een meesterlijke zet! Tenslotte culmineert het verhaal en de spanning in de overblijvende (30) blz., alwaar vlug een verrassende ontknoping opduikt.

Dit vreemde verhaal is geschreven in de ik-vorm. Schrijver ‘ontmaakt’ zich in de laatste blz. op een schalks-humoristische wijze van dit ik. Hij zendt nl. het manuscript aan ‘een jonge waaghals, die hem destijds in de Harskamp zo deed schrikken door over de vuurlijn van een zware mitrailleur te springen.’... ‘Sedert heeft hij al even roekeloos de aandacht getrokken als schrijver. Hij is niet bepaald mijn genre, maar biedt het voordeel dat hij in wijde kring gelezen wordt. Ik hoop, dat hij het verhaal de moeite waard vindt om het onder zijn naam uit te geven...’

Merkwaardig voor de mens Roothaert zijn echter talrijke passages. Typeert schrijver niet zichzelf in de volgende regels: ‘Ik ben veel te nuchter aangelegd voor het bovennatuurlijke, voor godsdienst, voor occultisme, zelfs voor het zeer abstracte. Ik weet dat door velen het bestaan van deze dingen wordt aangenomen, ik ontken of bestrijdt het niet, maar ben er eenvoudig niet vatbaar voor. Voor mij is de zichtbare werkelijkheid al vreemd genoeg.’

Ook de ironist vinden we terug: in de beschrijving van het klein-burgerlijk gedoe, in de tekening van Lantsier's vader, die het type is van ‘de perfecte hypocriet’, ‘de volmaakte goedvermomde egoïst’ en die ons herinnert aan de burgemeester uit ‘Dr. Vlimmen’; tenslotte in zijn oordeel over Kerk, godsdienstcultus en sacramenten.

* * *

Samengevat: Wat hebben wij aan Mr. A. Roothaert?

1) Eerst en vooral een verteller van groot formaat. Hij heeft de kunst om moeilijke dingen voor iedereen begrijpbaar en eenvoudig voor te stellen en eenvoudige dingen eenvoudig te laten. Veel is hier te leren voor jonge en... oudere schrijvers. De vorm, pit en levendigheid van de dialoog, de structuur van de roman (iedere roman van Mr. Roothaert gelijkt een pleidooi van Mr. Dacka), de aanpassing aan de lezer (Roothaert schrijft om gelezen te worden).

2) Een typeerder van levende mensen. Gezonde, alledaagse mensen. Geen helden. Ook geen uitzonderingstypes lijk bij Wal-

schap. Zelfs zijn Lantsier is, al lijdt hij aan ‘pavor nocturnis’, een gewoon mens.

Zij zijn mensen uit de werkelijkheid gegrepen; zijn advocatentypes zijn gegroeid uit schrijver zelf. Zie even de typering na van Berkhage, Jan-Karel, Dacka, Evert, Beumke, Lantsier. Alias de steeds jonge, nuchtere, vrijzinnige Roothaert.

3) Een sociaal schrijver, die zich grondig weet te documenteren: over de diamanthandel, de prostitutie, het leger, de veearts, de film, de geschiedenis, de parapsychologie. Een beschrijver, maar ook een betoger. En een betoger met sterk sociaal bewustzijn. Negatief in het hekelen van wantoestanden. Positief in het uitbeelden van de sociale mens, in zijn genegenheid voor de nederigen en ‘misérables’, in het steeds terugkomend motief der kameraadschap en in de liefde voor het kind.

4) Een liberaal filosoof, die denkt los van alle Kerken en godsdiensten. Wat ik zelf niet logisch heb doordacht, is voor mij niet waar. Agnostisch en sceptisch. Maar vooral nuchter, Hollands-nuchter.

Wat zal blijven? Voorzeker ‘Die verkeerde Weereldt’, een groot gedeelte van ‘Dr. Vlimmen’ en ‘Villa Cascara’. Van zijn detectiveverhalen, die literair het buitenlands peil overtreffen, ‘Spionnage in 't Veldleger’, wegens de pit en de humor, en ‘Onrust op Raubrakken’.

Karel Haerens

Verbittering..

Nu is reeds lang de weemoed uit mijn hart geweken,
het leven bracht mij harde dingen aan het licht.
Ik durf geen zachte woorden tot de mens meer spreken
en diep-verbitterd berg ik weg mijn aangezicht...

Wat kan ik van dit zure leven nog verwachten?
Misschien mijn jeugd herleven in herinnering
en met een speelse vrouw in 't koren overnachten
om vrij te blijven van nog meer verbittering.

Aan ‘hopen op een beter lot’ wil ik verzaken,
want voor mijn oog beweegt de naakte werklijkheid.
Alleen de dood kan mij voorgoed gelukkig maken:
ik ben te moe en 'k staak de nieuwe, zware strijd.

Chislain Laureys

De Wolvin in de schaapsstal

Ofschoon onze onderpastoor zo heftig met zijn vuist op de predikstoel had gebeukt, dat wij er van wakker schrokken en begonnen te beseffen dat hij ons voor het verderf aan de kust wilde behoeden, stelde Genoveva, die ik nochtans voor een stuk kwezel aanzag, me in de loop van dezelfde week voor dat wij ons verlof aan zee zouden doorbrengen. Had ze me gezegd, dat ik van het buurmeisje, waarop ik verliefd was, luidop had gedroomd, ik zou niet minder geschrokken zijn. Toen ik van mijn verbazing bekomen was, voelde ik me eigenlijk verheugd, doch ik liet Genoveva mijn blijdschap zo maar niet onmiddellijk blijken. En om me een air te geven dat ik met haar voorstel vooralsnog niet akkoord was, vroeg ik Genoveva of we ons wel zo'n vacantie konden veroorloven. Daar had ze voor gespaard, antwoordde ze, zonder dat ik er iets van af wist. En vermits ik toch geen nieuwe bundel persklaar had, zouden wij het spaargeld wel aan zo 'n buitenkansje mogen besteden. ‘Welnu dan’, antwoordde ik, ‘maar ik hoop dat gij u aan zee niet zult vervelen’.

Waarom Genoveva eigenlijk naar zee wilde, durfde ik haar vooralsnog niet te vragen, omdat ik er voor vreesde dat ze soms op haar besluit zou kunnen terugkomen. De beweegreden ervan kwam ik echter vroeger te weten dan ik had durven te verwachten. Eerst loog Genoveva me voor dat ze rust nodig had, nu vooral, daar onze tweede - toen bad ik dat het ditmaal een zoon zou zijn - niet al te lang meer zou uitblijven. Die rust kon ik Genoveva natuurlijk niet weigeren. Maar onbedacht vroeg ik haar of ze zich aan zee niet méér zou vermoeien dan thuis, want daar zou ze ook wel zelf de keuken moeten verzorgen. Het scheen me immers onmogelijk dat Genoveva zoveel had gespaard, dat wij het ons zouden kunnen veroorloven in een restaurant te gaan eten. Maar alles was al geregeld, zei ze. Haar nichtje, Jenny, zou meegaan om het huishouden te helpen beredderen. Ook als we thuisbleven zou Genoveva Jenny's hulp vandoen hebben. En daarbij, peroreerde ze, de Van Dyck's gaan ook. En als die gaan, waarom wij niet? Maar ik luisterde eigenlijk al niet meer, ik had Genoveva kunnen omhelzen. God, welke vondst, Jenny!

Ik moest het me niet ontveinzen dat ik voor Jenny een zwak had. Als ze aan huis kwam - jammergenoeg al te zelden sinds ze ons als buitenmeisje niet meer, zoals in oorlogstijd, diende te bevoorraden - verliet ik mijn studio om haar gezelschap te gaan houden. Zelfs als ik me meer dan ooit geïnspireerd voelde. En telkens vroeg Jenny me of ik, kozijn - want zo noemde me ze steeds - nog altijd zoveel werk had, want Genoveva

moet haar meermaals over mijn drukke bezigheden onderhouden hebben. Een paarmaal kwam Jenny in mijn studio, meegetroond door Genoveva. Dat zij haar handen van verbazing in elkaar sloeg als ze mijn bibliotheek zag, ware een leugen. Een theatrale kreet kon ze evenwel niet onderdrukken. Welk een geleerd man had Genoveva toch! En een man die nooit uitging, tenzij voor zaken. Dan glimlachte ik bedremmeld-gelukkig als een scholier, die in het bijzijn van zijn ouders door zijn meester wordt gevleid. Ondanks de bewondering, die Jenny voor me koesterde, was ze minder geïntimideerd dan ik. En omdat bewondering ons minder bedeesd maakt dan liefde, durfde ik niet te veronderstellen dat Jenny op me verliefd was, alhoewel ik nauwelijks dertig jaar was en ik nog een fris uitzicht had. Toch zou ik Jenny ook een compliment willen maken hebben, doch Genoveva week niet van haar zijde. Ik zeg echter ‘willen maken hebben’, want ik ben er zo goed als zeker van dat ik er nooit toe in staat zou geweest zijn. Indien ik maar één ogenblik met Jenny alleen ware geweest, ik zou me schuchter en onbeholpen hebben gevoeld als was ik voor het eerst met een meisje, dat ik liefhad, alleen. Gelukkig deed zich nooit zulke hachelijke gelegenheid voor en kon ik Jenny in stilte blijven beminnen. Het was een rustige liefde, in zoverre liefde rustig kan zijn, een weg-dromen wanneer ik in mijn studio aan Jenny dacht, aan haar fonkelende, donkere ogen en haar frisse, blozende wangen. Haar mond laat ik buiten bespreking, want elke beeldspraak ontbreekt me om die te beschrijven. En over haar benen en stevige, spannende borsten wens ik te zwijgen, want ik ben een fatsoenlijk man.

Dagenlang was ik ongerust dat er een kink in de kabel zou komen, doch de langverwachte dag - zoals die van onze plechtige communie en ons huwelijk - brak aan. En beladen als koelies vertrokken wij naar zee. Wij, de koelies, dat waren Jenny en ik, want de toestand van Genoveva, die over een drietal maanden in het kraambed zou liggen liet het niet toe dat zij ons hielp. Op Anny moesten wij natuurlijk evenmin rekenen, ik mocht al tevreden zijn dat ik haar niet hoefde te dragen. Doch zij had bijna al haar speelgoed mee, en begrijpelijkerwijze was niemand anders dan ik met de zorg ervoor gelast. Eigenlijk voelde ik me er over beschaamd dat ik haar ‘velo’ - een driewielfiets die voor de gelegenheid een nieuw kleurtje had gekregen - almaardoor moest meesleuren. En met dat ding moest ik dan nog van de ene naar de andere kant van het perron, want de bagagewagen hing natuurlijk achteraan alhoewel de stationchef me verzekerd had dat hij na de locomotief was ingeschakeld. Eén troost had ik nog: de stoel, die Anny voor strict private doeleinden gebruikte, was goddank thuisgebleven; maar dit had me een pleidooi gekost waarbij een advocatentong als

die van Mr. Victor niet scherp genoeg zou geweest zijn. Verder verliep de reis normaal en wij stevenden op de kust af als op het Land van Belofte.

En toch kwam er een kink in de kabel. Nog geen twee dagen waren wij aan zee toen er alreeds een onbekende kerel kwam opdagen, Jenny's lief. Hij heette Kamiel en hij had vuisten waarmede mijn fijne dichtershand op weinig strelende wijze kennismaakte. Doch hij was joviaal, die Kamiel - van een kerel met zulke handdrukken kon ik trouwens niets anders verwachten - en een tikje te vrijpostig was hij ook wel, want hij kon zoveel eten als wij met ons drieën. (Anny uitgezonderd, want zij gooit meer op de grond dan naar binnen.) Dezelfde dag, een Zondagavond, reisde Kamiel echter af; 's anderendaagsmorgens al moest hij met zijn melkkar op weg. Aan het station zal er zich eens te meer een classiek drama afgespeeld hebben; maar wat er 's namiddags voorviel was andere en straffere peper. Na het eten was Kamiel plots verdwenen. En Jenny eveneens. Waar beiden heen waren was me alles behalve een raadsel. Wat er zich zoal in een badhokje en in de duinen voordoet, kon ik me - niet zonder een hartsteek uit afgunst gewaar te worden - al te best voorstellen! En, goddank, ik vond in Genoveva nogmaals een stevige steun. Ze zei Jenny vlakaf dat het moest gedaan zijn. Wij waren deftige mensen. Dat Kamiel hier 's Zondags kwam, daar had ze niets op tegen - doch liefst zo weinig mogelijk, kwestie van dat eten - maar dat zij, een snotjong van achttien jaar, er zo maar met een vreemde luis op uit trok, nee! Jenny pruilde een beetje en liep naar haar kamer, maar 's anderendaags fleurde ze alweer op.

Stellig had Jenny haar vrijer over dat incidentje ingelicht, want de Zondag daarop bleef hij als het ware aan tafel geplakt. Dit verveelde me zo, dat ik voorstelde de namiddag gezamenlijk aan het strand door te brengen. Voorzichtigheidshalve vergezelden wij Kamiel voltallig naar het station. Dat Kamiel een lomperd was, zoals wij ons eerst hadden voorgesteld, mochten wij eigenlijk niet zeggen. Voor Genoveva had hij een kilo boter en voor Anny een pak chocolade meegebracht. Ondanks die boter en die chocolade hadden wij Kamiel niettemin liever verloren dan gevonden. Ik nog liever dan Genoveva. Niet alleen omdat hij me omwille van Jenny dwars zat, maar ook omdat hij geen enkel onderwerp kon aansnijden dat me interesseerde. Daarbij, zijn boerenafkomst kon hij niet loochenen. Ongaarne zou ik dan ook een vriend ontmoet hebben wanneer Kamiel in mijn gezelschap was.

En nochtans, ook Jenny was van de buiten, maar wélk verschil! Steeds droeg ze een kort, licht kleedje. En hups was ze en lening in haar gang en gebaren. Zelfs geneerde ze zich niet haar benen nonchalant over elkaar te gooien. En op het strand droeg

ze, tot ergernis van Genoveva, een badpakje dat geen kwezel zich zou aangetrokken hebben. Soms moest ik mijn blik van Jenny afwenden opdat Genoveva geen kwade vermoedens zou gekregen hebben. Dan amuseerde ik me maar met Anny. En vaderlijk deed ik mijn best om kuilen te helpen graven en zeewater te gaan scheppen.

Alhoewel ik me ervan bewust was, dat ik Jenny zoveel mogelijk diende te ontwijken, verbeidde ik zo langer zo meer de gelegenheid om met haar alleen te zijn. En die gelegenheid kwam, onverwachts. Genoveva zou met Anny een bezoek brengen aan de Van Dyck's, die in de buurt hun intrek hadden genomen. Die namiddag was het zo drukkend heet, dat het me weinig moeite kostte om Genoveva te doen geloven dat ik aan schele hoofdpijn leed. Dat bezoek aan de Van Dyck's zou me zeker geen goed doen, zei ik, nu in géén geval. Genoveva wist welke hekel ik aan de conversaties van de Van Dyck's had en medelijdend stemde ze er in toe dat ik zou thuisblijven. Jenny, die door de Van Dyck's niet geïnviteerd was, wellicht omdat ze haar voor onze meid aanzagen, zou inmiddels gaan winkelen. Ik ging naar de slaapkamer, waar het betrekkelijk fris was. I.p.v. er te rusten bleef ik echter aan de deur staan om Genoveva en Anny te horen vertrekken. Door de dagelijkse omgang met Jenny voelde ik me minder bedeesd tegenover haar, zelfs in zoverre gemeenzaam dat ik thans liefst op haar zou geroepen hebben; maar dit achtte ik een strategische fout. Niet zo maar onmiddellijk op het doel af, maar langs veel wegen om, dacht ik. Misschien zou Jenny wel vanzelf in de kamer komen, voor ene of andere benodigdheid. Te lang mocht ik echter in de kamer niet wachten. En daar ik Jenny aanstalten hoorde maken om te vertrekken, spoedde ik me naar beneden. Vruchteloos trachtte ik een reden te vinden om haar te weerhouden. Radeloos meende ik haar te vragen haar te mogen vergezellen. Maar dit vond ik weldra al te belachelijk. Ten slotte vroeg ik haar dat ze me aspirines zou meebrengen uit de stad. Anderhalf uur bleef ik alleen achter. Inmiddels werd ik kwaad op mezelf omdat ik Jenny dan toch niet had vergezeld. Lusteloos doorbladerde ik de krant en grimmig keek ik naar het uurwerk, waarvan de wijzers maar niet voortkruípen wilden. Ongeduldig als ik was begon ik werkelijk hoofdpijn gewaar te worden. Maar zodra Jenny de deur opende sprong ik op en zei ik haar dat ik al van mijn hoofdpijn genezen was. Ze schonk er evenwel geen aandacht aan en antwoordde: ‘Er is veel volk aan 't strand.’ Daaruit meende ik te besluiten dat ik maar best zou ophoepelen. Toch waagde ik een ultieme poging. Haar hier, thuis, in mijn netten lokken, leek me te riskant. Genoveva kon soms vroeger thuiskomen dan ze gezegd had. Om Jenny te laten blijken dat ik van zin was een bad te gaan nemen, nam ik mijn

badpak dat nog steeds aan het wastouw hing. Jenny's badpak hing naast het mijne en het hoofd naar Jenny omwendend vroeg ik: ‘Ga je ook mee in zee?’ ‘Misschien wel,’, antwoordde ze. En meteen ging ze haar badpak losmaken. Ik voelde me gehaast als een dief die zonder uitstel zijn slag wil slaan. Oog voor hetgene rondom mij gebeurde had ik niet, noch voor de zee, noch voor de meisjes die zich, op het strand uitgestrekt, bruin lieten branden. Iets had ik slechts in het oog, de badhokjes. Doch onbeholpen bleef ik staan als wist ik niet precies waarheen. Ik voelde me van streek. Doch plots dook er een man op die me had gade geslagen en me twee tickets in de hand duwde. Eén oogopslag keek ik angstig op naar Jenny, maar zij hield zich kalm als was ze mijn vrouw. En terzelfdertijd ging de man ons al voor naar een badhokje. Ik verwachtte me er aan dat Jenny me zou verzoeken op haar te wachten tot zij ontkleed was. Doch alsof we er ons over schaamden dat elke aarzeling ons belachelijk zou maken, stapten we te zamen in het badhokje...

Berouw over mijn daad voelde ik niet. Niet omdat ik een verstokt zondaar was, maar over zo 'n buitenkansje kan een mens van vlees en bloed alles behalve spijt voelen. Wel voelde ik angst voor Genoveva. Maar Jenny zou dit avontuurtje wel niet bekend maken. En ik geloof dat zij er evenmin spijt over had. Dat Jenny niet aan haar proefstuk was, ondervond ik. Evenzeer dat Kamiel haar sinds een paar weken niet meer had kunnen genaken. Doch zô iets had ik van Jenny niet durven verwachten. Zou de afwezigheid van Kamiel daar voor iets tussen zitten? Ik dacht er reeds ernstig over na die Kamiel er uit te gooien. Of beter, daar zou ik Genoveva wel in het strijdperk voor krijgen. Maar kom, mocht ik wel verlangen dat Jenny ongehuwd bleef? Blijkbaar had zij onze verhouding toch niet ernstig opgenomen. Kamiel zou best met haar blijven vrijen. En het wijselijkste was hun te laten betijen, zonder al te veel opvallende afgunst.

Wij hadden echter zonder de Van Dyck's gerekend. Van Dyck's oudste liep met haar vrijer op het strand toen Jenny en ik terzelfderijd uit het badhokje waren gestapt. Natuurlijk was het een triomf voor de Van Dijk's dat ze mij - dichter de Koker, de fatsoenlijkheid in hoogst eigen persoon! - konden bekladden. En met zijn meid dan nog! Stel u voor, de meneer die hun niet eens wilde bezoeken. Hij wist wel waarom, de schijnheiligaard! En met het nodige misbaar werd Genoveva van mijn slippertje op de hoogte gesteld.

Buiten zichzelf van woede stond Genoveva ons in de keuken op te wachten. Maar Jenny hield zich kranig. Wel werd ze een beetje rood en enkele seconden bleef haar verdedigings-reflex in gebreke. Doch weldra hernam ze zich en flapte ze het er uit: ‘Als we daar goesting voor hadden zouden wij dat

voorzichtigheidshalve thuis hebben gedaan! Leugens zijn het, niets dan leugens!’ Als versuft lag ik in een zetel. Niet eens in staat Jenny bij te springen. Dat Anny in een huilpartij losbarstte en op mijn knie wilde klauteren, merkte ik nauwelijks op. De rest van het krakeel hoorde ik als versuft. En dan richtte Genoveva zich tot mij. Maar op elke vraag, die ze me stelde, bleef ik het antwoord schuldig. Honderd mijlen vandaar had ik willen zijn, alleen.

Een half uur nadien stond Jenny al reisvaardig. ‘Leugens!’ riep ze nog eenmaal op pathetische toon. En toen trapte ze het af, naar Kamiel...

Remi Boeckaert

Deemstering

Ik staar door 't open venster
van mijn jeugd
tot niets meer deugt
voor mij
tenzij...
tenzij een verre naam
nog tot een droom misschien.

't Is hard alleen te zijn
voor 't open raam.
Je daar alleen te weten,
- wijl alles slaapt -
vriend van je eigen pijn...

Maar harder nog is 't onbegrepen
zich zelve heen te slepen
te beurs reeds om te leven,
te jong om dood te zijn.

A. Suenaert

Oponthoud in Kahareh

Als wij de steiger opklommen, Krisjan en ik, kwam ons de dikke, tastbare lucht van Kahareh tegen, de lucht drukte tegen onze handen, tegen ons gezicht, en eenmaal op de kaai, moest ik een paar maal diep ademhalen, vooraleer ik er aan wende. Bevrijd van de stank, waarvan de 'Lieva' doordrongen is, en die onze longen vôôr hun tijd zal doen rotten, de stank van honderden vergane zeerovers, gingen wij het ijskoude Kahareh in. De kaai was leeg. Zoals de 'Lieva' vannacht geland was, kon het slechts één zeiler ter wereld, en zoals zovele malen volgden wij ontroerd het manoeuvre, dat ons ankerde en voor nieuwe ogenblikken ketende. Geruisloos volmaakt, als de schaduw van een roofvogel, streek de 'Lieva' de haven aan.

Van Frankrijk tot hier hadden wij een tamelijk goede vaart gehad. De vier Spaanse karvelen bij Abolariu vluchtten als voor de duivel, toen zij de 'Lieva' aan haar pikbestreken mast en de vorm van haar zeilen hadden herkend. Bij Sairounda was onze watervoorraad plots leeggedroogd, alsof een afgevallen en verdoemde priester er over geademd had. Zodat wij met moeite tot hier geraakten. En dan natuurlijk nog, de geschiedenis van Krisjan met Janne Voet, waarbij Krisjan het er net van afbracht met een opengereten arm. Hij werd zes uur aan de voormast gebonden, wij hadden reeds heimelijk gehoopt, sommigen oefenden reeds met hun scheepsmessen op het dek. Tot de maats uitgevist hadden dat ouwe Krisjan in zijn volle recht gemoord had.

Een inham, naar het Noorden gericht, als een blinkende sikkel in de rots, en hogerop de stad, met lage blokhuizen langs de weg, die erheen leidde, Kahareh leek op de honderden havensteden, die wij verder in deze kust reeds aandeden. Dit meenden wij toch bij eerste gezicht. (Alhoewel zover in de bres van het vasteland nog geen van ons reeds was geweest.)

Was je hier reeds vroeger? vroeg ik Krisjan, verder reeds de ijle roep en de vloeken van de scheepsmakkers, die een andere weg insloegen. Ik had gemerkt dat Krisjan een bepaalde, hem bekende baan volgde in de smoezelige buurtjes, die ongewoon stil en verlaten waren. Zelfs de bordelen, die ik herkende aan hun bloedrood geverfde gevels, waren zonder licht.

- Hé, Krisjan, hoor je niet, wat ik je vraag?

- Wat? zei hij. Hij had het dus werkelijk niet gehoord. Krisjan bleef stilstaan. O, Oh, riep hij plots, het weergalmde door de lege straat, tegen de schimmelmuren aan. O - Oh, weergalmde het verder door het gestamp van onze houten schoenzolen, tegen de steenhardgetreden grond, door het geruis

der branding heen. Er was een windje dat in de holten der rotsen floot.

Was de stad reeds uitgemoord, werden de bewoners gevankelijk meegevoerd? Wie had Frondie de kaas voor de neus gepikt? Ik dacht aan de vreselijke dood die Frondie hem zou bezorgen, aan zijn hulpkreten, aan Frondie's onmeedogen.

Maar het was onmogelijk dat iemand ons voor was.

Toen wij uit de schaduw van de vooroverhangende rotsschilfers kwamen, en het klare, uitgetekende landschap met de puinen open lag, voor ons, zag ik een molen. Ik had in de jaren, dat ik met de ‘Lieva’ had gevaren nog nooit gezien, dat in vreemde landen molens gebouwd waren, zoals bij ons in Vlaanderen. Ik wees Krisjan de molen aan. Hij stond ver in de rotsheuvels, ik kon slechts zijn uitgerekte silhouet zien, als een vleermuis aan de lucht genageld, een toren van ongewone vorm, plomp als een kerk, met gekartelde randen en balustrades, die aan de torenspits waren aangebracht. De wind was niet sterk genoeg en de te lange vlerken van de vleermuis hingen stil. Heb je al een molen gezien, waarvan de wieken op ongeveer manshoogte van de grond komen en met zakken aan de vier uiteinden? Zou ik later aan de dorpspaap in Vlaanderen vragen, dacht ik.

Ik bleef stil staan en toen ik op vele punten in dezelfde heuvels nog meer van die eigenaardige molens bemerkte vroeg ik Krisjan waartoe zij dienden. Hij zei dat het gerechstempels waren, en de bengelende zakken aan de wieken waren naakte veroordeelden, die men er vastbond.

Levend, zei Krisjan na een poosje. Ik bleef staan en keek naar de smalle, dode weg die wij gegaan waren, die tussen de verpuinde hutten gleed.

Hoor je 't? vroeg ik.

Wat, melkbaard? zei Krisjan ongeduldig. Duidelijk hooide ik het gegil van de hongerende veroordeelden aan de wieken.

Toen zagen wij licht. Een paarsblauw toortslicht, dat over de nu dichtbije stad hing, en dat de ingevallen, onttakelde daken en muren bescheen met vlekken. Naarmate wij klommen kwam ons het geluid dichter tegen. (Het was reeds van bij de rotsschilfers in mijn oren blijven hangen). Het geluid was doffer dan de branding, sterk geritmeerd met huilende, rauwe geluiden, een dreigend gezang.

- Wij komen in Kahareh aan, zei Krisjan.
- Weet ik ook, zei ik.
- Tone zei Krisjan, zijn stem had een vergenoegde, geniepige klank.

Het is het vreemdste volk ter wereld. Mak als schapen, als je er op schopt blijven zij liggen. Maar hoor je hen nu zingen? Het moet ergens een plechtigheid zijn.

Wij gaan erheen. Pas nu goed op, Tone, let op wat ik je zeg. Als zij nu bivoorbeeld op hun buikje gaan liggen, kom er niet aan, Tone, probeer niet hen te kittelen. Want zij zijn opgehitst door hun godsdienst. Net als jij, als je bij een vrouw bent. Ik weet het, ik ben hier vroeger nog geweest.

Het varken had mijn vraag van daareven dus toch gehoord. Hij ging wat sneller, vlak voor mij ging zijn uitgetande schaduw mee, met hortende bewegingen van het lichaam.

Op de marktplaats, stond het verzamelde volk van Kahareh. En net toen wij aankwamen in het volle licht, eindigde hun gezang, deinde uit in de hoeken der marktplaats, waar het nog bleef trillen en zoemen. Het volk stond stil, als één vormloze massa, in rijen gericht.

- Zij werden verwittigd, fluisterde ik Krisjan toe. Zij laten de Joden niet schieten. Krisjan glimlachte, in het toortslicht leek zijn zuidduitse kop een spinneweb van blauwe rimpels.

- Ik snijd gaten in hun maag, zei hij; wij komen de Joden halen.

Ik lachte.

(Toen Krisjan op de ‘Lieva’ had gehoord, dat wij een vrachtje Joden kwamen oppikken in Kahareh, huilde hij van woede. De gappers, de stinkers, de ontmande vetjassen, met blote hand zou hij hen wurgen. Toen om hem heen een hele kring maats hem uitlachte, - Was zijn liefke met een Jood weg? Had Krisjans moeder hem laten besnijden? Dat hadden wij nog niet gezien! Trek zijn broek uit! - sloeg Krisjan wild in het rond met een scheepsemmer. Hij kalmeerde, toen zij hem wijsmaakten, dat meer dan de helft ervan, vrouwen waren.)

Ik schoof na Krisjan de rijen door. De Oosterlingen hadden levenloze, asphaltkleurige gezichten. Verborgen in hun khaki-mantels lieten zij ons dadelijk door, als merkten zij niet, dat wij blanken waren, als sliepen zij met hun ogen open, met verlamde, machteloze ledematen. Ik keek duidelijker toe. Er was onder hen een zwijgende spanning, die wij niet eens hadden afgeleid, die zich naar het centrum der marktplaats richtte. Daar had de plechtigheid plaats, waarover Krisjan had verteld, op een verhoog, dat tegen een hoofdgebouw was opgetimmerd. Wij waren gans omgeven van een leger in khaki-kapmantels.

Als Kahareh opstandig werd, hadden wij geen enkele kans.

- Jammer dat de vrouwen niet toegelaten worden bij de rechtspleging, zei Krisjan. Zij worden er wild van. Gave God...

- De rechtspleging? onderbrak ik hem.

- Ja, Tone. Van zohaast de priester het laatste gebed heeft uitgezongen wordt zij terechtgesteld.

- Hoe weet je dit? Had Krisjan hier gesmokkeld, of was hij hier gevangen geweest, voor hij met de ‘Lieva’ voer?

Wat wist ik eigenlijk van Krisjan, van hen allen, die mijn scheepsmakkers waren, met wie ik verenigd en geketend was, met wie ik samen voor het Oordeel zal komen.

Krisjan schudde wrevelig het hoofd. Ik volgde de richting van zijn speurende, geile blik. Ik zag en hoorde, gelijk aan allen op de marktplaats. Ik was gekneld in de massa van Oosterse machteloze mannen.

De stem, de ik van in de voorstad reeds, boven het koor uit had gehoord, een lage negerstem met zenuwachtige trillers, zong het eindeloze keervers nu in solo. Ik zag de man, die zong. Het was een oeroude neger, gekleed in de heilige gewaden van zwarte zijde, rond zijn hals en zijn armen hingen de heilige gouden en koperen ringen.

De vorm van zijn negerkop had ik nog gezien, en op hetzelfde ogenblik herinnerde ik het mij. Hij was van de negerstam, die in Anapolis sinds eeuwen in een slavenkamp leeft. Ik had zijn broeders dikwijls gezien met hun rare, vierhoekige koppen, terwijl zij ossenwagens voerden, of aan de boerenhoven vastgeketend bij de hals. Maar bij de priester zocht ik tevergeefs naar de verbleekte, verdorde huidring om zijn hals. Terwijl hij zong scandeerde hij de maat met zijn smalle teringlijdersvingers, terwijl de ringen van zijn pols onbeweeglijk hingen. Hij transpireerde, zijn vooruitstekende mond (als van een aap) bewoog en zong het eindeloze, hitsende lied.

Op het verhoog, vlak naast de toortsen, die om hun kleigele lichamen een aureool tekenden, stonden de Tientsiwakers. Tussen hen, op het schandberd vastgeriemd, lag de veroordeelde vrouw. Haar hoofd was voorovergevallen, haar blauwzwarte haren, die uit haar nek wasten als een vloed van zeewier, bedekten haar borst, in de wijde, vormloze tabbaard gesculpteerd, spanden haar wijd opengerekte dijen. Af en toe keken de Gelen naar het gebonden, bewegingsloze lijf.

- Is zij reeds terechtgesteld? vroeg ik Krisjan. Hij schudde het hoofd.

- Zie je dan niet hoe gejaagd, hoe zenuwachtig de Kaharehse lui staan te trappelen! Zij is bewusteloos, van angst waarschijnlijk. Daar komt het sein van de priester.

De priester kwam nu voor op het verhoog staan, vlak voor de vrouw, en ten einde adem, stokkend en fluisterend eindigde hij het gebed. Dan met een plotse, heel hoge schruwel riep hij de Gelen toe: Koes Aramdi. Met één ruk gingen de koppen van de menigte vooruit. Ik zag hoe de monden kwijlden, hoe de mannen de handen op elkaars schouders legden, hoe hun lichamen elkaar raakten in een onkuise spanning. En wat ik vreesde, gebeurde voor mijn ogen, langzaam als de Romeinse waterproef.

De Gelen kleedden de onbewegelijke vrouw uit en goten water over haar. Zij had een verwelkt lichaam, dat bij elke spier zichtbaar gespannen hing, met weke glanzen van het licht op het vlees.

Een hees gemompel kwam als een stofwolk hoog uit de menigte. De negerpriester draaide zich naar het volk toe, en spreidde langzaam de armen.

- Ho, daar gaan wij, zei Krisjan, naast mij; als een waterbel spleet het stille gemompel open in een oorverdovend gehuil. De mannen huilden en gilden terwijl zij de armen boven het hoofd strekten. Koes Aramdi, riepen zij, de priester na.

- Ho, zei Krisjan weer, dichtbij. De Gelen reikten een kleinere, druipende harstoorts de priester aan. Hij stapte op de vrouw toe. En plechtig, als bij een kruisteken stootte de negerpriester de sissende, rokende toorts in haar borsten, haar navel en haar open sexe. Als het gieren van een Noordwind in slappe zeilen, klonk het gillen van de aaneengekoppelde menigte. Daar ik zo dichtbij was, rook ik de schroeilucht.

- Zij was reeds dood, zei Krisjan, er is nu nog een tweede ceremonie.

- Laat ons weggaan, zei ik.

- Wij gaan de joden eens keuren, zei Krisjan. Kapitein Frondie op onze tippen verrassen. Natuurlijk het mooiste bordeel van de stad waar hij hokt.

Wij wendden ons langzaam af, dwarsten de marktplaats.

Waar Frondie hokte wist ik nu reeds wel. Zoals in de meeste havensteden, bij één van de honderden spionnen die hij in de Middellandse Zee heeft, waar allen, schippers of landlui, Araben, Turken, vettig vuile Italianen, Portugezen, vermoeid en moedeloos hun kop tussen de knieën leggen, als zij van Simon Frondie of zijn ‘Lieva’ horen. Hosek hocan, zeggen de Araben, wat betekent De Grote Schipper. Dichtbij of ver, zij vrezen hem meer dan het eeuwig branden van hun ziel. Alhoewel het een hele tijd geleden is, dat we in deze buurt een stad overvielen of schepen afbrandden, wij waren namelijk in Frankrijk en Engeland, zal de herinnering aan Frondie hier wel fris gebleven zijn. Iedere witgekroesde neger en ieder twaalfjarig maagdje kent de vreselijke verhalen over Simon Frondie.

Ikzelf heb hem in Balaïro in Spanje in een ogenblik, in de tijd dat je hart tweemaal slaat, twee vrije Nubiërs zien wurgen, met beide handen tegelijk. Diezelfde nacht heeft hij in het klooster met zijn luitenant Mercier huisgehouden. Terwijl Krisjan en de nu betreurde Janne Voet de nonnetjes vasthielden, en twee aan twee loslieten (daarna likten zij de kruimels op) offerde onze kapitein negenmaal en vocht toen nog met Mercier.

Mercier volgt Frondie als een schaduw; het net van zwijgende spionnen van Gibraltar tot Anapolis is zijn werk. Als de

proef op een vermenigvuldiging is de vrees, de verschrikte haat voor de ‘Lieva’ in de Middellandse Zee verschenen. De kleinere piraten-kapiteins, die nog met haïks voeren en halve negerbemanningen hadden, verdwenen. Met stenen aan de hals en gezwollen als een blaas in het dikke water, in de Algierse kazematten van de ratten aangevreten, heimelijk neergestoken. De baardige Aartsbisschop van Coblonta, die Frondie voor de Algemene Raad als renegaat had uitgeroepen en het Vierhoeksplan had voorgelegd, dat Frondie als een strontvlieg zou verpletteren, zei hij, werd dezelfde week verhangen gevonden aan zijn bed.

Wij waren nu gans aan het godsdienstig gezang in Kahareh ontsnapt, en het geroes in onze oorschelpen was dit van de wind die scherper kwam opzetten, terwijl wij hoger dan de stad klommen. Na Krisjan knoopte ook ik mijn mantel dicht, en bond mijn broek vast om de enkels, klom na hem over de brede muur van rotsblokken, die een ring vormde om de stad. De stad lag aan onze voeten, blauwe kubushuizen, afgeknotte, en afgebrande bomen, smalle torens.

Eens buiten de stad waren er geen straten meer. De huizen, vier à zes tegen mekaar gebouwd en in een gelijke okere kleur stonden verspreid, als korenschoven, in het veld. De lucht, bitter van zweet en drek, drukte op de lage okere huizen. Het waren de armenwijken.

Krisjan sloeg links af en volgde een landweg, paralleel aan de omheinde stad.

- Zij slapen met acht tot tien huisgezinnen in één hok 's nachts, zei hij. Als zij genoeg geld te zamen krijgen, mogen zij binnen de stadsmuur gaan wonen.

Hier en daar, zagen wij er, die geen huis hadden of tot de andere huizen geen toegang kregen. Gehuld in hun gele burnoes lagen zij in de schaduw der binnenhoeken met drie vier aan mekaar gekleefd, te slapen. Zij drukten zich tegen de huizen aan, die waarschijnlijk warm hadden. Anderen sliepen in de lage cypressen, hun levenloze ledematen hingen als zware, vreemde takken tot tegen de grond. Hun adem steeg wit en wolkig in de lucht.

- Als zij daar buiten slapen, zei Krisjan en hij wees vlak voor zich, naar het schrale rotsland, waar de gerechtstempels stonden, en waar ik een nieuwe, bleke dubbelring van steen bemerkte, dan zijn zij 's anderendaags hard als een kei.

Toen zag ik het in de gracht liggen. Krisjan kwam naast mij staan. Een jongetje lag tegen een rotsblok aangedrukt te slapen, het had een melkig, mager gezicht, zijn mond stond wijdopen. Hij had boven op zich boomtakken gelegd en sliep met de armen open, aan de grond gekruisigd, in een traliewerk van spietsen, wit en van iedereen verlaten onder de takken

waaraan geen bladeren meer waren, waardoor de nachtlucht drong en het jongenslichaampje aantastte.

Krisjan stapte voort.

- Ik hoop maar dat ik het warm krijg, in het bordeel van Frondie, zei hij. Bij een van die jonge jodinnetjes. En dat er paardendrek klaar is, voor mijn arm. Ik betastte zijn arm en voelde onder de zwachtels. Het vlees rond de wonde, die wel drie duim breed was, was week en erg gezwollen.

- Je arm zal het wel gauw nodig hebben, zei ik. Doet het nog pijn?

- Mocht je wel eerder gevraagd hebben. Nu gaat het. Ik heb het er wel voor over, nu ik onze goede ouwe Janne Voet, in de hel weet braden.

- Jij gaat zeker de hel in, zei ik overmoedig.

Krisjan onderbrak zijn marsj, keek mij wantrouwig aan.

- Waarom? vroeg hij. Noem mij één echte zonde, die ik gedaan heb, Tone. Kan er één paap één echte zonde bij mij vinden? Je hebt het toch zelf gezien dat Janne mij aanviel, terwijl ik bij de vrouw was in Frankrijk?

Ben ik met mijn bloedende kop niet naar de biecht en de communie geweest, ter uitboeting?

- Ja, zei ik.

- Zie je wel, triomfeerde hij. Wij gingen verder.

- Als mijn arm maar niet begint te bloeden bij het jodinnetje. Als er bloed op het bed komt, mag het zeker het mijne niet zijn. O - Oh, Krisjan schaterde het uit, zijn holle, tandenloze mond gespleten in zijn gezicht.

- Frondie zal woedend zijn, als hij ons ziet, zei ik.

- En Mercier, dan, met zijn uitgestreken, gladde, militaire gezicht. Maar laat ze op Krisjan afkomen (Krisjan werd verontwaardigd). Ik heb gevaren, zo zal ik jouw kapiteintje zeggen, bij Ghekireis en bij Abner. Eu, Simon Frondie, zal ik hem vragen, ga je peper en matten op de ‘Lieva’, laden en in Brugge verkopen? Ga je een boekhouder huren? En een paap?

- Hij zal je uitlachen, met zijn messen naar je gooien, zei ik.

- Wel, zal ik hem zeggen, dat liever, Simon Frondie, dan dat je die smerige stinkers van Joden durft opladen. Duizenden heb ik er gezien, Tone, in Spanje. Zij lagen zo maar langs de straat, kropen op mekaars kinders, zo lagen zij te stinken langs de openbare straat.

- Maar zij deden toch niemand kwaad, zei ik.

Hij keek mij zeer lang aan, geniepig listig, op de hoogte van mijn borst kwam zijn lange Duitse schedel. Toen wendde hij zich af, en begon in zijn dialect te vloeken en zwaaide met zijn armen naar de hemel. Een profeet uit de Bijbel in het vlottende, mistige maanlicht.

- O, Nee, riep hij. Neen. En de zwarte Pest, Tone, in Duitsland.

In mijn eigen stad, de honderden Duitse mensen, die zij vergiftigden en besmetten?

En wat voeren zij met de Heilige Hosties uit, met de Relikwies? En wat vertelde mij Gert, die uit Male komt, uit je bloedeigen streek, dat zij met het kleine meisje hebben uitgevoerd in hun verdoemde, door God eeuwig verdoemde verzameling? En was de Witte Kardinaal soms geen Jood?

Hij schudde zich warmer en vaster in zijn mantel, hervatte woedend zijn marsj. Maar na twee stappen bleef hij staan, door de bliksem getroffen, star als een zuil.

En ik zelf kon het moeilijk aannemen.

Uit een verloren eeuw, uit een droom opgeroepen door Krisjans verwensingen, zag ik de groep Joden staan. Zij waren aaneengeketend bij de hand, een groep van dertig, kleurloos, zonder vorm, uit een andere wereld. De grauwe Joden bewogen niet toen wij aantraden.

Een van de drie, aan de ceders vastgemaakte paarden hinnikte, en stampte met zijn hoef tegen de stenen aarde.

En ik had nog geen van hun Jodengezichten gezien toen Krisjans eerste vloeken weerklonken en hij op hen toesprong, als een veer.

Hugo Claus

Schemerlied

'k Betrouw de mensen niet, de wrede schorpioenen,
'k betrouw alleen mezelf en dan nog ook niet zeer
en kan ik nog op aard mezelf met God verzoenen,
misschien stel ik dan ook betrouwen in de Heer.

Maar 't is gedaan met mij... Ik heb zoveel verloren,
dat ik mezelf maar wijsmaak, dat ik niets begeer.
Wat had ik aan de nacht of aan het zonnegloren?
't Is of ik nu mijn hart maar wat berusting leer.

En vreugde en verdriet, laat het voorbij me vloeien,
wat eenmaal is geleden, keert toch nimmer weer!...
Waarom dan steeds getracht nog aan mezelf t'ontgroeien?
Eens komt de dood, die uitkomst weet voor alle zeer.

Tony van Putte

Romanfragment

Ik bracht Jenny en Kareltje[1] naar mijn bungalow op de buiten. Het was toen volop zomer, de wind suisde zangerig door de toppen van de berken rond het huis. Kareltje draafde achter een vlinder aan tot hij struikelde over de wortels van een bremstruik. Hij viel met zijn gezicht in de bloemen, maar hij huilde niet. De geur van de brem moest hem bedwelmen, want toen ik hem optilde maakte hij zich los en borg zijn gezicht terug in de bloemen.

Ik zag Jenny door de kamers gaan en ik had de indruk alsof die op haar aanwezigheid gewacht hadden. Om me heen zag ik opnieuw mijn boeken, de schemerlamp en de kleine radio in de hoek. Vroeger was de bungalow mijn geliefkoosde verblijfplaats wanneer ik genoeg had van de mensen en alleen wilde zijn met mezelf. Met mijn hart dat ik begon te ontdekken en waarvan ik de roerselen dacht weer te vinden in mijn boeken. Het was vreemd nu, de namen op de gebonden ruggen zegden me niets meer. - 'Dostojewsky, Standhal?' dacht ik en ik besefte ineens, dat ik in geen maanden meer gelezen had. Ik kon niet meer eenzaam zijn, terwijl ik tevoren de eenzaamheid zocht. Ik was niet meer gerust wanneer ik geen mensen om me heen zag. Geen gezichten waarop ik trachtte te lezen of zij even rusteloos waren als ik. Maar de meeste gezichten waren zonder uitdrukking, de mens leek een standaard-type.

Een na een nam Jenny de boeken in handen. Een vrouw is een wonderlijk wezen, al de dingen die zij aanraakt verliezen op slag hun levenloosheid. Zij bladerde in 'Le Rouge et le Noir' en plots stond Julien Sorel voor mijn ogen. Ik kreeg een onbedwingbare lust om me in een boek onder te dompelen. Om alles te vergeten en alleen maar te leven met de mensen in mijn verbeelding. Gelijk zovelen had ik er van gedroomd een roman te kunnen schrijven, maar de figuren wilden niet in me gaan leven. Ze bleven marionetten met houterige gebaren. Hun gezichten waren even glad als die van de mensen om me heen.

- 'Ik zie, dat ik me niet zal vervelen.' zei Jenny met een glimlach.

Ik grijnsde toen de gedachte aan Herman's bibliotheek in me opkwam.

- 'Het zal een hele verandering zijn als ge gewoon waart aan Herman's boeken.' zei ik. Ik begreep eerst later, dat ik dit niet had mogen zeggen. Haar gezicht verduisterde plots en ik

(1) De vrouw en het zoontje van een vriend, die door de Gestapo wordt opgezocht.

had willen vloeken. Maar Jenny was geen kind en zette er zich onmiddellijk overheen.

- 'Hebt ge hem nog gezien?' vroeg zij.

In plaats van te antwoorden stelde ik haar een nieuwe vraag.

- 'Houdt ge nog van hem, Jenny?'

Zij scheen zich over mijn vraag niet te verwonderen en lachte droefgeestig. Toen zij de schouders ophaalde werd zij ineens veel jonger dan ik haar tevoren gezien had.

- 'Ik weet het ook niet.' zegde zij: 'In de cel heb ik er veel over nagedacht.' Zij zweeg een paar ogenblikken alsof zij moeite had om verder te gaan. 'Ik geloof, dat ik hem haat.' voltooide zij.

- 'Dus houdt ge nog van hem.' zei ik snel. Mijn antwoord kwam als een reflex zonder dat ik de tijd had er over te denken. Pas toen het te laat was besefte ik, dat er meer waarheid achter stak dan ik het zou gemeend hebben moest ik er een hele tijd over geredeneerd hebben. Jenny keek me aandachtig aan en knikte.

- 'Misschien wel.' gaf zij toe. 'Haat is een zeer complex gevoelen, maar het bestaat voor een groot deel uit verbitterde liefde.'

Zij rookte haar sigaret zoals de meeste vrouwen, met een naïeve onhandigheid. Ik had haar in Herman's tegenwoordigheid nooit zo vertrouwelijk geweten.

- 'Zo kan ik me niet indenken, dat het mogelijk is een Duitser te haten.' ging zij voort. 'In de gevangenis sprak iedereen over haat. Ik begrijp het niet. Haat is intens en levend, het is een gevoelen dat het hart doet vibreren. En wat ik tegenover hen gewaar werd was niet meer dan een koele afweer, een schild waarop alles afschampte.'

Zij had nooit over de gevangenis gesproken en nu begon zij er over zonder zichtbare emotie.

- 'Hoe was het daar?' vroeg ik.

Zij inhaleerde de rook van haar sigaret en glimlachte even.

- 'Slecht.' antwoordde zij. 'Slecht' is een onpersoonlijk woord, nietwaar? Maar ik vind er waarlijk geen ander.' Zij haalde hulpeloos de schouders op.

- 'Ik weet hoe het was, ik weet dus ook wat ik gevoeld heb, maar als ik er over moet spreken denk ik, dat niemand me zal begrijpen. Woorden zijn zo klein.'

Ik stond recht en begaf me naar het venster. Kareltje lag op zijn rug in het gras en keek naar de wolken. Tevergeefs trachtte ik zijn aandacht te trekken. Hij had geen ogen dan voor de zon en de lucht.

- 'Was er zon in de cel?' vroeg ik.

Jenny schrok, maar hervatte zich onmiddellijk. Zij schudde het hoofd en keek me vragend aan.

- ‘Ik kan me niet indenken, dat het mogelijk zou zijn zonder zon te leven.’ zei ik.

Zij glimlachte verontschuldigend.

- ‘Dat dacht ik ook.’ zegde zij. ‘In het begin.’ Zij had geen moeite om het voorbije weer voor haar geest te roepen, het was nog zo dichtbij, dat zij geen kans had gehad om het terug te dringen. ‘De eerste dagen meende ik, dat ik de muren zou oplopen. Vroeger dacht ik al, dat ik zou stikken in onze straat omdat er zo weinig zon binnen kwam. Maar later...’ Zij maakte een afwerend gebaar. ‘Ten slotte had dit alles geen belang.’ voltooide zij.

Ik had een boek uit de kast genomen en bladerde er in zonder aandacht te schenken aan de tekst.

- ‘Wat had er dan belang?’ vroeg ik.

Zij schokschouderde en het was duidelijk, dat zij moeilijk een antwoord vond.

- ‘Ik geloof, dat niets nog enig belang had.’ antwoordde zij. Zij keek naar haar sigaret die lag te smeulen in de asbak. ‘Dàt was juist.’ vervolgde zij. ‘Alle dingen verloren hun betekenis, ik léefde niet meer, ik had de indruk alsof iemand me daar opgesloten had en iedereen op de wereld vergeten was, dat ik nog bestond.’

De zon verdween voor een ogenblik achter de wolken. Toen zij er weer terug was leek heel de omgeving veranderd. Er brandde een roodglanzend vuur over de bomen, de toppen van de berken schenen in vlam te staan. Jenny was rechtgestaan en riep Kareltje in de tuin. Hij antwoordde niet en stond ook niet recht. Toen liep zij naar de plaats waar hij lag en bukte zich over hem. Met een glimlach op haar gezicht richtte zij zich op. Zij wenkte me en ik naderde haar. Kareltje was in het gras in slaap gevallen, er kroop een diertje over zijn gezicht en hij greep er naar, maar hij ontwaakte niet. We stonden zwijgend op hem neer te zien. Ik voelde een plotse vertedering in mijn hart gelijk toen ik met Lydia bij zijn bed gezeten had. Er sjirpten een paar krekels in het rond, een koekoek riep in de verte en er was onmiddellijk een tweede die zijn roep beantwoordde.

- ‘Kom.’ zei Jenny.

Zij tilde Kareltje op en ging me voor naar binnen. Ik had geen lust om haar te volgen. Op het pad achter het huis reed een meisje voorbij in een wit zomerkleed. Ik liep de tuin uit om haar achterna te roepen, maar toen ik over de omheining geklauterd was kreeg ik haar niet meer in het oog.

- ‘Verdomd!’ vloekte ik en ik bleef doelloos op het pad staan kijken. Toen ik terug binnen kwam had Jenny Kareltje naar bed gebracht. Zij zat voor het raam terwijl de avond stil-

aan begon te vallen. Ik herinnerde me plots wat zij me bij het begin van het gesprek gevraagd had.

- ‘Ik moest u de groeten doen van Herman.’ zei ik. ‘Ik zag hem verleden week.’

Zij beet op haar lippen en keerde zich af om te antwoorden.

- ‘Waar is hij?’ vroeg zij.

Ik haalde de schouders op.

- ‘Hij heeft niets gezegd.’ zei ik. ‘Trouwens, het is misschien beter, dat geen mens iets over hem weet.’

Zij knikte langzaam.

- ‘Misschien wel.’ gaf zij toe. Ik had de indruk alsof ik ineens veel verder van haar af stond nu ik over Herman gesproken had, maar ik kon niet zwijgen. Zij was een kleine vogel in mijn handen die ik de keel kon dichtknijpen als ik er lust toe had.

- ‘Hij was als de dood zo bang, dat gij hem zoudt verraden.’ zei ik.

Ik keek vol spanning toe om te zien welk een indruk mijn woorden op haar maakten, maar zij verroerde zich niet. Misschien was haar gezicht wat bleker dan tevoren.

- ‘Het heeft ook niet veel gescheeld.’ zegde zij.

Ik wilde een sigaret aansteken, maar ik voelde mijn vingers zo hevig beven, dat ik er een paar ogenblikken mee moest ophouden.

- ‘Het valt niet mee te zwijgen.’ ging zij voort, en ik werd gewaar dat ik me daarnet vergist had. Zij was geen vogel in mijn handen, zij was sterker dan Herman en ik samen. Ik wilde niet meer naar haar luisteren, maar zij sprak voort zonder zich om mij te bekommeren:

- ‘Ze zijn heel wat geraffineerder dan een buitenstaander wel zou kunnen denken. In het begin was het niets dan een verhoor. De Duitser had een Duits gezicht, het licht van de electrische lamp was zo sterk dat ik na het eerste uur het bewustzijn verloor. Toen ik ontwaakte lag ik in mijn cel, maar ik zag niet meer. Het duurde een halve dag voordat de blindheid verdween. Toen zag ik, dat er iemand bij me in de cel was. Ik was altijd alleen geweest, nu lag er een vrouw naast me die bloedde over heel haar lichaam. Zij vertelde me wat er met haar gebeurd was, punt na punt, dag na dag. Ik wilde haar doen zwijgen, maar zij hield niet op. Zij schoof haar kleren omhoog en toonde me haar wonden. Haar vingers waren verbrijzeld, een Duitser had zijn sigaret uitgedrukt op de punt van haar borst.’ Jenny streek even over haar ogen en het was een ogenblik stil in de kamer. ‘Het duurde lang voordat ik haar tot zwijgen bracht. Toen stelde ik haar een vraag: “Hebt ge gesproken?” Zij keek me aan alsof ik volslagen gek was. “Natuurlijk heb ik gesproken.” antwoordde zij. “Een mens kan toch niet anders!”

Dit was het ergste. Ik wist wat me te wachten stond en ik wist, dat ik niet zou kunnen zwijgen.'

Haar sigaret was helemaal opgebrand in de asbak. Zij blies de asse door het venster en bleef voor zich uitkijken.

- 'Pas toen begon ik aan hem te denken.' ging zij voort. 'Hij was altijd ver af geweest, nu kwam hij in de cel en begon ik lichamelijk naar hem te verlangen. Het was absurd. Hij was mijlen af en ik voelde zijn kussen en zijn strelingen. En ik trachtte mezelf wijs te maken, dat ik hem haatte.'

Ik hield haar gezicht in het oog en ik zag, dat zij heel wat veranderd was sinds de dag waarop wij haar los gekregen hadden. Het had lang geduurd voordat er een glans van leven in haar ogen gekomen was. De dokter had geen woord over haar gezegd, maar ik voelde dat zij nooit meer zou worden als tevoren. Zij was gekwetst. Niet lichamelijk. Een wond in het lichaam laat hoogstens een litteken na. Maar er was meer gebeurd.

Het begon stilaan donker te worden in de kamer. De silhouetten van de bomen in de tuin werden opgeslorpt in de schemering, in de weide riep een veulen om zijn moeder.

- 'En toch hebt ge gezwegen.' zei ik.

Zij had zich niet meer aan een antwoord verwacht en schrok wakker toen zij mijn stem hoorde. Zij knikte en ik zag, dat zij niet meer wilde spreken. Ik grinnikte in mijn binnenste en ik dacht: 'Zij wordt terug een kleine vogel.'

- 'Waarom hebt ge niet gesproken?' vroeg ik. 'Wat is er gebeurd?'

Zij bleef zwijgen en er kwamen tranen in haar ogen.

- 'Neen.' zegde zij.

Ik voelde me dicht bij de overwinning en wilde het gewonnen terrein niet meer prijsgeven. Reeds toen ik een kind was had ik er plezier in gevonden hulpeloze diertjes te pijnigen. Nadien gruwde ik van mezelf en keek ik altijd naar mijn handen alsof ik ze besmeurd had. Ik kwam een stap naar haar toe en legde mijn handen op haar schouders.

- 'Jenny!' drong, ik aan.

Zij hief het hoofd op en voor het eerst zag ik haar gelijk zij was: een vrouw die alle houvast verloren heeft. Ik trok haar hoofd tegen mijn schouder en streelde haar gezicht. Zij snikte als een kind en ik had moeite om haar te bedaren.

- 'Nu niet.' fluisterde zij. Ik was al bijna vergeten wat ik haar gevraagd had en begreep haar niet onmiddellijk.

- 'Waarom niet, Jenny?' vroeg ik.

Zij schudde afwerend het hoofd en de uitdrukking van hulpeloosheid verdween opnieuw uit haar ogen.

- 'Ik wil niet.' zegde zij hard.

Ik liet haar los en zij wankelde, maar ik hielp haar niet. Zij greep zich vast aan een stoel en ging moeilijk zitten. Het was

voorbij, ik had mezelf kunnen vervloeken en voelde me totaal overbodig. Ik stond te wiegen op mijn benen en besefte niet eens, dat ik in haar ogen een gek figuur sloeg. Het was bijna helemaal donker, toen was er ineens een bliksem die de duisternis doorkliefde en vlak daarop ratelde de donder. Ik had kunnen juichen en het onweer danken omdat het op dit ogenblik gekomen was. Jenny richtte zich op en sloot het venster. Ik stond over haar heen te kijken naar buiten waar de weerlicht niet meer van de lucht was. De regen begon op het zinken dak te roffelen, de berken in de tuin zwiepten geweldig heen en weer. Op dat moment hoorden we een huilende stem in de deuropening. Ik keerde me om en Kareltje stond schreiend op de drempel. Jenny snelde naar hem en nam hem in haar armen. De regen nam in hevigheid toe en er was een aanhoudend geratel in de lucht. Ik zag opnieuw rond en merkte, dat ik alleen in de kamer was. Ik hoorde Jenny tegen Kareltje spreken, maar haar stem was nauwelijks waarneembaar. De bliksem en de donder hielden niet meer op. Ik keek naar buiten en tegelijkertijd slingerde de bliksem zich tot op de grond. Er was een oorverdovend gekraak en de berk vlak voor het huis sloeg omver. Daarna roffelde de regen voort op het dak. Zeer eentonig, en stilaan zwakker en zwakker.

Uit de roman: ‘De grote Tijd’.
Frans Cools

De nacht

De nacht... De regen aan het raam,
en stil twee zware, dorre handen.
't Papier met moeders dode naam,
waarop twee donkre ogen branden.

Een bonzend hart... Een mond vol pijn.
Een dode bloem door 't licht beschenen.
Een halve roemer rode wijn.
Een dronken man die niet kan wenen

Een klok slaat plotsling middernacht
en buiten huilen bange honden.
Een dronken man die huivrend wacht.
De klok tikt dieper in de wonden.

Een deur slaat open en weer toe.
Een groet. Een wedergroet, geruchten.
Een bed. Een vrouw. Een man zoekt moe
haar schoot, maar kan zijn leed niet vluchten.

Pieter Aerts

Herinnering

(aan Yoly, Tony en Raymond)

Bij 't eind - een gloei nog tussen doffe as -
van weer een dag waar winterwee aan kleefde
besef ik plots hoe schoon de zomer was,
hoe schoon die dag die ik met u beleefde,

hoe schoon die dag met vrienden, ernst en lach,
het spel van argeloos met ernst te spelen,
met soms - doorheen een luchtig woordenrag -
van hart tot hart het diepste mededelen,

hoe schoon het was die avond in 't station,
waar onze woorden meer dan woorden waren...
Het werd een slot waarna er niets nog nieuw begon,
geen nieuw bezit of nieuw veropenbaren...
De tijd verglijdt met zomer en met zon,
er blijft ons steeds hetgeen we diep bewaren...

Paul Berkenman

Wat is het...

‘en om den tijd, die voortknaagt, te bestrijden,
heb ik 't beproefde wapen opgeraapt:
den droom, die als van ouds mij zal verlossen...’
Jan van Nijlen.

Wat is het dat ons altijd weder
naar 't wonder rijk der dromen drijft,
dat maakt dat wij ontroerd en teder
dien roes beroeren tot beklijft
de weemoed om verleden dagen,
om veel verlangens onvervuld,
om tal van raadsels en van vragen,
waarvan 't beduiden bleef omhuld?

Is het de drang om te vergeten
van weer een dag de tegenheid,
zodat wij ons in droom vermeten
te toeven in de zaligheid
van nooit betreden lustgebieden,
alwaar ons onbeperkt geschiedt
wat rang en stand meestal verbieden
en wat het leven toch niet biedt?

Is het de zucht om steil te stijgen
de klem van eigen kleinheid uit,
zodat wij vleugelen verkrijgen
en luistren naar het zoet geluid -
doch dringender dan ooit te voren -
van ergens weer een toverfluit,
wier lokstem orgelt aan onze oren
hoog boven 's werelds koren uit?

Om 't even, droom werd ons gegeven
als onvolprezen surrogaat
voor vele leemten in ons leven.
Ontstentenis van eigen daad
wordt in den droom driest opgeheven,
zodat een onderdrukte drang
de knel van ketens kan verbreken
om bot te vieren wat reeds lang
zich op ons lichaam zocht te wreken.

Maurits de Doncker

Sonnet

Verzadigd van de zon der zwoele zuiderstreken
keren de vogels op hun vlugge vlerken weer
naar 't land van herkomst waar hun zang nog lang en teer
zal van verloren droom en nieuwe hunker spreken.

Nog is het vonkend vuur niet uit hun oog geweken
en vindt ontlading in hun kreten keer op keer.
Zij zullen op de mist van deze klamme sfeer
voorwaar niet wachten vooraleer weer op te breken.

Zo blijf ik ook naar uwen gloed verlangen,
waarvan ik eens de doem heb ondergaan,
een zomeravond, die vervuld was van gezangen.

In overmoed meende ik met u te kunnen breken
om zonder u mijn eigen weg te gaan.
Doch sedert is uw beeld nog niet uit mij geweken.

Frans Machtelinckx

Hebban olla vogala

Zie, nu zijn alle vogels weer begonnen
hun nest te bouwen, lief, maar ik en jij?
wanneer nadert voor ons de blijde Mei
dat wij iets tastbaars uit de liefde wonnen?

Weer is het lente: dagen zijn geronnen,
verspild aan wensen en aan mijmerij,
vogels nestelen weer, maar zie, ik schrei
want wij zijn nog niet met ons nest begonnen.

Lief, zie de vogels, en verlang als ik
naar zulk een Mei en naar het ogenblik
dat wij uit onze droom een nest oprichten;

bouw aan je liefde, lief, ik ben gereed,
ik zal stil op je wachten want ik weet
dat liefde wonen kan in wat gedichten.

Michel van der Plas

Zo klopt het daaglijks Noodlot aan de Poort

Zo klopt het daaglijks noodlot aan de poort.
Of is het weer de rammelende dood?
M'n leven gaat reeds jaren langs hen voort,
naar 't einde van de baan, in avondrood.

Het avondrood, dat woesten wind voorzegt,
zal daar de rust zijn achter 't heuvelland,
waar 't licht zich in het nachtlijk duister legt,
en dag en nacht in eeuwigheid ontbrandt?

Die eeuwigheid. - Ligt ergens hare bron
in 't Oosten, waar de dageraad ontwaakt?
En vloeit haar zee, waar steeds de late zon
haar gouden mantel aan de sterren haakt?

O, sterren, zon, in d'onbekenden tijd
dier eeuwigheid, ontmoet gij ook zo vaak
het noodlot van den dood, die naast mij schrijdt,
en mij geen vrede laat, in droom of waak?

Ik zie hem, als ik langs de ramen ga.
En in uw spreken heb ik hem gehoord,
m'n vrouw, en als ik voor uw kindren sta.
Zo klopt het daaglijks noodlot aan de poort.

Frank Van Herendael

Uitgang

O zee, lang na mijn dood zult gij voor andren bruisen
en na die andren, zee, alleen nog voor uzelf,
wijl d'eendre sterren boven uwe vlakten kruisen
zolang er nachten stijgen in het blauw gewelf.

Maar als het uur eens slaat dat ook gij moet verkillen
en aan het stollen gaat tot ijs en dan tot steen
en dat gij machtloos in uw grootheid moet verstillen
zonder één klacht, slechts met uw eenzaamheid alleen,

en dat gij in uw schoot het leven moet versmachten
dat eindeloos ontkiemt en plots geen uitweg weet
en niet meer vieren kunt uw radeloze krachten
en duizend doden sterft, te laat voor elke kreet;

denk dan aan ons terug uit de millioenen eeuwen
die stierven wat gij sterft en zend voor ons uw groet
nog eens tot alle sterren, eer gij in moet sneeuwen
en slinger door het ruim ons aller levensgloed.

Dan moogt ge sterven, zee, midden een groot ontroeren,
o moeder van ons al, die eerst het leven waart,
gij zult de laatste zijn om nog ons beeld te voeren
en het met u te nemen op de dodenvaart.

Zolang gij u herinnert zijn wij niet verdwenen,
voorbij d'herinnering is alles uitgewist,
dan waart opnieuw de Geest over de koude stenen
en sluiert hij 't verleden in een zachte mist.

Erik van Ruysbeek

Boekbesprekingen

Johan Daisne: 'Reisebilder uit bezet Duitsland'. - Uitg. 'Ontwikkeling S.M.' - Antwerpen - 1948 - 86 blz; 25 fr.

Het is sinds lang gebleken dat elke publicatie van Daisne een aanwinst betekent voor onze literatuur: zelfs de kleinste brochure bracht ons iets belangrijks - zo zijn korte essays over de film en de Russische literatuur. Deze eigenschap van Daisne valt des te meer op als we in aanmerking nemen dat de stapels bedrukt papier die in de laatste jaren het licht zagen nauwelijks enkele bladzijden interessant proza bevatten. Ook in deze reportage van een vrij kort verblijf in bezet Duitsland vinden wij naast de vele documentaire gegevens die op onderhoudende wijze werden voorgesteld, het boeiend element dat zo kenmerkend is voor Daisne's geschriften. Daisne weet steeds te boeien, zelfs in een relaas van een doodgewone reportagetocht.

Reeds dikwijls vroeg ik me af waarom en of het soms geen hobby was zo volledig op te gaan in Daisne's werk.

Ik zal niet ontkennen dat een moeilijk definieerbare verwantschap tussen Daisne's schepping en mijn persoonlijke litteraire verzuchtingen mij niet tot overdreven enthousiasme stemmen, al geloof ik vast dat zelfs in dit zeer subjectief aanvoelen elementen verborgen zitten voor een betrekkelijke objectieve waardebepaling van Daisne's verdiensten.

Zo meen ik dat zijn uitermate persoonlijke psychologische penetratiekracht, zijn talent om stemmingen op te roepen en zijn zeer menselijke eigenaardigheden waaraan we ons soms storen, doch die ons naderhand lief zijn geworden omdat ze tenslotte typisch zijn voor deze bewonderenswaardige romancier, krachten zijn die geen rechtgeaard lezer kan loochenen.

Men kan opwerpen dat ik hevig van stapel loop voor een uitgave waaraan de auteur nauwelijks zelf belang hecht. Doch juist daarom hield ik er aan even uit te weiden: het feit dat zelfs in dit kleine werkje la main du maître voelbaar is, is eens te meer het bewijs dat Daisne hier te lande de persoonlijkheid is die ons litterair peil ver boven een lauwe middelmaat zal opdrijven.

Rik Lanckrock.

'Reporter 17 en de sport' - Radiokronieken - Uitg. 'De Toekomst' - Brussel - 191 blz.

Reporter 17 voorstellen zal zeker niet nodig zijn. Iedereen die over een radiotoestel beschikt kent de non-conformistische NIR-reporter met de radde tong, de man die al pratend een welverdiende reputatie heeft veroverd.

Het is dan ook een zeer gelukkig initiatief dat de Uitg. 'De Toekomst' enkele dezer kronieken heeft gebundeld, want ik meen dat vele luisteraars verlangend uitzagen naar een publicatie van deze radiokronieken. Raymond Brulez heeft in een voorwoord op rake wijze Reporter 17 getypeerd: oorspronkelijke kijk op mensen en dingen voorliefde voor het

typerende, lachwekkende détail; gratie van toespeling. Dit zijn inderdaad de hoofdkwaliteiten waarover de auteur beschikt, al zou ik er graag zijn verbluffend enumeratie-vermogen aan toe voegen.

Reporter 17 is een persoonlijkheid met een stevige ruggegraat, een snelwerkende geest, een afkeer voor theatrale ernst en bourgeois-pose, kortom iemand die men in zijn dorp - leuke benaming voor een stadje waar de bewoners zich, zoals in alle stadjes trouwens, aan kleinsteeds chauvinisme en kletspartijen vergapen - met een kwaad oog moet bezien omdat hij een mens is die het verleerd heeft te zeggen wat men horen wil of te doen wat ‘fatsoenlijk’ is.

Reporter 17 heeft nog andere kwaliteiten: hij heeft een vlotte pen al neemt hij vaak (misschien wel uit weerbarstigheid, doch dit kan hem moeilijk vergeven worden omdat hij er ten slotte zich zelf een slechte dienst mee bewijst) een loopje met grammatica en syntaxis; hij heeft daarenboven zin voor stemming en het vermogen die stemming bij de lezer of de toehoorder te evoceren (getuige hiervan de kroniek ‘Het Vissen’ die ik zonder aarzelen als de beste durf aanduiden); en last but not least heeft hij een nuchtere realiteitszin die hem vaak dwingt op quasi-ernstige toon de mensen de brutale waarheid voor de voeten te werpen.

Ik verheug mij over het feit dat Vlaanderen eindelijk een humorist van formaat verwierf want in ons land, waar men zelfs de kwezelpraat gewichtig als iets levensbelangrijk blijft beschouwen, heeft men altijd een schrijnend tekort gehad aan ‘esprit’.

Ik ben tevens verheugd over de durf van Reporter 17 en over het initiatief van het NIR dat de ontplooiïng van zijn rijk talent heeft mogelijk gemaakt.

Rik Lanckrock.

Ana de Mendoza, Prinses van Eboli, door Kate O'Brien 4e boek in de 14e letterkundige reeks De Feniks. Uitg.: Het Kompas N.V. - Antwerpen - 1948. Vertaald door Emma Dronckers, 412 blz., 40 fr.

Kate O'Brien wordt aangeduid als de meest gelezen Ierse schrijfster en Ana de Mendoza als haar beste boek. We staan hier inderdaad voor een buitengewoon werk, zowel technisch als psychologisch. Ana de Mendoza is de ‘uiterlijk zo eigenaardige geschiedenis van Ana de Mendoza en Philip II van Spanje’. De historische loop der gebeurtenissen werd door schrijfster gevolgd, maar alles, wat de (historische) hoofdpersonages zeggen of schrijven, is verzonnen.

Het verhaal is zeer eenvoudig: Ana de Mendoza, weduwe van de eerste minister van Philip II, is de beste vriendin van de koning. Deze laatste is vroom en oud en nam haar nooit tot zijn minnares. Tijdens haar verblijf aan het hof wordt zij de geheime minnares van Antonio, de vertrouwensman van de koning. Antonio moet op last van Philip een man doen ombrengen, die een gevaar oplevert voor de Staat. Die man ontdekt Antonio zijn liaison en tijdens een nacht betrapt hij de twee geliefden. Waarna Antonio hem de volgende ochtend onmiddellijk doet vermoorden. Deze moord heeft een hofschandaal ten gevolge. Ana moet, op bevel van de koning, haar minnaar verlaten. Ze weigert, wordt gevangen gezet en

sterft. Antonio weet te ontvluchten naar Frankrijk.

Het gehele opzet lijkt een machtig, modern drama, let op de driehoeks-verhouding: Philip - Ana - Antonio, psychologisch gefundeerd. Ana is de jonge vrouw, die steeds het bezit, was van een oudere man, en nu plots het leven ontdekt. Haar vroomheid en zondebesef komen in conflict, tevergeefs echter, met haar zinnelijke liefde en haar geluksgevoel. Deze diepborende psychologische ontledingen van het liefdeleven van een vrouw behoren wel tot de belangwekkendste en mooiste bladzijden van het boek.

'... - Ik leef in zonde. Maar ik heb iets gevonden, dat ik altijd gemist heb, en dat kan inderdaad even belangrijk zijn als dat, waar jouw stem van spreekt. En ik heb niet het gevoel van zonde, waarvoor jij mij gewaarschuwd hebt....; deze liefde, deze zonde heeft een eigen moraliteit, die ik meen te begrijpen. Ik zie mijn toestand en ik erken nog altijd je oude geboden. Maar ik kan er niet aan gehoorzamen... Dit andere is ook een gebiedende eis - en wat mij behaagt is, dat die uit mijzelf schijnt te komen, en niet het nageprate woord van de Hemel is.'

Deze analyses culmineren in de laatste 50 blz., alwaar zij samengaan met een dichterlijk-wijsgerige visie op het leven en de mens, op de moraal en God.

Antonio, gehuwd man, wordt ons voorgesteld als een eerzuchtige werker, cynicus en genotzoeker en handig diplomaat. Philip tenslotte is de absolute vorst, zelfbewust en ijdel, werker en beknibbelaar, overdreven vroom, maar vooral de man, die zijn eigen fouten en aandoeningen niet onder de ogen kan zien; hij is het type van de zedelijke lafaard.

Ook technisch is die lijvige roman merkwaardig. Hij bestaat uit drie boeken (bedrijven), elk eindigend op een verrassend 'effect', een proloog en een epiloog. De verschillende hoofdstukken zijn meestal goed omlijnde, toneelkrachtige dialogen. Op 412 blz. romanlectuur 257 blz. levendige dialoog, met zinvolle, kernachtige replieken.

Karel Haerens.

K.F. Brôgger - 'Erotiek en politiek in het oude Rome'. - Vertaald door Dra S. Ferwerda - Uitg. 'De Kern' - Den Haag - 278 blz. - f. 5,50

De auteur is in dit boek geslaagd in het uitermate moeilijke opzet om op boeiende wijze een historische verhandeling uit te werken In dit stevig gedocumenteerd werk behandelt de auteur de voornaamste figuren die een rol hebben gespeeld in het openbaar leven in het oude Rome: Cicero, Catullus, Caelius, Antonius, Octavianus, Clodia, Tullia, Fulvia en Cleopatra. Doch naast deze hoofdfiguren maakt de auteur vele interessante bijzonderheden bekend over nevenfiguren en politieke en economische feiten. Zo wordt o.m. een volledige uiteenzetting gegeven over het staatsbestel in het oude Rome.

Verder handelt Brôgger over de erotiek. Hij onderzoekt niet alleen het wezen van het erotisch leven en de talrijke perversiteiten doch spoort vooral de invloed op die sommige vrouwen hebben uitgeoefend op de grote Romeinse politici.

Zeer amusant zijn de fragmenten waarin hij handelt over de laaghartige en valse practijken van de staatslieden die ons op de schoolbanken

vaak - en het was helaas niet ironisch bedoeld - als ‘Ubermenschen’ werden voorgesteld.

Dit boek over een tijdperk van genotzucht en machtswellust is een flinke aanwinst voor de studie van het verval van het Romeins Keizerrijk. Geen tekortkomingen kunnen de auteur worden aangeschreven tenzij misschien nu en dan een herhaling van détails over de erotiek.

Rik Lanckrock.

‘Melancholie der Verzonken Jaren’ door Jo Boer (A.A.M. Stols, 's Gravenhage - Voor België: P. Wisdom, 9, Frans De Manstraat, Berchem-Antwerpen.)

De schrijfster Jo Boer, die onder meer reeds de roman ‘De Erfgenaam’ en de novellenbundel ‘De Vertroosting van het Troostelooze’ schreef, is bij ons beter bekend door haar roman Catharina en de Magnolia's, die destijds in de Feniks-reeks werd opgenomen.

Thans verscheen haar jongste roman Melancholie der Verzonken Jaren. De inhoud van deze roman komt summier hierop neer:

Een ongehuwde vrouw erft van haar oom het landgoed De Marehof, waartoe vroeger ook de aanpalende pachthoeve De Godsakker behoorde. Met het oog op zijn voorgenomen huwelijk, had haar oom eertijds dit goed aangekocht. Tijdens de voorbereidselen tot dit huwelijk met een vrouw, waarmede hij hoofdzakelijk enkel per briefwisseling betrekkingen onderhield, leerde hij de jonge vrouw van de pachter kennen. In hartstochtelijke liefde voor haar ontbrand, bleven de gevolgen niet uit. Na zijn verloving verbroken te hebben, kwam hij zich alleen op De Marehof vestigen, van de wereld voortaan volledig afgezonderd, terwijl het hem ten enenmale onmogelijk was de geliefde, die door haar jaloerse man in het oog gehouden werd, nog te benaderen. In een vlaag van jaloersheid had deze alle ramen, die op De Marehof uitgaven, dichtgemetseld. Later ging hij zelfs zo ver zijn zwangere vrouw kokend vocht in de ogen te gooien, zodat zij blind werd en nimmer de vrucht van haar overspel zou kunnen aanschouwen. Het enige wat de nieuwe eigenaar van De Marehof doen kon, was zich om het lot van zijn natuurlijke zoon te bekommeren, door hem onder meer De Godsakker te schenken Deze zoon werd echter ver van huis opgevoed zodat ook deze schrale troost hem ontzegd was. In de herinnering aan de geliefde en in zijn boeken over insecten zocht hij vertroosting. De bewoners van De Godsakker koesteren echter een verterende wrok tegen de eenzame van De Marehof. Deze wrok vindt zijn bekroning in de haat die de buitenechtelijke zoon voor eeuwig tegen zijn vader opzet. Dat alles ervaart de erfgename van De Marehof langzamerhand uit de door haar ontdekte briefwisseling van haar oom. Op het ogenblik, dat zij het landgoed in bezit neemt, leeft de oude blinde geliefde van haar oom nog, terwijl diens natuurlijke zoon, die veelal in een andere streek op een hoeve verblijf houdt, alleen tijdens de oogst De Godsakker komt betrekken. Zij leert er diens zeventienjarige dochter Lisa kennen, aan wie het verboden is de Marehof te betreden en op wie de verwoestende wrok van haar familie na jaren nog nawerkt. Lisa vlucht van huis weg om elders het geluk te zoeken. Zij wordt verder door de erfgename van De Marehof

geholpen en onder meer naar een van haar gehuwde vrienden gezonden, die haar pianoles geeft en, in

weerwil van het grote verschil in leeftijd, tenslotte op haar verlieft. Door haar rampzalig lot gestuwd, zoekt Lisa de dood door verdrinking. De eigenares van De Marehof, die zeer onder de indruk is, daar zij zich onweerstaanbaar tot de kleindochter van haar oom voelde aangetrokken, verlaat het vervloekte landgoed om te trachten elders de tragedie enigszins te vergeten.

Dit samenvattend relaas, dat uitteraard zeer onvolledig is, geeft de loop van het verhaal niet weer, zoals het uit de roman tot ons komt. De hersamenstelling van dit verleden geschiedt slechts geleidelijk en wordt enkel in de laatste bladzijden volledig afgerond. Realiteit en poëzie zijn in de roman nauw saamgeweven. Van deze stof, die even goed tot een realistische roman vol melodramatiek aanleiding had kunnen geven, heeft schrijfster een roman geschapen, waarvan de figuren eerder een accent belichamen van haar dichterlijke fantasie. De elementen van dit boek, dat nergens tegen de wetten van de waarschijnlijkheid zondigt, worden voortdurend naar de gebieden van de poëzie getransponeerd. Verleden en heden worden er poëtisch in elkaar geweven. De omgeving met haar onmiskenbare tragiek brengt de verhalende persoon (de roman is in de ik-vorm geschreven) in nauw verband met het eigen gemoedsleven en raakt snaren aan uit haar eigen verleden, uit de conflicten met haar jaloers-egoïstische moeder tijdens haar ongelukkige kinderjaren. Zelfs de uitvoerige uitweidingen, die de voortgang van het verhaal enigszins stremmen, zijn met zo'n talent geschreven dat zij de schrijfster als krediet worden aangerekend. De stijl van Jo Boer heeft nochtans geen van de kenmerken, die men thans in moderne romans aantreft. Zij bekommert zich niet alleen om de mens, doch heeft eveneens een vertederd oog voor het omringende landschap, dat zij met scherpe, fijngevoelige toetsen oproept. Een zeke preciositeit af en toe niet te na gesproken, hoort deze stijl doorgaans bij de conceptie van de roman. Melancholie der Verzonken Jaren, die keurig werd uitgegeven, boeit van het begin tot het einde. De roman bevat tevens een tekening van de schrijfster zelf, waarin zij de trekken van haar romanfiguur, de verdronken Lisa, heeft trachten te vereeuwigen, zo dit na haar meesterlijke schepping nog nodig was.

Maurits De Doncker.

W.H. Thysse - 'Jozef Haydn' - Uitg. J.H. Gottmer, Haarlem^{e} - De Sleutel, Antwerpen. Reeks: Biographieën van de grootste componisten. - 125 fr bij intekening 90 fr.

Dit tweede boek van de componistenreeks is zeker even interessant als het eerste werk 'Carl Maria von Weber' door C. Van Berkel. Voor de musicoloog zal het zelfs nog lezenswaardiger zijn omdat de schrijver er beter in geslaagd is de levensomstandigheden en het levenswerk te koppelen. Werd in het eerste deel het leven in het bizonder onder de loupe genomen, dan wordt in dit tweede boek het levenswerk meer belicht. Dit is het doel geweest van W.H. Thysse, die zelf verklaart: '....primair blijft het levenswerk, secondair: de levensgang.'

Alvorens Haydn zelf aan te pakken, vergast schr. ons op een heel lezenswaardig hoofdstuk, getiteld: 'Rokoko en Classiciteit' dat getuigt van een klare kijk en grondige belezenheid.

De auteur handelt in de eerste hoofdstukken over het geboorteland, de bewoners en de jeugdjaren van Jozef Haydn, waarna hij de verdere lotgevallen van de componist beschrijft.

W.H. Thysse heeft dit alles in een vlotgeschreven roman samengebracht. Hij heeft Haydn op een voortreffelijke manier uitgebeeld, want het is niet gemakkelijk een componist als Haydn volledig in driehonderd bladzijden te behandelen, een componist die twintig opera's, meer dan honderd symphonieën, zeven en zeventig strijkkwartetten, veertig pianoconcerten en concerten voor andere instrumenten, vijf en dertig pianotrio's, meer dan dertig pianosonaten, honderd vijf en zeventig composities voor baryton, veertien missen, koren en liederen heeft voortgebracht. Een zo mooi uitgegeven boek met een dergelijke inhoud mag in geen enkele bibliotheek ontbreken.

Ant. Braemscheute

Norbert Loeser - 'Richard Wagner' - Uitg. J.H. Gottmer, Haarlem - De Sleutel, Antwerpen. Reeks: Biographieën van de grootste componisten. 125 fr; bij intekening 90 fr.

Na 'Carl Maria von Weber' en 'Jozef Haydn' komt nu 'Richard Wagner' aan de beurt en het verheugt ons vast te stellen, dat de componisten reeks weer een schitterende aanwinst heeft geboekt. Wij twijfelen er geen ogenblik aan dat ieder Wagner-liefhebber ten zeerste in zijn nopjes zal zijn met dit werk van Norbert Loeser, die de Wagnerbibliographie met een waardevol werk heeft verrijkt.

N. Loeser heeft Wagner's leven uitgebeeld in een kloeke stijl en vlotte verhaaltrant. Hij heeft niet alleen de feiten op een oorspronkelijke wijze voorgesteld, maar hij wist bovendien verassend goed de tijdgeest weer te geven. Wie het veelbewogen leven van Wagner nader wil leren kennen, mag niet nalaten dit werk te lezen.

Ant. Braemscheute

'Zwart en Goud'. 3 verhalen door F.V. Toussaint van Boelaere - 110 blz. - geb. f. 5.90 - Uitg. 'De Bezige Bij' Amsterdam.

Indien Toussaint van Boelaere door de ouderen erg over het paard werd getild en ten onrechte als een meester beschouwd, dan is het zeker, dat vele jongeren hem al te zeer onderschatten. Want ongetwijfeld kan Toussaint schrijven, weliswaar was zijn vakmanschap zijn voornaamste troef, maar zonder grondige kennis van het métier zal niemand, zelfs niet een natuurtalent, het ver brengen. Een natuurtalent was Toussaint stellig niet, hij had het meeste aangeleerd en dit komt in zijn werk duidelijk tot uiting. Zo bvb. in 'Zwart en Goud' een zeer verzorgde uitgave van: 'De Bezige Bij' te Amsterdam stelt men dadelijk vast te doen te hebben met iemand die zijn taal kent, (al is een uitdrukking zoals: van her bvb. wel geen zuiver Nederlands') en die vooral stijl en vorm beheerst. Maar daarmee is dan ook het beste gezegd, want over de inhoud moet men heel wat minder enthousiast zijn. Het boek bevat drie verhalen:

‘Van den Doode die zich niet verhing’, ‘Alles is eender’ en ‘Een Nacht op expeditie’. De eerste twee vertellingen zijn eerder somber, de laatste meer sarcastisch-amusant. Men mag zeggen dat Toussaint het ‘Goud’ beter lukte dan het ‘Zwart’. En als men dan bedenkt wat een Cyriel Buysse bvb van een onderwerp als: ‘Een Nacht op expeditie’ zou hebben gemaakt! Toussaint heeft zijn drie verhalen mooi en goed geschreven, maar er steekt weinig in, er blijft niets van over. Men kan zijn ‘maakwerk’ vergelijken met een mooi-afgewerkte kast, die ergens in een hoek van een kamer staat. Alle huisgenoten hebben die kast gezien en gezegd dat een stielman ze had gemaakt. Maar verder heeft er nooit iemand een woord over gerept of er zelfs maar belangstellend naar gekeken. Ze bleef daar staan in de hoek. Een mooi-afgewerkte kast. Maar 't was alles.

Willy Biliet.

[Nummer 5]

Inhoud

I. Poezie.

BILIET	Sonnet voor Moeder
BILIET	De Droom van de Dichter.
DE DONCKER	Ik ben nog Vlees
VAN PUTTE	De Eenzaat
BOECKAERT	'k Hou van de Stilte niet
BERKENMAN	Lied onder de Bommen
AERTS	Kleine Suite
VAN RUYSBEEK	Gij zijt in mij
MACHTELINCKX	In Memoriam Patris

II. Essay.

LANCKROCK	Paul Valery en de Quintessens aan de Poëzie
LANCKROCK	Kunstschilder Geo Rombaut
VAN DE VEN	De Verzetslyriek in Nederland
VAN RUYSBEEK	Uit mijn Dagboek
COOLS	Kroniek van het Ned. Proza

III. Proza.

BOECKAERT Rikske van Sevus Kristis

IV. Varia.

Boekbesprekingen.

Paul Valéry en de Quintessens van de Poëzie

Geregeld voelt elke dichter, elke criticus, ja zelfs elke ernstige poëzieliefhebber de behoefte zijn stellingname tegenover de poëzie te bepalen, te formuleren en, zo noodzakelijk, te herzien. Trouwens wij hoeven enkel de evolutie van de markantste dichters te beschouwen om te kunnen vaststellen hoe diepingrijpend hun standpunten vaak gewijzigd werden. De voornaamste oorzaak van deze wijzigingen dient dus gezocht in het veranderen van het inzicht.

Doch elke generatie had haar inzichten, elke stroming bracht er andere. Dit alles heeft echter niet geleid tot diepere kennis van het wezen van de poëzie. Men kan immers zeer goed zijn standpunt bepalen zonder daarom door te dringen tot de essentie van de poëzie. Weliswaar zal er steeds over de kern gehandeld worden, doch de literatuurgeschiedenis is daar om te bewijzen dat dit zg. ‘tot de kern doordringen’ vaak slechts een fladderen was rond het object.

Zulks bewijst meteen welke grootheid vereist is om over dit onderwerp te handelen. Er zijn dan ook in de wereldliteratuur betrekkelijk weinig literatoren van wie de bezinning op het wezen van de poëzie van blijvende en universele waarde is.

Daarom is het zo noodzakelijk dat zij die om de literatuur begaan zijn nu en dan bij die uitzonderlijke geesten vertoeven. Eén dier geesten schijnt mij Paul Valéry van wie ik onlangs zijn beruchte ‘Variété’[(1)] herlas waarin hij handelt over ‘Poésie et Pensée abstraite’. Men kan nu m.i. terecht de grootheid van het dichterschap van Valéry betwisten, doch zeker is het dat zijn heldere essays de tijd zullen trotseren, en wel omdat zij het resultaat zijn van de bezinning van een originele en zeer begaafde geest. Ik kan mij dan ook niet weerhouden voor de lezer de beschouwingen van Valéry over de quintessens van de poëzie te synthetiseren.

De klassieke scheiding tussen gedachte en poëzie, zegt Valéry, heeft mij altijd te brutaal en terzelfdertijd te gemakkelijk geschenen om niet in mij de levendige behoefte op te roepen de zaken van naderbij te bekijken.

Doch als Valéry op een zaak ingaat, dan doet hij zulks als philosoof, d.i. grondig en tot in de kern, ‘c'est sa manie étrange et dangereuse’. Aldus neemt hij een zeer zonderlinge aanloop, die op zichzelf reeds tot overweging noopt.

Als een philosoof slechts philosoof kan zijn zou hij geen philosoof zijn - schrijft hij - terwijl een dichter die slechts dichter kan zijn geen dichter is.

Met één slag worden wij dus in het gebied van grootmenselijkheid verplaatst. Valéry schuwt, uit innerlijke noodzakelijkheid, alle petietleuterigheid. ‘Je pense très sincèrement que si chaque homme ne pouvait pas vivre une quantité d'autres vies que la sienne, il ne pourrait pas vivre la sienne.’ (blz. 136)

Deze treffer dient evenwel slechts om atmosfeer te scheppen. Hij is het vooruitzetten van een paar pionnen om dan met zwaarder geschut uit te pakken.

Valéry stelt zijn praemissen: poëzie is woordkunst. Zekere woordcombinaties kunnen een typische emotie brengen die wij poëtisch noemen.

Wat is de aard, de essentie van deze emotie?

Elke vertaling is ten dele een verraad tegenover de auteur, zodat ik reeds vooraf moet waarschuwen voor het stuntelige van mijn eigen consideraties. Maar het Franse spreekwoord - a quelque chose malheur est bon - indachtig wil ik toch mijn bijdrage leveren tot vulgarisatie van Valéry's werk.

Ik vervolg dus: poëtische emotie is de gewaarwording waarbij wij gewone zaken, wezens, gevoelens en gedragingen anders zien, voelen, aanvoelen, of ondergaan. ‘L'univers poétique ainsi défini présente de grandes analogies avec ce que nous pouvons supposer de l'univers du rêve.’ (blz. 137)

Nochtans, vervolgt hij, droom is niet per se poëtisch. Hij kan het zijn. Evenmin is de toestand van poëtische ontvankelijkheid constant: ‘état de poésie est parfaitement irrégulier, inconstant, involontaire, fragile. - Nous le perdons, comme nous l'obtenons par accident.’ (blz. 138)

Hier zou ik even halt willen maken om het standpunt van de criticus onder de loupe te nemen. Inderdaad, als de poëtische ontvankelijkheid - ik zou ze bijna een staat van genade willen noemen - zo onbestendig is, hoe moeilijk blijkt dan de positie van de criticus die als het ware bestendig over deze ontvankelijkheid zou moeten beschikken. Meteen wordt ons veel duidelijk over het ongerijmde van menige afslachting in het Parnassus-gebergte.

Doch in zijn betoog is Valéry buitengewoon voorzichtig. Immers, prudence est mère de sûreté. Niet alle schuld ligt steeds bij de criticus, als deze in werkelijkheid criticus is, d.i. een mens ontvankelijk voor het schone en in staat zijn reacties tegenover het kunstwerk te motiveren. Ook de dichter heeft zijn heilige plicht te vervullen. Slaagt hij hierin niet, dan is hij geen wezenlijk dichter.

‘Un poète - ne soyez pas choqué de mon propos - n'a pas pour fonction de ressentir l'état poétique: ceci est une affaire privée. Il a pour fonction de le créer chez les autres. On reconnaît le poète - ou du moins, chacun reconnaît le sien - à ce simple fait qu'il change le lecteur en ‘inspiré.’ (blz. 138)

Iedereen zal toegeven dat in dit zinnetje stof zit voor een uitvoerig essay, doch in deze bijdrage wens ik liever verder de ontwikkeling van Valéry's kluwen te volgen. Vooral daar hij na deze overweging de ideeën ter hand neemt.

Er is idee, zegt hij. Deze drukt zich, zelfs in de geest, uit in het woord. Doch dat woord is nog geen poëzie. Men ziet hier duidelijk hoe idee en poëzie, die bij de aanvang van zijn essay in elkaar gestrengeld lagen, nu reeds netjes gescheiden werden en als twee afzonderlijke organen kunnen bekeken worden. Dit resultaat bereiken na enkele bladzijden is reeds het duidelijkste bewijs dat Valéry een uitzonderlijk begaafde analytische geest is.

Tussen woord en poëzie is een tussenschakel nodig. Nochtans is poëzie taalkunst. De taal op zichzelf kan evenwel twee verschillende effecten bereiken:

1. practisch: uitwisselen van gedachte om U te doen verstaan. Nadien heeft het woord uitgediend.

‘En d'autres termes, dans les emplois pratiques ou abstraits du langage, la forme c'est-à-dire le physique, le sensible, et l'acte même du discours ne se conserve pas: elle ne survit pas à la compréhension; elle se dissout dans la clarté; elle a agi; elle a fait son office; elle a fait comprendre: elle a vécu.’ (blz. 144)

2. poëtisch: ‘Mais au contraire, aussitôt que cette forme sensible prend par son propre effet une importance telle qu'elle s'impose, et se fasse, en quelque sorte, respecter; et non seulement remarquer et respecter, mais désirer, et donc reprendre - alors quelque chose de nouveau se déclare: nous sommes insensiblement transformés, et disposés à vivre, à respirer, à penser selon un régime et sous des lois qui ne sont plus d'ordre pratique - c'est-à-dire que rien de ce qui se passera dans cet état ne sera résolu, achevé, aboli par un acte bien déterminé. Nous entrons dans l'univers poétique.’ (blz. 144)

Elk woord uit dit citaat heeft waarde, op elk woord dient nadruk gelegd om de betekenis en het verband terdege te vatten.

Valéry is echter te zeer op helderheid gesteld om het bij deze differentiatie te laten. Om zijn betoog te staven deed hij beroep op een vergelijking die ik zal trachten te resumeren:

Het oor is bemiddelaar tussen ons en de wereld der geluiden. Doch uit de geluiden kan het oor deze halen die met elkaar in verbinding staan: de klanken, die op hun beurt kunnen gecombineerd worden.

Het verschil tussen geluid en klank, is het verschil dat bestaat tussen zuiver en onzuiver, tussen orde en wanorde.

‘Ainsi le musicien se trouve en possession d'un système parfait de moyens bien définis qui font correspondre exactement des sensations à des actes.’ (blz. 145).

‘Tandis qu'un bruit se borne à éveiller en nous un évènement isolé quelconque - un chien, une porte, une voiture - un son qui se produit évoque, à soi seul, l'univers musical.’ (blz. 145-146)

Dit is de zoveelste aanloop om een ander thema aan te snijden: het verschil tussen muziek en poëzie.

‘L'Univers poétique n'est pas si puissamment et si facilement créé. Il existe, mais le poète est privé des immenses avantages que possède le musicien. Il n'a pas devant soi, tout prêt pour un usage de beauté, un ensemble de moyens fait exprès pour son art.’ (blz. 146)

De dichter moet de taal bezigen, het gewone woord. Ieder woord heeft evenwel een klank en een betekenis, die onderling niet in verband staan.

‘Voilà le poète aux prises avec cette matière verbale, obligé de spéculer sur le son et le sens à la fois; de satisfaire non seulement à l'harmonie, à la période musicale, mais encore à des conditions intellectuelles et esthétiques variées, sans compter les régies conventionnelles...’ (blz. 147)

En ondeugend voegt hij er aan toe: ‘Voyez quel effort exigerait l'entreprise du poète s'il lui fallait résoudre consciemment tous ces problèmes...’ (blz. 147)

Het venijn zit hier in het woordje consciemment, waardoor hij met één woord bewijst dat men dichter geboren wordt.

Doch weer heeft hij een ander probleem opgerakeld: het onderscheid tussen poëzie en proza.

Evenals onze Vlaamse essayïst Herwig Hensen deed hij beroep op de dans om zijn vertoog te illustreren. Doch waar beiden accoord gaan om te verklaren dat muziek ‘gemakkelijker’ is dan poëzie, verschilt hun interpretatie grondig als zij de dansfunctie gaan toepassen op de poëzie.

Volgens Hensen immers is muziek een dans- en de taal een denkfunctie, terwijl Valéry de poëzie bij de dans vergelijkt.

Doch aangezien de bewijsvoering van beide essayïsten op een ander doel gericht was wil ik niet muggeziften over mogelijks schijnbare tegenstrijdigheden.

Laat ik dus bij Valéry en zijn vergelijking poëzie-proza blijven.

Uit deze beschouwingen licht ik die citaten welke rechtstreeks aansturen op de oplossing van het dilemma.

Hij vergelijkt het proza bij het stappen, de poëzie bij het dansen.

‘La marche, comme la prose, vise un objet précis. Elle est un acte dirigé vers quelque chose que notre but est de joindre.’ (blz. 149)

‘La danse, c'est tout autre chose. Elle est, sans doute, un système d'actes: mais qui ont leur fin en eux-mêmes.’ (blz. 150)

‘La prose et la poésie se distinguent donc par la différence de certaines liaisons et associations qui se font et se défont dans notre organisme psychique et nerveux, cependant que les éléments de ces modes de fonctionnement sont identiques’. (blz. 150-151)

Het groot verschil tussen proza en poëzie schuilt hierin:

‘Quand l'homme qui marche a atteint son but - je vous l'ai dit - quand il a atteint le lieu, le livre, le fruit, l'objet qui faisait son désir et dont le désir l'a tiré de son repos, aussitôt cette possession annule définitivement tout son acte; l'effet dévore la cause, la fin a absorbé le moyen; et quelque fût l'acte, il n'en demeure que le résultat’. (blz. 151)

‘Au contraire, le poème ne meurt pas pour avoir vécu, il est fait expressément pour renaître de ses cendres et redevient indéfiniment ce qu'il vient d'être.’ (blz. 151)

Dit is het einde van zijn beschouwingen waaruit hij een flits slaat om te bewijzen dat poëzie de grootste kunstuiting is:

‘Songez aussi qu'entre tous les arts, le nôtre est peut-être celui qui coordonne le plus de parties ou de facteurs indépendants: le son, le sens, le réel et l'imaginaire, la logique, la syntaxe et la double invention du fond et de la forme...’ (blz. 162)

Men kan deze uitspraak zeker betwisten, doch ik vrees dat weinigen de moed zullen hebben om met Valéry in het strijdperk te treden.

Rik Lanckrock

Eindnoten:

(1) ‘Variété V’ par Paul Valéry - Ed. Gallimard - 16me. édition - 1944.

Rikske van Sevus Kristis

Wie ik gisteren tot mijn verbazing ontmoette was Rikske van Sevus Kristis. Dat diefke in een café-chantant aan de Nord. Hij zong er liedjes à la Tino Rossi en maakte er grimassen à la Chevalier. Was dat Rikske? Ik kon mijn ogen eerst niet geloven. Kon hij dat smerig ventje zijn uit onze klas? Zijn pommadekop glom onder een lampion. Danseressen, drie kwart naakt, dansten op een geïmiteerd Hollywoods podium. Saxofonen kraaiden, trompetten schreeuwden. Vôôr de micro Rikske. Zijn tronie één lach, zijn spleetoogjes één vuur. Zoeterigheid droop over zijn mond. Het publiek applaudisseerde, Rikske boog zich langzaam en lieftallig, de zaal overschouwend. Plots ving het orkest een schlager aan. Het publiek neuriede, terwijl de muzikanten zich als marionetten bewogen. De cellist streelde zijn cello, trok een flemend gezicht en staarde naar het plafond als zag hij een verschijning. Daar zag hij de maan, tussen twee reuzebeuken wiegelde een vrouw in een hangmat... De jazz-speler wipte als een duiveltje uit een kartonnen doos, hamerde als een bezetene op zijn trommel, sloeg af en toe op een schijf terwijl zijn kop knikte als die van een neger op een missiebusje. Trompettisten bliezen zich bolle wangen, richtten zich plechtstatig op voor een duo, zetten zich neer als een knipmes dat dichtflapt. De pianist schokschouderde, maakte allerhande nerveuze gebaren over de toetsen... Een daar kwam Rikske van Sevus Kristis terug, pardon Raoul de Rio. Applaus en bravo-geroep. Hij ging post vatten vôôr de micro en glimlachte als op commando: ‘Mesdames, mesdemoiselles, messieurs.’ Inmiddels overschouwde hij de toeschouwers, bemerkte ergens een knappe meid. ‘Qu'est ce que l'amour-’ Hij ratelde koddig Frans, koeterwaals, trok muilen en maakte half-schunnige gebaren... Hoelang zeverde hij al? ...Maar het publiek had geduld, het venijn stak in de staart. ‘Eh-bien, qu'est ce que l'amour?’ Rikske wreef even over zijn buik, plooide zijn handen bolvormig over zijn borst en gichelde als een gemene meid. Van het danig lachen grepen sommige dames naar hun schokkende borsten en ergens stootte een vetbuik zijn glas om. ‘Eh-bien, de potverdomme, qu'est ce que l'amour?’ Die potverdomme had succes. Weldra de potverdomme alhier, de potverdomme aldaar... Danseressen kwamen in spiraalvorm trippelend op het beurtelings rose en blauwe belichte podium. Witte rokjes waaiden open als een ontplooiende valscherm. Rikske cirkelde er dansend rond, legde zijn hand zachtjes op hun blote schouder en zong een smachtend lied.

Eensklaps werd het licht uitgeknipt in de zaal. Niets dan witte waaiers en trippelende rose gedaanten op het verhoog. Achter mijn rug hoorde ik hartstochelijk zoenen, een dame smoorde een gilletje. Plots een helle straal in de richting van de toeschouwers, die opschrikten. En terzelfdertijd viel het doek...

Op school mocht ik van moeder nevens dat Rikske niet zitten, kwestie van luizen. Ook de meester was vies van Rikske van Sevus Kristis. Hij deed hem op de ezelsbank zitten, alleen. Maar dom was Rikske niet. En zingen dat hij kon! Ieder jaar mocht hij bij de kerstkrib een solo zingen. Het was de enige dag dat we hem op zijn mooist zagen. En dan nog was hij met lompen aangekleed. Soms had hij twee verschillende kousen aan, een broek die opengereten was van de zak tot de knie en een jas, die glom van vettigheid, waaraan hij het slijm uit zijn neus wreef. Op de koer speelde hij niet, wij duldden hem niet. Hij leunde nukkig tegen een muur als stond hij er wraakgedachten te broeien. Als het donker was, waterde hij tegen de huisgevels van de notabelen of kerfde hij met een knipmes in hun rijkemansdeuren. Als iemand van ons hem opmerkte, riepen wij onze makkers om hem te verjagen. Thuis kwam hij slechts om er te eten en te slapen. Een stuk roggebrood en zwarte koffie en zonder zich uit te kleden ging hij slapen op een strozak, die doorwaterd lag. 's Winters werd hij soms onpasselijk van de kou, maar 's Zomers liep hij gebruind als een Bohemer. Gelijk welk weer, hij ging met zijn moeder op schooitocht. Later dreef hij handel op eigen hout: toespelden, garen, rijgkoorden. Wie niet aan hem kocht, verwenste hij. Alleen voor de honden op de pachthoven had hij schrik. Eens werd hij op een hofstede gebeten, de nacht daarop brandde er een schelf af. Gendarmen kwamen om Rikske aan te houden, maar niemand wist waar hij zich schuil hield. Zijn moeder trok het zich niet aan. En weg was ze, op schooitocht. Eerst bij de pastoor, dan bij de burgemeester, enz. Hoeveel kinderen had ze nu ook weer?... Acht, negen of tien? Eén min of meer, het kwam er niet op aan. De oudsten trokken hun plan en hielpen de jongsten. En drie waren er nog maar van doodgegaan. Rond Sevus Kristis-krotwoning hing er trouwens lucht om honderd jaar oud te worden, boslucht. Een beter opvoedingscentrum zou Jean Jacques Rousseau voor zijn Emile bezwaarlijk gevonden hebben. Daar mocht ge uw hielen vagen aan de conventie, als ge er lust toe had zelfs al uw kleren uitspelen en buiten lopen, in de zon. Eens trof de onderpastoor er die van Sevus Kristis aan, jongens en meisjes, paddenaakt klawierend in het zand. De kleinsten speelden in een anderhalve meter diepe put, die Sevus Kristis voor hen had gedolven, opdat ze niet zouden weglopen of het kot in brand steken als hij op zijn land zat of om konijnenvellen ging. Want

welke vader hadden ze, die van Sevus Kristis. Een die telkens naar de beten trok in het Franse en met een vettige, versleten portefeuille stampvol Frans geld terugkwam. Echter niet verder dan de grens, want meer dan één wijf was er al wel mee gevaren. Thuis moesten ze niet vragen hoeveel hij mee had. Braaf zijn en zwijgen, of rammel. Ze waren er aan gewoon, maar ze werden er ook aan gewoon, nog beter zelfs, nadat ze hoorden zeggen: ‘Sevus Kristis zit in de bak. Hij heeft ievers een wijf doodgestoken!’ De dorpers waren er blij om. Een tijdlang werden er minder kiekens gestolen. Maar dan herbegon het. Die dief kon niemand anders zijn dan een van Sevus, Rikske. Men vond zijn klak waar er ingebroken was. Rikske was echter onvindbaar, gelijk God. Gendarmen doorkruisten de bossen, stonden op wacht in de omgeving van Sevus' krotwoning, vruchteloos. Precies om de gendarmen te treiteren werd er opnieuw ingebroken. En dan nog bij de veldwachter. Die kauwde van gramschap de hele dag op zijn moustache. Verdomme, hij zou Rikske wel vinden, maar vond hem evenmin als de gendarmen. ‘Waar is Rikske van Sevus Kristus nu?’, vroegen wij ons af. Het schorremorrie lachte er om en spotters herinnerden aan de grap uit de lering. Al jaren geleden, binst een catechismusles, vroeg de onderpastoor: ‘Waar is Christus nu?’ Brave Hendriken staken de vinger op, ravotters veerden op en klepten met de vingers, maar de onderpastoor's blik viel op Louis Potjes, een halve gare. En Potjes, denkend dat Rikske van Sevus Kristis bedoeld werd, antwoordde: Ik heb hem gezien, hij raapte stront achter Smeddie's kerre.’ Jaren nadien werd er nog gelachen. Maar nu viel er met dat Rikske van Sevus Kristis niet meer te lachen. Bij Steyaert werd er 's nachts een vaars weggehaald. Waren al die diefstallen het werk van Rikske? Was hij mans genoeg om alleen het vee te stelen? Of was hij de hoofdman van een bende? Een nieuwe Jan te Lichte tewege? Een Van Hoe, een Verstuyit? Of een modernere, een gangsterleider?... In 't putje van de Winter werd Rikske door de boswachter gevonden. Half bevroren lag hij in een wolvenijzer geklemd. Men zag er geen leven meer aan. Maar Rikske genas en werd, precies zestien jaar oud, pensionnair...

Niemand vroeg zich nog af: ‘Waar is Rikske van Sevus Kristis nu?’ Trouwens, wie zou hem nog herkennen moest hij op het dorp komen? Wij zouden hem zools elke vreemdeling aangapen en ons afvragen: ‘Wat heeft die hier verloren?’ Sommige meisjes, die zich te wel achten om op het dorp te kreperen, zouden er één oogopslag aan denken er met zo'n type op uit te trekken, want hij droeg de geur van de stad in zijn kleren, eau-de-cologne en ander fikfak. Maar 's anderendaags als hij eens zijn goesting met hen zou gedaan hebben, zouden

ze alweer achter hun mestkarren lopen en kwaad spreken van God en alleman... Maar Rikske van Sevus Kristis kwam niet terug. Ze konden voor zijn part allemaal verrekken op het dorp. Zijn familie zowel als de anderen. Trouwens, wat zou hij, die dief, er nog komen doen?

Die smerige dief had het evenwel beter dan de anderen in het pensionaat, officeel 'Weldadigheidsinstituut'. Hij deed het dweilwerk in het huis van de directeur en werd er goed voor behandeld. Soms kreeg hij een sigarillo en daags voor een feestdag een glas wijn van madame. Een beter mens dan madame bestond er ten andere voor Rikske niet. Eigenlijk was ze nog te jong om hem te bemoederen, ze zou hem echter op een andere manier vertroetelen, zijn leven opluisteren met muziek, pianospel. Terwijl Rikske aan het schrobben was speelde ze allerlei schlagers. Eerst durfde Rikske alleen maar bij het refrein neuriën. Ten slotte kende hij de liedjes van buiten en zong hij mee: 'Ouand on aime on a toujours vingt ans.' Madame keek nogal verrast op, wat een stem had dat manneke! Daar stak een artist in. Madame toonde hem foto's van haar lievelingsstars: Chevalier, Rossi, e.a. Hij zou een Chevalier worden, dat stond algauw vast. Hij hoorde het al: 'Maurice ici, Maurice voilà.' En madame leerde hem Frans. Dat had hij toch nodig, n'est ce pas? Hij moest zich wat beter verzorgen, zijn borstelig haar insmeren met pommade. Ziezo, Rikske. En meteen greep madame zijn kop tussen haar handen. 'Quel beau garçon!' En plots gaf ze hem een zoen.

De directeur was zelden thuis. Madame wenste evenwel niet beter. Zo 'n zageman! Die eeuwige paedagogische experimenten! 'Hoor eens, Angèle, wat denk je daarvan? Vandaag heb ik die kleine, je kent hem wel hé, zo aangepakt. Zie je wel, als je hen maar op de gevoelige plaats weet te treffen, die arme kerels. Het is hun milieu dat niet deugt, Angèle!... Wat, heb je alweer hoofdpijn?... Je moet wat verstrooing zoeken, vrouwtje.' En weg was hij, opnieuw naar het instituut. 'Dat duivels dood nest', snikte Angèle als hij nog geen tien stappen ver was. 'Waar heb ik het verdiend? Overal bossen, niets dan bossen. En uren ver van de stad!' Bij zo 'n huilpartij kwam Rikske onverwachts binnen. Geen muziek thans, precies een sterfhuis. Hij wist niet hoe zich te houden. Om madame te troosten voelde hij zich te spraakloos en te onhandig. De radio aanknippen of beginnen te zingen, alsof hij niets had opgemerkt, ware te ergerend. Toen hij aan 't werk wilde, zond madame hem om een glas water. En een handdoek, jongen. Die was voor haar tranen. Hij mocht niet zien hoe verouderd ze was en hoe lelijk wanneer ze schreide. Haar ene hand hield ze voor haar ogen en met haar andere greep ze de handdoek. Nee, het glas

water had ze niet meer nodig. Het was al voorbij. A propos, zou Rikske de tuin niet wat opknappen? Ach, hoe kon ze zo verstrooid zijn, de tuin lag kaal, want het was al December. Ze ging op de sofa liggen, richtte zich even op en draaide de radio aan. Een lentewals. Muziek om er bij weg te dromen, om je weer achttien te voelen en je voor het eerst bemind te weten. ‘Rikske, neem nu eens van die goeie porto, op de onderste rij in de kelder.’ Maar Rikske wist die evengoed liggen als madame. En zelf zou hij inschenken. ‘Neem nu ook maar de bonbons.’ Als Rikske terugkwam zag hij madame liggen met opgetrokken knieën. Haar kuiten spanden verleidelijk onder de druk van haar handen, die ze rond haar benen had gevouwen. ‘Zal je nog aan mij denken, later, als je hier weg zal zijn?... Als je beroemd zal zijn, een artist?...’

Stilaan beschouwde Rikske de sigaren en de wijn van de directeur als zijn eigendom. Dat mocht hij toch, n'est ce pas, Angèle? Maar als hij afzwaaien mocht, deed de directeur hem een betrekking aan de hand, hovenier op een verder afgelegen dorp. Maar Rikske aardde er niet en vertrok naar de stad. De stad van Angèle. Dààr lag zijn carrière. Hij kocht ‘Le Soir’ omwille van de annonces. Een cabaretgezelschap vroeg een chanteur. Rikske werd op de proef aangenomen en voldeed. Bij de troep kwam een nieuwelinge, waarop Rikske verliefd werd, Annette. Amper zeventien jaar was ze, maar rijp en listig als een getrouwde. Zo 'n meid! Natuurlijk wilden al de mannen haar eens bezitten, maar Rikske was de rapste en liet ze zich niet afnemen. Op een nacht, na een braspartij, werd er om Annette gevochten. De dikke pistonist, die Rikske niet luchten kon, wou hem zo maar doodeenvoudig doodsteken. Maar Rikske ontsnapte als een kat aan de dikke's aanval. Al had Rikske het niet gemakkelijk met die Annette, toch moet ze enigszins op hem verliefd zijn geweest, want zonder dralen trok ze er met haar Rikske van door. Eender waar, als ze maar gerust werden gelaten, als ze maar alleen waren, met hun beidjes. En ze streelden en likten elkaar als was het hun eerste liefde...

Ze hadden wat uitgehaald die twee, Rikske en Annette. Nu zaten ze op een mansarde. Hadden ze maar geld! ‘Stommerik!’ schold ze hem uit. Maar Rikske zou er wel iets op vinden. Ergens scharrelde hij in een lade toen de winkelierster al te lang wegbleef. Gered voor een week. Annette vroeg hem waar hij het geld vandaan haalde. Ging het haar aan, verdomme? Mocht ze al niet blij zijn niet te verhongeren? Koppig bleef ze er over zaniken. ‘Voilà’ zei Rikske en meteen gaf hij haar een oorveeg. Die oorveeg maakte Annette dol. Ze veerde op en klauwde naar Rikske's ogen. Eén ogenblik voelde hij zich onthutst en terzelfdertijd hing Annette aan zijn nek. Hij voelde haar na-

gels zijn huid openrijten. En dan werd hij woest. Hij greep Annette bij de keel en smakte haar neer. Haar achterhoofd viel bonzend op de plancher.

Zo dwaas was Rikske niet bij een neergeslagen vrouw te blijven. Ze zou wel vanzelf bekomen. Wellicht zou ze de politie verwittigen, maar wat zou die zich daar van aantrekken? Bah, moest iedere vrouw naar de politie lopen als ze rammel had gekregen van haar man! En hij was haar man nog niet daarbij. Nonchalant nam hij de tram naar het Verbeterhuis, naar Angèle. Ze zou hem met open armen ontvangen. Zie je wel. dat hij nog steeds aan haar dacht, dat hij nog van haar hield, hoewel hij een beroemd artist was. Wat, had ze zijn naam nog niet in de gazetten gelezen? In die boerse gazetten van de directeur natuurlijk niet. Ze moest eens de franstalige lezen! Enfin, hij zou zelf een zaak beginnen, zijn eigen baas zijn, het grootste cabaret oprichten van heel den Belgique, naar Parijs gaan...

Een nieuwe pensionnair deed voor Rikske de deur open. Hij wist al genoeg. Uit de ogen, uit het hart. Maar hij zou zich niet zo gauw verloren geven. Wat dacht ze wel, Angèle! Hij zou haar brutaalweg voor de keuze stellen: ‘Gaat ge me, verdomme, geld geven of moet ik de directeur...?’ Dat dreigement kende enigszins succes. Angèle gaf hem drie biljetten van duizend. In haar ogen las hij de haat van een gedwongen onderworpene...

Die drie duizend van Angèle stelden hem echter in staat agent te worden van een excurtiemaatschappij. Hij lokte reizigers voor Nizza, Lourdes, Zurich, Kemnich e.a. pleisterplaatsen voor ontspanningzoekende, godvruchtige of mondaine personen. Ten slotte alle brave lui met wiens geld hij een loopje kon nemen.

De excurtiemaatschappij zorgde er voor dat Rikske acht maanden gevang kreeg. Een kleine revanche in verhouding met de som, die hij haar verschuldig was. En alweer had Rikske geluk. Net bijtijds ontslagen om naar Frankrijk met een zwerm van vluchtelingen te evacueren. Na zes maanden kwam Rikske terug. Hij bracht een vrouw mee, een Parisienne. Naar het scheen was ze danseuse geweest in Montmartre. Niemand herkende Rikske. Hij liet zijn snorretje groeien en zwartte zijn haar, een echte Zuiderling. Weldra kocht hij een auto en gaf hij fooien tot men hem een rijvergunning bezorgde. Op de paardenkoersen was hij habitué. Hij wedde er voor tien duizend frank als voor een vijffrankstuk, at niets dan wit dik beboterd brood, hesp, chocolade, e.a. spijzen, die alleen de woekeraars zich konden veroorloven. Hij werd eigenaar van twee koerspaarden en hield er een jockey op na. Meermaals bestelde hij champagne als was het fluitjesbier, waarna hij het bordeel stuk sloeg als hij stomdronken werd. Zijn française kostte hem drie duizend frank per dag. Er waren zelfs dagen van meer. En nog was ze niet

tevreden! Maar wat kon het hem schelen... Stond hij in verbinding met de vijand? Had hij lijken tijdens de evacuatie beroofd? Woekerde hij op grote schaal?... Niemand wist het...

Was die française danseuse geweest of niet? In elk geval, ze had danseusebloed in haar billen. Er was geen parlesanten aan, ze wou heroptreden en toegejuicht worden. Rikske liet een annonce plaatsen in ‘Le Soir’. Wel vijftig stuks boden zich aan. En Rikske keurde ze. Godomme, hij zou nog geen slechte veearts geweest zijn. Hij zocht er de twaalf beste uit. Rikske van Sevus Kristis met zijn twaalf apostels. Hij zorgde voor humor. Zo grover, zo beter. Katoenbarons stroomden met hun maitresse in zijn etablissement. Ze bestelden er champagne, rookten er Havanna's, exotische sigaretten... En Rikske van Sevus Kristis, pardon Raoul de Rio, zong... Zijn française danste een solo. Ge moest haar rokje zien openwaaieren!... En plots: ‘Qui est le plus heureux dans la salle?’... Algemene verbazing. Raoul de Rio glimlachte even en tikte met zijn wijsvinger als een filosoof op zijn borst...

Remi Boeckaert

Sonnet voor Moeder

Ik heb vandaag weer lang uw beeld moeten aanschouwen
en dan maar doelloos dromend door het raam gestaard,
daar weer misschien in mij wat hoop en kracht vergaard:
U blijft voor mij symbool van rust en van betrouwen.

Ik wist U jaren lang aan mijn karakter bouwen
want al die zorg was méér dan warmte bij de haard,
maar heb ik in mijn hart Uw weemoed trouw bewaard
ik erfd' Uw zachtheid niet, noch Uw beproefd vertrouwen.

Bekijk ik Uw portret met tere kinderblikken
of toef ik bij Uw graf met slecht verkropt verdriet,
er blijft zo weinig, moeder, dat Uw heengaan liet

en toch zo machtig veel... Ik kan mijn tranen slikken
maar uit mijn hart de kilte weren lukt mij niet,
want zijn we nog wel één? 'k Ken 't ander leven niet...

Willy Biliet

Kunstschilder Geo. Rombaut

Zelfportret van Rombaut.

Er zijn in de kunstenaarspersoonlijkheid vele facetten te vinden waarvoor men in bewondering kan staan. Wat meer is: men kan over het volledig oeuvre van een artist minder opgetogen zijn en toch bepaalde karakteristieken van zijn kunst ten volle appreciëren.

Deze mogelijkheid is één der meest verheugende verschijnselen die men bij de kunstbelevenis kan waarnemen omdat zij typisch is voor de onoverzienbare diversiteit van de artistieke schepping.

Aan deze vaststelling is evenwel een tweede, mogelijks nog meer verheugende constatatie verbonden: men kan minder verrukt zijn over typische facetten van een bepaalde stroming of van een bepaald kunstenaar en toch integraal opgaan in het totaalbeeld van de plastische schepping. In dit geval zou ik willen gewagen van gradaties in de kunstbelevenis, doch ik zal deze vrij algemene voorstelling met een voorbeeld toelichten.

Zo kan men - en dit is bij mij het geval - weinig enthousiast zijn over het werk van Rubens omdat in zijn oeuvre het psychologisch element tekort werd gedaan en toch erkennen dat Rubens een groot kunstenaar is (onder voorbehoud dan van een persoonlijke voorkeur of tegenzin voor bepaalde facetten van zijn kunst - dit zijn dan gradaties in de kunstbelevenis) omdat de veelzijdigheid van zijn talent zekere punten vertoont waarvoor men hem een gerechtigde bewondering verschuldigd is

(zo coloriet, compositie, inhoud, gelaatsuitdrukkingen, diepte, monumentaliteit, enz...).

Anderzijds kan men opgetogen zijn over het integraal oeuvre van bv. Rembrandt omdat men bij hem juist die flitsen vindt die beantwoorden aan uw eigen conceptie en die de vereiste toetsen van uw esthetisch vermogen aanslaan om u in verrukking te brengen.

Doch deze onverholen bewondering sluit niet uit dat ge kunt begrijpen (en ik wil op dit woord nadruk leggen) dat iemand anders ditzelfde gevoel heeft voor bv. Rubens (kwestie van temperament, aanvoelingsvermogen, esthetische potenties, e.d.).

Dit is verheugend, ik herhaal het, omdat het toelaat de bewondering van anderen te begrijpen en de schoonheid die geopenbaard wordt door een minder geliefd artist bij een ander mens bijna onbewust aan te voelen en te waarderen.

Hiermede bedoel ik dan dat bij de kunstbelevenis het in het gewone leven zo gevaarlijke fanatisme kan uitgesloten zijn als men maar oprecht in het waarachtige wezen van de kunst blijft geloven en de gradaties van de individuele zielsspanningen tracht te eerbiedigen.

Deze vrij eigenaardige aanloop dus om te bewijzen dat het bijna altijd mogelijk is de positieve waarden van een schepping te verheffen boven de negatieve die zonder veel moeite in elk werk, zelfs van de geniaalste meesters, kunnen teruggevonden worden.

Liever dan elk venijnig gevit over tekortkomingen blijft mij de erkenning van de degelijke substantie in een werk, hetgeen niet uitsluit dat subjectieve opmerkingen mogen, ja zefs moeten gemaakt worden, zij het dan slechts om een diepere kunstbelevenis mogelijk te maken door de confrontatie van de uitspraken van oprechte critici. Doch in elk geval mag men nooit de waardigheid, die men verschuldigd is als men over kunst handelt, uit het oog verliezen.

In deze bijdrage zou ik dan ook de aandacht willen vestigen op enkele kernen in het werk van de Gentse kunstschilder Geo Rombaut.

Rombaut is voor alles een gevoelsmens die zeer hevig de stemmingen ondergaat en deze in zijn werk zuiver gevoelsmatig afreageert.

Opmerkenswaardig is zijn temperament dat weliswaar niet gespeend van de vereiste bezinning dan toch uiteraard elke verstandelijke redenering of ideële conceptie schuwt. Hoofdzaak blijft bij Rombaut de belevenis die geen apriorismen of tendenzen duldt. Deze verdienste heeft evenwel het grote nadeel dat de artist aldus zelf de deur grendelt voor een gebied waar onbetwistbaar rijke aders kunnen aangeboord worden (cfr. het werk van Paul Delvaux, Salvador Dali, Max Ernst, e.d.).

Doch elke thesis heeft een antithesis, zodat wij ten slotte respect dienen te hebben voor het dieper gevoel dat deze afkerigheid ingeeft, n.l. de drang naar ontplooiing van een eigen persoonlijkheid. Hieruit volgt dat Rombaut een ontzaglijke behoefte voelt aan vrijheid en onafhankelijkheid van stromingen in de kunst. Hij wil per se los staan van invloed en zelf de richting vinden die leiden moet tot persoonlijke oorspronkelijkheid in de uitdrukking. Ik zal natuurlijk niet beweren dat Rombaut absoluut vrij staat of stond van invloed. Een diepgaande vergelijkende studie van zijn werk zou ons mogelijks geringe invloeden kunnen aanwijzen. Ik bedoel dan ook vooral dat hij vrij bleef van de vele ‘ismen’ die de laatste jaren opgeld deden en zich nooit aan extravagant of betogend werk heeft gewaagd. Rombaut zoekt niet in uitersten.

Winter in Vlaanderen

De evolutie die hij tijdens zijn reeds vrij lange carrière heeft doorgemaakt is dan ook betekenisvol in die zin dat er zich geen plotselinge flitsen, geen opzienbarende inzichtsverschillen voordeden.

Integendeel, alle capaciteiten die de jonge Rombaut in zijn mars droeg vinden wij in zijn later werk terug, doch dieper, breder en forser uitgewerkt.

Rombaut is een krachtig temperament. Hij gevoelt geen behoefte aan ruitentikkerij en beeldstormerij, doch koppig vijlt en

schaaft hij aan de kernen die hij in zijn persoonlijkheid liggen weet. Zijn opzet is sprekende, uitdrukkingsvolle kunst, met een voorliefde voor de oorspronkelijke - zij het dan sombere - kleur en het contrast van donker en licht. Hierdoor bereikt hij vaak een stemming die mij doet vermoeden dat Rombaut's conceptie vaak vertrekt vanuit een stemmingsbeeld.

Men hoeft slechts aandachtig zijn landschappen te beschouwen om versterkt te worden in dit gevoel: hij schuwt het volle licht om in een semi-obscure tint zijn kloeke - ik zou bijna willen zeggen gespierde - beelden uit te werken op verschillende plans die aan zijn doeken een diepte geven die vele kunstschilders hem kunnen benijden.

Doch er zijn nog meer aanwijzingen die mijn gevoel bevestigen, n.l. de contrasterende functie van landschap en wolken. Zijn wolkenspel staat bijna steeds in functie van de stemming die de schilder onderging.

En dan is er het derde punt waarop ik de aandacht zou willen vestigen: het volledig inleven van de schilder in zijn stemmingsbeeld, zodat men bij beschouwing van een schilderij de indruk krijgt dat er naast de onmetelijkheid geen ruimte meer mogelijk is.

Deze eindeloosheid, deze onbegrensdheid is typisch voor zijn oeuvre. Zij verraadt ons tevens de geweldige expansieve gevoelskracht waarmede Rombaut zich op zijn thema werpt. Hij gaat in op het eindeloze, hij diept en breidt uit, doch hij verliest zich nooit omdat hij zijn materie met vaste hand beheerst.

Dit is een niet geringe verdienste want zij onthult ons de bonkige kracht waarmede de artist dit alles beleefd en herschapen heeft.

In dit licht beschouwd behoeft het m.i. geen betoog dat Rombaut zich nooit verliest in détails. Een markant talent bundelt détails tot een geheel om een indruk te suggereren.

Deze afkerigheid - geenszins in pejoratieve betekenis - voor het détail komt m.i. vooral tot uiting in de portretten waar hij voor alles gepoogd heeft om met forse lijnen een uitdrukking van het gelaat weer te geven. Het is mij uiteraard onmogelijk stil te staan bij de vele doeken die Rombaut in de laatste jaren heeft voortgebracht, al wens ik toch voor de tweede maal de aandacht te vestigen op het coloriet van deze schilder: zijn voorliefde voor het duister-dreigende, voor sombere tinten (zelfs in de portretten) die ons veel onthult over de innerlijke verbetenheid waarmede hij de strijd opneemt met zijn materie. Lichter, in vele gevallen zelfs bevallig, zijn enkele van zijn aquarellen en schiderijen van stillevens.

Hiermede bewees hij - voor zoverre dit reeds niet overtuigend bewezen was - dat hij ook fijn werk aan kon en een beproefd vakmanschap bezat.

Typisch voor het stilleven is weerom de soberheid én van décor én van onderwerp. Rombaut schuwt elke overladenheid zo in kleur als in gegeven en dit leidt mogelijks wel tot het adequaat verwekken van de stemming die de schilder onderging.

Tegenstellingen

Tot slot zou ik dan toch even willen stil staan bij een nieuw genre dat Rombaut onlangs heeft beproefd, n.l. het stilleven waarin hij een tikje betogend te werk ging. Ik bedoel hiermede een stilleven dat slechts vijf voorwerpen voorstelt: een oud paters-beeldje, twee dagbladen (een socialistische en een katholieke krant die naast het beeldje liggen), een kerkboek, en op de voorgrond een appetijtelijke appel.

Het geheel werd knap uitgewerkt in de voor Rombaut typische stemming en in het aangepast coloriet.

Ik zal niet uitweiden over de gaafheid van techniek en mij nog minder wagen aan de bedoeling van de schilder (trouwens men kan dit schilderij op zeer uiteenlopende wijze interpreteren) al wil ik hier toch mijn voldoening uitspreken over het feit dat

Rombaut dan toch niet blind is voor een vleugje problematiek, die aan zijn later werk een merkwaardig reliëf zou kunnen geven.

Rik Lanckrock

De Droom van de Dichter.

Verwerpen wat je eens zo heilig hebt aanbeden,
Verzaken aan een schijnbaar niet te stillen drang
Te lachen om het schrikbeeld van een ver verleden
En om een aan je zelve opgelegde dwang;

Uiteindelijk vergeten wat geleerde boeken
En wat je zieke ziel je éénmaal heeft gezegd,
't Geluk alleen in 't volle leven te gaan zoeken,
Te weten dat voor jou nog veel is weggelegd -

En mens te zijn, een simpel mens gelijk zovelen
Die graag je groeten en genieten van de dag,
En als een kind, al was 't met kinderen gaan spelen,
De poëzie te putten uit hun helle lach;

En jong te zijn... de starre blik niet meer verloren
Te richten op de dode punten in het niet...
Zo droomt de dichter, en als wonderbaar herboren
Ziet hij beloften in een zeer nabij verschiet.

Maar als de avond komt en grijze schaadwen dalen
Bekruipen hem opnieuw de weemoed en de pijn,
Al kan hij d'oorzaak wel niet immer achterhalen
Hij weet: met mij zal 't eeuwig, eeuwig 't zelfde zijn!

En hij verdoemt wat hij eens heilig heeft aanbeden.
Hoe zal hij zich verzetten tegen deze dwang?
Om dan t'ontsnappen aan het schrikbeeld van het heden
Zal hij maar om een domheid lachen, luid en lang...

Willy Biliet.

De Verzetslyriek in Nederland gedurende de afgelopen oorlogsjaren

Na een vredesperiode van ruim honderd jaar werd op 10 Mei '40 Nederland opnieuw gewikkeld in een oorlog, die zonder enige twijfel een van de meest tragische episodes uit de wereldgeschiedenis zou worden. Deze oorlog, welke een vervolg op de eerste wereldoorlog genoemd kan worden, beperkte zich niet tot de strijdende legers, maar werd gevoerd door de volkeren. De nieuwe strijdwijze, die reeds in 1914 haar oorsprong had gevonden eiste de volledige inzet van het gehele volk, een inzet, die millioenen slachtoffers zou kosten, een inzet ook, die elk individu onmiddellijk bij het sinistere krijgsbedrijf betrok. Zo eiste ook deze tweede wereldoorlog van het Nederlandse volk, dat zijn vrijheid in een tachtigjarige strijd had veroverd en deze vrijheid tegen geen enkele prijs wilde afstaan, een volledig opgaan in het chaotisch gebeuren. Het Nederlandse volk heeft, als zovele andere volkeren, deze eis begrepen en zijn vrijheid verdedigd in de vrije wereld, strijdend in de geallieerde legers, in het bezette vaderland, strijdend in het verzet. Het behoeft geen betoog, dat deze strijd om de vrijheid en onafhankelijkheid van het land, deze strijd om het behoud van de Christelijke beschaving, haar neerslag vond in de literatuur, zoals eens, nu drie honderd jaren geleden in de geuzenlyriek.

Het is begrijpelijk, dat er een grote overeenkomst bestaat tussen de Geuzenlyriek van de tachtigjarige oorlog en de verzetspoëzie der afgelopen oorlogsjaren. Immers, uit beide spreekt het van verontwaardiging verkropt en het door de tyrannie strijdlustig geworden gemoed, de taal van lijden en verdriet. Uit beide spreekt de wil om zich te verzetten in een strijd om het dierbaarste, wat hij heeft te verdedigen, in een strijd om het bestaan, dat de man zich in jaren heeft opgebouwd. Een onzer jongere dichters die in deze strijd het leven liet, n.l. Jan Campert legt daarvan getuigenis af in zijn ‘Ballade van de Achttien Doden.’:

> ‘..... O, lieflijkheid van lucht en land
> van Hollands vrije kust -
> Eens door de vijand overmand,
> vind ik geen uur meer rust;
> Wat kan een man, oprecht en trouw,
> nog doen in zulk een tijd?
> Hij kust zijn kind. Hij kust zijn vrouw
> en strijdt de ijdele strijd.’

Ondanks het feit, dat zowel aan de Geuzenlyriek als aan de hedendaagse verzetspoëzie op de eerste plaats de geest van

verzet en strijd ten grondslag ligt, bestaat er een diepgaand verschil tussen deze beide verzetsuitingen, een verschil, dat samenhangt met de veranderde mentaliteit van het Nederlandse volk, een verschil ook, dat veroorzaakt wordt door de veranderde tijdsomstandigheden. In de jaren van de Tachtigjarige vrijheidsstrijd immers werd door het Oranje-gezinde, Noord-Nederlandse volksdeel, dat voor een groot gedeelte de Calvinistische godsdient was toegedaan, Spanje en zijn gehate tyrannie maar al te graag vereenzelvigd met het Katholicisme. Voor alles droeg de strijd een godsdienstig karakter en werd zij gestreden door vrijwel onverdraagzame geesten. Wij behoeven daarvoor slechts te herinneren aan Marnix van St. Aldegonde's: 'Biënkorf der Heilighe Roomsche Kercke', een heftige en scherpe satyre op de toenmalige Katholieke Kerk en daarnaast de Refereinen van Anna Byns, met haar scherpe uitvallen tegen Luther. De moderne verzetspoëzie richt haar aanval daarentegen tegen de bedreiger van de gehele Christenheid en haar beschaving. De aanval der barbaren had het begrepen op het gehele Christendom en verenigde aldus Katholiek en Protestant in een gezamenlijke strijd tegen de opkomende vloed van dwingelandy en goddeloosheid.

Anderzijds kenmerkt zich de moderne verzetspoëzie doordat zij litterair meestal van hogere waarde is dan het geuzenlied. Dit hangt m.i. nauw samen met een verschijnsel, dat wij alom waarnemen op dit ogenblik in de kunst: de poëzie is niet meer geschreven voor heel het volk, zoals eens, toen zij metterdaad eenieder aansprak. Men zong in die dagen de poëzie, het waren liederen, in dit geval dus speciaal: Geuzenliederen. Ondanks het feit echter, dat de moderne verzetslyriek hoger gekwalificeerd moet worden dan de Rederykersverzen der 16e eeuw, moet mij van het hart, dat slechts weinige dezer verzen de naam poëzie werkelijk verdienen en als zodanig de tijd zullen weerstaan. Zeker, wij ervaren daarin het diepe gevoel en de geest van fiere zelfbewustheid, welke de dichter bezat en als zodanig zullen zij de stille getuigen blijven van de geest van verzet, waarvan het Nederlandse volk was bezield, maar werkelijke poëzie vraagt meer dan dat. Wij kunnen gerust zeggen, dat in ruim 75 % nagenoeg geen litterair werk mag worden gezien. Een gedeeltelijke verklaring hiervan vindt men wellicht in het feit, dat de verzets 'dichter' meestal gewone mensen uit het dagelijks leven waren, mensen, wier gemoed boordevol was van het lijden en de ellende en die behoefte voelden dit gemoed te luchten in verzen. Buiten de dichters, die reeds vôôr de oorlog een rol speelden in het letterkundig leven, treffen wij enkele nieuwe figuren aan, die door hun werk bewezen hebben de naam van dichter waardig te zijn, maar het merendeel kwam niet uit boven vaak ontroerende, een enkele maal aangrijpende

verzen, zonder veel litteraire waarde. Men begrijpe ons echter niet verkeerd: Om deze dingen ging het tijdens de bezettingsperiode niet, men zocht niet naar het litterair volmaakte vers, maar men wilde scheppingen, die door hun inhoud getuigenis aflegden van de geest van het volk. De grote fout werd gemaakt, toen na de oorlog ook deze mensen aanspraak gingen maken op de naam dichter en meenden na het succes van hun verzetsverzen (om geheel andere dan litteraire redenen) dank zij een zeer gunstig werkende illegale pers, op eenzelfde voet te kunnen voortgaan en nu ook bundeltjes verzen te mogen geven. Men begrijpt, dat het verzet van de Nederlandse letterkundige wereld hiertegen was gericht.

Een van de meest aangrijpende verzetsverzen blijft voor mij nog altijd het sonnet van de reeds eerder genoemde Jan Campert ‘Rebel, mijn hart’, dat zowel op litterair gebied als tijdsgedicht zijn weerga in de moderne verzetspoëzie niet vindt.

Rebel, mijn hart

Rebel, mijn hart, gekerkerd en geknecht,
die aan de tralies van de al-dag rukt,
wees om uw tijd-lijk lot geenszins bedrukt,
al zijn de kluisters hard, de muren hecht.
Want in de aanvang is het u voorzegd,
dat het aan enkelen steeds is gelukt
het juk te breken, dat hun schouders drukt;
laat dus niet af, maar vecht en vecht en vecht...

Breek uit en blaas de dove sintels aan,
die zijn verdoken onder 't rokend puin;
vaar stormgelijk over de lage tuin,
die Holland heet; sla dood-lijk toe en snel,
opdat het kwaad schrikk'lijk zal ondergaan,
o, hart, mijn hart, o, bloedrode rebel.

(Uit: Sonnetten voor Cynara)

Op 1 April 1944 verscheen onder redactie van Han Hoekstra, J.H. de Groot en Hablo Kool de belangrijker bundel: ‘Het Vrij Nederlands Liedboek’. Hierin waren allerlei verzetsverzen opgenomen, zowel van Katholieke als van Protestantse dichters. Tevoren was reeds, in 1941 onder redactie van de Protestantse dichters J.H. de Groot, Gerrit Kamphuis en H.v. Randwyk, de eerste bundel verzetsliteratuur uitgegeven onder de minder gelukkige titel: ‘Het Nieuw Geuzenliedboek’; minder gelukkig, zeg ik, omdat de titel eigenlijk zou moeten luiden: ‘Eerste vervolg op het Geuzenliedboek’, omdat de moderne verzen een

geheel ander karakter dragen dan de verzen uit het oude Geuzenliedboek, zoals reeds gezegd in het geheel geen liederen waren.

De uitgeverij van nagenoeg alle ondergronds en illegaal werk was de door twee Utrechtse studenten tijdens de bezetting opgerichte 'Bezige Bij'. Het doel dezer uitgeverij was alle werk, om zijn strijd tegen de bezetter, of om het feit, dat b.v. de schrijver geen lid was van de Kultuurkamer, uit te geven. Tevens verzorgde zij herdrukken van werken, die reeds vôôr de oorlog waren verschenen en die wegens papierschaarste of om persoonlijke redenen jegens de auteur door de Kultuurkamer verboden waren.

Naast deze grote uitgeverij hadden ook particulieren eigen, meest handdrukkerijen. B.v. de Groningse 'Blauwe Schuit' van H.N. Werkman en die van de Heer Asselbergs te Breda.

Het ligt in de bedoeling om de gehele, tot nu toe bekende verzetspoëzie, zoals die tijdens de bezetting in geschrift en pamflet werd gepubliceerd, in twee delen uit te geven onder de titel: 'Het Nieuw Nederlands Liedboek'.

Wat nu de betekenis betreft van de moderne verzetspoëzie, mogen wij zeggen, dat de kalme rust, die vôôr de oorlog over de Nederlandse Parnassus lag door de verzetsliteratuur heftig is verstoord. Er is een zekere neiging waar te nemen, die het mogelijk maakt, dat de poëzie weer een ruimere belangstellingsspheer gaat vinden. De verzetspoëzie heeft de aandacht der dichters afgeleid van het alledaagse en opgestuwd naar het grootse, het heroïsche. Er is in de Nederlandse poëzie een kentering ten goede waar te nemen, een kentering, die naar ik meen reeds in de verzetspoëzie haar oorsprong vond.

Jan van de Ven

Uit mijn dagboek

1-6-1948.

Ik weet niet wat me weerhouden heeft vandaag naar Johan Daisne een brief te schrijven. Waarde Heer Daisne, zou ik begonnen zijn, tot hiertoe heb ik altijd min of meer weigerachtig tegenover uw werk gestaan, en vaker meer dan min, doch ditmaal, (ditkeer, zoals u zelf zoudt schrijven) na de lectuur van ‘De man die zijn haar kort liet knippen’ ben ik volledig overwonnen. Daisne heeft hiermee de beste Vlaamse roman der laatste jaren, voor zover ik van onze romanproductie op de hoogte ben, geschreven. Van begin tot eind heeft hij me in mijn volledigheid diep beroerd, heeft hij al mijn meest verborgen zielsvezels bespeeld en heeft hij me, als ik zo mag zeggen, het wezen der dingen doen aanvoelen. Wie dat kan is een groot artist. Als ik mijn indrukken wat tracht te schikken kom ik tot de volgende punten.

1° Een voorafgaandelijke bemerking: Daisne's meesterschap over de taal. Hij heeft me op zekere ogenblikken schier mijn eigen Nederlands geopenbaard. Ik werd er als opnieuw verliefd op wanneer ik zag wat men er kan mee bereiken. Wel is dit proza hier en daar nog wel een beetje precieus, doch ik kan ook dit niet aanzien als een grote fout, want bijna altijd was deze eigenaardigheid organisch. Dus overtuigend.

2° Nog een voorafgaandelijke bemerking: Het boek bevat een paar zwakkere passages. Doch ik vind het idioot hierop de aandacht te willen vestigen. Ook de grootste werken bevatten zwakke passages. Alleen mensen die zelf niets kunnen mogen er hun vreugde in vinden deze gelegenheid te baat te nemen om gewichtig te doen.

3° Dit is al meer ter zake, maar het bizonderste houd ik toch voor het slot. Het hele verhaal is buitengewoon boeiend geschreven en het is nooit in mij opgekomen de schrijver niet te geloven, zo overtuigend tevens is alles. Ik denk hier terug aan een detail. Na de lijkschouwing, een scène die met een allucinerende maestria is beschreven, bemerkt de hoofdpersoon dat aan zijn schoen een lap vlees van de dode is blijven kleven, feit waarin hij een slecht voorteken ziet. Even te voren had de lijkschouwer een schotwonde menen vast te stellen, doch nergens had hij een kogel gevonden en bij gebrek aan bewijzen bleef het bij een loutere hypothese naast andere. Welnu, had Daisne verteld dat die kogel in dat lapje vlees stak, hetgeen een grove deus ex machina-fout zou geweest zijn, dan had ik het met volle overtuiging aangenomen. Zo ook op het einde, gebeuren er feiten en worden feiten samen gebracht, waarvan een nuchter

lezer met recht zou beweren dat ze bij de haren getrokken zijn. Doch op hetzelfde ogenblik voelt men dat dit alles in het geheel van het werk beschouwd, noodzakelijk was en de algehele waarde van dat werk slechts verhoogt. En ook om een andere reden nog is het waar, en dit voert me tot het volgende punt.

4° Alleen een nuchtere lezer zou dat kunnen beweren, maar niet een goed lezer. Alleen Droogstoppel zou zeggen: larie, of gelijk welke bourgeois. Daar zit het hem juist. Doch dit boek werd geschreven voor mensen die vatbaar zijn voor het mysterie van het leven. En dit mysterieuse, deze imponderabilia, dit is het juist wat Daisne op de scherpste wijze doet aanvoelen. Het leven is niets dan dat, en alles kan er uit voortspruiten. Absoluut alles. En op de natuurlijkste wijze. En niemand weet waar, waarom of wanneer. Niet het wonder is de uitzondering, het is veeleer de regel. Ieder die leeft weet dat dit zo is. Deze levensaanvoeling nu vormt de achtergrond van Daisne's werk, en het sprankelt ons uit elke bladzijde met zulke onmiddellijkheid tegemoet, dat we steeds op het onverwachte voorbereid zijn.

5° Op deze achtergrond speelt zich een menselijk lot af van zulke ellende en zielstekort, en dit alles is zo ontzettend acuut weergegeven, dat het me diep aangegrepen heeft. Alleen reeds om de lamentabele geschiedenis van de held zelf. Men pleegt te zeggen dat een romanheld ons verschijnt in vlees en bloed. Deze verschijnt ons niet alleen in vlees en bloed, maar nog met ziel, zenuwstelsel, gemoedsvezels, ontbinding en cosmische eeuwigheid. Zijn lot haalt ons uit onszelf, we hebben geweldig met hem te doen, want we kennen hem beter dan onszelf. De minste roerselen van zijn ik zijn ons vertrouwd, doch, alhoewel we hem tot in microscopische bizonderheden kunnen nagaan, toch wordt, en dit heeft me oneindig gelukkig gestemd, toch wordt deze uiteenrafeling nooit een ontluistering. Ontsluiering maar geen ontluistering. Het levensgeheim blijft geheel, we beroeren het alleen met de vinger. Het is misschien de grootste kracht van het boek want het is als het leven zelf.

6° Niet alleen voor Godfried Miereveld voelen we, maar ver daarboven uit is het het wezen van alle mensen, van **de** mens, dat ons in dit boek ter medidatie wordt gegeven. Zijn wij allen in onze diepste en verborgenste roerselen wel anders dan de ‘ontoerekeningsvatbare’ Miereveld? Ik durf het betwijfelen. In ieder van ons gaat een ontoerekenbare schuil en er is waarlijk niet veel toe nodig om ons het evenwicht te doen verliezen en ons tot verbijsterende daden in staat te stellen. Zoals in ‘De Idioot’ van Dostojefsky: waar eindigt het verstandige en waar begint het zinneloze? Maar zelfs daarboven uit wordt hier het probleem behandeld dat de mensen eeuwig zal bezighouden, dat van het grondheimwee der menselijke natuur naar haar betere natuur, het verlangen naar de betere planeet, naar ‘het

andere'. Dit probleem is het dat aan het boek zijn aanschijn heeft geschonken en dat er de 'bestendige aanwezigheid' van is. Dat dit probleem geen afdoend antwoord ontvangt is niet Daisne's schuld maar dat van het leven en van onze ontoereikendheid. Doch het beheerst het ganse boek, zoals het ook het gehele leven van ieder van ons beheerst.

7° Nooit te voren heb ik beter dan nu begrepen dat Daisne's formule van het 'magische realisme' eigenlijk een tautologie is. De werkelijkheid **is** magisch. Het leven **is** een voortdurend wonder, tenminste vanuit onze beperkte natuur bekeken. Op zichzelf zal het zijnde, met ons en onze vraagtekens erbij, wel heel eenvoudig zijn. Doch als fenomeen beschouwd, ten opzichte van de mens, (en iets anders kunnen we met onze beperking wel niet) is het zijnde een voortdurend wonder, waar we nog niet een stofje van afweten. En het is de grote, zeer grote aantrekkingskracht van dit boek dit bewustzijn met al zijn onderdelen en schakeringen op een manier die werkelijk bij de keel en in de ingewanden grijpt te hebben geïncarneerd.

15-6-1948.

Gisteren een boek geëindigd dat me een ware openbaring is geweest. 'Le Bouddhisme, ses doctrines et ses méthodes.' door Alexandra David-Neel. (Editions du Rocher - Monaco.)

Het is ongelooflijk hoe wij hier in het Westen niet weten wat het boeddhisme eigenlijk is. Voor zover we er enkele, en dan nog meestal vage begrippen over bezitten, zijn ze bijna alle onjuist of geheel verkeerd. Dit zal wel mede ontstaan zijn door het feit dat niet alle boeddhisten dezelfde verheven leer aankleven als de elite, en dat er onder de massa van het volk allerlei voorstellingen de ronde doen die met de orthodoxe leer nog maar in een zeer los verband staan. Vraagt men bij ons aan een katholieke volksvrouw en aan een specialist in godgeleerdheid wat de hemel is, dan zal men ook zonder twijfel zeer verschillende antwoorden ontvangen. Mij is het echter alleen te doen om de orthodoxe leer zoals ze uit de boeddhistische heilige boeken tot ons kwam en zoals ze nog door de elite in de kloosters van Indië en Thibet wordt begrepen.

Eerst en vooral: het boeddhisme is geen godsdienst. Er is nergens spraak van een openbaring noch van een opperste godheid. Het boeddhisme is uitsluitend een levensprogramma met als doel: het vernietigen van het leed. Het boeddhisme legt ieder mens een aantal levensregels ter goedkeuring voor, met het enig inzicht hem het lijden te helpen uitschakelen.

Op het eerste gezicht kan dit er nogal naïef uitzien, doch hoe langer men doordringt in de arkanen van deze leer, hoe meer men ontdekt dat dit alles slechts de uitkomst kan zijn

van eeuwen menselijk denken en zoeken en er de opperste wijsheidsbloem van vormt. Dit reikt echter zo ver in de nacht der tijden terug dat men er misschien eeuwig zal blijven naar gissen.

Men heeft het boeddhisme verweten dat het geen metaphysica bezat. En inderdaad doet de boeddhist niet aan metaphysica. Doch hij doet dit niet, uitsluitend omdat hij ingezien heeft dat alle metaphysica een ijdele wetenschap is. Deze overtuiging steunt op de erkenning dat we met onze zintuigen de metaphysische wereld onmogelijk kunnen kennen. En ze zijn het enige wat we bezitten om tot kennis te geraken. Men ziet het: Kant heeft niets gevonden, hij heeft alleen iets herontdekt dat we vergeten waren, terwijl het nochtans naast ons in het boeddhisme voortbestond. Kant bracht onze gedachte weer op het peil dat ze in Azië reeds bereikt had in wat ik zou noemen een vôôr-boeddhistische periode. De voorouders der eerste boeddhisten moeten dus wél aan metaphysica gedaan hebben doch voor de boeddhisten was dit een overwonnen standpunt. Daar men over wat Kant de ‘noumena’ of ‘das Ding an sich’ zou genoemd hebben niets door de zintuigen, onze enige bron van kennis, vernemen kan, was het ook zinloos er langer zijn hoofd over te breken. Anderzijds gaat de boeddhist uit van de nuchtere vaststelling dat het menselijk leven beheerst wordt door het lijden, met ziekten, ouderdom en dood op de eerste plaats. Vermits piekeren over de constructie van het zijnde geen zin heeft, zal het boeddhisme zijn activiteit beperken tot de wereld die we wél kunnen kennen (cfr. de ‘phenomenen’ van Kant), en deze wereld is de wereld van ons bestaan en van ons lijden. Het heeft dan een indrukwekkend programma opgesteld om dit doel te bereiken met het nirvana als opperste stadium. En zie: l'histoire se répète, zien we ook niet in onze tijd, nadat Kant de metaphysische illusies van het Westen had doen instorten, een geestesbeweging als het existentialisme, in zijn breedste opvatting genomen, de weg opgaan van een practische oriëntatie? Ik beweer niet dat het dé beweging van de toekomst is, er zijn zoveel mogelijkheden in de natuur, doch de gedachte laat mij niet los dat het een symptoom zou kunnen zijn. Logisch vind ik het alleszins.

Het boeddhisme is dus geen godsdienst en de historische Boeddha is geenszins een God doch slechts een klaarziend mens die zijn medemensen wou helpen. Hoe hij ze nu heeft willen helpen, dat ga ik hier niet resumeren, het zou veel te lang duren en trouwens het staat dan toch nog veel beter in het boek. Ik wil hier alleen nog enkele punten aanhalen die me zeer troffen en die ik nog bruikbaar acht op onze dagen. Want het boeddhisme behoort tot het patrimonium van het mensdom en het kan ons ook vandaag nog helpen in menig opzicht.

1° De theorie van het niet-bestaan van het ik. De mens is een agglomeraat van bestanddelen: lichaam, gewaarwordingen, gedachten, werking van de geest, enz. Elk dezer bestanddelen op zijn beurt kan men verdelen in verdere bestanddelen, (bv: het lichaam bestaat uit vastheid, vloeibaarheid, warmte en beweging t.t.z. de vier elementen die ook de Grieken kenden en die verzinnebeeld worden in de aarde, het water het vuur en de lucht of de wind,) en zo tot in het oneindige. Want ook de theorie dat alles uit atomen bestaat komt in het boeddhisme voor en is er een erfenis uit oudere systemen. Al deze bestanddelen nu zijn maar toevallig in de mens verenigd en met zijn dood gaan ze weer hun eigen gang. Deze toevallige vereniging van heterogene elementen is dus tijdelijk en niet verbonden aan gelijk welke blijvende kern. Zet dit alles in een pantheïstisch systeem en ge zult moeilijk een overtuigender betoog vinden.

2° De 'Karman', of wet der causaliteit, die maakt dat al wat is gedetermineerd is. Dit is een leer die eigen is aan alle Indische wijsgerige stelsels.

3° Het Nirvana. Ook hierover hebben we meestal in het Westen totaal verkeerde opvattingen. Men denkt hier meestal dat de boeddhist, na verschillende reïncarnaties en indien hij telkens voorbeeldig leeft, het nirvana kan bereiken, t.t.z. het niet-meer-zijn, dus zijn bestaan kan opheffen, dus niet meer voort bestaat. Dit is een opvatting die ongetwijfeld bij de massa der minder ontwikkelde boeddhisten bestaat, doch die helemaal in strijd is met de verheven leer van Boeddha. Ten eerste, het veronderstelt het bestaan van een persoonlijk ik, hetgeen vals is. Ten tweede: de stelling dat 'hetgeen niet is niet kan beginnen te zijn en dat hetgeen is niet kan ophouden met zijn', is een oude arische stelling en ook het boeddhisme eigen. Het nirvana is helemaal iets anders. Maar ik zie dat ik toch iets meer over het boeddhisme zal moeten zeggen dan ik van plan was. De boeddhist bestrijdt het lijden door een 'juist inzicht' ('vues justes' in de Franse tekst) in de dingen te veroveren. Door zijn verstand te gebruiken. Door vooral tot het inzicht te komen dat hetgeen hij voor zijn ik aanziet niet bestaat doch alleen een brouwsel is van zijn scheppende verbeelding. Het lijden spruit, langsheen een hele aaneenschakeling van tussenstadia (het 'samsara' tegenovergestelde van 'nirvana') als daar zijn: het grijpen, het verlangen, de gewaarwording, de zintuigen, het bewustzijn, ten langen laatste voort uit de onwetendheid. De onwetendheid is ten slotte de oeroorzaak van het lijden. Het is dus vanzelfsprekend dat het nirvana de afwezigheid van de onwetendheid moet zijn, van het verlangen en al wat er uit voortvloeit. Het is een speciale zielstoestand eigen aan degene die over de dingen en zichzelf een juist inzicht heeft, zielstoestand die hem heft ver boven alle contigenties van het leven,

boven alle illusies waarmee de beperkte zintuigen de gewone mens bestoken. Eigenlijk is het hetzelfde als het samsara, doch bezien vanuit een ander oogpunt, het oogpunt van degene die weet, die het juiste inzicht heeft. Om het modern te zeggen: wie weet dat hij een tijdelijke samenstelling is van atomen midden een heelal van atomen, wie weet dat hij een beweeglijk bestanddeel is van het al-zijn, (want ook de gedachte van de universele beweging, het Griekse 'panta rei' is boeddhistisch en ouder dan het Boeddhisme), wie dit weet, doch niet alleen wreet maar het ook beleeft tot in zijn intiemste vezels, wie de wereld en zichzelf niet meer anders zien of ervaren kan, hoe zou hij nog door het aardse lijden kunnen geraakt worden? Zijn geesteskracht verheft hem ver boven de begoocheling dezer contingentie. Het valt niet moeilijk te onderscheiden welk profijt we hieruit kunnen maken. En ook de methodes die de boeddhisten aanwenden om dit nirvana te bereiken schijnen me onverbeterlijk en volledig. Het nirvana bereikt men dus niet na een aantal reïncarnaties doch tijdens het leven. Het is een staat van onthechting die het volmaakt geluk waarborgt voor diegene die het volmaakt kan beleven.

4° Hetgeen me in het boeddhisme oneindig verheugd heeft, hetgeen er me misschien het meest in bevalt, hetgeen er als geesteshouding het meest het mensdom kan bevruchten, is het volgende. Het boeddhisme doet geen beroep op het geloof, het doet enkel beroep op het verstand. Het schrijft geen geloofspunten voor, het onderwerpt alleen een levensprogramma aan ons vrij onderzoek. We kunnen het aannemen of verwerpen. Niet omdat ik het gezegd heb, zegt Boeddha, moet ge zo leven, doch omdat gijzelf zulk leven in volle vrijheid des oordeels het beste hebt gevonden. Boeddha heeft ook over vele problemen zijn eigen oordeel niet uitgesproken, omdat vele meningen tot de mogelijkheden behoren en hij de onvolmaakte volgelingen niet wou beïnvloeden. Geen dogma's dus, en ook geen roes. Het nirvana is niet te benaderen in een roestoestand, in een soort mystische (en vaak hysterische) bevlieging. Zo komt men er zeker niet. Alleen door kennis, door juist inzicht. Daarenboven is de boeddhist onbaatzuchtig. Geen beloning staat hem te wachten. Aan één enkele beloning kan hij niet ontsnappen: aan diegene die besloten ligt in zijn levenshouding zelf. De boeddhist kan ook geen bedrog plegen, want hij staat niet tegenover een vreemde macht doch uitsluitend tegenover zichzelf. 'Wees voor uzelf uw eigen toorts en uw eigen hulp', zegt Boeddha. 'Laat de waarheid uw toorts en uw hulp zijn, zoek geen andere hulp' Wat een fiere, mannelijke leer is dit! Hoe oneindig ver staat deze houding boven de houding van de katholiek bv. die blindelings gelooft wat een meester hem dicteert. Want dit is het wat me in het katholicisme steeds gerevolteerd

heeft: de geest van slavernij en menselijke onwaarde. Als honden die de voet komen likken van wie hen bont en blauw trapt. Hoe ze ook gecamoefleerd wordt, het katholicisme kweekt zulke mensonterende houding aan, wel wetende dat wie zover zijn persoonlijkheid prijsgegeven heeft, van al zijn inhoud geleegd is en een willoze speelbal wordt. Vôôr ik het boek van A. David-Neel las, wist ik waarachtig niet dat het boeddhisme zo verheven was dat we er nog kunnen naar opkijken en het ons kan sterken, na eeuwen obscurantisme, in de nieuwe langzame ontvoogdingsstrijd die ons werelddeel heeft aangevat.

Erik van Ruysbeek

Ik ben nog vlees

voor Jan van Nijlen.

‘Ik ben nog vlees,
gij zijt mijn kind niet meer.’
De stem is hees
van het ontzinde zeer
dat deze vader zengde.
Vloek over deze tijd
voor elk der tranen die hij plengde.
Geen rust en geen respijt
voor wie zijn bloed met maling mengde
zodat zijn rust de rede niet meer vindt,
waar zij voor storm kan schuilen.
Want zo getroffen in het leven van zijn kind
door de barbaarsheid van een trieste beul,
vindt hij geen heul
en kan niet langer huilen.
Onnoemlijk is het leed
van wie zijn zoon wist sterven,
ten dode niet gereed,
wijl hij de druk moest derven
van deze vaderhand,
die nog te strelen weet
wat zo haar bleef verwant.
Hoe graag had hij het eigen lot verpand
om dit veel jonger leven vrij te kopen
dat nog mocht hunkeren en hopen.
En 't is verteerd van spijt en hees
dat hij verwoordt zijn moordend zeer:
‘Ik ben nog vlees,
gij zijt mijn kind niet meer.’

M. De Doncker

Kroniek van het Ned. Proza

Succesboek en Kunstwerk
bij Jan de Hartog, Gods Geuzen

Het is voor de toekomst van een auteur altijd een gevaarlijk iets wanneer hij eens met een succesboek voor de dag gekomen is, dat door een heel volk gretig gelezen én gekocht werd. De schrijver wordt dan verondersteld zekere ‘plichten’ tegenover zijn publiek te hebben. Als hij weer eens een boek schrijft moet hij het doen volgens zijn beproefde recept, anders riskeert hij de gratie van zijn lezerskring te verliezen. Want natuurlijk is het publiek even wispelturig als een bakvis. Het vormt zich een beeld van een bepaald auteur en het staat niet toe, dat er aan dit beeld geraakt wordt.

Iedereen weet, dat Jan De Hartog in het begin van de oorlog heel Nederland overdonderde met ‘Hollands Glorie’, het epos van de Nederlandse zeesleepvaart, dat - zoals trouwens alle succesboeken - sterk overschat werd. ‘Hollands Glorie’ heeft niets van een literair meesterwerk, het blijft zelfs een open vraag of het wel iets met ‘literatuur’ te maken heeft. Maar het bezit de benijdenswaardige gave, de lezer op meer dan één plaats zijn criterium voor het afmeten der letterkundige waarden te doen vergeten. Hij zwalpt met de boot van Wandelaar van haven tot haven en denkt er niet meer aan, dat er ook nog een ogenblik komt waarop hij zijn indrukken over dit boek zal moeten neerschrijven voor de kroniek van zijn blad. Pas op dit moment begint hij zich rekenschap te geven van de gebreken en ziet hij in, dat ‘Het Fregatschip Johanna-Maria’ toch heel wat anders is.

Jan De Hartog is dus de auteur van ‘Hollands Glorie’. Dat hij ook een aantal zeer scherpzinnige speurdersverhalen op zijn actief heeft weten de meeste bewonderaars natuurlijk niet, of zij moesten het gelezen hebben op de eerste bladzij van hun exemplaar. Ook niet, dat hij tijdens de oorlog een toneelstuk in het Engels schreef, dat te Londen een zeer nadrukkelijk succes kende. Het was zijn ‘Skipper next to God’, een stuk dat zo goed is dat het vanzelfsprekend in geen enkele van onze Schouwburgen kan opgevoerd worden.

Sinds een paar maanden nu staat het nieuwe boek van De Hartog, ‘Gods Geuzen’, het eerste deel van een trilogie, op de rij van de meest verkochte boeken bij onze Noorderburen. Dit feit is géén referentie, hoe gek het ook moge klinken, vermits zelfs een afschuwelijk stuk maakwerk als Remarque's ‘Arc de Triomphe’ het voorecht genoot vier van de zes maanden tussen de vijf eerste vermeldingen te fungeren. Het succes van ‘Gods Geuzen’ is natuurlijk niet te danken aan de reputatie van het

boek zelf. Het werk vloog uit de boekhandel weg zo haast het van de persen rolde, dus voordat iemand een echo over zijn mogelijke waarde had kunnen opvangen. Over het algemeen moet een boek ‘ontdekt’ worden, de reputatie groeit krampachtig langs de artikels in de bladen om en langs de persoonlijke opinie van ‘de man die het boek reeds gelezen heeft’. Het succes van ‘Gods Geuzen’ was dus een nalopertje van het succes van ‘Hollands Glorie’. Waarschijnlijk verkneukelde heel Nederland zich in het vooruitzicht gezegend te worden met een tweede Jan Wandelaar.

Nederland vergiste zich deerlijk. Iets wat we onze buren in het geheel niet kwalijk kunnen nemen, om te beginnen omdat missen menselijk is en verder omdat slechts zeer weinigen de metamorfoze, die zich in De Hartog voltrokken heeft, zullen verwacht hebben. Alleen misschien de bevoorrechten die konden genieten van de opvoeringen van ‘Skipper next to God’, waarin De Hartog bewees heel wat meer te zijn dan een auteur à succes. Gelukkig maar, want van dit genre is de Nederlandse literatuur al meer dan genoeg vergeven en ‘Hollands Glorie’ bewees dan toch, dat er in De Hartog stof en vooral persoonlijkheid genoeg stak om in de literatuur van zijn land een rol te gaan spelen.

Na het ‘epos’ van de sleepvaart had De Hartog met ‘Gods Geuzen’ nochtans doodeenvoudig het ‘epos’ van de koloniaal in Indië kunnen brengen. Het leven in de kolonie is natuurlijk voor de romancier een dankbaar object, zoals ook het leven van de soldaat aan het front er een is. Vandaar de massa oorlogsromans naast de massa koloniale literatuur. In Vlaanderen zijn we op dit gebied niet erg gezegend. We kennen praktisch niemand anders dan Demers en De Jonghe en het ene vergeten boekje van Van der Straeten. Maar dit is niet te verwonderen. De doorsnee-Vlaming bseft niet eens, dat zijn land een kolonie bezit. Alleen misschien één enkel ogenblik wanneer hij na de bevrijding een banaan van de schil ontdeed en daarbij de bedenking maakte, dat noch onze Noorder-, noch onze Zuiderburen op dat moment van die ‘heerlijkheid’ konden genieten. Maar voor de Nederlander is de kolonie een deel van zijn leven en de berichten uit Oost en West boezemen hem minstens even veel belang in als de bemoeiïngen van Zijne Exc. Minister Lieftinck, die tegenwoordig nochtans het zwarte schaap van heel Nederland is. Logischerwijze speelt de kolonie dan ook een aanzienlijke rol in het literaire leven. Maar het vreemde is dan wel, dat die koloniale literatuur op een weinig verheven peil staat. Het gaat met de koloniale roman zoals met de oorlogsroman: de werkelijkheid is zô dramatisch, de impressies zijn zô pregnant en indrukwekkend, dat bijna elke poging om het beleefde op een of andere manier in kunstvorm te gieten op voorhand tot mislukking gedoemd is. Een hele wereld

kende de verschrikkingen van de oorlog en in de literatuur van alle landen zijn de sporen daarvan dan ook talloos. Maar hoeveel van die uitingen groefden waarlijk uit tot kunstwerken die meer waren dan een louter tijdsdocument, of hoogstens een ‘document humain’?

Er is in heel de Nederlandse literatuur zeer weinig te vinden dat ons doet doordringen tot in de ‘ziel’ van het geheimzinnige Indië. Fabricius heelt ontelbare toneelstukken in Indië gesitueerd, maar op welke plaats voelen we iets, zelfs maar een klein deel van de beklemming, van de angst en van het neerdrukkende dat het leven in de kolonie beheerst? Misschien enkel in het laatste bedrift van ‘Eenzaam’, waarin twee vrienden een van hun collega's aantreffen in zijn hut midden in het oerwoud, krankzinnig geworden door de angst in de eenzaamheid waartegen hij niet heeft kunnen reageren. Maar... het proces van deze fatale verwording speelde zich af... tussen twee bedrijven. Fabricius toonde wel het resultaat aan, maar was niet bij machte ons deelachtig te maken aan deze langzame en onafwendbare onttakeling van een mens. Daarom ging hij er zwijgend overheen en noteerde hij bij het begin van het laatste bedrijf: ‘Speelt zich af zoveel maand later’! Een handige greep die eventueel op het toneel, maar zeker niet in de romankunst kan aangewend worden.

Er zal in heel de Nederlandse literatuur slechts één boek zijn waarin de geest en het hart, in één woord de ‘ziel’ van Indië voelbaar is op elke bladzij: het is Van Booven's ‘Tropenwee’. En dit boek is dan zo suggestief, zo bedwelmend van atmosfeer, dat de lectuur ervan meer dan eens beklemt. Maar Szekely-Lulofs dan, en Augusta De Wit en het grootste deel van Fabricius Sr. en ook van Fabricius Jr.? Een laagje stof over de meubels, een paar krekels op de gaanderij en desnoods een klapperende palmboom, maar dit is ook alles.

Er stonden voor De Hartog nu twee wegen open: hij kon het zich gemakkelijk maken gelijk de heren Fabricius en gelijk hij het trouwens zelf gedaan had in ‘Hollands Glorie’, hij kon ook hoger viseren. In het eerste geval was hij, met de handigheid en het ‘talent’ waarover hij beschikt, zeker van het succes. In het tweede echter moest hij terdege rekening houden met de mogelijkheid van een mislukking. Wie de boog te stevig spant riskeert vanzelfsprekend het gevaar dat hij breekt. De Hartog verkoos nochtans het laatste. Een keuze die alleszins getuigt van een meer dan gewone dosis durf, welke door velen zelfs als ‘vermetelheid’ zal worden beschouwd. Want hij liep ook nog een tweede gevaar: het risico dat de bewonderaars van ‘Hollands Glorie’ zich van hem af zouden keren. Bij die mensen heeft De Hartog zich met ‘Gods Geuzen’ hopeloos en voor zijn hele leven geblameerd. Hij heeft geen ‘epos’ meer

geschreven, hij heeft geen epos meer willen schrijven, al had hij er alle troeven toe in handen: een jonge koloniaal, een groentje met alle mogelijk Hollandse eigenschappen waarvan hij zonder moeite een tweede Wandelaar had gemaakt, en daarbij de ‘legendarische’ figuur van dokter Breszezinska-Jansen die hij, als bestrijder van de melaatsheid en ‘grootste lepra-specialist van de wereld’ had kunnen doen uitgroeien tot een reusachtige heldengestalte gelijk bv. de persoon van de oude Dag in Gulbranssen's ‘indrukwekkend-grootse’ trilogie. In dit geval zou de jonge dokter Zorgdrager het ‘type’ van de Nederlandse koloniaal geworden zijn en Breszezinska-Jansen zijn vaderlijke bewaarengel die hem op alle moeilijke ogenblikken met zijn geweldige ervaring ter hulp kon komen.

De Hartog heeft dit niet gewid en we kunnen er hem alleen maar dankbaar om zijn. We hebben de buik vol van deze ‘grootheid’ die in al haar grootheid zo machteloos, en vooral zo onwezenlijk is. Geen mens is groot, elke mens is klein en zeer klein zelfs. We geven toe, dat het mogelijk is met legendarische figuren schitterende literaire monumenten op te bouwen. Milton, Ariosto en zoveel anderen hebben er ons het voorbeeld van gegeven. Hun verheerlijkingen kunnen ons doen duizelen, maar raken ze ons wel in ons diepste wezen? We durven het te betwijfelen. Balzac is veel kleiner, Stendhal is nog kleiner en Molière wel de geringste van allen, want hij aarzelde niet zichzelf in zijn hemd te zetten. Nochtans treffen al deze auteurs ons veel dieper dan de eersten. We kijken in hun werk als in de heldere spiegel van een vijver: er is geen schittering in het water, geen gespetter van vuurwerk, maar ons eigen beeld staat er in getekend, onbegrijpelijk zuiver en naakt. De mens in het boek màg niet groter zijn dan de mens in het leven zelf.

Zo is De Hartog's boek dan het tegendeel van een ‘epos’ geworden, het is zelfs klein in al zijn verschrikking en beklemming. Dokter Breszezinska-Jansen, die in een handomdraai een hele pestepidemie bedwongen heeft, staat als een kind tegenover de Sultan van de streek en begrijpt, dat hij met al zijn macht dit kleine geniepige mannetje niet eens de baas is. De jonge Zorgdrager, die pas in Indië aangekomen is, wordt onmiddellijk naar de epidemie gestuurd met alleen een paar koelies bij zich, een paar blikken anti-pest en nog enige blikken waarvan hij de inhoud niet kent, maar die het belangrijkste deel van zijn bagage uitmaken. Hij overwint alle moeilijkheden, ondanks zijn onervarenheid, of misschien dank zij zijn onervarenheid en als hij aankomt vraagt Breszezinska-Jansen enkel naar de geheimzinnige blikken. Zorgdrager knikt vol fierheid omdat hij denkt, dat met de inhoud van die blikken de

hele epidemie zal kunnen bedwongen worden. Ze bevatten genever.

Het is absurd, gelijk het absurd is wanneer Breszezinska-Jansen, om de lieden te overbluffen, na zijn maaltijd zijn bovenkaak uit de mond neemt om te tonen hoe groot die wel is. Hij denkt, dat het een gebaar is waarmee hij iedereen epateert, het is alleen een uiting van zijn ijdelheid. Breszezinska-Jansen is klein bij al zijn branie en zijn gebulder. Zorgdrager is klein al denkt hij dan, dat hij alle wijsheid in pacht heeft omdat hij een paar keer een moeilijke diagnose op de kop getroffen heeft voordat Jansen er aan gedacht heeft. Hij is zelfs zo klein, dat hij op het einde van het boek, wanneer hij nochtans al voor een deel weet wat Indië is, de verkeerde vrouw kiest. De vrouw waarop hij dol-verliefd is omdat zij hem domme brieven schrijft met 'mijn goeie dikkerd', en niet de vrouw waarvan hij houdt zonder dat hij er zich van bewust is.

Het is onmogelijk 'Gods Geuzen' louter naar zijn literaire waarde te schatten, vermits De Hartog zijn boek opgevat heeft als een trilogie waarvan we nog maar alleen het eerste deel in handen hebben. Er komen gedeelten in voor waarvan we nu de draagwijdte niet begrijpen, maar die kunnen aangevuld worden in het vervolg. Nochtans staat het vast, dat de constructie van het boek niet even sterk is als de taal. We kunnen ons moeilijk van een zekere indruk van onevenwichtigheid ontmaken, het zwaartepunt van het werk valt al te nadrukkelijk op het grote hoofdstuk, waarin een kapitein van het Leger des Heils, die als gevolg van hormooninspuitingen aan erotische hallucinaties lijdt, in één nacht zijn hele leven reconstrueert. Op zichzelf beschouwd behoren deze honderd bladzijden tot de meest beklemmende van het boek. Op sommige plaatsen krijgen we zelfs de indruk, dat onze keel dichtgeknepen wordt, dat we niet meer kunnen ademen en het voor onze ogen rood wordt: zo suggestief, zo intens heeft De Hartog die hallucinaties uitgebeeld. Dit hoofdstuk is sterker dan al wat Van Booven in zijn 'Tropenwee' gesuggereerd heeft. Slechts hier en daar overijlt De Hartog zich en zwelgt hij in het pathos van zijn woorden. Maar voor het overige is zijn uitbeelding zo geladen, zo dramatisch in haar naaktheid, dat deze bladzijden, om een cliché te gebruiken, gewoonweg onvergetelijk zijn. Hier toont De Hartog welk een rasecht toneelschrijver hij is, hoe hij met de meest eenvoudige middelen en op elk ogenblik een beklemmende climax kan bereiken, zonder overbodige aanloop, zonder bezwarende détails, enkel met een volledige beheersing van een paar trucs die hij aanwendt als een meester. Hij getuigt hier van een superieur technisch vermogen, dat we bij veel buitenlanders altijd moeten bewonderen, maar dat we bijna nooit in onze eigen literatuur aantreffen.

Samen met Roothaert behoort De Hartog tot de Engelse ‘Detection-Club’, een vereniging die haar leden, auteurs van speurdersverhalen, een vaste techniek en vaste richtlijnen oplegt waarvan zij, bij het schrijven van hun boeken, niet mogen afwijken. Nu moeten we bekennen, dat we gerust bij de Engelsen in de leer kunnen gaan wanneer het er ons om te doen is op de hoogte te geraken van de technische kant van het schrijven. Niemand meer dan de Engelse auteur beschouwt zijn werk als een ‘beroep’: een schilder leert hoe hij een penseel moet vasthouden, een auteur leert hoe hij een boek moet schrijven.

Aan deze methode zijn logischerwijze voor- en nadelen verbonden. En bij de Engelsen is het dan wel zo, dat de voordelen over het algemeen niet opwegen tegen de nadelen. Een Engelse roman is degelijk, is sterk en beheerst van de eerste bladzij tot de laatste, maar ten slotte geeft hij de indruk van een wel-afgewerkt, goed gemààkt stuk handwerk. (Du Perron schrijft ergens over de Engelse poëzie, dat zij is van een ‘real and pure beauty’, en... niet meer dan dit.) De Engelsen missen begeestering, of om het met een zeer verouderd woord te zeggen... inspiratie.

Maar bij al wat hij van de Engelsen geleerd heeft is De Hartog een Hollander gebleven. Een Hollander leeft intens, zowel met al de vezels van zijn geest als met die van zijn hart. Hij is geen koel waarnemer zoals de Engelsman, hij belicht elk geval doorheen zijn eigen temperament en schenkt op die manier léven aan het hele gebeuren. De Hartog kruipt in de huid van Zorgdrager en van Breszezinska-Jansen, hij doet het ook in die van de gekwelde kapitein Waterreus. Zijn eigen ziel vibreert bij al de pijn, bij al de ellende en de luttele vreugde van zijn personen. In één woord, hij schrijft niet van buiten af, maar van binnen naar buiten.

Het gaat niet op ‘Gods Geuzen’ te vergelijken bij ‘Hollands Glorie’. Dit laatste boek is in de volste zin van het woord een ‘succeswerk’, niet diepgaand, niet aangrijpend of beklemmend, maar interessant, ruim en gezond. ‘Gods Geuzen’ is een kunstwerk, met alle kwaliteiten en gebreken daaraan eigen. Of een kunstwerk dan noodzakelijkerwijze gebreken bezit? Ontegenzeggelijk. Beethoven's symphonieën zijn verre van feilloos in hun techniek, maar Beethoven mag constructie-fouten maken. Wanneer we Dostojewsky ter hand nemen denken we niet meer aan de techniek van het schrijven. We volgen alleen nog de vernederingen en de verheerlijkingen, het lijden en de vreugde in de ziel van de auteur zelf. Bach was ontstegen aan de tormenten van de ziel, Beethoven worstelde er mee en dacht er in zijn strijd niet aan dat hij bezig was te componeren. En wie was de grootste? De feilloze technieker Bach, of de onrustige, lévende Beethoven?

In zijn bespreking in ‘Elsevier's Weekblad’ typeert Weremeus Buning ‘Gods Geuzen’ met één enkel woord: het is ‘modder’. Het is niet moeilijk te begrijpen wat Buning met dit woord bedoelt. De Hartog zocht in het boek naar de diepste verborgenheden van het hart, hij liet geen enkele gebeurtenis, geen enkele herinnering onverlet en speurde naar al wat de mens zelf het liefst verborgen had gehouden. De meeste critici zijn in hun recensies over dit punt gestruikeld. ‘Boekengids’ noemt de psychologische uitdieping van deze abnormale en erfelijk-belaste levens een toegeven aan de mode van de tijd. Maar dan moet toch genoteerd, dat de Ned. literatuur het tijdperk van Freund en psychoanalyse reeds een hele tijd achter de rug heeft. Het is niet omdat de Amerikaanse roman deze mode pas nu begint te ontdekken, dat wij er nog niet overheen zouden zijn. Voor het ogenblik heeft Freund in de Ned. letterkunde heel wat minder kans dan Kafka en Kaghayam die tijdens de oorlog aan de orde van de dag gekomen zijn. Waarom zou De Hartog dan op dit gebied nog zijn kans gewaagd hebben? Wie ‘Hollands Glorie’ een door en door gezond boek genoemd heeft zal ‘Gods Geuzen’ verwerpen, omdat het in hoge mate ‘ongezond’, zelfs besmettelijk en hier en daar zeker walgelijk is. Sommige passages herinneren in hun hallucinerende scherpte aan Slauerhoff's ‘Verboden Rijk’, waarin de auteur even diep naar Azië's ziel getast heeft als De Hartog het hier gedaan heeft naar de ziel van Indië. En bij sommige bladzijden hebben we onweerstaanbaar moeten denken aan Piet Van Aken, en dan vooral aan ‘De Duivel vaart in ons’. Niet omdat er gelijkenis zou bestaan tussen de twee auteurs. Integendeel, ze zijn veeleer werkelijke antipoden. Maar omdat de figuur van de Joker, en vooral het midden waarin hij moet geleefd hebben, herinnert aan personen die De Hartog in een van zijn hoofdstukken doet optreden. Er is echter een essentieel verschil: Van Aken construeert zijn boek verstandelijk, De Hartog beléét het. Vergelijk de scène van het gevecht tussen Claude en de Joker bij Van Aken en de passage waarin de jonge man Waterreus de vrouw Betsy wil vermoorden. Van Aken zit naast de vechtenden en noteert al hun bewegingen als een journalist die een boksmatch bijwoont, De Hartog **is** de jonge Waterreus. Van Aken verbluft omdat hij zo zeker van zijn stuk is, De Hartog grijpt aan en laat de ziel niet los. Daarom is Van Aken een leerling met een onmiskenbaar talent, maar is De Hartog in dit boek een kunstenaar in al zijn vezels. En de afstand tussen de twee is zeer belangrijk.

Frans Cools.

De Eenzaat

Hoog boven alles zit ik op mijn kamer.
Beneên de straat begoten met wat zon.
Ver van de mensen af maar niet eenzamer,
vraag ik me af, of reeds de droom begon.

Nu ben ik moe en 'k voel me zo verlaten...
Is er wel iemand hier, die mij begrijpt?
Ik kan de warmte door mijn venster laten
en nog niet weten of het wonder rijpt.

Hoog boven alles zit ik droef te staren
als in mezelf verloren voor altijd...
Herinnering wordt lief na vele jaren,
maar uw gelaat is lief voor d'eeuwigheid.

Tony van Putte

Gij zijt in mij

Gij zijt in mij, hoe zou 'k u anders kennen,
gij zijt mijn kern, want anders was ik niet,
o weelde u te zijn en zich daaraan te wennen
en weten: niets dan weelden, weelden in 't verschiet.

En al wat is zijt gij, en gij zijt al wat is,
o vreugde die me doodt in mij te voelen dalen
na blinde zwerreftocht door verre duisternis,
d'uiteindelijke rust van wat niet kan verdwalen.

De kennis rust in mij, de glimlach der planeten,
ik ben en ik ben eeuwig, deel van uw bestaan,
hoe heb ik toch niet eer dit evenwicht geweten,
wij zijn hetzelfde zijn en kunnen niet vergaan.

Erik van Ruysbeek

'k Hou van de stilte niet...

'k Hou van de stilte niet. Ik zoek 't rumoer
en 'k drink me duiz'lig in de kermisdorpen.
Soms lig ik brakend op een vreemde koer,
als vuilnis naast een hondenhok geworpen.

En 'k schaam mij niet. 't Is slechts mijn lotsbestel.
Mij goed, dat burgers mij een zondaar vinden.
De dood speelt ook met hen zijn drastisch spel,
en wormen zullen ook hun vlees verslinden.

Elk heeft zijn doel in 't leven, zijn gewin.
Vrij spoedig kon ik ook 't Geluk verwerven,
't Geluk van burgers zonder ziel noch zin,
maar zulke prul kan ik misprijzend derven.

Stoot mij gerust op zij en schimp: ‘Gij lalt!’
Kabaal of twist zult gij daarom niet horen.
Een scherper pijn heeft reeds mijn jeugd vergald:
ik zag Gods licht nooit door de wolken boren...

Remi Boeckaert

Lied onder de Bommen

Gij mens, die leeft als deze strijd zal zijn vergeten,
ons lijf vergaan tot grond waarin weer zaad ontkiemt,
misschien zult g'iets van ons uit oude boeken weten
maar nooit begrijpen 't leed dat ons het hart doorpriemt.

Gij zult misschien de wereld kennen die wij dromen,
de waarheid weten die eenieder nu nog zoekt,
wij zijn na eeuwen slechts aan het begin gekomen
van een geslacht waarvan de vroegsten zijn vervloekt.

Gij mens, die later leeft in vredesvolle jaren,
wij twijfelen aan 't lot en twijfelen aan 't brood,
wij willen wijzen zijn, maar hebben als barbaren
elkanders huis vernield, elkanders kind gedood.

Paul Berkenman

Kleine Suite

I.

Gij hebt mij niets gegeven leven, niets van waarde,
gij hebt alleen mijn jeugd met vuil bevlekt
en vroeg de zonde in mijn hart gewekt
en m'aan de vrouw gebonden meer dan aan de aarde.

Gij hebt me veel ontstolen, niet alleen mijn moeder.
Gij hebt de zwartste nacht rond mij gezet
en rukte uit mijn hart het kleinst' gebed
en 'k bleef alleen met vader, kreeg van u geen broeder.

Ik lach niet meer, gij verft mijn aangezicht vol nijd
zodat mijn vrienden mij niet meer bekijken
daar mijn gesprekken op een grijns gaan lijken
en ik met 't eerste woord het laatste heb gezeid.

II.

Hij is de weg gegaan die velen zijn gegaan,
een weg, waaraan men nooit een eind kan vinden,
waarop men steeds onzeker schrijdt en vaak blijft staan
terwijl de ogen zich aan 't ijle binden.

Hij had het leven met een glimlach rustig aangepakt
Zoals een spelend kind een bloem zou plukken,
maar vlug besefte hij: zijn jeugd was dra geknakt,
hij voelde zich een kreupele op krukken.

Hij vluchtte uit de kerk en dreef de spot met God.
Hij lag vaak dronken op de straatstenen te snikken
en gaf zijn lijf aan meen'ge vrouw om wat genot,
maar vond slechts lijden in hun troeble blikken.

Hij vecht onrustig met zijn eigen koortsig hart
schoon hij zijn leed voor andren wil verschuilen.
Hij zegt dat hij zich vrij weet van de smart,
maar in de nacht hoort men hem dikwijls huilen.

Pieter Aerts

In Memoriam Patris

Mijn vader stierf, lijk trotse vorsten sneven
in eenzaamheid. Gemis en bittre klacht
verguist soms grootse ziel, die zucht en wacht
en enkel rust gewint in 's hemels dreven.

Zijn laatste dronk was niet in smart geheven,
maar was als nektar voor zijn zieke borst.
Zijn blik bleef klaar en sprankelend van leven
zoals het water, laafnis voor zijn dorst.

Mijn moeder treurt om 't dagelijks verzaken.
Het scheiden zonder groet was hard en zwaar
voor haar, die nachten kent van kille wake.

't Gebed voor u, kan maar niet afgeraken;
ik kende u niet genoeg, wanneer uw dood
ons drukken kwam gelijk een last van lood.

Frans Machtelinckx

Boekbesprekingen

Oogst - Poëziebloemlezing samengesteld door Marcel Polfliet. Medewerkers: P. Aerts, - M. Bilcke, - W. Biliet, - R. Boeckaert, - C. Boucquez, - J. De Coninck, - R. De Cnodder, - D.G. De Wever, - J. T'Hellebroeck, - R. Lanckrock, - A. Magerman, - A. Mertens, - W. Mets, - F. Meyland, - J.L. Nijs, - D. Peeters, - M. Polfliet, - H. Schoofs, - E. Suls, - F. Vandenbroeck, - F. Van Hecke, E. Van Ruysbeek, - L. Verbeke. Uitgeverij Ph. Draps te Wemmel - 1948 - 50 fr.

Zoals Vlaanderen het land is van de wielrenners en de bierdrinkers, zo is het ook het land van de poëziebeoefenaars en de bloemlezingen. Ontelbaar zijn de aspiranten, die hun eerste stappen op het pad der poëzie wagen en vermits zij over het algemeen wel hier of daar een goede vriend hebben zitten, riskeren zij vroeg of laat hun plaats te vinden in een of andere inderhaast bijeengezochte bloemlezing.

'Oogst' is het zoveelste bewijs van deze stelling. Op een goede dag is het dhr. Polfliet in het hoofd geschoten een anthologie samen te stellen en te dien einde richtte hij zich tot een aantal jongeren om medewerking. Zoals het wel meer gebeurt, kreeg hij van weinigen onder de besten enig teken van leven. Alleen een viertal Arsenalisten, plus een paar enkelingen toonden zich minder afkerig, wat voor gevolg heeft, dat hun gedichten nu verzameld staan tussen de eerste, en dus bijna zeker mislukte proeven van de allerjongste adepten. Dit is geen bluf en ook geen onbetaalde reklame. - zoiets zou trouwens al te doorzichtig zijn, - voor ons eigen tijdschrift, maar het is een feit, dat hetgeen in 'Arsenaal' op poëziegebied gepubliceerd wordt tot het beste behoort van het hetgeen we in AL onze litteraire tijdschriften vinden. Dit werd zelfs geconstateerd door de recensent van de Kongolese periodiek 'Band', voor wie we nochtans volslagen onbekenden waren.

Dit wil natuurlijk niet zeggen, dat alleen de Arsenalisten met waardige gedichten in de bloemlezing vertegenwoordigd staan. En nog minder, dat zij zelf hun beste poëzie aan de samensteller van 'Oogst' hebben afgestaan. In de drie gepubliceerde bundels van Biliet, Boeckaert en Van Ruysbeek staan zeker sterkere verzen dan diegene welke zij aan Polfliet gezonden hebben. Vooral spijt het ons vast te stellen, dat de ontroerende doodsverzen van Van Ruysbeek niet werden opgenomen, evenmin als sommige van de meest cynische, maar zo treffende gedichten van Boeckaert, zoals zijn 'Gebed om Verstening'. Maar dit is nu eenmaal het lot van alle bloemlezingen: noodzakelijkerwijze onvolledig te zijn.

In deze nieuwe anthologie komen er vooral twee duidelijk merkbare richtingen tot uiting: die van de romantici, die veruit het talrijkst zijn, en die van de neo-realisten, of hoe wij ze ook noemen, - what's in a name? - en tot wie wij de mensen van 'Arsenaal' kunnen rekenen.

Bij de romantici zijn er sporen merkbaar van de hinde- en manedichters: melancholische verzuchtingen en puberteits-Schwârmerei. Gelukkig voor onze generatie zullen deze verouderde attributen wellicht geen blijvende invloed uitoefenen, daar de meeste 'poëten', die er gebruik van maken, nog zo jong zijn, dat zij noodzakelijkerwijze nog zullen evolueren, hopelijk voor hen in een andere richting. Er zijn echter ook ongeneeslijke gevallen, zoals die van Bilcke, De Wever, T'Hellebroeck en Mertens, allen mensen die reeds tot de jaren van verstand zijn gekomen en die al lang een andere weg hadden moeten inslaan, indien zij over een sterkere persoonlijkheid hadden beschikt. Ongeneeslijk waarschijnlijk ook De Cnodder, die wel niet zo oud is, maar die zo weinig vooruitgang maakt, dat wij ook voor hem gaan vrezen.

De enige gunstige uitzondering tussen de romantici is Meyland, die nu en dan de gevoelige snaar treft, wiens verzen weliswaar een nog te vluchtige indruk nalaten, maar die alleszins voortdurend naar verdieping streeft en die ten overstaan van zijn eerste verzen heel wat aan inhoud heeft bijgewonnen. En wat het geheel slechts ten goede kan komen, Meyland schrijft een zuivere en doorvoelde taal, de zuiverste alleszins van al de dichters, die in 'Oogst' een plaats vonden.

Zoals reeds gezegd, zijn de realisten in deze bundel minder talrijk. Buiten de Arsenalisten kunnen ook Pieter Aerts en De Coninck er bij gerekend worden. Ze zijn natuurlijk harder en schamperder dan de romantici, een houding die wellicht ook niet meer is dan een camouflage voor de sensibiliteit van elk dichtershart, maar die me alleszins heel wat mannelijker voorkomt. Een Elsschot is me altijd liever geweest dan een Buckinx, al hebben reeds talrijke critici getracht aan te tonen, dat cynisme in se apoëtisch en dus te veroordelen is. Ik voor mij ben een andere mening toegedaan. Waarom zou het cynisme, dat ten slotte een levenshouding is gelijk een andere, geen even waarachtige inspiratiebron zijn als de melancholie bv.?

Over het algemeen zijn de gedichten van de realisten in 'Oogst' de sterkste van de bundel. Dit vooral omdat ze eenvoudiger van zegging en gebalder zijn ten overstaan van het meestal holle pathos en de onwaarachtige woordenkramerij der teerhartige poëten. Er zijn natuurlijk uitzonderingen, zoals bv. het grotere gedicht 'De verloren Zoon' van Vandenbroeck, wiens realisme overslaat tot wansmakelijkheid en platvloerse banaliteit, het gevaar waartegen elk realist het meest moet gewaarschuwd. Bij het zoeken naar het woord, dat het best zijn gevoelens karakteriseert, kan zelfs een Boeckaert, die nochtans de sterkste dichter in deze richting is, wel eens apoëtisch worden. Maar dit is ten slotte voor ons van bijkomstig belang. Liever een ondichterlijk woord, zelfs een ondichterlijke zin hier en daar dan een zeer mooi-klinkend vers, dat innerlijk echter zonder menselijke inhoud is.

Buiten de dichters uit de twee genoemde richtingen is er ook één vertegenwoordiger van het modernisme: Erik Suls. Het is weinig, dit moet toegegeven, vooral in een land dat een Van Ostayen en een Burssens kent, wijst dit er op, dat de tijd van experimenteren in onze literatuur achter de rug is? Misschien wel. Het is een feit, dat elk dichter voortdurend moet streven naar vernieuwing en als dusdanig is geen enkel experiment verwerpelijk. Maar van de andere kant hebben we in het

verleden genoeg gezien tot welke excessen deze hang naar vernieuwing kan leiden, indien de kunstenaar niet over een meer dan gewone dosis persoonlijkheid beschikt. Zelfs een Van Ostayen bleek niet sterk genoeg om boven zijn experimenteerwoede uit te stijgen. Of leefde hij wellicht te kort? In elk geval, Suls is een knap vertegenwoordiger van zijn richting: scherp, sarkastisch en indringend slaat hij spijkers met koppen en debiteert hij zijn wrange levenswijsheid. Wat zal er uit hem groeien?

Rest me nog te spreken over Firmin Van Hecke; wiens verzen zeker niet tot de beste behoren, die hij geschreven heeft, - hoe ver staan ze inderdaad af van zijn 'Akte van Hoop'! - maar wie het als een sympathiek punt moet aangerekend, dat hij zich niet te verheven voelde om tussen deze jongeren een plaats in te nemen. Het ware te hopen, dat zijn voorbeeld talrijke navolgers kende, zodat er binnen afzienbare tijd een nauwere band zou kunnen bestaan tussen oud en jong in Vlaanderen. Want zoals iedereen weet, is de afstand, die er bij ons tussen de verschillende generaties ligt, zeer groot en dikwijls schijnbaar onoverbrugbaar. En de schuld hiervan ligt niet altijd bij de jongeren!

Frans Cools.

L. Tolstoï - Anna Karenina - Uitg. 'Het Kompas' - Antwerpen - 1948 - 130 fr.

Wellicht is het een schande te moeten bekennen, dat men op 25-jarige leeftijd 'Anna Karenina' nog niet gelezen heeft. Nochtans durf ik het te doen, de woorden indachtig die Greshoff ergens neergeschreven heeft, als kan niemand ons **dwingen** de boeken te lezen, die volgens de gangbare mening door iedereen zouden moéten gelezen worden. In Tolstoï is er altijd iets geweest dat me wantrouwig maakte. Kwam het door het feit, dat ik Dostojewsky zo zeer bewonderde, dat ik geen enkele andere Rus naast hem had durven plaatsen? Ik weet het zelf niet. In elk geval, ik kende 'Anna Karenina' niet.

Na lectuur van 'Anna Karenina' is het me duidelijk geworden wàt me vroeger in Tolstoï onbewust wantrouwig maakte. Het is een feit, dat hij een veel beter 'schrijver' is dan Dostojewsky, ik bedoel, dat hij veel meer dan Dostojewsky, die zich trouwens van alle bestaande normen niets aantrok, wist hoe een roman geconcipieerd, gebouwd en uitgewerkt moest worden. Alles is bij Tolstoï gladder, veel meer gepolijst, maar juist daardoor mist het dat sprankeltje echte, onvervalste natuurlijkheid, die van Dostojewsky een groter 'kunstenaar' maakt, al is hij dan ook minder 'schrijver'.

Over de inhoud hoef ik natuurlijk niet uit te weiden. Het komt me voor, dat Garbo in haar prachtige uitbeelding van deze gestalte heel wat meer sensibiliteit moet gelegd hebben dan er in de eigenlijke romanfiguur zelf wel ligt. Anders kan ik me niet verklaren, hoe zij in deze rol zo'n onvergetelijke indruk op de massa gemaakt kan hebben. Wronsky daarentegen is als geknipt voor het gestreken gezicht van Taylor. Een beter vertolker dan deze beau garçon had Tolstoï zich bezwaarlijk kunnen indenken. Alle personnages van Tolstoï hebben trouwens iets typisch filmisch over zich: hun gevoelsleven schijnt echt, maar in feite gaat het

niet diep, het raakt enkel de oppervlakte en men krijgt de indruk, dat de acteurs voortdurend met glycerinetranen wenen.

Tot slot kan ik nog zeggen, dat er alles wel beschouwd toch nog een andere Tolstoï is dan diegene welke we in ‘Anna Karenina’ te zien krijgen: de Tolstoï van de ‘Kreuzer-Sonate’, dat heel wat menselijker is, en die van ‘De Dood van Ivan Iljitsj’, dat in zijn eenvoud, - het is trouwens heel wat minder bekend, - veel pregnanter en vooral échter is.

Frans Cools.

C.J. Kelk - ‘De Nederlandse poezie sinds 1880’ - Moussault's Uitgeverij - Amsterdam - 1948 - 431 blz. - 15 fl.

De lof van C.J. Kelk als essayïst en samensteller van bloemlezingen dient voorzeker niet meer gemaakt.

Stond zijn naam alleen reeds borg voor de degelijkheid van voornoemde overzichtelijke studie, met deze uitgave heeft de auteur zich zelf overtroffen én als essayïst én als samensteller en commentator.

In deze groots opgevatte ‘wetenschappelijk verantwoorde poëzie-geschiedenis’ heeft Kelk het werk behandeld van alle representatieve dichters uit Noord-Nederland, Vlaanderen en Zuid-Afrika van 1880 tot heden.

Het is mij binnen het kader van een recensie uiteraard onmogelijk uit te weiden over de verdiensten en... gebreken van dit standaardwerk dat onbetwistbaar thuishoort in de bibliotheek van al onze literatoren en van alle mensen die van dichtbij de evolutie van de letterkunde, volgen.

Niet alleen had de auteur oog voor de algemene aspecten van de stromingen in de Nederlandse poëzie, ook de individuele evolutie van de dichter en de karakteristieken van de poëzie van de drie taalgebieden liet hij niet onbesproken. Meer zelfs, voorafgaandelijk werd de essentie van het poëzie-patrimonium van deze taalstreken geanalyseerd. In alles trouwens heeft Kelk blijk gegeven van een grote persoonlijkheid, zo in de keuze der gedichten als in de voorstelling der dichters, zo in de algemene beschouwingen als in de indeling van zijn zeer omvangrijke stof. Kelk is een persoonlijkheid die zijn onderwerp onder de knie heeft, zodat ik overtuigd ben dat hem in Noord Nederland geen welverdiende lof zal gespaard blijven.

En juist daarom durf ik het aan, in verband met de Zuid-Nederlandse poëzie, een tekortkoming aan te duiden.

Ik zal natuurlijk niet beweren dat onze Vlaamse dichters stiefmoederlijk werden behandeld t.o.v. hun Noord-Nederlandse collega's al meen ik toch dat Kelk zich nu en dan gemakkelijk van zijn Vlaamse confraters heeft afgemaakt. Vooral dan voor de generatie 1935 tot heden. Het is mogelijks vermetel, doch ik zou bijna durven beweren dat Kelk die steeds zeer persoonlijk schrijft over Noord-Nederlandse poëzie in persoonlijkheid tekort schiet als hij over de jongere Vlaamse dichtkunst handelt. Een bewijs hiervoor is m.i. het feit dat hij zich vaak op de uitspraken steunt van Vlaamse critici bij de bespreking van onze poëzie, iets wat hij bijna nooit doet bij

ontleding van het werk van Noord-Nederlanders. Zonder veel moeite zou ik een aantal dichters kunnen noemen die in dit

werk niets eens werden vermeld, terwijl hun Noord-Nederlandse evenknie uitvoerig werd voorgesteld.

Ik wil nochtans deze recensie niet besluiten zonder in het voordeel van Kelk te hebben aangevoerd dat een specialisatie die zich moet verdelen over drie taalstreken bijna onmogelijk te verwerven is. Daarom vind ik het spijtig dat Kelk zich niet liet bijstaan door terzake bevoegde consulenten want dan zou dit standaardwerk zeker dergelijke hiaten niet vertoond hebben, hiaten die ten anderen moesten vermeden worden aangezien niet elk jaar zo'n uitgebreide studie kan uitgegeven worden.

Rik Lanckrock.

Henriette Roland Holst Van Der Schalk - 'In de webbe der tijden' (Verzen) - 108 blz. - W.L. en J. Brusse's Uitgeversmij. N.V. Rotterdam - 1947 - Ing. fl. 3,90; Geb. fl. 4,90.

Het is ontzettend hoeveel knoeiwerk, hoeveel beuzelarij, hoeveel prietpraat en hopeloze petieterigheid er in deze tijden op de 'poëtische' markt verschijnt. Dit voelt men bizonder scherp wanneer men weer eens in contact treedt met ware grootheid.

Henriette Roland Holst wordt binnen kort 79, (24-12-1869) gedurende gans haar leven gaf ze ons werken van hoge menselijke en schoonheidswaarde, 'De Nieuwe geboort' (1902), 'Opwaartse wegen' (1907), 'De Vrouw in het woud' (1912), 'Verzonken Grenzen' (1918) zijn gebeurtenissen in de moderne Nederlandse poëzie, en waar men mocht vrezen dat na een zeer lang leven vol met zulke hoogtepunten de scheppingskracht van deze uitzonderlijke vrouw tekenen van verzwakking zou vertoond hebben, moet men met vreugde en bewondering bekennen dat dit werk uit haar levensavond begenadigde momenten vertoont, die voor de vorige niet moeten onderdoen.

Van een dichteres, die haar leven lang door het tijdsgebeuren sterk werd aangegrepen, die er zelfs de inspiratie in vond voor haar grootste werk, was het te verwachten dat de voorbije oorlog met zijn weerzinwekkende verschijnselen en danteske verschrikkingen haar een helaas rijke inspiratiebron zou geweest zijn. Het spook van deze oorlog beheerst dan ook volledig dit boek. Op de achtergrond ervan dreunen de kanonnen, ontploffen de bommen, ronken de nachtelijke vliegers, stijgen de verschrikkingen van folteringen en concentratiekampen. En meer nog dan dit alles het lijden van millioenen hulpelozen, zwakken, schuldelozen: de moeders, de kinderen, de ouden. En uit al deze ellende doemt een groot gevoelen van rouw om de vrijheid en de menselijk waardigheid. Op deze achtergrond beweegt zich haar meer persoonlijk zieleleven, doch ook in de meest persoonlijke dezer lyriek klinkt de sombere achtergrond nog door, want beide zijn onafscheidbaar. 'Herinnering' dat enkel serene herinneringen weergeeft, sluit toch op de volgende wijze:

> Het zachte ruischen der herinneringen
> beweegt het hart met de vertrouwde pijn,
> die, vlogen niet bove' alle aardsche dingen
> nu de daemonen der verschrikkingen,
> een bleeke zuster van de vreugd kon zijn.

Ook haar menselijk meevoelen en erbarmen met alle ellende geeft haar

onvermoeibaar nieuwe woorden in de mond. Haar krachtige, heilige liefde voor de mensheid klopt het felst in de angst die ze koestert wanneer ze deze mensheid haar eigen ondergang ziet organiseren of blind te gemoet schrijden. Ook de angst om Europa kan ze niet tot zwijgen brengen en deze verheft zich waarschuwend en indrukwekkend. Op zulke ogenblikken is haar stem een der stemmen waarin het geweten klopt van onze tijd.

Maar dat is niet alles. En om te geraken tot wat ik nu zou willen uitdrukken zal ik een omweg maken en een paar punten aanstippen nopens de vorm van deze verzen, vorm die trouwens niet verschilt van die uit vroeger werk en waar ik ook niet lang zal kunnen over spreken zonder er de inhoud bij te betrekken (hetgeen maar normaal is). Het zou niet moeilijk zijn voor een vitter een lange reeks vormgebreken uit deze éne bundel voor te leggen. Het gaat hier niet over de alom bekende hortende stijl van de dichteres, die slechts de adekwate veruiterlijking is van haar innerlijk, maar eerder over fouten als omzettingen, waar het Nederlands die niet verwacht, over stoplappen, over verwrongen wendingen ter wille van het rijm, over weglatingen van lidwoorden bv. waar er absoluut geen noodzaak toe bestaat, doch waardoor het vers de vereiste rhythme verkrijgt, enz. Dit alles zijn ontegensprekelijk zwakheden die men laat ons zeggen, bij een beginneling, met de roede zou kastijden. Het betreft hier slordigheden, want H. Roland Holst heeft genoeg bewezen dat ze het ook anders kan. En nochtans, ik kan niet zeggen dat ze me gehinderd hebben. (Evenmin als ze me bv. bij een Slauerhoff hinderen). Moesten deze verzen nu onbeduidende stemmingjes weergeven, voorvallen, gevoelens die niets om het lijf hebben, moesten ze het amechtig gekwijl zijn van een prulleman, dan zouden dezelfde slordigheden onverdraaglijke, hemeltergende schendingen zijn. Uit dit voorbeeld kunnen wij allen leren. Hoe onbelangrijk worden kleine technische fouten bij diegene die werkelijk iets zegt! Deze gedichten stijgen ver boven alle klein-poëtiek door hun groot-menselijkheid. Wie rechtstreeks uit het gebergte, uit de woeste rotswand zijn beelden houwt, kan niet letten op het polijsten van elk bijkomend schaduwvlak. De hoofdlijnen, het algemeen perspectief, de grote trekken, de primordiale indruk, daar moet hij zijn aandacht op vestigen. Brokkelt daarnaast de rots ergens oneffen af, het komt er niet zozeer op aan. Hij kan zich dat permitteren. Het zou zelfs de vraag kunnen zijn of die oneffenheden er niet zo wat bij horen. De beelden van Henriette Roland Holst zijn steeds groot, haar vizie is steeds groot, begrijpen we dan ook dat ze soms een weinig hoekig gebleven zijn. Maar alhoewel altijd groot en soms wat hoekig, toch is haar poëzie zeer rijk geschakeerd, en vaak ook van een fijnheid van gevoelen, van een takt en beminnelijkheid die de zojuist besproken hoekigheid tot een leugen maken. De stem, die deze verzen dicteerde, is bovendien diep-ontroerend. H. Roland Holst ontroert ons door haar menselijke houding, door haar menselijke aanvoeling, door naar menselijk meeleven en meevoelen en dit alles saam vormt een ontzagwekkend, imponerend, aangrijpend geheel, een echte symfonie van menselijkheid waarin geen enkele toon ontbreekt. De adem der wereld waait door dit alles, het kosmisch bewustzijn is versmolten met het persoonlijk geval en met het meeleven in de gemeenschap.

Hier zou het de plaats zijn om te citeren. Ik zal aan de bekoring weerstaan want tientallen passages zijn waard hun beurt te krijgen en het zou te veel plaats in beslag nemen.

Het is Huizinga, geloof ik, die gezegd heeft, dat men eens Nederlands zal leren om Henriette Roland Holst te kunnen lezen. Men kan de zaak zonder antwoord laten, doch het is een feit dat ze die hoge eer zou verdienen. Ik zei hierboven, dat haar stem een der stemmen was waarin het geweten van deze tijd klopte. Het is juist, maar onvolledig. In haar slem klopt het geweten van DE mens, en die is van alle tijden. Door geheel haar levenswerk, en dit laatste boek komt het slechts indrukwekkend bevestigen, behoort ze voor altijd tot de eer en de adel van het menselijk geslacht.

Erik van Ruysbeek.

Kristman Gudmundsson: ‘Kinderen der Aarde’. - Roman, uit het Noors vertaald door Dra. N. Boelen-Ranneft. ‘Van heinde en verre reeks’, Uitg. ‘De Kern’, Paviljoensgracht 17-19, 's Gravenhage. 1947. - 230 blz.

Nogmaals een roman uit het Noorden, ditmaal van de in het Nederlands reeds vertaalde IJslandse schrijver K. Gudmundsson.

Het is een eigenaarig geval met de meeste romans uit de Scandinavische landen, en deze maakt daarop geen uitzondering. Ook deze heb ik gelezen met gemengde gevoelens. De schrijvers uit het Noorden zijn over het algemeen knappe vertellers, en zo is ook Gudmundsson; het ongewone van landschap en klimaat stemt de meer zuidelijke lezers sympathiek-ontvankelijk, de andere levenswijze en gebruiken verlenen aan deze verhalen een aantrekkelijkheid, die zonder twijfel gebaseerd is op menselijke nieuwsgierigheid, t.t.z. minder op artistieke gronden, maar die niettemin aantrekkelijkheid blijft. Daarenboven kan niet geloochend worden dat deze romans goed in mekaar steken en dat de karaktertekening psychologische bestrevingen vertoont die, samen met al het vorige, hun auteurs van aanvang aan boven de gewone volksschrijvers plaatsen. Om nu bepaalder over ‘Kinderen der Aarde’ te spreken; de roman steekt goed in mekaar, alle onderdelen zijn goed tegen elkaar afgewogen, bovendien verlopen de gebeurtenissen zeer afwisselend, tonelen van hard labeur, van onverzettelijkheid, van smart en ellende, van hartstochtelijke liefderoes, van idyllische puurheid, niets ontbreekt. Nu een verrassende wending, dan een vervolg van dramatische gebeurtenissen, heel de gamma wordt bespeeld. De hoofdpersonages's zijn knap getekend en ook voor de atmosfeer is overal discreet gezorgd. Men kan niet aan de indruk ontkomen dat hij, die dit werk maakte, zijn stiel tot in de puntjes kent. Daarenboven heeft hij ook genoeg mensenkennis, zin voor proportie smaak en aanleg voor het schone dan dat men zijn werk als louter maakwerk zou kunnen bestempelen. Alleen de hartstocht van de grote, eeuwige kunst gaat er niet door, de eindelijke waarheid, de compromisloze echtheid is hier niet te vinden. De auteur heeft een boek geschreven, weliswaar met kennis van zaken, met voldoende hart en geest om het zeer genietbaar te maken, doch hij heeft zijn stof zo geschikt en hij heeft dié ingrediënten in zijn boek ingewerkt, waarvan hij wist dat ze zouden bevallen. Hiervoor moest hij de gang van zaken

wat forceren, af en toe conventionele blz. schrijven en dat alles voelt de aandachtige lezer doorschemeren. Hij eist totale waarheid en krijgt maar zeer gemengde.

Ondanks deze bezwaren zal het boek voor velen boeiende lectuur zijn en het verdient zelfs in brede kring verspreid te worden, omdat het m.i. uiterst geschikt is om als tussenstadium, als schakel te dienen tussen de gewone volkslectuur, die onze mensen nog dagelijks slikken en de echte, grote literatuur. Voor diegenen, die zich willen opwerken tot het genieten van de grote werken uit de wereldletterkunde, is een boek als dit op een zeker ogenblik van hun veroveringstocht van groot nut om hen een flinke trap hoger te helpen stijgen.

Erik van Ruysbeek.

‘De mosseldieven door Armand Destandberge en Een sproke door Willem Savenberg. - Uitgave ‘Het Daghet’.

Een smaakvolle speciale uitgave van het maandblad ‘HET DAGHET’ brengt ons de werken bekroond met de Meiprijs uitgereikt door dit tijdschrift alsmede een viertal gedichten door de jury als de meest verdienstelijke beschouwd.

Het verhaal DE MOSSELDIEVEN van Armand Destandberge is o.i. die bekroning overwaard. Op een zeer persoonlijke en boeiende wijze klaagt de auteur de sociale wantoestanden aan die vôôr de eerste wereldoorlog bij onze vissers heersten.

Er steekt vaart in de directe, zakelijke stijl, die verhalend is tot in het beschrijvende toe.

Het bekroonde gedicht ‘EEN SPROKE’ van Willem Savenberg is opvallend zuiver en zangerig van toon, rustig, zonder grote diepte, maar soms ontroerend door zijn eenvoud. Bij vergelijking met de vier andere opgenomen gedichten schijnt ook dit werk de bekroning te hebben verdiend.

Heel wat genoegen beleefden wij ook aan ‘Een reis’ van Diederik van der Leye, naar de vorm een vrije bewerking van de classieke Franse ballade, dramatisch van inhoud.

Uit ‘Vrouw Griese’ van Marcel Lamb klinkt er een oprechte menselijke stem, terwijl ook de verzen van Edward Haegen en Ward Ruyslinck een belofte inhouden.

In haar geheel laat deze publicatie een gunstige indruk, zodat wij de prijswinnaars hartelijk proficiat en de uitgevers volharding op deze weg wensen.

Paul Berkenman.

De middeleeuwen - Henri Pirenne (Economische en sociale geschiedenis) - Wetenschappelijke Bibliotheek. - Uitgeverij Het Kompas, Grétrystraat, 8, Antwerpen. - 300 blz. - Frs. 130.

Onder bovenstaande titel bracht J.A. Meijjers ons een vertaling van ‘Le mouvement économique et social’, het eerste stuk van ‘La civilisation occidentale au moyen âge’, deel VIII van de ‘Histoire du moyen âge’ uit de ‘Histoire générale’ van Gustave Glotz. Als besluit werd er

een hoofdstuk uit deel VII-II van ‘Peuples et Civilisations’ o.l.v. Halphen en Sagnac aan toegevoegd.

Henri Pirenne is in binnen- en buitenland genoeg bekend en het is overbodig hem hier nogmaals voor te stellen.

In het boek, dat ons door de Wetenschappelijke Bibliotheek in een keurige, mooi geïllustreerde uitgave wordt aangeboden, vinden we hem op zijn best. Inderdaad, het gaat hier over de periode, die hij het beste kende en die weinigen zo goed als hij hebben gekend: de middeleeuwen. En in deze middeleeuwen gaat het juist over de sociale verwikkelingen en omwentelingen die ermee gepaard gaan; gezichtspunt, dat door de socioloog Pirenne met voorliefde werd behandeld. Kortom: een geliefkoosd onderwerp gezien vanuit een geliefkoosd standpunt door een der grootste (voor velen DE grootste) historici die ons land heeft voortgebracht, de Wetenschappelijke Bibliotheek kon moeilijk een gelukkiger keuze hebben gedaan.

Nadat het economisch evenwicht der oudheid was verbroken door het veroveren van de Middellandse Zee door de Islam, verdween de handel uit het Westen van Europa en ontstond het landbouwkarakter van de middeleeuwse maatschappij en de gesloten economie zonder afzetgebied. Pirenne toont nu, hoe de wederopleving van de handel tot stand kwam, eerst in de Middellandse Zee, met Venetië aan de spits, daarna in de Oostzee en de Noordzee. Na het ontstaan van de steden geschetst te hebben en ermee samengaand van de nieuwe maatschappelijke klasse: de burgers, ontleedt hij uitvoerig de sociale verschuivingen die hieruit ontstaan, vooral bij de plattelandsbevolking, de ongemene bloei die de algemene toestand meebracht en het ontstaan van de eerste grote rijkdommen. In een drietal centrale hoofdstukken wordt deze maatschappij in alle bijzonderheden afgeschilderd en worden alle raderwerken van de ingewikkelde handelswereld uit mekaar genomen en op hun beurt in hun bestanddelen voor ons opengelegd. De scheepvaart, de gilden, de hanzen, de jaarmarkten (de beroemde jaarmarkt van Champagne vooral), de ruilhandel, het geld in de verschillende tijdperken en plaatsen, het weer opleven van het crediet (dat niet verdwenen was, zoals men verkeerdelijk heeft gedacht), de eerste bankiers, het ontstaan van het middeleeuws kapitalisme; verder de in- en uitvoer, de handel in de afzonderlijke landen, het economisch karakter der middeleeuwse steden, de stedelijke industrie, enz. Doch nieuwe veranderingen zijn reeds op til. In de XIIIe en het begin der XIVe eeuw komt de expansie tot een stilstand, men verlangt geen verdere veroveringen te maken doch te behouden wat men heeft. Daarbij komen hongersnood, zwarte pest en meer en meer sociale onlusten de tijden vertroebelen, de ontevredenheid tegen de stedelijke oligarchieën groeit met de dag. De uitbreiding van het kapitalisme richt zich tegen het stedelijk particularisme en wordt nog in de hand gewerkt door de monarchale rijken, er ontstaan nieuwe arbeidsvoorwaarden in de industrie, er ontstaat een vrijheidsgeest vooral in de handelsbetrekkingen waartegen de oude steden als Brugge en Yperen, die vasthouden aan hun oude voorrechten en monopolies en zich aan de nieuwe eisen niet kunnen aanpassen, vruchteloos kampen: verval van Brugge, opkomst van het liberale Antwerpen.

Dit zijn slechts enkele grepen uit een rijkdom die in de gecondenseerde

doch buitengewoon klare, bevattelijke paragrafen de geboeide lezer wordt aangeboden. De duidelijkheid en klaarheid van Pirenne's stijl hebben er in de vertaling niets bij ingeboet. De gebeurtenissen en toestanden, de meest ingewikkelde raderwerken verschijnen ons met klassieke eenvoud en duidelijkheid.

Deze economische en sociale geschiedenis van de middeleeuwen is een meesterwerkje in zijn soort en verdient in de bibliotheek van elk ontwikkeld mens te prijken.

Erik van Ruysbeek.

De samenstelling der wolken - J. Coulomb en J. Loisel. Wetenschappelijke Bibliotheek. - Uitgeverij Het Kompas, Grétrystraat, 8, Antwerpen. 290 blz. Frs. 165.

De Wetenschappelijke Bibliotheek, die zich niet alleen op zuiver wetenschappelijk gebied doch ook op meer speculatief terrein verdienstelijk maakt, brengt ons hiermee een vertaling door C. Van Steenderen van bovenvermeld werk, waarvan de oorspronkelijke titel luidt: ‘La Physique des nuages’. De Heer Coulomb is directeur van het meteorologisch en aardrijkskundig Instituut te Algiers, en J. Loisel is ere-medewerker aan ditzelfde instituut.

Onderhavig werk is allesbehalve ontspanningslectuur. Het is een wetenschappelijke en gedetailleerde studie over het onderwerp, die van de leek een meer dan gewone inspanning vergt. Vooral de eerste bladzijden zijn geen klokspijs en eisen een harde assimilatie- en geheugeninspanning. Doch eens de beginhoofdstukken verteerd wordt de standvastige lezer voor al zijn moeite rijkelijk beloond. En vooral voor lezers van literaire tijdschriften, dit eigenaardig soort mensen die toch het leven en zijn verschijnselen van een zeker poëtisch standpunt uit bekijken, is het eens uiterst weldoend zich onder te dompelen in deze reële wereld van graden, cijfers, moleculaire wetten en electrische velden. Het heeft de waarde van een werkelijkheidskuur, en in dit geval een kuur die zo weet te boeien dat men de tijden betreurt toen het de mens nog gegeven was van het ganse menselijk weten op de hoogte te zijn. In een tijd als de onze, waar dit niet meer mogelijk is, zijn boeken als dit dan ook werkelijk noodzakelijk geworden voor de algemene ontwikkeling van de mens. Wie over de wolken iets meer en vooral zakelijkers wenst te vernemen dan de ontboezemingen van poëtisch aangelegde naturen, wie wenst te weten hoe deze grillige, ontzagwekkende, mysterieuse of dreigende wonderen ontstaan, leven en verdwijnen, wie met kennis van zaken wenst mee te spreken over onderwerpen als condensatie en sublimatie, turbulentie, convectievormen, waterwolken, ijswolken, cirrus, stratus, cumulus, paarlemoerkleurige wolken, de electriciteit van de regen, de bliksem en andere, die vindt in onderhavig boek een uitstekende gids.

Talrijke illustraties en foto's verrijken de tekst en de ganse uitgave is uiterst verzorgd, sober en bevallig voorgesteld.

Erik van Ruysbeek.

‘Sonaten’ (Gedichten) - Joannes t' Hellebroeck - Drukker en uitgever: Wwe Adant-Bauwens, Statiestraat, 7, Lembeek.

Dit is een werkje, het zoveelste in Vlaanderen, dat in intieme kring of onder vrienden diensten kan bewijzen en welkom kan zijn, doch dat nooit verder zou moeten verspreid worden, dat ook in geen geval ter recensie naar een letterkundig tijdschrift zou mogen gestuurd worden, om de eenvoudige reden dat het met letterkunde niets gemeens heeft. Het is me daarom ook geheel onmogelijk er meer woorden aan te wijden.

Erik van Ruysbeek.

Adolf Hitler - R. Poortmans - blz. 75 - Uitg. Bergstraat, 2, Heist op den Berg.

Dit is een volslagen idioot drama over de opkomst en de ondergang van Hitler en zijn medewerkers. Zoals het tegenwoordig zo langer zo meer de gewoonte geworden is, wordt Hitler er in voorgesteld als een hysterische en hoogstgevaarlijke gek, en zijn assistenten als een bende halfgare maniakken. Er zit geen greintje menselijkheid in ze en vooral geen zier intelligentie, wat ten slotte volkomen onbegrijpelijk is. Men regeert nu eenmaal geen volk, al is het dan nog het Duitse, zonder dat men over uitzonderlijke, zij het dan niet altijd gevaarloze kwaliteiten beschikt. Voor het overige is het hele drama geschreven in totaal ongenietbare verzen, die gewoonweg een aanfluiting zijn voor hetgeen wij gewoon zijn poëzie te noemen. Het is één mengeling van hol pathos en bombast. Zo is dit toneelstuk niet alleen onspeelbaar, zoals een goedwillige recensentie het op de eerste bladzijde van de brochure reeds vreesde, maar ook volkomen onleesbaar. En dit is niet zo erg. Dan lopen wij tenminste niet het gevaar deze ‘Adolf Hitler’ vroeg of laat in levende lijve op de planken te ontmoeten.

Frans Cools.

Ter bespreking ontvangen.

‘PAGANINI’ door Cor van Berkel - Uitg. Cottmer, Haarlem. Voor België: Uitg. De Sleutel, Plantin en Moretuslei, 20, Antwerpen.
‘MEESTERWERKEN DER LITERATUUR’ - N.V. Amsterdamse Boeken Courantmij.
‘DAIDALOS’ door H. Hensen. - Uitg. A. Manteau - Brussel.
‘MORTEN HOUDT KOERS’ door Marten Andersen Nexô. - Uitg. De Kern - Den Haag.
‘HEINRICH HEINE’ door François Fetjô. - Uitg. De Librye - Haarlem.
‘FORD’ door Upton Sinclair. - Pegasus Boekhandel. Voor België: Volksuitgave - Kazernestraat, 33, Brussel.
‘DE KLIP IN ZEE’ door Andries Poppe. - Uitg. De Brug - Antwerpen.
‘THOMAS MOORE’ door H.R. Holst-Van der Schalk. - Brusse's Uitgeversmaatschappij - Rotterdam.
‘HET HUIS’ door Marnix Gijsen. - Uitg. Stols - 's Gravenhage.
‘HET WERK VAN ERNEST CLAES’ door Louis Sourie. - Boekuil en Karveeluitgaven.
‘HET LOT IS ANDERS’ door Cyriel de Corel. - Davidsfonds - Leuven.
‘PORTRET VAN EEN ANTI-SEMIET’ door Jean Paul Sartre. - Uitg. Stols - 's Gravenhage.
‘SCHOONHEID ALS EIGENBELANG’ door Fokke Sierksma. - Uitg. Stols - 's Gravenhage.
‘SELMA LAGERLOF’ door Piet Schepens. - Uitg. Prof. Kluyskensstr., 7, Gent.
‘MET DE STROP OM DE NEK’ door Julius Fucik. - Pegasus Boekh.
‘BRIGITTA’ door Stiffter. - Uitg. Kompas - Antwerpen.
‘VERZAMELDE GEDICHTEN’ door Slauerhoff. - Uitg. Stols - 's Gravenhage.
‘CONTRACTNEGERS’ door Marcel Tollet. - Uitg. Davidsfonds - Blijde Inkomststraat. 77, Leuven.
‘ERNEST CLAES’ door A. Boni. - Uitg. Davidsfonds - Leuven.
‘HET GELUK RIJPT IN DE LENTE’ door Arie Van der Lugt. - Uitg. Davidsfonds - Leuven.
‘JOSIENTJE EN HAAR OFFERTJES’ door Maria De Lannoy. - Uitg. Davidsfonds - Leuven.
‘JANNEKENS WONDERE AVONTUREN’ (jeugdboek) door K.E. Ricone. - Uitg. J. Van In - Lier.
‘S.O.S. JUSTA I IN NOOD’ (jeugdboek) door L. Vermeiren - Uitg. Van In - Lier.
‘VAN TWEE WATERKINDERTJES’ (jeugdboek) door Hendrik Jespers. Uitg. Van In - Lier.
‘DE LOTGEVALLEN VAN OP SINJOORKE’ (jeugdboek) door Bob Daens. - Uitg. Van In - Lier.
‘VAN 4 WOUDLOPERS EN EEN DUBBELEN KNOOP’ (jeugdboek) door A. Blommaert. - Uitg. Van In - Lier.

[Nummer 6]

Inhoud

I. Poezie

Moeder	Van Herendael
IJdel Pogen	Machtelinckx
Als 't avond wordt	Van Herendael
Uit ‘De Schepping’	Van Spaandonck
Aan mijn Vrienden	Boeckaert
De Jonge Sater	De Doncker
Kleine Suite	Aerts
Land	Biliet

II. Essay

J.J. Slauerhoff	Van Ruysbeek
Een zware Erfenis	Cools
Beschouwingen bij ‘Alleen de Dooden ontkomen’	Biliet
Crommelinck	Popo
Claes - Varia	Berkenman

III. Proza

In Extremis...	Mertens
Over Tijd en Mensen, Intuïtie en Uurwerken	Haerens
De Kermistent	De Wilde

IV. Varia

Boekbesprekingen

Kroniek van de Poëzie
Jan Jacob Slauerhoff (1898-1936)

Moest men mij vragen wie volgens mij de grootste Hollandse dichter is uit de periode tussen de twee laatste oorlogen, dan zou de criticus in mij, de man die wikt en weegt, wellicht aarzelen en namen als die van Henriette Roland Holst, Adriaan Roland Holst, Hendrik De Vries, Martinus Nijhoff en misschien nog een paar andere zouden voor mjin 'peinzend' oog verschijnen, doch indien ik bij dezelfde keus alleen mijn hart liet spreken, dan zou er eenvoudig geen keus bestaan, want slechts één dichter zou in aanmerking komen en dat zou Slauerhoff zijn. Zulk een voorliefde valt moeilijk volledig te verklaren. Ze berust wellicht op diepe affiniteiten.

Ik denk aan Du Perron, die een hartstochtelijk vereerder was van Slauerhoff's kunst en haar fanatisch door dik en dun verdedigde. Hij ging zover dat hij in zijn afgod geen enkel gebrek erkende. Zonder dat mijn eigen liefde er zou kunnen door verminderd worden, zie ik, wat mij betreft, zeer duidelijk Slauerhoff's tekortkomingen en ik zal zelfs beginnen met daarover te spreken. Het ontbreekt hem nl. aan de machtige synthetische greep die het leven in al zijn aspecten omvat en beheerst. Daarom behoort hij niet tot het soort universele genieën waartoe een Goethe of een Shakespeare behoren. Zijn werk draagt het kenmerk van levenswanhoop en ondergang. Ik zou hem plaatsen in de categorie waarin een Leopardi of een Baudelaire thuis zijn.

Deze dichters laten één enkel geluid horen, weliswaar geniaal en van een huiveringwekkende scherpte, en daarin zijn ze groot, doch nog veel groter is de kunstenaar die in staat is een ganse symfonie van geluiden in harmonie te laten weerklinken, waarin ALLE facetten van het bestaan tot hun recht komen. Slauerhoff, Leopardi of Baudelaire laten slechts één toon weerklinken; bij een Goethe weerklinkt deze toon ook, doch als component in een evenwichtig geheel; heeft hij daardoor misschien minder reliëf, dit heeft niet het minste belang meer voor wie de rijke verscheidenheid van het geheel eens heeft ervaren. Ook het negatieve van Slauerhoff's levenshouding is ten slotte een element van beperking. In staat zijn het leven te beheersen, tot innerlijke harmonie met de buitenwereld te groeien en daarbij

ook de eigen natuur te bemeesteren, dit alles is meer dan daartoe niet in staat te zijn en de prooi en speelbal te blijven van het leven en de hartstochten en instincten.

Doch het feit dat ik dit erken betekent geenszins dat ik er Slauerhoff een verwijt zou van maken. Men kan een groot dichter zijn en naast zich een nog veel grotere staan hebben, zonder dat uw eigen grootheid er door verminderd wordt. Het feit trouwens dat ik tot de hoogten moet klimmen waarop een Goethe zich beweegt, om het voorbeeld van een groter dichter aan te halen, is op zichzelf welsprekend genoeg om Slauerhoff's plaats aan te duiden. Was het hem dus niet gegeven tot een universeel dichter uit te groeien noch tot innerlijke harmonie met zichzelf te geraken, toch blijft hij een der grootste lyrici, die in het Nederlands ooit hebben geschreven.

Na Slauerhoff's dood in Oktober 1936 besloot een vereerder- en vriendenkring zijn werk onder de titel: ‘Verzamelde werken’ in zes delen, drie delen verzen en drie delen proza, uit te geven. In 1940-1941 verschenen de eerste drie delen poëzie bij Nijgh en Van Ditmaar. De oorlog verhinderde verdere publicatie. Deze drie delen waren echter in ons land schier niet te krijgen. Thans verschijnen bij A.A.M. Stols[1] dezelfde gedichten in twee delen op bescheidener formaat dan de royale vroegere uitgave, doch uiterst keurig verzorgd zoals trouwens alles wat uit de handen van Stols komt. Het is te hopen dat nu ook het proza snel zal uitkomen want zeer veel eruit behoort tot het belangrijkste Nederlandse proza der laatste jaren. We vinden er trouwens identiek dezelfde Slauerhoff in terug van de dichtbundels.

Voor de zoveelste maal heb ik dus Slauerhoff herlezen en voor de zoveelste maal heeft hij in mij ontroeringen gewekt die tot de diepste behoren welke de poëzie ooit in staat is geweest me te schenken. Hoe vaak ik Slauerhoff tracht te karakteriseren, steeds opnieuw komen me de vertrouwde verzen van Lamartine voor de geest:

> Borné dans sa nature, infini dans ses voeux,
> L'homme est un Dieu tombé qui se souvient des cieux.

Ze kenschetsen tamelijk duidelijk Slauerhoff's wezen, en de kern van de boodschap die hij ons in zijn werk heeft gelaten. Dit primordiale, ik schreef haast: dit functionele tekort, dat hij met zovelen, ja met al wie werkelijk leeft, deelt, komt echter bij hem met zulk een scherpte en intensiteit voor, dat het zich van aanvang aan distantieert van het tekort dat de meeste mensen kunnen voelen. En waar de meeste mensen, ook kunstenaars, zich mettertijd, de ene snel, de ander langzaam daarin schikken, hetzij dat ze in zichzelf werkelijk de kracht putten tot die ontwikkeling, hetzij dat ze, van minder edel metaal, tot concessies

genoopt worden en aan een soort struisvogelpolitiek gaan doen, daar is Slauerhoff er nooit toe gekomen de mogelijhkeid van de minste toegeving in te zien. Op deze aarde wist hij zich niet tehuis, en hij bleef levenslang, intenser en verbitterder reikhalzen naar het weerom-bemachtigen van het ‘andere’. Vanuit dit centraal vertrekpunt valt zijn werk dan ook te beschouwen.

Reeds bij een vluchtige kennismaking treft ieder, zelfs oppervlakkig lezer, het feit dat men geen wezenlijke ontwikkelingslijn in deze productie kan onderscheiden. Van de eerste tot de laatste bundel, van ‘Archipel’ tot ‘Een eerlijk Zeemansgraf’ staan we voor éénzelfde levenshouding, éénzelfde soort problemen, éénzelfde onderstroom. Slechts de vormgeving is over het algemeen nog soberder, directer geworden. Doch het is het wonder van Slauerhoffs poëzie dat hij zich desondanks nergens herhaalt, dat hij steeds en opnieuw nieuwe incarnaties vindt voor zijn énig thema. Hij schijnt wel onuitputtelijk. Het is verbazend hoe hij van een niets een groot poëtisch ontroeringsmoment maakt, hoe de symbolen a.h.w. op hem komen toegesprongen. Al deze schakeringen zijn met zulke scherpte uitgewerkt, zijn zo talrijk en onderscheiden van mekaar dat ze in een grondige studie van Slauerhoff's werk elk in een apart hoofdstuk zouden moeten behandeld worden.

Men heeft daar eerst de verzen waarin de dichter zijn probleem rechtstreeks aanpakt, doch meestal zal hij onrechtstreeks te werk gaan en bereikt hij het hoofdthema langs een zijweg. Beschouw ik bv. zijn liefdegedichten dan zie ik hem ten prooi aan twee tegenstrijdige neigingen. Enerzijds laat hij zich gaan op zijn pessimistische natuur en ziet hij in de vrouw slechts het veile dier dat zich laat gebruiken om de mannenlust bot te vieren, en hiermee is hij tevreden, doch meestal gaat hij tot haar met heel wat grotere verwachtingen. Dan moet de liefde hem een stuk eeuwigheid openbaren en zoekt hij in haar het opperste zielsgeluk:

> Ach, ieder omstrenglen
> Is slechts een snikken van rouw
> Om 't genot der englen.

Ze is:

> Soms naar de eeuwigheid de zweefvlucht wagen
> Die een omhelzing geeft.

Het blijft echter een spiegelbeeld. Het machtigst werden deze gemengde gevoelens m.i. nochtans in Slauerhoff's proza geuit, nl. in het onvergetelijke ‘Larrios’ uit de novellenbundel ‘Schuim en Asch’.

De dood is een ander motief dat men op elke stap ontmoet. De door malaria getekende dichter wist in zijn hoedanigheid van arts waarschijnlijk beter dan wie ook dat deze ongewenste

gast hem op de voet volgde. De apologie, het hooglied van de dood gaf Slauerhoff ons in de visionnaire, overweldigende schepping: ‘Dsjengis’. Apotheose van verwoesting, van wereldvernieling waar hij met welgevallen naar schouwt en waarin hij zich eindelijk in zijn element bevindt.

> Wanneer rondom de wereld is verwoest,
> Is zij mijn paradijs, kan ik, voldaan,
> 't Leven verachten en den dood weerstaan.

Doch deze verheerlijking van de dood is slechts ontstaan uit opstandige wanhoop. Want uitzichtsloze wanhoop is het meestal dat hem in dit opzicht vervult. Angst voor de dood, voor het vraagteken dat erachter grijnst. Vooral in het begin, toen de levenskrachten in de dichter nog sterker waren, uit zich deze angst in wanhoop, die soms, zoals in ‘Dsjengis’ overslaat in woeste opstand, in barbaarse vernielzucht,, in het behagen scheppen in taferelen van dood en verwoesting. Maar hoe langer hoe meer komt de doodsgedachte tot uiting in verzen (en proza) doordrongen van levensmoeheid. Het is nu eens een weerloos gevoel van eenzaamheid, dan is het smart om het vergankelijke van al het aardse, vaak zoekt hij een verlossing van deze obsessie in doodsverlangen, in de vernietiging van het ik. Hij wil zijn persoonlijkheid zien verdwijnen, opgenomen worden in het Nirwana, want daar alleen is rust.

Verdere motieven liggen voor het grijpen. De natuur bv. heeft hem doorlopend sterk geïnspireerd, de zee vooral. De gedichten die handelen over schepen, piraten, bemanning, kapiteins, verloren eilanden, ontdekkers, schipbreukelingen, havens, enz., zijn haast niet te tellen. Gezonken schepen, spookschepen, Vliegende Hollanders, outcasts, diepzeevisioenen, wereldcataclysmen en voorwereldlijke landschappen doortrekken in een apocalyptische stoet Slauerhoff's fantasie. En steeds zoekt hij in dit alles het onvindbare: een maagdelijke plaats, een ongerepte natuur, een nog niet door mensen betreden landschap. In al deze Eldorado's wil hij het bezoedeld en bezoedelend leven ontvluchten, Colombus trekt uit omdat hij hoopt dat de wereld NIET rond zal blijken te zijn en hij dus eeuwig zal kunnen voortvaren zonder ooit nog iets te ontmoeten. Ook hier zoekt hij een voorwereldlijk zijn, waarvan men zegt dat de mens het geheugen heeft bewaard.

Dikwijls heeft Slauerhoff zich ook bezonnen over zijn eigen dichterschap. Dit ziet hij als een last, als een dwangarbeid, een bedrijvigheid zonder de minste zin, maar dat als een doem op hem ligt en waaraan hij nooit zal kunnen ontsnappen. Poète maudit in de zuiverste betekenis van dit veelgebruikte woord.

Ook het probleem van het metaphysische heeft hem beziggehouden, al heeft hij het niet zo expliciet behandeld. Een dui-

delijk antwoord zal men moeilijk bij hem kunnen vinden. Er is maar één land dat hem op dit gebied heeft toegesproken en aangetrokken, nl. China. Doch meer de op het leven gerichte wijsheid, meer het streven naar ascetisme en onthechting van het aardse dan de oplossing van het metaphysische vraagstuk was het dat hem boeide. Op dit gebied stelt men alleen een zeker gevoel voor oneindigheid vast, voor een soort zuiverheid die hij noemt: 'reine koude' en die ook vaak het aspect der stilte aanneemt; daarbij een sterk ruimtegevoel, een aanvoelen van het heelal en van de plaats van onze aardbol in deze oneindigheid. In al dit vage werpt hij zijn 'roes der reine hemeldriften'. Voor alle Westerse denkbeelden had hij een onoverwinnelijke afkeer.

Ook over dit laatste punt zou een geheel hoofdstuk moeten geschreven worden. Over zijn walg voor het Hollandse burgerdom bv., dat hem striemende, honende, koninklijke verzen ingaf, naast andere waarin de weemoed doorklinkt niet te kunnen zijn zoals degenen waarvan hij walgt.

Dit al te kort overzichtje, waar bovendien in elk deel talloze schakeringen niet tot hun recht konden komen, zou nog door vele paragrafen kunnen aangevuld worden. Ik heb bv. nog niets gezegd over elementen als metempsychose en verwante bovennatuurlijke verschijnselen, over Slauerhoff als vertaler, als dichter in het Frans, in het Duits, als dichter van historische taferelen, als schepper van eenzame vrouwengestalten, over de danskunst als inspirerend motief, over puriteinse invloeden, enz. enz.

Al deze verschillende inspiratiebronnen worden, zoals reeds werd gezegd, door éénzelfde onderstroom gevoed: de ontoereikendheid van de mens in een zinneloze wereld. 'Wie het leven zo waardeloos vindt, moet een sterk besef van waarde hebben, een groot verlangen naar wat werkelijk waardevol is. Zijn ontgoocheling bewijst zijn grootheid, zijn zuiverheid.' (Anthonie Donker. De Stem, Nov. 1936) Hij was van het ras dat op aarde geen bevrediging vindt. Ook in hem woedde de strijd tussen geest en stof. Wanneer hij zich op zichzelf concentreerde, wanneer hij diep-aandachtig in de siltte van zijn wezen nederdaalde, was hij één ziel, één aspiratie, één gevleugeld lichtwezen:

> Meeuw, door een golf bewogen,
> Veilig bevleugeld, toebehorend aan
> 't Onmeetlijk, onuitputtelijk azuur...

Deze wetenschap bracht hem tot wanhoop wanneer hij het ogenblik daarna gewaar werd in de stof vastgekluisterd te zitten. Ook zijn romantisme is niets anders dan het verlangen hieruit los te komen naar het gebied van zuivere geestelijkheid waar zijn ziel alleen en voor de eerste maal zuivere wezensvreugde had kunnen smaken. Alle landschappen die hij oproept, gefan-

taseerd of niet, zijn uit dat heimwee ontstaan; alle gestalten die hij tekent, zijn bezeten door dezelfde drang. Daar hij de zekerheid had dat zijn ideaal in het leven onvervulbaar was, poogde hij het in de kunst te beleven. Met een werkelijk geniale vormkracht (wat men over zekere slordigheden ook moge denken) zette hij zich aan deze dwangarbeid. Hij slaagde er in de vlijmende scherpte van zijn aanvoeling meestal even scherp in de taal te leggen. Zo ontstond het zeldzame feit dat geen enkel gedicht van Slauerhoff, ik herhaal: geen enkel, ons onverschillig laat, en ik wil er graag voor uitkomen dat ik persoonlijk GEEN ENKEL zou willen missen. Na elke poging kwam echter voor hem de even normale ontgoocheling. In de eerste plaats was dat trouwens ook zo in zijn leven. (Bij weinige schrijvers zijn leven en werk zo één.) Doch na elke ontgoocheling volgde de nieuwe poging. Dat hij dit spel der vertwijfeling nooit heeft opgegeven, dat er de dood nodig was om de onverwoestbare veerkracht in hem te knakken, bewijst voldoende hoe grondeloos onbarmhartig het grote heimwee in hem brandde. In verloren slag streed hij met starre moed.

Ik wil het niet verhelen: over Slauerhoff kan ik niet schrijven zonder een diepe ontroering van heel mijn wezen. Men kan mij van ‘parti-pris’ beschuldigen: het zij zo, ik ben voor dat woord niet bang. Wat ik voor Slauerhoff gevoel, en men moge wijs glimlachen bij deze woorden, is een eindeloze liefde. Ik ben ook verre van de enige. Toen hij stierf hebben zeer vele mensen, ook zulken die niet gewoon zijn verzen te schrijven, een of meerdere gedichten geschreven ter nagedachtenis van hun Slau. En ook diegenen die niet zo ontroerd kunnen zijn, zullen moeten togeven dat hij op onvervangbare wijze een eerbiedwaardig aantal afgrondelijk-diepe dingen heeft gezegd over dit aardse leven, dat ons aller vraagstuk is.

Erik van Ruysbeek

Eindnoten:

(1) J. Slauerhoff. Verzamelde Gedichten. 2 dln. A.A.M. Stols, 'S-Gravenhage 1948. Samen 880 blz. Prijs: I en II geb. 15 f.

In Extremis...

Ik ben 23 en deze is mijn laatste nacht. Als straks het eindje sterrenhemel verbleekt, dat ik tussen de ijzeren tralies volg, zal ik ‘Leve België!’ roepen en onder een hagel Duitse kogels ineenstuiken. De mensen zullen zeggen: ‘Hij was een held’. En indien ik hen moest vertellen hoe de zaak voor mekaar zit, ze zouden me niet geloven, maar mij nederig noemen.

Toch ben ik geen held. Deze laatste daad is niets anders dan de gewilde oplossing van een mislukt leven. Ik zie het alles nu heel duidelijk. Wat ik ingewikkeld en onoplosbaar dacht, wordt plots zo eenvoudig in de kalmte van deze laatste ogenblikken. Indien ik nu mocht... Maar ik wil niet sentimenteel worden, Ik ben het nooit geweest, waarom zou ik nog veranderen.

Eigenlijk heb ik nooit veel geluk gekend. Dit is mijn enige en misschien belachelijk excuus. Mijn ouders en mijn oudere zus hebben me steeds verwend. Ik werp hen hier geen steen. Zij meenden het goed met mij.

Toen de oorlog uitbrak, was ik 19. Als atheneumstudent en later aan de Universiteit boekte ik mooie resultaten. Zij waren zonder enige persoonlijke verdienste. Mijn geheugen deed het, want werken en wroeten zoals de anderen kon ik niet. Ik had geen wil. Mijn ouders verlangden dat ik geneesheer zou worden. Ik deed hun zin, mij liet het onverschillig. Zolang ik mijn losbandig leventje niet moest prijsgeven, mochten zij mij alles vragen. Ik was een goede zoon.

De oorlogspaniek van de eerste dagen greep ook ons aan. Mijn vader sukkelde mee met de oudste klassen. Ik vergezelde mijn moeder en mijn zus tot Roeselare, waar we van elkaar scheidden. Zij zouden trachten over de grens te komen, ik meldde mij aan bij het aanwervingscentrum. O, meer uit drang naar het onbekende, dan wel met zuivere vaderlandse gevoelens. Ik beken het eerlijk al zal ik straks misschien een nationale held zijn.

In het Zuiden van Frankrijk heb ik een paar maanden doorgebracht, die mijn aangeboren gebreken nog versterkten.

Toen ik terugkeerde vernam ik dat mijn vader gevallen was. Bij een luchtaanval op Ieperen werd hij gedood. Er vielen slechts enkele bommen!

Mijn moeder liet mij weldra verstaan, dat er van studeren geen spraak meer kon zijn. Mijn vader was een kleine ambtenaar en het pensioen voor de weduwe kon zulke uitgaven niet dekken. Ik was nu eenmaal aan de gedachte gewend geraakt,

dat ik eens een onafhankelijk beroep zou uitoefenen en deze plotse ommekeer in mijn lotsbestemming maakte mij wrevelig. Voor de eerste maal was mijn moeder kordaat in haar uitspraak zij het ook met tranen en beloften.

Ik werd dan, met veel voorspraak als oorlogswees, bediende aan een bank, tegen het hongerloon van 900 fr. per maand. Het was niet veel zei moeder, maar het hielp. Het was juist genoeg om mijn jeugdige uitspattingen te bekostigen.

Want ik heb niet lang getreurd om mijn vader. Ik kon het eenvoudig niet uithouden, die stilte om me heen en die droeve gezichten. Ik moest beweging hebben, vrolijke mensen zien, leven met volle teugen.

In het begin, toen ik weer uitging, bemerkte ik een afkeurende blik in moeders ogen. Spoedig berustte ze echter in mjin handelwijze. Ik heb immers altijd mijn zin gekregen.

Dan gebeurde het fatale in mijn leven. Het laatste houvast werd brutaal onder mijn voeten weggerukt. Het was in 1942. Pas hadden de bedienden een onderkomen gevonden in de brandkastzaal en was de laatste gillende toon van de sirene weggestorven of de eerste bommen ontploften in onze omgeving. Het was een geallieerde aanval op het vormingstation van onze stad. Hij duurde een halfuur. Toen het ‘fin d'alerte’ over de daken loeide, baande ik me een weg tussen de glasscherven en kwam op de straat.

Een camionette van de passieve luchtverdediging reed in volle snelheid voorbij. Zij verdween in de richting van onze buurt. Nu pas bemerkte ik, hoe een dichte rookmassa aan die kant ten hemel wolkte.

Zij hebben hen onder de puinen van ons huis uitgehaald. Ik stond er on wezenlijk bij toen ze op een draagbaar werden weggedragen: Moeder en Rita. Mijn zus kwam er met de schrik van af. Moeder werd op slag gedood. Een balk op het hoofd en een ingedrukte schedel.

Alles gaat voorbij, ook het ergste. En ik was vrij. Ik bewoonde met mijn zus twee kamertjes, kwam enkel naar huis om te eten, te slapen en een zedepreek te aanhoren.

Omstreeks die tijd leerde ik Yvonne kennen. Het was op een avond toen ik als naar gewoonte ging fuiven in onze club, een groep van jonge mensen, die lijdzaam het einde van de oorlog afwachtten en zich intussen onledig hielden met swing en al zijn bijkomstigheden.

Ik zag Yvonne voor de eerste maal bij ons. Zij was mooi, danste goddelijk en kende veel succes. Bij nadere inlichtingen bleek ze daarenboven ongenaakbaar. Ik hou van strijd... ten minste in de liefde. Dàt was een kolfje naar mijn hand. Ik heb

die avond met Max om een fles cognac gewed, dat ik Yvonne zou bezitten.

Van dat ogenblik af stelde ik alles in het werk om me door haar te doen opmerken. Ik draaide om haar heen als een tol en putte, uit mijn reeds rijke evaring bij het andere geslacht, de meest geraffineerde zetten. Ieder vrij moment wist ik te benutten om haar in de danspiste mee te voeren. Ondertussen debiteerde ik mijn beste moppen, die bij ieder ander meisje van de club een lachcrisis zouden verwekt hebben. Zij glimlachte even naast me heen. Uit beleefdheid. Ik verdubbelde mijn aanvallen. De ironische blikken die Max me bij iedere gelegenheid toestuurde, prikkelden mijn eerzucht. Toen ik Yvonne eindelijk aan mijn tafel kreeg en zij er in toestemde iets te gebruiken, dacht ik het spel gewonnen. Ik keek reeds triomfantelijk rond naar Max, maar vond hem niet. Het orkest speelde een tango, de rode lampen verhoogden de stemming. Het gunstig ogenblik! Ik vroeg Yvonne ten dans en voelde haar volle leden warm tegen me aanleunen. Haar parfum maakte me woest. Ze zong. Ik keek neer in de blote hals en drukte er plots twee koortsige lippen op. De reactie kwam bijna gelijktijdig. Ik kreeg de meesterlijkste kaakslag, die me ooit werd toegediend. Het werd een lachorkaan. Toen ik op straat stond, klonk het gebrul nog steeds tot me door. Mijn wang brandde, zelfs nu voel ik nog die scherpe pijn.

En toch zou ik het halen. Ik had thans een dubbele reden om mijn weddenschap te winnen.

Gedurende veertien dagen bleef ik afwezig. Bij mijn terugkeer veranderde ik van tactiek. Ik probeerde het met onverschilligheid. Ik negeerde haar volledig, weken lang. Ook dit mislukte. Yvonne reageerde niet. Er restte me nog één middel: de melodramatiek. Ik vertelde haar hoe droef mijn bestaan was. Ik sleepte er het tragisch verscheiden van mijn ouders bij en maakte van mijn zus een harteloos schepsel. Met moeite slikte ik een traan weg. Bijna geloofde ik het zelf. Er moet ergens een mislukte romanticus in me schuilen. Toen mijn jeremiade ten einde liep, keek ik in twee grote, weemoedige ogen. In de daarop volgende dagen veranderde haar houding tegenover mij geheel. Ik was niet meer de aanstellerige, pretentieuze jonge man, maar de hulpbehoevende, kleine jongen. Dat was het dus. Ik dreef het zô ver, dat ze thuis in 't geniep mijn sokken stopte, die mjin zus verwaarloosde! Twee maanden lang heb ik de sukkel gespeeld. Toen bleek het terrein voldoende voorbereid.

Op een avond, mijn zus was op logies, nam ik haar mee naar huis. Ze bood zeer weinig weerstand. Mijn wang gloeide plots fel, toen ik me over haar heen boog...

Twee dagen nadien hebben ze me 's morgens op een kruiwagen naar huis gebracht. Max had woord gehouden. De cognac stroomde over de tafel. Ik zal die nacht niet vlug vergeten. We hebben gedanst op de deining van de sirene en het daveren van de ontploffingen. De Duitse luchtafweer schoot een vliegende vesting boven de stad neer. Al de inzittenden werden gedood. De oudste was 22 jaar... Ons minnespel heeft aldus nog drie maanden geduurd. De rollen waren intussen gekeerd; ze werd smoor op me. Ik kon haar met een onvriendelijk woord doen wenen en vijf minuten later hing ze weer om mijn hals. Het gewone spelletje van vroeger begon opnieuw. Ik kende dat. Ze begon me stilaan te vervelen. Ik wist er nu alles van.

Op zekere dag zei Yvonne me dat ze een kind verwachtte. Wat toen volgde behoort tot de zwartste bladzijden uit mijn verhaal. Eerst heb ik haar niet geloofd, dan heb ik alles ongedaan willen maken, maar ze weigerde. Ten slotte heb ik haar brutaal de rug toegekeerd, terwijl zij in snikken uitbarstte.

Bepraat, gesmeekt en bedreigd van alle zijden, heb ik eindelijk toegegeven. We zijn in het huwelijk getreden. Maar ik had haar verwittigd, dat ik mijn lustig leventje nooit of nimmer prijs zou geven. Zij heeft het misschien niet geloofd. Voor eenmaal dan heb ik woord gehouden. Ik dronk als een bezetene, kwam iedere morgen zwijmelend thuis en sloeg haar als zij protesteerde. Ja, ik sloeg haar. Eens rolde zij van de trappen.

In de zevende maand werd een geneeskundige tussenkomst noodzakelijk. Yvonne stierf. Ik heb het dode kind gezien; het was een jongen, onze jongen. Waren mjin mishandelingen de oorzaak van deze voorbarige bevalling? Ik heb het steeds gedacht en thans ben ik er van overtuigd. Veertien dagen later werd ik door een politieagent, die me toevallig zag springen, uit het water gehaald. Een longontsteking hield me zes maand op mijn bed gekluisterd.

Toen ik weer thuis kwam, vond ik een brief van de ‘Werbestelle’. Ik werd als verplichte arbeider voor Duitsland opgeëist. Indien mijn zus me niet had weerhouden, ik was vertrokken. Het liet me alles koud.

Ze bracht me op een hoeve waar ik me kon verbergen.

De jonge boerin was een schoolvriendin van haar geweest. De mensen waren er vriendelijk en gedienstig. Ik werkte mee op het veld en voelde me herleven.

Eens vroeg de boer me of ik geen zin had in de weerstand. Ik heb geweigerd. Iedere avond drumden de kerels samen rond de radio om naar het gesis en het gekraak van de Engelse uitzending te luisteren. Op zekere dag vernamen we de landing van de geallieerde legers in Normanië. Ik dacht dat de bende gek werd. Tot laat in de nacht bleven ze aan het toestel hangen

als klessen, de ene over de ander, met rode opgewonden koppen.

Ik ben op mijn strozak gaan liggen en heb getracht hun enthousiasme te begrijpen. Ik heb het niet gekund.

Toen ik vier maanden daar was, werd hun eerste telg geboren. Ik heb het angstig wachten gezien van de jonge vader. Ik heb hem gevolgd tot in de kamer. Toen hij de moeder omhelsde, hoorde ik haar zielsgelukkig fluisteren: ‘Het is een jongen, zoals ge gewenst had’. Ik zag hem het wicht heel voorzichtig in zijn eeltige handen optillen en keek naar zijn vochtig geworden ogen. Heel de gamma van het echtelijk geluk heb ik daar moeten meeleven. Was het een eerste straf?

Op een nacht werd een Duits officier in het dorp neergekogeld.

Ik hoorde de boer zeer laat thuiskomen.

Om vijf uur 's morgens werd hij van zijn bed gehaald en meegevoerd. De Duitsers hielden vijf gijzelaars vast. Rond de middag las ik op de muur van het gemeentehuis, dat ze zouden gefusilleerd worden, indien de dader zich niet binnen de drie dagen had aangemeld.

Toen ik die avond de kleine hoorde frazelen en ik naar het gespannen onderlijf van de boerin keek, wist ik wat me te doen stond. De ganse nacht heb ik in de velden rond gedwaald en 's morgens was ik op de Kommandantur. Ze liepen er in en namen me voor de schuldige. Zo werd ik ter dood veroordeeld...

Nu zal het niet lang meer duren, ik zie reeds een bleke streep aan gindse einder. Dat is de eerste klaarte van deze dageraad. Het zal voor mij de laatste zijn. Ik hoor het jagen van de wind door de nabije bomen, het kwelen van de vogels in de prille morgen... God, wat kan het leven eenvoudig zijn... Ik vraag me af waarom ik dat vroeger nooit zo gevoeld heb.

In de verte schijnt een zacht geroezemoes te zwellen. Zijn dat de eerste voorbereidselen? Ik voel mijn hart onwillekeurig sneller kloppen. Het gerucht dringt steeds sterker tot me door. In de gang hoor ik haastige stappen. Het ogenblik is gekomen. Ik voel me plots zo bitter klein en klem wanhopig de ijzeren stangen tussen mijn handen. ‘Moeder’. Is het dan toch waar dat men in het uiterste steeds aan zijn moeder denkt? Ik heb het nooit geloofd. De celdeur kraakt. Ik draai me langzaam om, de rug tegen de muur geleund.

- ‘Ge zijt vrij!’

Ik staar versuft voor me uit en wend dan het hoofd naar het tralievenster vanwaar ik het lawaai van daarnet steeds hoor.

- ‘Het zijn de eerste Amerikaanse tanks die de stad binnenrukken’ herhaalt dezelfde stem.

Ik voel me bij de schouder gegrepen en meegevoerd door de nauwe gangen naar buiten.

- ‘Vrij’. Nu pas dringt het volle besef van dit woord tot me door. Ik kijk nog steeds wantrouwend om me heen. Zou het geen droombeeld zijn? Dan voel ik een plotse, machtige vreugde door al mijn vezels trillen.

Maar als ik op de straat sta tussen de tierende menigte, voel ik die oude onverschilligheid me weer bekruipen.

- ‘Mijn God, hoe zal ik nu dit leven verder slepen?...’

Marc Mertens

Moeder

voor moeder.

De weelde van een goede vrouw is kort
en heeft een nasmaak van gevallen vruchten.
Men streeft ernaar... zoals het oog zich stort
in 't licht en vlug weer went aan alle luchten.

Gij, moeder, blijft in jaren onvolprezen goed
en steeds dezelfde in uw kalm verschijnen
en uw bereid-zijn, dat ons steeds voldoet;
wij blijven toch uw onbeholpen kleinen.

De liefde van de eigen vrouw wordt koud
naarmate 't bloed der jaren gaat verkillen.
Een bron is 't hart, zich stortend honderdvoud
op 't land, doch kerend weer in eigen grillen.

Uw liefde, moeder, vloeit van stonden aan
in 't immer-dorstig hart van al de uwen.
Zij zoekt geen weg terug, maar onvoldaan
vervloeit ze tot de dood uw hart zal luwen.

De vriendschap van de vrouw, die deelt en leeft
in mijne vreugd, is als een boom geworden,
verblijd om zon, die aan den hemel beeft,
maar treurend, als de winterbuien storten.

Uw trouw, m'n moeder, is de eeuwge brand
van 't kruid, verterend in de schrale heide,
vergroeid aan 't zielig zuchten van het zand,
dat door de vlakten waait. - Gij kent ons lijden.

Ik weet, dat wie een vrouw en kindren heeft
aan 't beeld van eigen leven kan bezinnen
hoe goed en groot gij voor uw kindren leeft.
En nimmer zal ik u genoeg beminnen.

F. Van Herendael

Kroniek van het Nederlandse Proza.
Een zware Erfenis.
bij Fokke Sierksma: 'Schoonheid als Eigenbelang'
(Uitg A.A.M. Stols - 's Gravenhàge 1948

'Het is doods geworden in de Nederlandse letterkunde, na de dood van Ter Braak en Du Perron'. Met deze woorden begint Fokke Sierksma het laatste essay in zijn bundel 'Schoonheid als Eigenbelang' en niet zonder reden heeft hij dit essay 'De Erfenis van Ter Braak en Du Perron' genoemd. Het is nu eenmaal een feit, dat deze twee eminente figuren het literaire leven in het Nederland van vôôr de oorlog beheersten. Hoewel zij in een 'domineesland' als Nederland slechts door weinigen naar hun juiste waarde geschat werden, kan het niet ontkend, dat zij de grondslag gelegd hebben voor een literatuur, die eindelijk eens buiten haar enge grenzen zou treden en die nu voor de dag kan komen met figuren zoals Van Schendel, Vestdijk, Bordewijk, Roland Holst, Slauerhoff, Marsman et tutti quanti. Figuren die wellicht in eigen land nog niet die waardering genieten waarop zij volgens de waarde van hun werk recht hebben, maar die alleszins de vergelijking kunnen doorstaan met ALLE buitenlandse grootheden.

Hoe is deze plotse doorbraak dan ontstaan in een literatuur, die er tevoren vôôr alles een was van enge steegjes en benauwde kamertjeslucht, en welke is dan de grootste verdienste en de eigenlijke waarde geweest van auteurs als Du Perron en Ter Braak? Ook hierop geeft Sierksma in hetzelfde essay een afdoende antwoord: 'Zij dachten persoonlijk.' Met deze paar woorden is, me dunkt, de persoonlijkheid van deze twee schrijvers voldoende toegelicht. In een land, waarin epigonisme en onpersoonlijkheid, waarin -ismen en normen hoogtij vierden, waren zij vrijwel de enigen die durfden poneren, dat al deze -ismen en normen ten slotte van nul en geen betekenis waren. Dat het er alleen op aan kwam, de dingen te zien met eigen ogen en de waarde van een kunstwerk te meten met eigen, subjectieve maten.

In zijn bundel 'Schoonheid als Eigenbelang' vertoont Sierksma zich als een der naoorlogse discipelen van Du Perron en Ter Braak. Hij is er zich wel van bewust, dat hij met deze taak een zware erfenis op zich heeft genomen en dat hij, - wat

trouwens geen oneer is, - nog niet tot aan de schouders van zijn meesters reikt. Hij niet, en ook een ander in Nederland niet. ‘Voorlopig’ zegt Sierksma in de slotzin van zijn essay ‘hebben wij alleen de erfenis van hun problematiek zonder hun capaciteiten.’

Dit is een grote waarheid voor wat betreft de stand van de huidige Nederlandse letterkunde en het is tegelijk ook de grote tragiek die vastzit aan het heengaan van Ter Braak en Du Perron.

Want uit het feit, dat wij, na deze oorlog, nog altijd zitten te ploeteren temidden van de erfenis der problematiek, die Ter Braak en Du Perron reeds bezig hield, blijkt al te duidelijk, dat deze auteurs bij hun dood zelf het slotpunt nog niet gezet hadden achter hun problemen. De vraagstukken, waarmee zij worstelden, zijn nog zonder oplossing gebleven, hoe zij er ook tijdens hun leven naar gezocht hebben. Een groot deel van hun waarheden zijn reeds door de tijd en de gebeurtenissen achterhaald en hebben alleen nog waarde om hun scherpe, glasheldere formulering. Echter niet meer om hun inhoud en hun gevolgtrekkingen, die wellicht juist waren voor de tijd waarin Ter Braak en Du Perron leefden, maar die nu niet meer opgaan. Zij hebben deze laatste oorlog niet meer gekend en wisten dan ook niets af van de angst en de twijfel, van de verbittering en de wanhoop, waarmee wij intussen te strijden hadden.

In het eerste essay van de bundel, dat trouwens zijn titel aan het geheel gegeven heeft, handelt Sierksma over de schoonheid. Du Perron en Ter Braak zijn tot de slotsom gekomen, dat schoonheid ontbindt, dat zij ‘bevrijdt’ van alle banden, die de kunstenaar vasthouden aan de banaliteit van het dagelijkse leven, van het leven van de bourgeois. Men kent de inhoud van het werk van Ter Braak. Zowel in zijn essays als in zijn romans is het grondthema altijd en overal het gevecht tussen de bourgeois en de dichter. Zoals Sierksma het zegt: ‘Voor Ter Braak forceerde zij (de schoonheid) de dikke deuren van het ouderlijk huis om den puber te stoten in het grote avontuur, dat geen andere grens had dan de wijkende horizon. Voor hem is schoonheid in laatste instantie rebellie.’ Maar Ter Braak leefde vôôr de oorlog en sindsdien is er heel wat veranderd in de psyche van de jonge kunstenaar. Zoals velen onder ons nu zijn, hoeven zij niet meer uit te breken uit het ouderlijk huis gelijk Ter Braak. Zij werden er eerder, - ik geef Sierksma's gedachtengang weer, en tegelijk de mijne, hoewel niet precies in de woorden die Sierksma gebruikt, - hardhandig uitgestoten en om een toevlucht te zoeken tegen het avontuur, dat hen te groots was en hen verwarde, verdiepten zij zich in de schoonheid en trachtten zij daarin te vinden de veiligheid en de geborgenheid, die het

ouderlijk huis hun tevoren waarborgde. Voor hen is de schoonheid dus geen bevrijding meer van de banden, die zij verfoeiden. Integendeel, zij zochten in haar de herinnering aan de dingen, die zij tevoren lief hadden en waarnaar zij in hun verwarring terug verlangden ‘De schoonheid’ zegt Sierksma, ‘kàn bevrijden; zij kan ook binden. Het hangt er maar van af, welke belangen men heeft’. In andere woorden, wij zoeken in de schoonheid, in de kunst, laat het dan poëzie of muziek of wat ook zijn, slechts datgene wat wij ontberen en wat wij, in ons diepste binnenste, nodig hebben en niet kunnen missen. Wij zijn dus, zelfs in de kunst, in hoge mate egoïsten en zoeken er alleen ons ‘eigenbelang’.

Vandaar naar de formulering, dat schoonheid ons verrijkt, vermits zij ons iets schenkt wat wij tevoren niet hadden, is er slechts één stap. Na het genieten van een vers, na het beluisteren van een symphonie die ons getroffen heeft, hebben wij de indruk alsof wij méér zijn dan tevoren. Maar jammer genoeg liggen er bij deze vaststelling wolfijzers en schietgeweren, die niet ontweken zullen worden door mensen, die alleen maar begrip tonen voor de uiterlijke betekenis van de dingen, maar die het vertikken dieper na te denken over hun wezenlijke zin. Op het eerste gezicht lijkt het nl., alsof Sierksma zich met deze gevolgtrekking aan de kant zou plaatsen van Dirk Coster, die immers in Nederland de apostel is van de kunst die ‘de mens beter maakt’ en hem ‘verrijkt’. Een korte dialoog echter, die Sierksma bladzijden verder tegen Coster richt, brengt de oppervlakkige lezer onmiddellijk op de hoogte van het feit, dat hij zich op een dwaalspoor bevindt. Dat hij zonder meer voorbarige conclusies heeft getrokken. Coster is inderdaad de man, die overal ‘de mens zoekt’, tot op de meest abjecte plaatsen en in de meest vulgaire omstandigheden. Hij wordt niet GETROFFEN DOOR DE SCHOONHEID, die inderdaad overal te vinden is,[1] maar hij is de overtuiging toegedaan, dat de ellende en de kwade kanten in het leven, - met de goede heeft hij helemaal geen moeite! - er zijn ôm de kunst en om er nadien over te kunnen delireren. Coster is er dus niet om van de schoonheid te genieten, zoals het inderdaad zou behoren te zijn, maar de

(1) ‘Of schoonheid nu bevrijdt dan wel bindt, naar het verloren paradijs terugvoert of in het inferno stort, of zij mij dwingt tot zelfverlies of mij overreedt tot zelfbehoud, vervoert tot heiligheid of verleidt tot les fleurs du mal, tot erotiek of kuisheid, of zij inzicht brengt of verwarring,... enz., steeds is het mijn schoonheid, mijn eigen belang.’ (Schoonheid als Eigenbelang, - blz. 15)

schoonheid is er om Coster toe te laten zijn domineesgaven op alle manieren te kunnen ten toon spreiden.

Coster blijkt dus niet enkel, en terecht, het bête noire te zijn geweest van Ter Braak en Du Perron, hij is het ook nu nog van diens volgelingen. Met dit woord 'volgelingen' doe ik Sierksma wellicht onrecht aan, omdat het in Nederland tegenwoordig krioelt van literatoren, die zich al te gaarne met de roem van de beide overleden auteurs zouden willen tooien. Hierop wees ik trouwens reeds in de beschouwing, die ik vroeger gewijd heb aan Du Perron's 'Cahiers van een Lezer', toen ik voor het eerst met dit boek kennis maakte.(2)

Sierksma zelf zegt in genoemde dialoog over Coster, dat Ter Braak en Du Perron hoogstens kunnen beschouwd worden als zijn 'stiefvaders', niet als zijn ware geestelijke vaders. Een bewijs, dat hij liever niet gerekend wordt tot de grote massa klaplopers, wier houding de heren in kwestie, (T.B. en D.P.), moesten zij er nu nog getuige van zijn, alleen maar zou verdrieten, zoals ik het ook opmerkte in het reeds geciteerde artikel.(3)

Nochtans zijn er in Sierksma's bundel niet alleen reminiscenties aan Ter Braak's problematiek te vinden. Op sommige plaatsen klinkt ook de scherpe, ironiserende toon door van Du Perron's kritisch werk. Waar Sierksma vooral in zijn essais enige verwantschap vertoont met Ter Braak, daar is de herinnering aan Du Perron het duidelijkst in de bladzijden, die een meer polemisch karakter dragen. Sommige van deze artikels bedragen niet meer dan een paar alinea's en zijn ten slotte niet meer dan korte randnota's bij gebeurtenissen uit het huidige culturele leven in Nederland. Andere daarentegen zijn verder uitgewerkt en nemen de vorm aan van een recensie, met een sterk combattieve ondergrond. Zo bv. het opstel 'Journaal van een Journalist', waarin Sierksma een hevige aanval doet op Bert Voeten's oorlogsdagboek 'Doortocht'. Ik denk niet, dat het nodig is op deze recensie nader in te gaan. In het geciteerde artikel over Du Perron's 'Cahiers van een Lezer' vermeldde ik reeds een van de Nederlandse reacties op dit sterk overschatte boek, dat bij talrijke critici zonder meer als een meesterwerk doorging. Ik legde toen even de recensie van W.F. Hermans in het tijdschrift 'Criterium' onder de loupe en kwam tot de

(2) 'Tijdens zijn leven werd hij (Du Perron) genegeerd en naar de bliksem gewenst, ...enz., maar nu hij voor goed zwijgt beginnen de Nederlanders hem aan alle kanten te ontdekken en vooral de mouw te strijken.' (Heldenverering - bij: Du Perron 'Cahiers van een Lezer' - Arsenaal, III - 12, blz. 278)

(3) Zelfde artikel. Arsenaal, III, 12, blz. 280.

slotsom, dat deze auteur een van de weinigen bij onze Noorderburen was, die evenals Ter Braak, Du Perron en Greshoff het vroeger deden, tegen de openbare opinie durfde in te gaan. Ik brak een lans voor de vrijmoedigheid en de durf van Hermans, die hoegenaamd geen blad voor de mond nam om de vroede heren van de Nederlandse kritiek van antwoord te dienen. Op dat ogenblik kende ik de reactie van Sierksma op hetzelfde boek nog niet. Nu echter moet ik bekennen, dat deze laatste in vrijmoedigheid niet bij Hermans ten achter staat. Vooral niet, daar er op litterair gebied sterke meningsverschillen bestaan tussen de letterkundige groep van Sierksma (Podium) en die van Hermans (Criterium). Nochtans aarzelt Sierksma geen ogenblik partij te kiezen vôôr zijn tegenstander en tégen de grote bonzen van de kritiek. Misschien begrijpen onze Noorderburen niet te best waarom ik op dit punt zodanig de nadruk leg. Laten zij echter verstaan, dat ik Sierksma's bundel recenseer uit Vlaams, en niet uit Hollands oogpunt. Welnu, in de Vlaamse literaire wereld is het onbestaanbaar, dat iemand de verdediging op zich zou nemen van een letterkundige vijand. Hier bij ons heult iedereen met zijn eigen kliekje en iemand uit de tegenpartij kàn onmogelijk gelijk hebben. Daarom dat ik, als Vlaming, bewondering gevoel voor een Sierksma, omdat hij op tijd en stond een tegenstander weet te waarderen en diens opinie bij te treden.

Zo heb ik gesproken over Sierksma als essayist en als polemist. Rest me nu nog een derde aspect van zijn persoonlijkheid te belichten en tegelijkertijd een derde genre van opstellen in deze bundel. Ik bedoel de studies die hij gewijd heeft aan de figuren van een paar hedendaagse Nederlandse dichters. In deze studies bepaalt Sierksma zich niet tot het ontleden van één enkel werk of het maken van marginalia bij een of andere literaire gebeurtenis. Hij omvat daarentegen het hele werk van de behandelde auteur en kiest zeer oordeelkundig zijn persoonlijk standpunt tegenover hun oeuvre. Als voorbeeld kan ik zijn analyse van de dichter J.C. Bloem nemen, niet alleen omdat deze bladzijden behoren tot de beste uit de bundel, maar ook omdat Sierksma's procédé in deze studie het duidelijkst tot uiting komt.

Zoals Ter Braak het zo dikwijls gedaan heeft, kiest Sierksma als vertrekpunt van zijn studie de antithese aards en hemels, met andere woorden de strijd in de kunstenaar tussen burger en dichter, tussen daad en droom. J.C. Bloem nu is wellicht een van de weinige dichters in wiens poëzie er geen sporen merkbaar zijn van een gevecht tussen deze twee eeuwige vijanden. Nochtans zou het voorbarig zijn om die reden te concluderen, dat Bloem deze dualiteit niet in zijn wezen met zich omdraagt.

Alleen, zijn verzen getuigen nooit van een innerlijke botsing om dat de dichter de kunst verstaat de beide faktoren van elkaar gescheiden te houden. Water en vuur zijn twee op zich zelf bestaande elementen en hebben elk hun eigen hoedanigheden, tot zolang ze met elkaar in aanraking gebracht worden. Pas dan begint het gevecht om het meesterschap, dat onvermijdelijk moet eindigen op de vernietiging van een van beide. Tot deze vernietiging laat Bloem het nooit komen. Op het ene ogenblik is hij de zuiver burgerlijke, op het andere moment de zuiver poëtische dichter. Alleen heeft hij een tijd lang getracht de twee elementen met elkaar te verbinden zonder dat ze met elkaar in botsing zouden komen. De kunstenaar was toen de mening toegedaan, dat de liefde in staat zou zijn de kloof tussen de burger en de dichter in hem te overbruggen. Niet lang echter, vermits hij zeer snel tot de conclusie kwam, dat alle liefde ten slotte een illusie is en dus zeker de kracht niet bezit om de twee grote vijanden in zijn binnenste met elkaar te verzoenen. Als bourgeois schrikt hem daarenboven de dood niet af, vermits hij weet dat ze onvermijdelijk en onafwendbaar is. Wat rest er de burger in hem dan nog, tenzij te berusten in de kleine dingen van het leven, die hem wellicht een kortstondige schijn van geluk kunnen schenken?

Zo is Bloem dan ten slotte de ietwat weemoedige dichter geworden zoals die uit zijn latere verzen tot uiting komt. En Sierskma citeert als voorbeeld het gedicht: ‘De Gelatene’, waarvan de eerste regel allen reeds getuigt van een onuitsprekelijke melancholie: ‘Ik open 't raam en laat het najaar binnen...’

‘Nu de twee vijanden voor goed hebben afgezien van overwinning én van capitulatie’, zegt Sierksma, ‘kan de burger rustig zijn vage hunkeringen erkennen en kan de dichter zijn praktisch heimwee naar een klein geluk zonder gêne onder ogen zien.’ Er is bij Bloem dus geen sprake van een overwinning of een nederlaag na een harde strijd, er is alleen een compromis waarmee de twee partijen vrede kunnen nemen. Tenzij ze wellicht vroeg of laat toch nog zouden gaan twijfelen aan de waarde van dit compromis, zodat ze ten slotte nog tegen elkaar zouden opstaan om te trachten, - natuurlijk is dit een illusie, maar elk verlangen in de dichter is een illusie - het meesterschap tussen hen beiden te bevechten.

Zoals men ziet beschikt Sierksma niet over een enge, wel over een zeer gevarieerde persoonlijkheid, die hem toelaat de drie verschillende genres, waarover ik sprak, met even veel succes te beoefenen. Misschien kan het voorkomen, dat iemand hem als polemist lager zou plaatsen dan als essayist, maar deze appreciatie zal ten dele wel voortkomen uit het feit, dat het bij

ons moeilijk is in dit genre een Du Perron te overtreffen. Sierksma zelf is zich hiervan ten volle bewust. In zijn dialoog over Coster laat hij een van zijn personen zeggen: ‘Na “Uren met Dirk Coster” was ik zo overtuigd, dat het nutteloos leek om Du Perron te gaan narijden.’ Zo is het inderdaad op talrijke punten het geval. Na Du Perron is het dikwijls niet alleen zonder zin, maar ook nog lastig een streng-persoonlijk oordeel over sommige dingen te hebben en, indien men het al probeert, dit oordeel nog op een betere manier uit te drukken dan Du Perron het gedaan heeft. Deze zinsneden pleiten niet in het nadeel van Sierkma, integendeel. Het mag hem als een eer aangerekend worden, dat hij sterk genoeg blijkt om een plaats te vinden vlak na zijn grote voorgangers, wier problematiek hij zich eigen heeft gemaakt zonder nochtans zijn eigen persoonlijkheid te hebben verloochend. Eerlijk en recht voor de vuist zoals zij tracht Sierksma hun problemen aan te passen aan de noden van deze tijd, aan onze noden. En het is een onbetwistbare verdienste, dat hij zijn ‘geestelijke stiefvaders’ nooit klakkeloos heeft nagekletst, maar in hun werk alleen getroffen werd door de waarheden die hij, Sierksma, nodig had om in zich zelf te geloven. Dat hij dus bij Ter Braak en Du Perron en wellicht bij al zijn meesters alleen zijn ‘eigenbelang’ gezocht heeft.

Frans Cools

IJdel Pogen.

Ik trachtte mijn bestaan op hoger plan te heffen
om trots en eenzaam naar den horizon te gaan.
Het ijdle van mijn pogen zou ik dra beseffen,
plebejers blijven braafjes in de horde staan.

Zo werd de dijk van mijn verzet tot brij verbrijzeld,
terwijl het puin zich in de zee verloor.
Wie arm en machtloos is, blijft tot het eind gegijzeld,
want zelfs zijn stoutste heersersdromen gaan teloor.

Een zaalge vloed van rust omspoelt mijn dieper wezen,
nu dat mijn geest bevroedt dat hij het volk behoort.
Mijn enig streven blijft gebonden aan het leven,
sinds dwaze grootheidswaan werd in de klem gesmoord.

Frans Machtelinckx.

Over Tijd en Mensen, Intuïtie en Uurwerken.

‘O temps, suspend ton vol!’
(Lamartine)

Aan Remi Boeckaert.

Het was 31 December. En een vriend had ons, mijn vrouw en mij, uitgenodigd voor Oudejaarsavond. Wij hadden er eerst tegen opgezien om elders dan thuis het nieuwe jaar te vieren. Maar Paul stond er zo op, dat we ook ééns bij hém kwamen. Hij zou ons zijn verzameling hangklokken tonen. Een goeie kerel, die Paul Rog; hij leraart ergens in de Kempen. Ik had hem leren kennen aan de universiteit te Gent, alwaar hij doctoreerde in Wijsbegeerte. Een goeie kerel, zeg ik, maar soms wel wat zonderling. Soms zeer stil, soms zeer luidruchtig en welsprekend. Waarschijnlijk het gevolg van die kwaal, die we beroepsmisvorming noemen. Nu, hij leed er niet erg onder. Maar wij... U zult horen.

Paul had deze avond zijn huishoudster maar vrijaf gegeven. Om gezellig alleen te zijn, zei hij ons. En waarlijk, 't werd een oprecht gezellige avond.

Toen we binnenkwamen trok mijn vriend reeds een dik horloge uit zijn vestzakje. Een ouderwets, zilveren ding. Ik herinnerde mij Paul zijn liefhebberij en dacht tevens aan mijn plechtige kommunie en mijn gelukkige grootvader. Hij (Paul natuurlijk) bekeek me en 'k las in zijn ogen: ‘Nu, wat zeg je daarvan?’ En wachtte. Wachtte tot ik ‘het’ zou gezegd hebben.

En ik zei ‘het’: ‘Wat een mooi horloge heb je daar?’

Hij glimlachte tevreden en antwoordde: ‘Een Roskopf 1926, beste!’

‘Laat mij eens zien!’ vroeg ik. En hij reikte me triomfantelijk het uurwerk.

‘Reeds driemaal heb ik ze gemaakt’, zei hij. ‘En nog altijd gaat ze.’ Ik rilde en dacht aan een chirurg, die na drie buitengewoon interessante operaties er zich over verwonderde zijn klant nog in leven te vinden.

We traden binnen. Eerst toonde Paul ons in de voorplaats zijn hangklokken. Er waren er zeven. Het was een mooi zicht, het slingeren van al die klokken, de ene met trage, de andere met vluggere halen. Er was zelfs een klok bij, één, die juist ging. ‘Die heb ik zo pas gekocht’, zei onze gastheer.

We praatten wat. En 't werd een heerlijk babbeltje. Voor Paul althans. Want nadat hij ons gesproken had over slingeruurwerken en perpetueles, had hij het over veren en trommels, schakelraderen en cylinders, ankers en regelaars. 't Was zo interessant, zei hij. Zijn gezicht straalde.

Daarna aten we, dronken wat, vertelden grapjes of haalden herinneringen op en zo werd het langzamerhand twaalf uur. Het jaar liep ten einde. Ons bezoek ook. Maar 't ergste moest nog komen. Want...

‘Ja, ja’, zei onze gastheer, ‘de tijd vliegt snel. Zie’, zei hij plots, ik schrok, ‘het probleem van de tijd, dat's één der moeilijkste problemen in de wijsbegeerte.’ En, alhoewel ik het volledig met hem eens was, betoogde hij toch verder: ‘Augustinus’ (ik schrok - voor de tweede maal), ‘zei: De tijd begon met de wereld. En zal met de wereld ophouden. Daarna vallen we in een anders-zijn, een tijd-loosheid’. Hier vertraagde mijn vriend wat. Maar almeteens sprak hij vlug voort. Ik voelde zijn stem ernstig zwellen van geleerdheid. ‘Feitelijk zou ik dan het woordje tijd niet meer mogen gebruiken. Sommigen spreken van eeuwigheid. Maar ik nu, als filosoof, stel me de vraag: Kan ik geen enkel punt van die eeuwigheid beleven?’

Je moet weten, ik ben een nuchter mens. Filosofisch niet sterk geschoold. Al houd ik het met Plato en Schopenhauer. Ik keek dus ondervragend. En zweeg. Hetgeen zeer wijs is. Aldus zegt Socrates toch.

En mijn vriend vervolgde: ‘Welnu, ik beweer van ja. Op gegeven momenten kunnen wij die eeuwigheid beleven. Dit gaat natuurlijk niet logisch, maar intuïtief, voelend, tastend-zonder-zintuigen. De intuïtie is hier ons instrument’.

Nu begreep ik er toch niet veel meer van. En 'k zei sceptisch: ‘Je kunt gelijk hebben. Maar een tastbaar bewijs kun je toch niet geven.’

‘Nee? En waarom niet? Dat kan ik vast.’ En, tot onze grote verwondering en ontsteltenis, vervolgde hij: ‘'k Heb er reeds aan gedacht. Willen we het eens proberen?’

We knikten. Nieuwsgierig wat er met ons zou gebeuren. Want wij zouden nu de eeuwigheid beleven.

Paul sprak verder: ‘In het zijkamertje hangt een klok. Ze gaat juist. Alle andere klokken leggen we stil. En een paar minuten voor twaalf doen we het licht uit. Want geen enkel zintuig mag ons storen. We houden ons stil. Prent u goed in, dat oud en nieuw jaar elkaar zullen raken. Want hier ligt juist het “moment”: het raakpunt, de grens tussen beide jaren. Als je die grens kunt vatten, zul je zien dat je een eeuwige duur beleeft, een eeuwige, zuivere duur. Een duur-zonder-vergankelijke-tijd.’

De heer Paul Rog, Dr in de Wijsbegeerte, keek op zijn uurwerk (Roskopf 1926). En vroeg me hoe laat het was. ‘Het is vijf voor twaalf’, zei ik, manmoedig.

‘Goed’, sprak hij. ‘Willen we het eens beproeven?’

Het licht werd uitgedraaid om twee voor twaalf. En we wachtten op de zachte muzikale slag van het hangklokje uit

het zijkamertje. Die muzikale slag zou ons de grens aanduiden... Onze gastheer zat in ‘intuïtieve houding’. Wij ook. En waarlijk, een vreemde gewaarwording overkwam me. Ik hoorde nauwelijks mijn vrouw ademen. Waarlijk, ‘die twee minuten waren geen twee minuten meer’. Het was of ik nu reeds in een duisternis wegzonk, een bodemloze afgrond, een Niet zonder één enkele ster boven me. Een ongekende weemoed overviel me. Was dat de eindloosheid, waarin dichters en wijsgeren peilen? Ik ‘voelde’. En 't was zo droevig.

‘Wat duurt dat toch’, waagde het mijn vrouw te zeggen. ‘Slaat dat uurwerk wel?’ zei ze prozaïsch-storend.

‘Paul’, riep ik, opschrikkend. ‘Maak eens licht!’

Paul schakelde in en keek op zijn uurwerk. Ik op mijn armbanduurwerk. Maar ik zei niets.

Het hangklokje in het zijkamertje stond op twaalf uur.

Het lag stil. De wijzers waren aan elkaar blijven haperen.

Mijn armbandhorloge wees de reële tijd: kwart over twaalf.

Ik heb mijn vrouw gevraagd of we toekomend jaar mijn vriend zullen uitnodigen.

Ze heeft me niet geantwoord.

Karel Haerens

Als 't avond wordt.

Als 't avond wordt en men het leven aan
de lichten van de ramen kan bespeuren,
zal weer de perzikboom te blinken staan
in onzen tuin en gaan de bloemen geuren.

Als later alle lichten sterven gaan
en 't heimwee klopt aan alle hartedeuren,
die nog voor deze stilte open staan,
voelt men hoeveel ellende kan gebeuren,

terwijl wij dromend mee de wegen gaan
der sterrenpracht en nog een maal verbeuren
de vrouw, die ook vandaag niet zal verstaan

waarom wij hare weelde steeds ontgaan
en immer neiging hebben om te treuren,
als 't licht der ramen lang reeds is vergaan.

F. Van Herendael

Beschouwingen bij de jongste roman van Piet Van Aken: ‘Alleen de Dooden ontkomen’

Men kan zeker niet zeggen dat onze jonge auteurs weinig werklustig zijn. Daisne, Lampo en Van Aken, om het maar bij deze drie te houden, brengen regelmatig nieuw werk op de boekenmarkt. Die bedrijvigheid stemt stellig verheugend, want al zijn het nu niet immer meesterwerken, die worden gepubliceerd, toch kan de toekomst van onze Vlaamse letterkunde met vertrouwen te gemoet gezien.

Het ontbreekt onze jongeren allerminst aan kwaliteiten, en van mensen zoals Van Aken, over wie ik het hier in 't bijzonder wil hebben, zou men zelfs mogen zeggen om een Franse sportterm te gebruiken: ‘il est pourri de classe.’

Dat kon men al merken bij het lezen van zijn vorige romans, dat kan men alleszins bevestigen na: ‘Alleen de Dooden ontkomen’ aandachtig onder de loupe te hebben gehouden. Ik ben altijd voorstander van vlot geschreven, gemakkelijk te begrijpen boeken geweest. Men mag dan nog in onze letterkundige wereld om ‘more brains’ hebben geroepen, onbetwistbaar is het dat al te veel geest in een roman de middelmatige lezer afschrikt en hem, na enkele steeds zwakker wordende pogingen tot begrijpen, het boek ten slotte half of zelfs maar voor een derde gelezen aan de kant doet gooien. En indien men kan betogen, dat een schrijver van formaat altijd in hoofdzaak voor een elite zal werken, dan komt het er toch op aan die elite zo ver mogelijk uit te breiden door haar voor niet al te moeilijke problemen te stellen. Een meesterwerk dient niet noodzakelijk een gewrocht te zijn enkel voor hoger begaafde geesten bestemd. Moesten sommige schrijvers er zich over beklagen al te weinig te worden gelezen, dan kan de oorzaak best liggen in het feit dat mensen, nochtans met de beste wil bezield, hun werk niet vermogen te smaken eenvoudig omdat ze er niet bij kunnen.

Gelukkig voor Piet Van Aken geloof ik niet dat hij ooit tot laatstgenoemde categorie auteurs zal behoren. Hiermee wil ik het geenszins zô voorstellen alsof hij niet over voldoende ‘brains’ zou beschikken. Het tegenovergestelde is eerder waar, doch Van Aken gaat zo met zijn geestesgaven om, dat hij er niet per sé de nadruk op legt en laat aldus toe aan lezers, aan wie tal van finesses misschien ontsnappen, toch in het verhaal zelf en in de vlotte behandeling er van meer dan genoeg te vinden om het boek volkomen te smaken, zij hoeven daarom noch universiteits-professor, noch doctor in de letteren, noch kunstcriticus te zijn.

Deze eigenschap - een letterkundig hoogstaand roman te kunnen schrijven en er meteen in te slagen een talrijke schaar

lezers te bereiken - is natuurlijk niet voldoende om een meesterwerk voort te brengen en ik zal absoluut niet beweren, dat Piet Van Aken met: ‘Alleen de Dooden ontkomen’ een buitengewone prestatie’ heeft gelukt. Hoe begaafd de jonge auteur ook moge zijn, zeker is zijn roman nog niet van in 't oog springende tekortkomingen vrij te pleiten. Ik ben er trouwens van overtuigd dat Van Aken, meer dan wie ook, vele van zijn zwakke punten kent. Bij het bespreken van zijn vorige romans hebben sommige critici terecht gewezen op de vaak onnatuurlijke toon van de dialogen. De schrijver lei zijn personages beschouwingen en zinswendingen in de mond, die slechts weinig met hun opvoeding en ontwikkeling strookten. In: ‘Alleen de Dooden ontkomen’ lijken de dialogen over 't algemeen goed te aanvaarden al dient hierbij opgemerkt, dat vrijwel alle in het werk voorkomende personen intellectuelen of toch minstens tamelijk ontwikkelden zijn. Niettemin dient deze vooruitgang aangestipt en kan hij mijns inziens bewijzen hoe Van Aken zich van zijn tekortkomingen bewust is en er naar streeft immer beter werk te leveren.

Hij late mij dan toe nog op een en ander te wijzen. Onbetwistbaar beschikt hij over een zeer sterke en uitgebreide woordenschat. Waarom vervalt hij dan zo dikwijls in herhaling? Ik geloof niet dat hij het met opzet doet, want hij moet toch zelf beseffen wat hij hiermee slechts bereiken kan. Het gedurig gebruiken van dezelfde woorden wanneer mits een zeer kleine inspanning synoniemen gemakkelijk te vinden zijn werkt erg hinderend en storend. Voorbeelden zal ik niet aanhalen, het volstaat aan te stippen dat op sommige bladzijden zowel naam- als werkwoorden soms vijf tot zesmaal in enkele zinnen worden herhaald. Ook doet het zonderling om niet te zeggen soms lachwekkend aan hoe hij zijn personages steeds volledig met voornaam en familienaam noemt. Gelukkig schrijft hij toch eerst de voornaam, zoniet zouden we ons wel op 't gerechtshof of op de burelen van de burgerlijke stand wanen. Ik neem aan dat hij zulks, bij eerste voorstelling van zijn geesteskinderen een paar maal doet, maar ik zie niet in waarom hij steeds Sylvia Moyson, Johan Dasters, Walter Brees, Ward Dielen, Lucy Somers, enz. schrijft, en dit van blz. 1 tot en met blz. 277.

Iedereen heeft natuurlijk zijn eigen manier van werken. Maar mij wil het voorkomen dat Piet Van Aken zijn boeken te weinig ‘herkauwt’. Hij beschikt ongetwijfeld over veel inspiratie en een mens die ‘het niet ver moet gaan zoeken’ geeft zich gewoonlijk niet zoveel moeite als de geduldige, punctuele wroeter. Ik zei het al bij aanvang van dit artikel: ‘pourri de classe!’ Maar dat alleen is niet genoeg...

Willy Biliet

‘Alleen de Dooden ontkomen’, 278 blz. ing. 80 fr. geb.

100 fr. - Uitgeversmaatschappij: A. Manteau, N.V. Brussel.

Kleine Kroniek van de Plastische Kunst.
Crommelinck

De betekenis van de Gentse schilder en etser blijft, zelfs na een halve eeuw activiteit, onvoldoende begrepen.

Zijn landschappen beperken zich weliswaar tot het Gentse, maar Crommelinck is meer dan enkel ‘Gents’. Het onderwerp is voor hem enkel een vertrekpunt tot het harmoniseren van kleuren en vormen, hoofdprincipe aller schilderkunst. Cézanne is geen commentator van Aix-en-Provence, Van Gogh geen van Arles en het gewild exotisme van Gauguin's Tahiti-landschappen ontroert minder dan het natuurlijk primitivisme van zijn Bretonse. ‘Le motif’ zou Cézanne zeggen, blijft enkel de aanleiding. Voor een plastisch kunstenaar die in eerste plaats anecdoten uit zijn milieu vertelt, wordt de volledige waardering buiten dit milieu toch altijd moeilijker. Onderverstaat ‘couleur locale’ niet, dat de kunstenaar buiten zijn milieu nooit volkomen kan begrepen worden?

Crommelinck is ten onrechte met Baertsoen vergeleken. Omdat beiden Gentenaars zijn, of terwille van beider grijs en groen?... Van 1870 af leerden de Franse impressionisten, met voorop in de rij Monet en Pissaro, in de zon kijken. Emile Claus en Baertsoen zijn ontloken in die cultus van het lichtende impressionisme. De jongere Baertsoen die zich vrij hield van het luminisme van Claus, werkte iets steviger, maar bleef realist, geen impressionist. Het neo-impressionisme met Georges Seurat en Pierre Bonnard, transmuteerde het helle licht van de impressionisten in zuivere kleur. Het impressionisme leidde niet tot de ontdekking van het licht, maar tot de exaltatie van de kleur. Cézanne en Van Gogh hebben dat aan de jongeren geleerd, maar door de realist Baertsoen werd het niet begrepen. Dit onderscheidt Baertsoen van Crommelinck die, noch realist noch impressionist, naar het voorbeeld van Cézanne, het essentiële, het onveranderlijke in het landschap wil uitdrukken. Crommelinck vult de ruimte van zijn doeken met recht- en schuinhoekige vlakken die onderling verwant zijn door hun dispositie en kleur. Zoals Cézanne moduleert hij kleuren en toonwaarden. We kunnen ‘rondwandelen’ over het doek bij middel van de kleur, wiens modulaties van de ene tint naar de andere ‘geleiden’ en hiermee tevens van het ene object naar het andere. Aldus wordt de hiërarchie die de voorwerpen in het gemeenschapsleven hebben, vervangen door hun artistieke gelijkwaardigheid.

Crommelinck harmoniseert vormen die enkel plastische tekens zijn, waardoor het geheel veelal herleid wordt tot het twee-dimensionale, vrij van een goedkoop reliëf of perspectief. Het herkennen van een uiterlijke realiteit schept binnen ons een diepte-gevoel, maar dat niet wezenlijk in het doek is uitgedrukt.

Bij Crommelinck zijn de courbes breder en de vlakken zwaarder dan bij Cézanne. Het geheel blijft minder rhythmisch en weinig rijk aan arabesken. Ook de kleur heeft niet de zonnige verscheidenheid van het Zuiden. Dit geeft aan veel zijner werken een zwaarmoedige stemming, een desolate impressie.

Zoals de Franse paysagist Dunoyer de Segonzac heeft Crommelinck de zuivere kleur van een dikke pâte verlaten om resonanties te bekomen door eenvoudiger kleurwaarden. Crommelinck verwerkt de gamma's van grijs en groen ongeveer zoals de Segonzac zijn aard-bruin en cobalt-blauw.

In zijn menigvuldige litho's mengt Crommelinck in de donkere partijen kleine lichtvlekken die door hun irreëel vibrato een bijzondere atmosfeer scheppen. Anderzijds bekomt hij door contrasteren van helder en donker een exaltatie van het wit en het zwart, die strookt met de geest van de vroege tekeningen van Georges Seurat.

Zoals het neo-impressionisme zoekt Crommelinck een ‘orkestratie’ van kleurvlekken voor het schilderij, van lichtvlekken met scherp contrast voor de ets, het geheel plastisch verantwoord en constructief als bij Cézanne.

E. Popo

De kermistent

Sleep after toyle, port after stormie seas,
Ease after warre, death after life, does greatly please

E Spenser.

Toen ik, na de lange vermoeiende rondgang door de reusachtige, brullende kermistent, met het hallucinerend ‘cabinet des merveilles’, haar stinkend beestenspel, de verblindende, groteske spiegelzaal en haar grijnzend panopticum, eindelijk de uitgang bereikte, stond daar de eigenaar der barak, een lange, magere kerel in een oud-modische jas en vergane, hoge zijden. ‘Hoe vondt U het, Mijnheer?’ vroeg hij onderdanig. Ik antwoordde, een beetje stug: ‘Wel, niet slecht. Het is interessant...’ - ‘Niet waar, Mijnheer?’ viel hij onmiddellijk in en ik zag zijn smalle ogen flikkeren als van trots. ‘Zo Mijnheer soms nog eens de ronde wil doen? Er zijn misschien zalen die U gemist hebt? Daar is b.v....’ Ik onderbrak haastig: ‘Nee, dank je, éénmaal is mij genoeg.’ Hij zweeg, blijkbaar ontgoocheld en schoof opzij. Resoluut trad ik buiten. Na het licht, de broeihitte en het lawaai in de tent was het er opvallend donker en koel, maar buitengewoon rustig. En de nachthemel straalde van sterren.

Frans De Wilde

Claes Varia

Ter gelegenheid van het verschijnen van:

1. **- 'HET WERK VAN ERNEST CLAES' door Louis Sourie, Boekuil en Karveeluitgaven - Antwerpen.**
2. **- 'ERNEST CLAES' door Armand Boni, Uitgave Davidsfonds Leuven.**

Vlaanderen ontwaakt! Ons land eert zijn groten. Weliswaar stierf August Vermeylen twee jaar geleden en verscheen er, tot op heden, nog geen enkel omvangrijk essay over deze auteur in onze taal, maar wat geeft dat, er is immers tegenwoordig meer vraag in onze boekhandels naar 'DE WITTE' dan naar 'DE WANDELENDE JOOD' en daarom is het ook veel belangrijker Ernest te loven dan de levenswekker van 'VAN NU EN STRAKS'. Daarbij Vermeylen kan misschien wel een belangrijk schrijver zijn, hij is en blijft een plat-bij-de-grondse materialist, terwijl Ernest Claes ons in zijn boeken voert tot de toppen van de Christelijke mystiek.

Ziedaar, waarde lezer, zo ben ik goed op weg om in de gratie te komen van de Heer Armand Boni, de auteur van de nieuwe loflitanie van Sinte Claes.

Het werk van het Zichemse genie is feilloos, diep menselijk, de vele kwaliteiten van zijn oeuvre maken 'zijn verschijning representatief, (bieden) hem de kroon aan van de akademische onsterfelijkheid.' (blz. 190)

Wij, jongeren, scribenten-van-niemendal, zullen het niet wagen één opmerking te maken op het proza van de 'geniale artist, de originele kunstenaar, de begenadigde harpenaar' (blz. 191), want anders krijgen wij de banbliksem van zijn biograaf naar het hoofd. Nietwaar, mijnheer Monteyne, u weet er van mee te spreken?

* * *

Alle gekheid op een stokje. Kijken wij eens heel ernstig naar het boek van Armand Boni.

Wat brengt het ons? Een gemoedelijk praatje over duizend en één dingen die van dicht of van verre met Ernest Claes verband houden.

Het boeit ons bitter weinig, ook al is het heel prettig verteld, want - het dient gezegd - Boni kan vertellen. Zijn heel degelijke jeugdboeken (o.a. De Jonge Edison, waaraan wij veel genoegen beleefden) hebben ons dit reeds vroeger bewezen.

Het boeit ons niet omdat de vele anekdoten te onbelangrijk of te persoonlijk zijn om onze interesse op te wekken.

Het boeit ons niet omdat het voortdurend geschetter van de loftrompet, gedurende 306 blz. a.u.b., ons op de zenuwen werkt.

Wij weten wat Boni ons zal antwoorden: ‘Bewonderen is geheel en gans bewonderen, met een kennis die de dominante legt op het verdienstelijke en bewonderingswaardige, en het kleine als onderdeel plaatst in het geheel’ (blz. 281). De schrijver heeft een grenzeloze bewondering voor het werk van Claes het is zijn volste recht en wij kunnen het best begrijpen, maar denkt hij werkelijk onze literatuur een dienst te bewijzen met het uitgeven van een werk als het zijne? Ziet hij dan niet in dat het te hoog ophemelen van een schrijver geen andere dan slechte invloeden kan hebben én op het publiek én op de besproken schrijver. Even nadenken. Men zal ons vertellen dat, wat de schrijver betreft, iemand op de ouderdom en met de ervaring van Claes zich niet zo gemakkelijk laat meeslepen met het mateloos enthousiasme van een biograaf. Zij die zulks beweren zijn m.i. heel slechte psychologen. En het publiek? Ja dit moeten we indelen in twee groepen. Vooreerst de oordeelkundige lezers. Indien deze oprecht zijn en zich door geen buiten-literaire vooroordelen laten beïnvloeden, zullen ze bij het geklets van Boni alleen maar eventjes glimlachen... Zô schrijft een zestienjarige knaap over een artistieke godheid... Nu weet ik dat men mij zal doen opmerken dat een boek uit de Volksreeks van het Davidsfonds in de eerste plaats bestemd is voor het VOLK, waarmede men bedoeld de ongevormde en niet altijd zeer oordeelkundige lezers. Welnu indien dat waar is noem ik ‘Ernest Claes’ van Armand Boni een misplaatste publicatie. In plaats van de smaak te louteren (wat m.i. het doel van een dergelijk werk moet zijn) brengt het niet veel meer dan vervlakking en barnum-reclame.

* * *

Na wat voorafging zal men mij wellicht beschouwen als een verwoed tegenstander van het werk van Ernest Claes. Ik zou mij schamen indien het zo was, zoals ik mij schamen zou indien ik contra gelijk welk werk van gelijk welke auteur was. Men vindt een werk banaal, vervelend, vulgair - mij goed! Maar men is er nooit ‘tegen’, zoiets is alleen goed voor demagogen en die kunnen wij in onze literaire wereld evenzeer missen als overal elders.

Ernest Claes beschouw ik als een auteur, met een buitengewoon vertellerstalent, een knap plastisch vermogen en een warm hart. Dat bewees hij in zijn beste werken. Ik noem hier zijn oorlogsverhalen, Herman Coene, Jeugd, Herodes en De oude klok. Ook elders komen zijn kwaliteiten naar voor, maar te dik-

wijls wordt het een oppervlakkig geschrijf zonder ziel, zonder geest.

Te gemakkelijk en - helaas - te dikwijls jaagt hij op goedkoop succes, herschrijft hij een voorgaand boek om zijn lezers genoegen te doen.

Dat gezegd zijnde meen ik te mogen overgaan naar het tweede boek dat over Claes verscheen nl. ‘Het Werk van Ernest Claes’ door Louis Sourie.

* * *

Sourie is niet blind voor de fouten van de door hem behandelde auteur. In zijn inleiding schreef hij o.a. ‘De gemeenzaamheid, het speelse contact met de gemeenschap - ook al heeft Claes het helemaal anders voor - verwateren vlug tot een nonchalante groet waardoor een verkeerd effect bereikt wordt - alvast in de literatuur!’

Er is moed nodig om zo iets te durven schrijven alvast in Vlaanderen.

Dat neemt niet weg dat L.S. grote bewondering heeft voor het werk van de schrijver van DE WITTE. Soms dweept ook hij wel eens en plaatst hij een werk - waarop hij een heleboel aanmerkingen maakte - tenslotte toch op een voetstuk. Maar laten wij eerlijk zijn: dwepen ook wij soms niet met één of ander auteur? Trouwens de volstrekt objectieve critiek is een absurditeit. Al geloof ik dat men bij het bespreken van een kunstwerk wei eens afstand moet doen van zijn eigen voorkeur, toch moet men deze ook niet volledig uitschakelen. Ook hier is de zin voor verhouding een schone eigenschap.

Slaagt hij er niet overal in, toch weet Sourie op meer dan één plaats de juiste maat te vinden en dan presteert hij waardevol. Dat getuigen o.a. de passages waarin hij de ware gedaante van Claes ontdekt in de gemoedelijke ironist (zoals die bv. spreekt uit ‘Bei uns in Deutschland’ en ‘Clementine’) en niet in de moppentapper uit de werken waarmede hij het meest succes oogst.

Paul Berkenman

Uit 'De Schepping'
Een negersermoen door James Weldon Johnson

En God stapte uit de ruimte,
Keek rondom zich en sprak:
- 'Ik voel me eenzaam.
Ik zal me een wereld maken.'

Zo ver als God's machtig oog reiken kon.
Bedekte de nacht alles.
Donkerder dan honderd donkere nachten
Diep in een zee van bossen.

Dan glimlachte God,
En het Licht kwam op.
De nacht verdween langs hier
En het licht stond brandend langs daar.
En God zei: 'Dat is goed.'

Toen nam God het Licht in Zijne handen
en Hij rolde het om en d'om
tot Hij er de Zon uit maakte.
Hij zette de Zon warmend aan de Hemel,
en het Licht dat overbleef
verzamelde God in een glinsterende bal
en zwierde het tegen de donkerte.
Zo versierde Hij de nacht met de maan en de sterren.
Dan, beneden, tussen de nacht en de dag,
plaatste Hij de wereld,
en God sprak weer: 'Dat is goed.'

Toen keek God eens rond
naar alles wat Hij reeds gemaakt had,
en Hij zei: 'Ik ben toch nog erg eenzaam.'

Hij zat neer
tegen een heuvelkant waar Hij rustig kon denken.
Hij zat neer bij een diepe, wijde rivier
met Zijn hoofd in Zijn handen,
en peinsde en peinsde,
tot Hij dacht: 'Ik maak me een mens.'

Uit het rivierbed schepte Hij klei:
en aan de oever van deze rivier knielde Hij.
De Grote, Almachtige God,
die de Zon bracht en Haar in de Hemel hing,
die de Sterren tot de verste hoeken

van de Nacht geworpen had,
die de Aarde gerond had in de palm van Zijn hand,
deze Grote God,
knielde neer in het Stof
lijk een Moeder over haar kind buigt,
en zwoegde met een brok klei
tot Hij het schiep volgens Zijn eigen Beeld.

Dan schonk Hij het de levensadem,
en de mens werd een levend Wezen.
AMEN. AMEN.

(Vrij vertaald.)
Marcel Van Spaandonck.

Aan mijn Vrienden.

Plant op mijn graf zelfs geen ruw houten kruis,
maar komt me 's Zondags als broeders bezoeken.
'k Zal zeggen: ‘Zet u en doet maar lijk thuis,
ge moogt hier als vroeger zingen en vloeken.’

Koopt echter geen bloemen, geen purp'ren kroon,
zo ge niet wilt dat ik u zou vervloeken.
Ge weet hoe ik walg voor ijdel vertoon
en dat ik meer schimp dan bijval mocht boeken.

Maar zingt op mijn graf en lucht er uw spot,
voor lijkbidderstronies zou ik mij schamen.
Onz' zwakheid kent niemand beter dan God.
Hij weet: wij vonden min rozen dan bramen.

Vervult nog één wens, mijn laatste verzoek:
zorgt ook voor tabak, jenever en vrouwen.
En steekt dan beslist het vuur aan het boek!
In 't wit kan men ook in Vlaanderen rouwen...

Remi Boeckaert

De jonge Sater.

‘Hoe toef en talm ik nog uw teerheid aan te tasten -
hoewel ik tot het spannend spel u weet bereid -
alsof mijn ruige bronst niet bij uw gratie paste,
alsof gij langer anders dan die andren zijt.’

Hoe schroom ik nog de schaamte dezer maagd te schennen,
waar elke dronken drift mij naar dit oogmerk drijft.
'k Moet aan dit driest bedrijf met lijf en ziel gewennen,
zo 'k wil dat satersaandrift in mijn bloed beklijft.

Zo moet elkeen naar eigen aard zijn daden richten,
gedreven door den drang die draalt tot op het uur
dat elk vergeefs verzet eens voor de wet moet zwichten
van afkomst en geslacht, van leeftijd en natuur.

M. De Doncker

Kleine Suite.

Wie jong nog door geen enkle droom meer wordt behaagd
en elke pijn wil met een vloek verpletten
en 't scherpe mes op 't eigen hart wil zetten
en in zijn ziel de worm der zonde voelt die knaagt;

Wie weder keert naarwaar hij eens verloren zwierf,
zijn hoofd soms moedeloos in 't slijk laat rusten,
zijn lippen pijnt, waarmee hij moordend kuste
en somber aan de muren vraagt wat hij verwierf.

Wie met een brede lach zijn woord de keel indrukt,
waanzinnig staren blijft in het verleden,
zijn hand, waarmee hij wonderen wou smeden,
bespuwt en met een grijns zijn wonden openrukt;

En wie de zonde mint en 't andere versmaadt
moet gij niet willen laken of betichten.
Als hij u wenend soms zijn kwaad komt biechten
leg dan uw handen in de zijne zonder haat.

Pieter Aerts

Land.

En toen trad ik buiten en de wereld in:
'k Zou zo eens 't verhaal van mijn leven beginnen,
'k Zou zingen van vrijheid, van vurige min,
'k Zou zwerven met God in het hart en de zinnen.

Ik zit op mijn kamer en kijk door het raam,
Ik luister verstrooid naar de wind in de bomen,
Ginds roept, in de verte, een meisje een naam:
Ik denk aan de dagen die nooit zullen komen -

Want dààr, vlak voor mij ligt de weelde van 't land,
ik kan er, verloren, een wereld in vinden,
- Een traan in het oog en een kramp in de hand -
Het beeld van een jonge, verlaten beminde...

Ginds roept, in de verte, een meisje een naam,
Hoe zal eens 't verhaal van hààr leven beginnen?
Zo denkt dan, verloren, de man bij het raam
Die hunkert naar God in het hart en de zinnen.

Willy Biliet

Literaire prijskamp

Onder de auspicien van de Vlaamse Kunstgemeenschap wordt een literaire prijskamp ingericht, voor proza en poëzie.

Volgende voorwaarden dienen nageleefd:

1 - De manuscripten dienen voor 1 Januari toe te komen bij Fr. Buyens, Marinisstraat, 18, Borgerhout.
2 - Elk mededinger dient minimum zes gedichten of twee novellen in te zenden.
3 - Elke inzender moet een kenspreuk op zijn werk vermelden. Naam en adres dienen onder gesloten omslag bijgevoegd.

Meerdere inlichtingen te bekomen op bovenstaand adres (schriftelijk). De uitslag zal bekendgemaakt worden tijdens een feestzitting, waarschijnlijk einde Januari 1949.

Boekbesprekingen.

François Fejto - 'Heinrich Heine' - vertaald door G.M. Van Veen - Uitg. 'De Librije' - Haarlem - 325 blz.

Ik meen niet dat deze buitengewoon interessante biografie vollediger zijn kon. Integendeel, want de betrachting om alle details uit het leven van Heine te beschrijven heeft de auteur vaak verleid om onbelangrijke feiten te vermelden en langdurig uit te weiden over niet-essentiële aangelegenheden.

Doch benevens deze tekortkoming zijn er geen zwakke punten in dit stevig gedocumenteerd essay. Niet alleen Heine werd als mens, kunstenaar, politicus en philosoof voorgesteld, ook zijn verhoudingen met de grootste geesten van zijn tijd (Hoffmann, Hegel, Humboldt, Goethe, Liszt, Sand, Chopin, Wagner, Balzac, de Musset, Marx, e.a.) werden breed en uitvoerig behandeld.

Deze studie werpt verder een merkwaardig licht op de Joodse psyche die te veel vanuit een orthodoxe en vooral verkeerde gezichtshoek misprijzend wordt beschouwd.

Dit zijn niet de enige verdiensten van dit groots opgevat werk. Daarenboven werd het gehele tijdsgebeuren (zo politiek, economisch, philosophisch als litterair) opgeroepen en uitgediept.

François Fejtô is er in geslaagd door te dringen tot het intiemste leven van deze gerevolteerde kunstenaar, de 'Mozart van het proza'. Vooral het ontzettend moreel en physiek lijden tijdens de laatste levensjaren van deze opstandige werd op aangrijpende wijze uitgebeeld.

Het boek is vlot geschreven en de korte hoofdstukken vergemakkelijken in grote mate de lectuur.

Rik Lanckrock.

Alexander Poesjkin - 'De Kapiteinsdochter' - Uitgeverij 'Het Kompas' N.V. - Antwerpen - 190 blz. - Ing. 40 fr.; geb. 60 fr.

In zijn inleiding heeft de vertaler alle verdiensten van Poesjkin's persoonlijkheid en werk uitvoerig voorgesteld.

Ik kan mij derhalve beperken met de vermelding dat Poesjkin inderdaad de stichter is van de klassieke Russische literatuur.

In deze tijd kan 'De kapiteinsdochter' zeker moeilijk als een meesterwerk worden beschouwd, al zal deze roman in zijn tijd werkelijk een revelatie geweest zijn, zo door de rake typering der personages als door de nuchtere voorstelling van toestanden en misbruiken, zo door de scherpe ontleding van het thema als door de soepelheid van het verhaal.

Deze roman heeft onbetwistbaar nog vele andere kwaliteiten al meen ik toch dat de grootste, benevens de diepe substantie, de soberheid en de vlotheid zijn der uitwerking.

Dit alles wordt eerst duidelijk als wij vaststellen dat hij geschreven werd in 1836, op een ogenblik dus dat bij ons een Conscience zijn eerste stappen waagde op het litterair terrein. Dit alles wordt nog duidelijker als wij dan even deze roman confronteren met het beste werk van onze Vlaamse romanticus. Deze confrontatie spreekt boekdelen en bespaart mij uitvoeriger commentaar.

'De kapiteinsdochter' kan nu zonder één ogenblik te vervelen gelezen worden, maar Conscience.....

Hoeft er dan nog uitgeweid?

Rik Lanckrock.

Johan Daisne - 'Van Nitsjevo tot Chorosjo' - Tien eeuwen Russische Literatuur - Uitgeverij Electa - Brussel - 1948 - 471 blz. - Gen. 210 fr. - Luxe-uitg. 450 fr.

Reeds vroeger had ik de gelegenheid in dit tijdschrift mijn bewondering te uiten over de verbazende werkkracht van Daisne. Dit doorzettingsvermogen, mede met de geniale potentie van deze auteur hebben ons reeds in alle litteraire genres overbluft. Telkens hebben wij gedacht dat het werken in de breedte nu zou eindigen en dat Daisne nu uit een bepaald genre het summum van zijn kunstenaarschap zou putten.... Voorlopig nog geen sprake van!

Ook nu heeft Daisne ons voor de zoveelste maal een verrassing bezorgd door de publicatie van een zeer uitvoerig en rijk gedocumenteerde studie over de Russische literatuur.

Het is mij natuurlijk niet mogelijk alle kwaliteiten van dit voortreffelijk werk te enumereren. Ik zou dienen te handelen over de objectiviteit en het enthousiasme waarmede Daisne dit boek heeft uitgewerkt, over de wetenschappelijke nauwkeurigheid, over de kracht waarmede hij deze literatuurgeschiedenis boven de baniliteit verheft tot op een grootmenselijk en universeel plan, enz... Eén zaak is evenwel zeker: het werk is een synthetisch-beknopte literatuurgeschiedenis zoals alleen Daisne ze op een boeiende wijze in essentiële punten kan resumeren. Deze gebalde studie zal als documentatiewerk dan ook ongetwijfeld veel diensten bewijzen in het Nederlandse taalgebied, zo bij vakmensen als bij leken.

Daarenboven bezorgde Daisne ons in dit boek, naast het biografisch en litterair-historisch materiaal, een groot aantal vertalingen van de voortreffelijkste stukken uit de Russische literatuur.

Kortom een standaardwerk, zo naar de inhoud (Daisne is ontegensprekelijk een autoriteit inzake Russische literatuur) als naar de vorm (stempelmerk Daisne is hier de degelijkste garantie).

Het boek werd zeer verzorgd en in verhouding tot zijn omvang vrij goedkoop uitgegeven.

Rik Lanckrock.

Jean Paul Sartre: ‘Portret van een antisemiet’ - Vertaling M. Mensink - Uitg. A.A.M. Stols - 's Gravenhage - 183 blz. - fl. 4,50.

Uitgaande van de stelling dat er geen Jood, zoals wij geneigd zijn hem te zien, bestaat, heeft Sartre in deze studie bewezen dat de Jood door het anti-semitisme in het leven werd geroepen.

De Joden konden bezwaarlijk een knapper verdediger vinden.

Niet alleen is Sartre een gewiekst philosoof, hij is daarenboven een psychologisch auteur die op een weloverwogen manier alle argumenten van het anti-semitisme vernietigt

In dit werk heeft de auteur alle facetten van het Joodse vraagstuk behandeld, zodat het mij in deze recensie onmogelijk is om zelfs de voornaamste te vernoemen. Alle contradicties in de anti-semitische mythologie werden op overtuigende wijze aangetoond, terwijl Sartre de middelen opspoorde om het anti-semitisme, dat in essentie anti-humanistisch is, te vernietigen. Ik durf hopen dat deze regelen zullen volstaan om de lezers aan te zetten dit boek ter hand te nemen. Ik hoop zulks nog meer omdat ik er ten stelligste van overtuigd ben dat de lectuur van deze studie zal leiden tot het meest verheven doel dat Sartre zich heeft gesteld: bekampen van alle uitingen van het anti-semitisme.

Rik Lanckrock.

Eugène Dabit - ‘En het leven gaat verder’ - vertaald door Bas Van Deilen - De Nederlandse Uitgeverij - Baarn - 202 blz. - Fl. 4.90.

Volkseenvoud en directheid zijn de grootste eigenschappen van deze roman. In dit werk heeft de auteur, aanhanger van het mij onbekende Populisme, op sobere wijze het overlijden van een vrijgezel als thema en uitgangspunt genomen om het alledaagse leven van zijn bloedverwanten uit te beelden. Uit deze beschrijving en uit de overwegingen van de familieleden en vrienden rijst tevens het figuur van de overledene op.

Om dit resulttat te bereiken heeft Dabit een techniek gebezigd die mij sterk herinnert aan deze van Aldous Huxley, al kan hij nooit de hoogte van deze romancier bereiken.

Nochtans heeft dit boek met zijn korte en afwisselende passages verdiensten, al dient hieraan toegevoegd dat een knapper auteur door een diepgaander psychologische penetratie meer munt had kunnen slaan uit dit verhaal dat onbetwistbaar op originele wijze werd uitgewerkt.

Rik Lanckrock.

Meesterwerken der Literatuur. - Inleidende beschouwingen over tien der voornaamste werken uit de wereldliteratuur, verzameld door Dr. J. Haantjes en Prof. Dr. W.A.P. Smit. - N.V. Amsterdamse Boek- en Courantmij. Singel, 262, Amsterdam. 1948. Gebonden fl. 10,50, 420 blz.

In dit lijvig, keurig uitgegeven en mooi geïllustreerd boek werden door de samenstellers tien opstellen samengebracht, elk over een meesterwerk der wereldliteratuur. Voor het schrijven van deze opstellen richtten ze zich tot specialisten, die elk een veertigtal blz. aan hun onderwerp wijdden. Over de keuze die hier gedaan werd zou men tot in het oneindige kunnen redetwisten. Wanneer men uit een overvloed als de wereldletterkunde slechts tien werken mag kiezen, dan ligt het voor de hand dat honderd samenstellers met evenveel verschillende lijsten voor de dag zouden komen. Welke ook de opmerkingen zijn die ik volgens mijn strikt persoonlijke mening zou kunnen maken, ik zal er liever niet op ingaan en me aan het boek houden zoals het er voorkomt. Hier volgt dan eerst en vooral de lijst der behandelende werken: uit de Griekse oudheid: Homerus: Ilias (door Dr. J.C. Kamerbeek), Sophocles: Oedipus Koning en Oedipus op Colonus (samen behandeld door Prof. Dr. W. Den Boer), uit de Latijnse oudheid: Vergilius: Aeneïs (door P.C. Van der Horst), verder Dante: Divina Commedia (door Maria H.J. Fermin), Cervantes: Don Quichot (door P. Minderaa), de Edda (door Prof. Dr. A.G. Van Hamel), Shakespeare: Hamlet (door Dr. H. De Groot), Goethe: Faust (door Prof. Dr. J.H. Scholte), Ibsen: Brand (door Dr. Annie Posthumus), en Dostojewski: Schuld en Boete (door Dr. J.C.A. Fetter).

Alle opstellen zijn grosso modo op hetzelfde schema gebouwd. Ze zetten in met een schets van de historische omstandigheden waarin het werk tot stand kwam, met een kort levensbericht over de auteur, met het aangeven der bronnen die voor een goed begrip van het werk nuttig kunnen zijn, met de genese of de verschillende ontwikkelingsstadia van het werk, kortom met alles wat maar de waardering en het smaken ervan kan bevorderen. Daarop volgt dan een korte of soms meer gedetailleerde inhoud van het werk zelf. Deze inhoudsopgaven zijn alle zeer boeiend geschreven. Ze beperken zich trouwens niet tot het louter opsommen, tot het ‘geschiedenisje’, doch streven er met goed gevolg naar ook iets weer te geven van atmosfeer, gevoelswaarde, stemming en alle andere elementen die de moeilijk bepaalbare en toch zeer specifieke en niet te vervangen bekoring van elk werk uitmaken. Daarenboven krijgen we voor werken als ‘Faust’ of de ‘Divina Commedia’, die meer dan de andere een echte exegese vergen, de symbolische waarde van de verschillende onderdelen toegelicht, met zelfs hier en daar de bizonderste hoofdinterpretaties die er in de loop van de litteraire geschiedenis aan gegeven werden. Tot slot volgt dan nog een uiteenzetting van plaats en waarde of andere passende beschouwingen waartoe het werk in kwestie aanleiding geeft.

De samenstellers beoogden met hun boek belangstelling te wekken in bredere kringen voor de grote werken der literatuur, de lezer aan te zetten tot het ter hand nemen van deze meesterwerken zelf. Ik kan

niet zeggen dat één opstel me in dat opzicht mislukt schijnt. Meesterlijk is het stuk van Minderaa over 'Don Quichot'. Alle hierboven aangeduide elementen zijn er in een volmaakte harmonie in versmolten tot een levend en zelfs sterk ontroerend geheel.

Alle bijdragen worden gevolgd door een bondige en gepaste bibliografie en een register rondt het geheel af tot een werk waar niets meer aan mankeert.

Een boeiende en betrouwbare gids die men in vele bibliotheken wenst.

Erik van Ruysbeek.

Herwig Hensen: 'Daidalos'. Verzen Uitgeversmij. Manteau N.V., Warmoesberg, 65, Brussel. 1948-96 blz.

Na 'Lof der Gereedheid', dat in 1945 verscheen, heeft onze productieve wiskundige-dichter een nieuwe stap voorwaarts gezet in de richting van een volledige en harmonieuze ontwikkeling van zijn dichterlijke persoonlijkheid. Dit spruit voort uit het eenvoudige feit, dat Hensen's filosofisch wereldbeeld, (dat schering en inslag is van zijn poëzie) tot zover in hem gerijpt is en voor hem zo vertrouwd en zo vanzelfsprekend is geworden, dat hij het nog maar alleen uit te drukken heeft. Vroeger meende hij het te moeten verdedigen, omdat hij zelf de veroveraar was die het nog maar pas veroverd had. Als ik de vergelijking mag doorzetten: hij was nog niet sterk gevestigd in zijn nieuw rijk en trad onrustig en wantrouwend op. En waar dat rijk er een was van serene schouwing en inzicht, ontstond er tussen Hensen's inhoud en zijn vorm een zekere disharmonie: de aequatie klopte nog niet geheel. Dat doet ze nu m.i. wel. Het filosofisch inzicht spreekt nu voor zichzelf, het heeft geen trompet meer nodig om het aan te kondigen en geen wantrouwen om het te beveiligen. Het rust in zichzelf, het straalt, of, als men wil, en dit is wellicht de beste uitdrukking: het IS eenvoudig. Hetgeen is, spreekt voor zichzelf en heeft geen bewijzen of verdediging van zijn bestaan nodig.

Indien ik nu naga wat deze filosofische wereld is en me dus hoofdzakelijk over de inhoud van deze verzen buig, dan vergt het geen lang onderzoek om tot het besluit te komen dat deze filosofische achtergrond in hoofdzaak diegene is gebleven die we reeds uit het vroegere oeuvre van Hensen kennen.

> In den aanvang was de stof
> en de stof is zuiver.
> .....
> Beaam. Het Zijn vloeit in het Al
> en niets vloeit ooit verloren.
> .....
> Alles wat was, vloeide in het zijnde,
> alles wat is, vloeit nog.

Het Griekse 'Panta Rei' vormt de achtergrond van al deze verzen, alhoewel het niet gemakkelijk uit te maken is hoe hij het interpreteert, zuiver Grieks (hetgeen mij tot hiertoe het aannemelijkst schijnt) ofwel

pantheïstisch, of monistisch of anders nog. Vaak heb ik de indruk dat hij niet verder in die richting wil zoeken, in het besef van de onmogelijkheid tot een klaar inzicht te komen van het 'Ding an sich'. Toch moet ik in dit verband aanstippen, dat hij op ontginningstocht uittrekt naar zijn eigen diepste kern, hierin in overeenstemming met de filosofische methoden der laatste tijden, die van de innerlijke ervaringen uitgaande de buitenwereld trachten te kennen, gedreven door de intuïtie van een onvermijdelijke overeenstemming tussen de twee. Wat er ook van zij en hoe de verhouding van Hensen tot het zijnde ook in details moge wezen, het is vooral door zijn moraal, door zijn levenshouding dat hij een merkwaardige figuur is. We staan voor een eigenaardig en boeiend samengaan van stoïcisme en epicurisme, met m. i: de hoofdtoon op het stoïcisme. Een blijmoedig, beamend stoïcisme, gesteund op kennis. Kennis wordt meer en meer Hensens panacé. Ze staat op de hoogste trap in de rangorde der waarden. Kennis, inzicht in de structuur van onszelf en van het zijnde zal ons voorgoed verlossen én van alle bijgeloof als de godsdiensten - én ze zal alle lagere en gevaarlijke elementen in ons als roes, waagnis, geweld, roekeloosheid, helpen beheersen. Zo zullen we tot innerlijk evenwicht en harmonie geraken. Apollo staat hoger dan Dionysus.

> Steeds is het willen wet geweest
> doch hoofdzaak blijft: bezinnen.

Wie deze bezinning als hoogste betrachting in zijn leven verwezenlijkt, wie doorheen zijn bestaan deze Daidalos-draad weet te volgen, beheerst zijn eigen lot en hem wordt het hoogst mogelijk aards geluk deelachtig.

Vanuit deze ingesteldheid op het zijnde en de levensproblemen, vanuit deze hoogvlakte van de geest, is het Hensen mogelijk in zijn levenssymfonie elementen als Faustische volmakingsdrang, Nietscheaanse wilsuitdrukkingen en hoogstaande epicuristische bestrevingen, onderling in harmonische verzoening, te betrekken in eenzelfde levend verband.

De vorm van vele dezer gedichten is Apollinisch evenwichtig en zuiver. In andere voelt men het gevaar dat alle gedachtenlyriek bedreigt: gemis aan poëtische straling. Heel even vervalt de toon bijna tot die van een nuchter didactisch betoog, doch meestal wordt dit euvel, waartoe schier alle gedichten aanleiding geven, op natuurlijke wijze en vaak schitterend vermeden. Deze bundel bevat gedachtenlyriek en lyriek tout court van het allerzuiverste karaat, lyriek om te herlezen, waarvan ik overtuigd ben dat ze bij elke lectuur zal winnen of nieuwe facetten prijsgeven. Hensen is een onzer dichters, wiens werk tevens van een hoog geestelijk gehalte getuigt en van een sterke poëtische kracht.

Erik van Ruysbeek.

Andries Poppe: De klip in zee. - Verzen. - De Brug, Antwerpen, 1948. 36 blz.

Het vroegere werk van de jongste poëzieprijswinnaar van Merendree is me helaas niet bekend. Ik zeg helaas, omdat deze nieuwe bundel mij de openbaring bracht van een nieuw talent waarmee voortaan zal reke-

ning dienen gehouden en omdat, wanneer men een schrijver ontdekt die werkelijk iets te zeggen heeft, men graag van zijn vroeger en van zijn eerste werk kennis neemt om zijn volledige ontwikkeling voor ogen te hebben en hem op de voet te volgen.

Wat er ook van zij, en wat ook Poppe's verleden als dichter zij, in ‘De Klip in Zee’ bezitten we van hem een bundel die tot de goede jongerenbundels van het jaar behoort.

De thema's die hem inspireren zijn algemene thema's van alle lyriek: de onverzadigbare onvoldaanheid van de mens, zijn eeuwig hunkeren naar volmaaktheid en zijn onstilbaar heimwee omdat hij het nooit bereikt, de vergankelijkheid van het vliedende leven, de tedere kwaal van dierbare herinneringen, zijn verzet tegen dit alles, dat zich vooral uit in duiden en zwijgen ‘van trotse bitterheid vervuld’, de diepe en wezenlijke troost die hij ondervindt wanneer hij vrouw en kind beschouwt, het wezen en het waartoe van zijn dichterschap, de angst en de bitterheid om de verscheurde tijd, en de natuur, vooral in de confrontatie met de zee. Een diepe menselijke weemoed om ons aller tekort omfloerst de gehele bundel en verleent hem zijn stemmingseenheid.

De vorm dezer verzen heeft vele goede hoedanigheden en slechts weinige gebreken. Men ontkomt niet aan de verheugende indruk dat de dichter met strenge zelfcritiek is opgetreden en alles geweerd heeft wat hem niet smetloos leek. Zijn vers munt uit door soberheid, juistheid van zegging, beheersing. Het slaat nooit op hol doch weet zich te bedwingen binnen de perken zijner mogelijkheden. Daarenboven wordt het gedragen op een sterke rhythmische beweging en laat het in zijn zelfbeheersing toch vrij spel aan intense gevoelsspanningen. Dat de bundel regels en gedichten bevat die beneden dit hoge peil blijven, doet in het geheel niets af aan het feit dat hier een jonge dichter op de voorgrond treedt, die het bewijs van zijn kunnen met brio demonstreert. Ook het accent van de echte dichter horen we overal, het onmiskenbare timbre, (of wat is het?) dat aan het dode vers de poëtische kracht verleent. Mein Liebchen, was willst Du mehr?

Al deze lof wil niet de indruk wekken dat we te doen hebben met een nieuw genie. Daarvoor mist hij, zoals wij allen, de superieure arendsblik, de souvereine vormgreep en de afgrondelijke levensaanvoeling. Zulke grote dichters worden alle decennia niet geboren en het zou onzinnig zijn het gelijk wie als een tekortkoming aan te wrijven. La plus belle femme ne peut donner que ce qu'elle a: iedereen kan maar geven wat in hem is. Het is onbegonnen werk te zeggen wat de mogelijkheden van A. Poppe (of van gelijk wie) kunnen zijn. Strikt persoonlijk zou ik zeggen dat hij mettertijd en mits een gestadige, normale ontwikkeling, een Van Nijlen zou kunnen worden. Doch ik deed beter zulke vooruitzichten voor mezelf te houden. Hoe dan ook, binnen de perken van zijn werkelijke mogelijkheden kan A. Poppe zich eens opwerken tot een benijdenswaardige volmaaktheid. En dat is veel.

Erik van Ruysbeek.

De stem van Europa: onder redactie van H. Wielek met een inleiding van Anton van Duinkerken. Amsterdam v/h Van Ditmar Antwerpen - 216 blz. - 150 fr.

Deze keurige twee-kleurendruk-uitgave biedt ons een bloemlezing aan van de verzetspoëzie uit de verschillende Europese landen, in Nederlandse vertaling, voor zover het andere dan Hollandse of Vlaams-Belgische verzen betreft. Een korte inleiding over het verzet en de verzetdichters in de afzonderlijke landen gaat elke overeenstemmende afdeling van de bloemlezing vooraf. Daarop volgt als inzet een gedicht in de oorspronkelijke tekst, gevolgd van de vertaling. De overige vertaalde verzen komen dan verder alleen in vertaling voor. Er werden verzen opgenomen uit Spanje, Frankrijk, België, Nederland, Friesland, Noorwegen, Denemarken, Italië, Tsjechoslowakije, Joegoslavië, Polen, de USSR, en zelfs uit Duitsland en Oostenrijk. Om het beeld van de geestelijke strijd tegen het fascisme te vervolledigen werden ook een drietal liederen uit China opgenomen. Een ganse schaar uitgelezen medewerkers zorgde voor inleidingen en vertalingen, terwijl een inleidend gedicht: 'Der Volken Leed' van Henriette Roland Holst, een kernachtige algemene inleiding van de hand van Anton van Duinkerken en een passend Nawoord van H. Wielek het geheel afronden.

Zuiver aesthetisch bekeken zijn deze verzen uiteraard zeer ongelijkmatig, al stip ik aanstonds en met vreugde aan dat een belangrijk deel dezer verzen ook in dit opzicht op peil staan. Vooral onder de Spaanse, de Noorse (Nordahl Grieg), de Tsjechoslowaakse, de Poolse en Russische verzen treft men vizionaire en diep-aangrijpende stukken.

Doch ik betwijfel het dat er veel lezers zullen gevonden worden die dit boek, waaruit bloed en tranen, haat en liefde van nauwelijks voorbije jaren indrukwekkend en obsederend opklinken, zuiver aestetisch zullen beleven. Want het is een getuigenis van de vrijheid van de geest in strijd met het brute geweld, een getuigenis van de adel van de mens tegenover een weerzinwekkende machtsontplooiïng van instinkten die men tevergeefs bij dieren zou zoeken. Velen van de schrijvers dezer gedichten zijn gesneuveld, geëxecuteerd of doodgemarteld. Deze verzen zijn hun geestelijk testament, hun supreme getuigenis, hun laatste boodschap. We moeten hun werk lezen om in ons de geest van verzet tegenover machtswellust en aanmatigende domheid nog aan te scherpen en om de vrije geest te behoeden tegen elke staatkundige of maatschappelijke vorm die zou leiden tot zijn verknechting en zijn ondergang.

Erik van Ruysbeek.

Dr. G. Stuiveling: Een eeuw Nederlandse letteren. Tweede, herziene druk. Met 173 illustraties. Amsterdam, N.V. Em. Querido's Uitgeversmij. 1948; 284 blz. - Prijs geb. fl. 11,50.

Dit prachtig-uitgegeven en rijk-geïllustreerde boek van de bekende Noord-Nederlandse dichter en essayist Dr. G. Stuiveling, behandelt de-

geschiedenis der Nederlandse letteren binnen een tijdspanne die ongeveer loopt van 1813 tot 1920, een geschiedenis dus van onze letterkunde in de XIXe eeuw.

Over dit boek valt er niets dan goeds te zeggen.

1) Het is de vrucht van persoonlijk doorwerkte lectuur, en niet, zoals het te vaak gebeurt, naschrijverij naar bestaande geschiedenissen. Alle gevestigde reputaties zowel als de minder bekende grootheden onderwerpt hij aan een persoonlijke critiek en hij bepaalt hun waarde, niet volgens de roem die ze tot hiertoe genoten doch volgens eigen smaak en oordeel. (Zie bv. de m.i. onverbeterlijke bladzijde over de Camera Obscura).
2) Hij breekt af met de traditionele litteraire geschiedschrijving die erin bestaat een school, een stroming en ook de afzonderlijke auteurs in hun geheel te behandelen. Met Stuiveling volgen we de literaire ontwikkeling van jaar tot jaar in haar verschillende uitingen, zoals men ze feitelijk volgt in het reële leven op het ogenblik dat men leeft. Hierdoor ontstaat een levend beeld en geen schematische en o zo gemakkelijke handboek-wetenschap. Gelijktijdig spint hij de verschillende draden verder en kan hij de wisselwerking van onderlinge beïnvloeding op ongemeen boeiende wijze aantonen. De literatuur verschijnt ons hier in haar levende onmiddelijkheid. In deze werkwijze ligt m.i. de grootste verdienste van dit boek. Het eerste hoofdstukje over onze humoristen bv. geeft ons de indruk dat hij spreekt over zaken die op dit ogenblik gebeuren.
3) Nooit verliest Stuiveling de algemeen-politieke strekkingen uit het oog noch ook de algemene geestesstrekkingen die de achtergrond en de omlijsting der litteraire gebeurtenissen vormen.
4) Steeds houdt de schrijver historische en aesthetische waarde duidelijk uit mekaar.
5) Ook de Vlamingen, deze stiefkinderen der traditionele Noord-Nederlandse litteraire geschiedschrijving, hebben redenen om zich te verheugen. Er bestaat in dit werk niet het minste onderscheid meer tussen de behandeling van Noord en Zuid. De twee gedeelten worden er behandeld vanuit het standpunt dat we te doen hebben met één en dezelfde literatuur. Wel kent de auteur nog beter de Noord-Nederlandse schrijvers, en zal hij ze dan ook onwillekeurig meer in detail behandelen (behalve voor figuren als Gezelle en Van De Woestijne). Op dit gebied zouden we dus wel aan een zekere detailcritiek kunnen doen. Doch veel liever wijs ik op de enorme positieve vooruitgang, vooral van de principiële stelling die hier wordt ingenomen. En over het algemeen is Stuivelings oordeel over het Zuiden ook juist, heeft hij een goede kijk op verhoudingen en waardepeil.
6) Het boeiendste deel van zijn boek is m.i. het deel dat de periode vôôr Tachtig behandelt, met schitterende bz. over de ‘gepatenteerde’ Hollandse middelmatigheid, over Potgieter, Busken Huet en Multatuli. De historische terugblik die men over deze periode reeds bezit heeft het mogelijk gemaakt de grote architektonische lijnen beter te doen uitkomen, hetgeen voor de periode na Tachtig uiteraard moeilijker was.
7) De stijl van dit proza is gedrongen, kernachtig en geestig.

Kortom, een prachtwerk van oorspronkelijke litteraire geschiedvorsing, gedragen op een diepe liefde voor de letteren, en daardoor ongemeen boeiend en soms diep-ontroerend geschreven.

Erik van Ruysbeek.

Dr. K.J. Hahn: Duitsland als geestelijk probleem. Uitg. De Kinkhoren - Brussel - Desclée De Brouwer.

Het kan niet ontkend, dat het probleem van het na-oorlogse Duitsland een van de ernstigste, en tegelijkertijd een van de belangrijkste vraagstukken is die nu, na al die jaren, nog op een afdoende oplossing wachten. Het is nu eenmaal onmogelijk zich een Europa in te denken, waarin Duitsland als natie geen plaats zou vinden. Voor het ogenblik schijnt het niets meer te zijn dan een immens schaakbord, waarop Oost en West hun belangwekkend, maar wellicht gevaarlijk spel spelen. Het is echter duidelijk, dat Duitsland met deze passieve rol geen vrede zal blijven nemen. Zohaast het zich hersteld heeft van zijn talrijke wonden, zal het onvermijdelijk de eer voor zich opeisen niet langer schaakbord te blijven, maar speler zoals de andere mogendheden.

Wellicht om de intellectueel te dwingen zich rekenschap te geven van de belangrijkheid van dit probleem, schreef Dr. Hahn zijn studie ‘Duitsland als geestelijk probleem’, die hier voorligt. Hij zoekt in het verre verleden van de Duitse historie naar de verborgen oorzaken, die geleid hebben tot het ontstaan van het Duitse vraagstuk zoals wij het nu kennen. Na een uiteenzetting over de verhouding tussen Staat en Volk, die in Duitsland altijd zeer koel was, komt de schrijver tot een karaktertekening van het volk van over de Rijn, en verder tot de tragedie van het Duitse Nationalisme, dat ontstaan is uit de zeer speciale geaardheid van de Duitse burger en uit de verwijdering, die er altijd bestaan heeft tussen het volk en zijn leiders. Toen Hitler dan aan de macht kwam en beloofde met verenigde krachten een Duitsland te zullen bouwen, zoals de geschiedenis er nog geen gekend had, voelde het volk, dat zich altijd miskend en verloochend had gevoeld door zijn overheden, zich aangetrokken tot de dynamische figuur van de Führer. Dr. Hahn komt ten slotte tot de conclusie, dat er slechts één mogelijkheid bestaat om het Duitse probleem in zijn geestelijke grondslagen op te lossen en wel een terugkeer naar de christelijke waarden, die de laatste deceniën overal miskend werden. ‘Men moet,’ zegt hij ‘als het ware dieper gaan dan dit nationalisme (van het Duitse Volk). Dit wil zeggen, dat men in de plaats van een zuiver geloof aan het Volk het ware geloof zet, en in de plaats van de Pseudomythos van het ras, het Mysterie van het Christendom leert.’

Het zou te ver voeren binnen het kader van deze bespreking, deze conclusie te toetsen aan de werkelijkheid en aan de persoonlijke opinie. Laat me besluiten met de banale gemeenplaats, dat het boek van Dr. Hahn een alleszins interessante bijdrage is tot de kennis van dit even interessante probleem.

Frans Cools.

Cyriel de Corel: Het lot is anders. - Uitgave 'Davidsfonds' Leuven - 1948 - Ing. 49 fr. - geb. 56 fr.

Het is bekend, dat men in de Volksreeks van het Davidsfonds geen werk met een hoge literaire waarde moet gaan zoeken. Er kan gediscussieerd worden over de vraag of dit in een reeks, die voor de doorsneelezer bestemd is, al dan niet nodig is. Sommigen zullen beweren, dat het volstaat het volk gezonde, vlotte ontspanningslectuur in handen te geven anderen zullen de mening toegedaan zijn, dat elke uitgever vôôr alles tot taak heeft de litteraire smaak van het publiek op een hoger peil te brengen. Laten we trouwens deze vraag in het midden, vermits zij zeker niet binnen het bestek van een eenvoudige recensie beantwoord kan worden.

Alles wel beschouwd heeft het Davidsfonds met deze roman van De Corel geen kwade keuze gedaan. Het zou absurd zijn 'Het Lot is anders' te willen klasseren tussen de werken met een hoge literaire standing, maar toch steekt er in het boek wat meer dan hetgeen er gewoonlijk in een 'volksroman' te vinden is. Om te beginnen schrijft De Corel zeer vlot, - hier en daar wekt hij herinneringen aan Walschap, wat in Vlaanderen trouwens de gewoonte is, - en construeert hij met een ietwat verbazende gemakkelijkheid. Hij stelt zich ook niet tevreden met een oppervlakkige psychologie à la Courths-Mahler, integendeel. De Corel viseert wel hoger en dieper. Laat het waar zijn, dat hij hier en daar mislukt in de zielkundige ontleding van zijn personages, - sommige al te bruske koersbewegingen in het binnenste van zijn figuren zijn inderdaad moeilijk aanneembaar, - dit kan tenslotte niet veel kwaad. Het zou al te verbijsterend zijn, moest een jong auteur reeds bij zijn eerste poging de hoofdvogel afschieten. Over het algemeen mag hij er mee tevreden zijn, indien hij er met zijn eerste schot in slaagt enige luttele pluimen naar beneden te krijgen, die hij, vol trots of schijnbare onverschilligheid, op zijn hoed mag steken. Ik heb de indruk, dat De Corel daar wel in gelukt is. En dit is al veel.

Het heeft geen zin het gegeven van het verhaal uiteen te zetten. Iedereen kent de inhoud van een Vlaamse volksroman, op een paar détails na, die van de ene auteur tot de andere kunnen verschillen. Laat ik zeggen, dat het gaat over een jonge man uit de onderste lagen der maatschappij, die er in slaagt het te brengen tot een bekend, maar om zijn somberheid minder geliefd dokter. Natuurlijk komt zijn somberheid niet voort uit zijn karakter, maar is zij de logische resultante van een teleurgestelde liefde. Het vervolg kan ik voor iedereen verzwijgen. Alleen, er wordt niet getrouwd. De dokter leert te berusten en wijdt zich in de toekomst alleen nog aan zijn taak als geneesheer der lichamen, en wellicht ook der zielen. Het gegeven van De Corel's roman is trouwens het zwakste deel van zijn werk. Het kon wel oorspronkelijker, en misschien ook wat minder banaal geweest zijn.

Frans Cools.

Johan Daisne: De Trein der Traagheid. - Nieuw Vlaams Tijdschrift - Okt. 1948. - Uitg. Ontwikkeling, Leeuwerikstr., 41, Antwerpen.

De helft van dit nummer wordt in beslag genomen door een verhaal van Johan Daisne, 'De Trein der Traagheid'. Het is bijna vanzelfsprekend geworden, dat Daisne opnieuw een onderwerp, dat zich tussen droom en werkelijkheid afspeelt, heeft aangesneden, terwijl het evenzeer te verwachten was, dat zijn verhaal een middel zou zijn om filosofische theorieën op boeiende en diep ontroerende wijze uiteen te zetten. En door het feit, dat Daisne een rasartist is, iemand die niet alleen schrijven maar vooral voelen kan slaagt hij er in de gevaarlijke klippen, die in het gebied van de didactische kunst liggen, te omzeilen.

In deze circa 50 blz. gebeurt er uiterlijk betrekkelijk weinig. Daisne schrijft trouwens minder en minder dynamisch, maar de psychologische uitdieping en het meesterschap waarmede hij details kenschetsend weet op te roepen, vergoeden zulks in ruime mate.

Drie personen worden in een spoorwegongeval betrokken: een student, een auteur en een professor. Dit is voor Daisne een aanleiding om het geestelijk avontuur van zijn personages in het randgebied tussen leven en dood te beschrijven: - U kent het verschijnsel der inertie, nietwaar. Val?... Wel, veronderstel eens dat men die mechanische wet ook op het leven in zijn geheel mag toepassen. Dan zou dat tengevolge hebben dat ons bestaan nog heel even in de voorgeborchten van de dood voortduurt, en zulks des te langer naarmate dat bestaan sterker is geweest, naarmate men veel van het leven gehouden heeft en het nog vurig omhelsd heeft, juist er vôôr.....

.....Gesteld dat we in die levenswet ook de dood mogen betrekken, dan moet deze dus al enigszins begonnen zijn voor we eigenlijk sterven..... Daisne zorgt voor een verrassende ontknoping, die meteen de fantastische gebeurtenissen, welke op het eerste gezicht al te onwaarschijnlijk lijken, rechtvaardigt. De argumenten van degenen, die de gebeurtenissen niet voor echt houden, weet hij met één doorslaggevende zin te weerleggen: 'U bent gered, zei ze. U is alleen verdoofd geweest. U hebt niets.... Le trein.....' En meteen moeten wij het verhaal aanvaarden, omdat het niet in levende lijve maar als in ijlkoorts, waarin men zich de zonderlingste zaken voorstellen kan, werd beleefd.

'De Trein der Traagheid' geeft eens te meer blijk, dat Daisne een handig en een scherpzinnig artist is, die tevens over voldoende gevoel beschikt om zijn werk harmonisch op te bouwen. Elders schreven wij reeds, dat Daisne in Vlaanderen zijn weerga niet vindt. Dat sommigen met deze uitspraak geen vrede zullen nemen, staat vast. Wij vragen alleen maar: 'Is het soms niet uit afgunst?'.

Remi Boeckaert.

Marcel Tollet: Contractnegers - 176 blz. - Ing:. 34 fr. - geb. 50 fr. - Uitg. Davidsfonds, Blijde Inkomststraat, 77, Leuven.

Wel is waar werden enkele van onze schrijvers in en door onze kolonie geïnspireerd, maar werk van hoogstaande litteraire betekenis hebben ze er vooralsnog niet voortgebracht. Met bizondere belangstelling zien wij dan ook uit naar nieuwe koloniale literatuur, vooral wanneer het werk van een nog onbekende auteur betreft.

Marcel Tollet bezorgt ons met zijn novellenbundel ‘Contractnegers’ evenwel geen reden om te jubelen. En anderdeels verdient hij allerminst geroskamd te worden. De stof, welke hij behandelt, is op zijn minst interessant. Vooral de eerste novelle - veruit de beste - is van aard om ons te ontroeren, maar de auteur dringt nog niet genoeg door tot het zieleleven van zijn held. Zijn werk is meer journalistiek dan literatuur. Toch zijn wij ervan overtuigd, dat Tollet in staat is ons eenmaal te verrassen.

Remi Boeckaert.

Upton Sinclair: Ford. - Uitg. Pegasus-Boekhandel. Leidsestraat, 25, Amsterdam-C. - Alleenvertegenwoordiger voor België: N.V. Volksuitgave, Kazernestraat, 33, Brussel. - Geb. 270 blz. - Prijs fl. 2,25.

Wie Amerika wil leren kennen kan het vliegveld van de Sabena voortaan voorbijgaan, zonder de millionnairs, die naar de Nieuwe Wereld opstijgen, te moeten benijden. Men dient slechts over een som ter waarde van fl. 2,25 te beschikken om over dit zogenaamde Land van Belofte meer te vernemen dan de toeristen, die er zich een verblijf van enkele maanden kunnen veroorloven. En vooraleer de millionnairs hun bestemming hebben bereikt, heeft men reeds achter de schermen van Amerika's sociale en politieke leven gekeken, dank zij Upton Sinclair's meesterlijke roman ‘Ford’.

Sommige wantrouwende lezers zullen er wellicht over verwonderd zijn, dat bovenstaande tekst niet tussen haakjes werd geplaatst, want hij klinkt zo propagandistisch, dat hij aan het omslag van de roman, dat gewoonlijk voor reclamedoeleinden wordt gebruikt, kon ontleend zijn. Maar, zoals het zelden gebeurt, is het ditmaal de recensent, die de uitgever overtreft. En inzonder een recensent, die met een niet te ontkennen vooroordeel het boek had ter hand genomen, omdat hij er voor vreesde met een al te wetenschappelijk en een te dor onderwerp te doen te hebben.

Zelden hebben wij nochtans zo'n boeiend boek als ‘Ford’ gelezen. Reeds van het begin af trof ons de levendige toon van de klare uitdrukkingswijze, terwijl wij eveneens in stijgende lijn door de rijke inhoud van de roman werden geboeid. Men ziet Ford's experiment, dat in die tijd vanzelfsprekend lachlust wekte, tot een van Amerika's grootste bedrijven uitgroeien. Tevens krijgt men een klare kijk op het privaat leven van de

industriekoning, die ten slotte - na een grootscheepse, maar mislukte menslievende onderneming, - in zulke mate door de macht van zijn kapitaal werd beheerst, dat hij zich alleen nog om eigen belangen bekommerde.

Upton Sinclair heeft in zijn roman een even grote rol toebedeeld aan een arbeider, die Ford bij zijn eerste proefnemingen behulpzaam was en nadien als het zoveelste nummer aan de lopende band werd behandeld, waardoor de schrijver niet alleen een technische maar ook een psychologische vondst deed, die hem in de mogelijkheid stelde aan zijn roman reliëf en een scherpe tegenstelling te verlenen. Vooral de sociale en politieke facetten worden in Sinclairs roman op heldere wijze belicht. De schrijver rukt als het ware het masker van Amerika af en toont ons hoe een land door enkele geldmagnaten wordt geregeerd. De hoofdstukken, waarin Sinclair de hongersnood van de Fordarbeiders beschrijft, zijn onvergetelijk. Zijn roman is een bittere aanklacht tegen sociale misstanden. Doch nergens bezondigt de auteur zich aan bombasme, hij blijft koel en zakelijk, maar weet niettemin - als het ware door de feiten zelf te laten spreken - de lezer onmiddellijk voor zijn overtuiging en opzet te winnen. Wie ‘Ford’ las, zegt bij zichzelf: ‘Zô is Amerika!’

Meteen heeft Upton Sinclair bewezen, dat men ook literatuur kan voortbrengen zonder erotiek en landschappen, terwijl men een sociaal-economisch onderwerp ook een ‘ziel’ kan inblazen wanneer het maar behandeld wordt door een artist.

Remi Boeckoert.

Henriette Roland Holst[e]- Van der Schalk: Thomas More. Een treurspel in verzen - Zesde druk - W.L. en J. Brusse's Uitgeversmaatschappij N.V. Rotterdam. - Ing. fl. 2,50 - geb. fl. 3,50.

Wel niemand zal de literaire waarde van het verzendrama in twijfel trekken. De allergrootsten hebben juist in dit genre het hoogste bereikt. Sommigen echter betwijfelen of het toneel in verzen wel degelijk aan de eisen van het moderne theater voldoet. Onder de invloed van een jarenlange traditie zijn zij het toneel als een realistische uitbeelding van het leven gaan beschouwen. Graag geef ik toe dat een stuk gesitueerd in de huidige tijd (misschien onder invloed van bovenvermelde traditie) bezwaarlijk in verzen kan worden geschreven. De actie van een verzendrama dient bijna noodzakelijk geplaatst in het tijdeloze of in een verleden waarvan het decorum voor ons buiten de tijd staat. Ik zou zelfs durven beweren dat voor dergelijke stukken de versvorm de meest geschikte is. Zij die dit betwijfelen zou ik willen wijzen op de spelen van Herwig Hensen. Deze jonge auteur wiens stukken meest in de Renaissance werden gesitueerd zocht voor zijn werken de passende vorm en de sterk geritmeerde taal, waarin hij ze tenslotte neerschreef staat heel wat dichter bij de klassieke versvorm dan bij het proza.

Het verwondert ons dan ook dat er nog geen enkel toneelbestuurder in Vlaanderen (wij geloven zelfs niet in Nederland) gevonden werd die de moed had Thomas More voor het voetlicht te brengen. Dit werk van Henriette R.H. Van der Schalk, waarin deze dichteres de laatste levensperiode van de grote Engelse humanist behandelt, mag gerust met de klassieken in zijn genre worden vergeleken.

Wat de grootheid van het werk uitmaakt valt moeilijk te omschrijven. Het is niet enkel de verhevene, diep tragische figuur van More, de lieflijke verschijning van zijn dochter Margreet, naast de stemmige taferelen bij het einde van het eerste en het begin van het derde bedrijf en de even diepzinnige als ontroerende scène tussen More en zijn dochter in het tweede, maar tevens de zuivere vormgeving die de grootste charmes van het stuk uitmaken.

Opvallend is het hoe de bouw zeer nauw bij het klassieke model aanleunt. Bij het einde van het eerste en tweede bedrijf krijgen wij twee liederen en na het derde een lyrische monoloog (drie fragmenten waarin, terloops gezegd, de dichteres een zeldzame hoogte bereikt) die als het ware de plaats innemen van de vroegere reizangen.

De vele kwaliteiten van het drama maken dat wij de soms verwrongen zinsbouw heel wat gemakkelijker over het hoofd zien dan dit bij een minder sterk werk het geval zou zijn.

Wat tenslotte het treurspel boven alles verheft zijn de passages waarin de universeel menselijke stem van H.R. H Van der Schalk doorklinkt, en waarin wij dezelfde tragiek terugvinden die zij zo aangrijpend uitzong in haar meesterlijke sonnetten, en die haar oorsprong vond in het zoeken naar de gelukkige verhouding tussen individu en gemeenschap. In één woord de herdruk van het dramatische meesterwerk van de grootste Nederlandse dichteres is een heerlijke verschijning midden de vele publicaties van heden die, meestal vruchteloos, pogen tot het niveau te stijgen waarop dit werk onmiskenbaar staat.

Paul Berkenman.

Marnix Gijsen: Het huis (waarin opgenomen: Kronijk, Het Huis, Het blije Gebed, Loflitanie van Sint Franciscus van Assisi, Gedichten van Joachim). - Uitg. A.A.M. Stols, 's Gravenhage. - fl. 3,50.

Men heeft Marnix Gijsen altijd onder de expressionisten gerangschikt en zijn eerste vers Loflitanie van Sint Franciscus van Assisi is inderdaad een voorbeeld van de lyriek uit deze school. Zonder veel zin voor verhouding, volgestopt met ver gezochte beelden (waar tussen, eerlijkheidshalve, er toch een paar zeer geslaagden zijn) en in het geheel meer opgeblazen proza dan poëzie.

Toch begrijpen wij dat de critici in de jonge poëet (Gijsen was amper 20 jaar toen hij de 'Loflitanie' uitgaf) een belofte zagen. Hij liet zich weliswaar sterk beïnvloeden door de smaak van een zekere groep tijdgenoten, maar enkele fragmenten wezen er op dat er hier een waarachtig dichter aan het woord was.

Toen kwam, zes jaar later ‘Het Huis’. Met deze bundel veroverde Gijsen een plaats in de Vlaamse literatuur.

Een paar zwakkere verzen (b.v. Uit Ziekte en Leuven) daargelaten staan wij hier voor een sterke persoonlijkheid en een volwaardige kunst. Wij begrijpen plots dat boven de begrippen expressionisme, impressionisme en wat-weet-ik-al er een kunst bestaat die men niet rangschikken kan.

De bundel bevat drie cyclussen: ‘Kronijk’, ‘Het Huis’ en ‘Het blijë gebed’. Vooral de gedichten uit de tweede zijn alom bekend. Te goed bekend, zou ik bijna zeggen. Van op school leerden wij ‘Mijn Vadertje’. ‘Met mijn erfoom in de bankkluis’, enz. kennen, hierdoor werden ze ons zo vertrouwd dat wij er de schoonheid oppervlakkig van voorbijgaan, zonder naar de kernen te tasten.

Op hetzelfde, zoniet on een hoger peil staan de verzen uit ‘Kronijk’ en ‘Het blijë Gebed’. De sterk gebalde taal schenkt aan elke strofe het dramatische van een conflict, de diepte van een idee of de charme van een beeld.

De koele opmerking van de gevoelsaandoeningen schenkt aan deze gedichten een ironische ondergrond.

Het hoogtepunt van de nieuwe uitgave van Gijsen's poëtisch oeuvre blijft onmiskenbaar de cyclus ‘Vier gedichten van Joachim’.

Na 20 jaar zwijgen komt er een hernieuwde Gijsen aan het woord.

De breuk met het vroegere Geloof heeft zich voltrokken.

Eerlijk, als hij is, heeft de dichter zijn nieuwe levensopvatting uitgezongen:

> Wij zijn geboren
> op dees lieflijk' aarde
> en zullen van dees wereld
> henengaan.
> Dat weten wij.
>
> (De Stoïcijn spreekt)

‘Bericht aan de notabelen’ klinkt als een nieuwe getuigenis van de waarheidsliefde die reeds uit het prilste werk van de dichter sprak:

> ‘Franciscus, handgranaat van rechtvaardigheid, die sloegt muren van schijnheiligheid aan stuk, tot elke steen bloedde van rood berouw.’
>
> (Loflitanie)

en later:

> Hij had den zwaren last op zich geladen
> een eerlijk man te zijn
> in woord en daad.
>
> (Mijn Vadertje)

Steekt in ‘De Stoïcijn spreekt’ de kern van de roman ‘Joachim van Babylon’, in ‘Bericht aan de Notabelen’ vinden wij deze van ‘Aanvankelijk Onderwijs’.

Een waarachtig kunstenaar als Gijsen spreekt zich steeds volledig uit.

Paul Berkenman.

Arie van der Lugt: Het geluk rijpt in de lente - Volksreeks van het Davidsfonds Nr 359, Davidsfonds, Leuven; 242 blz., 34 fr.

Dit werk is geen volksboek. Als volksboek moest het gebondener zijn; meer lijn en intrigue. De man in de straat leest om iéts te lezen; feiten, historie. Hij houdt niet van herhalingen en uitweidingen, nutteloze of nuttige, om het even. Schrijver doet daarenboven gewild-realistisch, volks op een onnatuurlijke wijze. Luister eens naar zijn taal: ‘En ineens, zo maar midden op de straat, gaf zij hem een klinkende zoen. Rob schrok zich 'n bult!’ En dit het ganse boek door, zelfs middenin de ernstige passages.

Dit werk is ook geen literair werk. Het is onpsychologisch en oppervlakkig. Stelt een personage een onverklaarbare daad of heeft hij een zonderlinge gedachte, dan krijgen we een ‘motivering’ als volgt: ‘Jaja, dat zoudt ge niet van hem gedacht hebben, hé!’ Doet schrijver nu eens belletristich, dan lezen we iets als volgt: ‘Dat deed zij op die stille herfstavond, toen de gele bladeren traagzaam van de bomen drupten en zich ophoopten over de zwarte aarde tot een warm graf, waarin je voeten ritselend wegzakten bij elke stap. Dan zuchten de bomen om de winter die komen gaat met gierend windgeweld enz., enz.’

Ook technisch is dit werk een mislukking. Het moet waarschijnlijk de levensgeschiedenis vertellen van Rob, een arm Katholiek jongentje, dat wordt opgenomen door een anti-godsdienstige oom. Als jongeling, hij is reeds verloofd, herinnert hij zich zijn geloof. En hier ligt nu het grondprobleem, het dilemma volgens schrijver, welke het doel is van dit werk: ‘Hij werd straks voor een keus gezet, straks als hij kiezen moest tussen de godsdienst en Emmy’, zijn verloofde. Want: ‘Hij mocht met Emmy niet trouwen als zij niet katholiek werd...’ Emmy wil echter van dat ‘gekke, Roomse geloof’ niet weten en Rob geeft toe. Onmiddellijk daarop, diezelfde avond na zijn besluit, verongelukt hij en blijft gebrekkig. Emmy verlaat hem. Plots vindt hij toch het geluk bij Lien, een meisje, dat hij eens afwees en dat sedertdien haar liefdesverdriet trachtte te overwinnen door te rade te gaan bij de grote filosofen (‘Ik heb eerst bij Voltaire gezocht... En toen heb ik Kant gelezen, en Hegel, Spengler en Schopenhauer...’) En tenslotte bevrediging gevonden bij Augustinus en de Kerkvaders. Rob en Lien hebben samen het geloof teruugevonden, en vinden nu ook rechtstreeks het geluk. - Van godsdienstig en ethisch standpunt moeten we ook nog wijzen op de vele vroede overpeinzingen en wijze lessen, die het boek stofferen. Ook wordt veel afgegeven op de ‘fijne, hypermoderne scholen’, zonder godsdienst. Weet je wat daar o.a. gebeurt? Bv. bij Meester Peetens: ‘Meester Peeters had drie-, viermaal per dag een of andere boodschap in de eerste klas te doen. Dan hingen zij lange tijd over juffrouw Govaerts' lessenaar gebogen, de hoofden dicht bijeen. Dan werden er lange fluisterende gesprekken gevoerd. Natuurlijk liepen die conferenties over allerlei gewichtige zaken en de peuters van de eerste klas, och, die hadden toch nergens erg in. Jaja, dat gebeurde allemaal op die moderne school’.

Jo De Visschere.

A. Stifter: Brigitta. - 5e boek in de 14e letterkundige reeks ‘De Feniks’. Uitg. Het Kompas N.V., Antwerpen. - 1948 - Vertaald en ingeleid door Theo van der Wal. - 210 blz. - 40 fr.

Deze twee verhalen van de Oostenrijkse romanticus A. Stifter (1806-1868) doen ons door hun kunstmatigheid in de karakteruitbeelding, hun pathos in de dialoog en de beeldspraak, meer dans eens glimlachen (vb.: ‘zulke hete tranen vloeiden uit haar ogen als moesten zij het tapijt en de planken van de vloer doorbranden’ en ‘het zilver der haren ligt met al de onschuld der ouderdom op hun hoofden’). Anderzins kunnen zij ons nog altijd bekoren door hun picturaliteit, hun zuiver natuurgevoel, hun dichterlijk-verheven en wijsgerige visie op natuur en ziel en leven, hun eenvoud en hun naïviteit. Stifter herinnert ons Bernardin de St. Pierre. Ook zijn helden leven, lijk Paul en Virginie, in ‘de heilige eenzaamheid der wildernis’ en de natuurbeschrijving en -beschouwing beslaat 85 t.h. van zijn verhalen.

Beide verhalen behandelen de trouw en de standvastigheid der liefde, ‘die onbegrijpelijke gevoelens, waardoor de Schepper de twee geslachten bindt, zodat zij in zaligheid het doel nastreven’.

De vertaler Theo van der Wal had veel moeilijkheden om de ingewikkeld-lange zin van Stifter in verstaanbaar en vloeiend Nederlands om te zetten. Meesterlijk slaagde hij hierin, niettegenstaande het gebruik van een groot aantal genetieven en archaïsche vormen. (Vertaling naar de letter of poging om het oud-romantisch uitzicht weer te geven?) in het tweede verhaal.

Een korte inleiding, waarin vertaler ons een klare uiteenzetting geeft van de levens- en wereldbeschouwing van Stifter, gaat deze twee vertellingen vooraf.

Karel Haerens.

Voorpost, Nr 1, 2 en 3. - Maandschrift voor Kunst en Cultuur. Uitg.: Laureys, Plantijn Moretuslei, 119, Antwerpen. - 32 blz., 10 fr.

Een nieuw tijdschrift van Antwerpse jongeren, die ‘menen dat een nieuw geluid noodzakelijk is voor de groei van onze maatschappij, onze kunst, onze cultuurbeweging.’ Ze willen ‘een positief sociaal gerichte kunst’ om mee te helpen aan ‘de verwezenlijking van een waarachtig democratische maatschappij’. De gemeenschap, de sociale waarden, het ‘socialisme’ staat in 't centrum van 't leven. De sociale verantwoordelijkheid van de schrijver, de dienende en opvoedende rol van zijn kunst staan op de eerste rang. De schrijver is eerst en vooral een sociaal wezen en een sociaal mens. Kunst heeft geen onafhankelijk, vrij bestaan. Maar is een sector, een deel van het grote kultuurgeheel, waar de levensbeschouwing in 't centrum staat en waaruit iedere sector haar krachten haalt. Vandaar de zorg, de moeite en ook de kunde, die de Voorpostvechters zich geven om hun socialistische levensbeschouwing,

hun ideologie, in talrijke artikels uit te bouwen. Filosofisch is dit tijdschrift dus vast interessant. Literair-productief echter brengen ons deze nummers weinig ‘werk’.

Boon wordt erkend als sympathisant en voorman, Belfort-Mussche openbaart zich als ‘een eerlijk geweten van het proletariaat’. Vermeylen en A.M. De Jong zijn lichtende voorbeelden, terwijl woorden van Ilya Ehrenburg de Voorpoststrijd synthetiseren. Anderzijds wordt Jules Romains, ‘de man van een verderfelijke en anti-democratische ideologie’ verguist. Ook Van de Woestijne, Jan Greshoff's en Minne's ivoren toren poogt men te rameien. En last not least Bert Decorte, van wie men iets zegt nopens het ‘massacreren van Baudelaire’ en het ‘opnemen van sociale verantwoordelijkheid’. Tot daar wat betreft de theorie en het essay. Literair-scheppend proza en gedichten is er weinig. Eén prozastuk van Laureys ‘Dodendans’. Een knap, goed geschreven kortverhaal. Onder de dichters schijnt Mare Braet de beste te zijn. De andere zullen nog moeten leren dat een gedicht die innige versmelting en groei is van inhoud én vorm, van vorm én inhoud.

Karel Haerens.

Van Berkel Cor: Paganini. - Haarlem-Antwerpen, Gottmer, De Sleutel, met 25 buitentekstplaten. Biographieën der grootste componisten IV.

Van Berkel, die we reeds hadden leren kennen door een vroeger verschenen werk in de componistenreeks, nl. ‘Carl Maria von Weber’, heeft eens te meer degelijk werk geleverd met ‘Paganini’.

Alhoewel Paganini van weinig belang is als componist, is zijn kunstenaarsleven zeker belangrijk genoeg om in dergelijke reeks ten volle op zijn plaats te zijn.

Schrijver bekent zelf dat hij op moeilijkheden is gestuit bij de behandeling van dit ‘Vraagteken’ (blz. 34) zoals hij de vioolvirtuoos noemt. Het hele werk draait namelijk om deze éne vraag: ‘Is Paganini werkelijk de grootste violist van alle tijden geweest?’. In welke mate was hij business-man, clown, akrobaat en avonturier, in hoeverre was hij eigenlijk kunstenaar? Om deze vragen te beantwoorden laat V.B. zijn tijdgenoten aan het woord. Schubert bewonderde Paganini zeer, Adolf Bernhard Marx noemt hem een genie, Schumann heet Paganini's vertolkingen ‘zaligheid en verrukking’. Doch er klinken ook andere stemmen: zijn tijdgenoot Louis Spohr schrijft: ‘In zijn composities en in zijn wijze van voordragen vond ik een zonderling mengelmoes van hoogste genialiteit en kinderlijke smakeloosheid’; Berlioz en Liszt daarentegen bewonderden hem zeer.

V.B. meent te mogen besluiten, dat Paganini een typisch kind van eigen tijd was, hij heeft daar zoveel mogelijk profijt uit getrokken. Dat is ten slotte het geheim van zijn kunst en wereldfaam. Zonder de geestesstromingen van zijn tijd zou er geen Paganini geweest zijn. Dit betoog, van blz. 5/19 lijkt me het beste uit dit overigens interessant

werk en geeft niet alleen blijk van een stevige musicologische, maar tevens grondige historische kennis. Schrijver heeft zeker voor geen gemakkelijke taak gestaan bij het behandelen van dit 'vuil skelet', zoals ze de grote violist te Brussel noemden. Hij heeft getracht het geheim Paganini bevredigend op te lossen en heeft zijn onderzoek tot een schitterend einde gebracht.

Geschreven in een verzorgde, vlotte taal is het boek voor iedereen genietbaar. Alleszins een paar uurtjes aangename lectuur! Bibliotechnisch is het werk even verzorgd als de vorige uitgaven.

Ant. Braemscheute

Marten Andersen Nexô: Morten houdt Koers, geautoriseerde vertaling van Dr Amy van Marken en Nelly Coven. - Uitgeverij De Kern, Den Haag.

In zijn boek 'Morten houdt Koers' dat als een vervolg mag aangezien worden van 'Pelle de Veroveraar', toont ons Marten Andersen Nexô het figuur van de idealist Morten.

Morten is het type van de sociale strijder voor een betere mensheid, het type van de socialistische strijder van vôôr de wereldoorlog. Na een lange reis in het buitenland keert Morten terug naar zijn vaderland, Denemarken.

Intussen is de wereldbrand uitgebroken en Morten denkt nog immer dat een conflict kan verhinderd worden door de Internationale idee der Socialisten. Hij moet nochtans tot zijn grote ongoocheling vaststellen dat zulks niet het geval is. Zijn vriend Pelle is een ganse bons geworden in de Partij en van de voorvechter Pelle is niets overgebleven. Morten wijst zijn vriend op die verkeerde handelswijze maar deze doet opmerken dat men in het leven ook in het belang der partij opportunist moet zijn.

Morten huwt een jonge arbeidster en stelt in zijn huwelijksleven de zoveelste teleurstelling vast. Zijn vrouw verstaat zijn idealisme niet; zij verwijt hem zijn belangloosheid. De werkloosheid groeit aan, de partij vindt dat Morten een lastige klant is, alleen wat jonge idealisten volgen hem nog. Zijn huwelijk mislukt. Morten de dweper, de zuivere, de man die van geen compomis weten wilt voelt zich alleen en miskend, maar vrij, vrij van alle banden.

Het boek is kernachtig geschreven in een vlotte aangename taal, het is daarom ook de lezers ten zeerste aanbevolen en bijzonderlijk de huidige politiekers voor wie Morten ook wel eens een lastige klant moet zijn.

K.v.E.